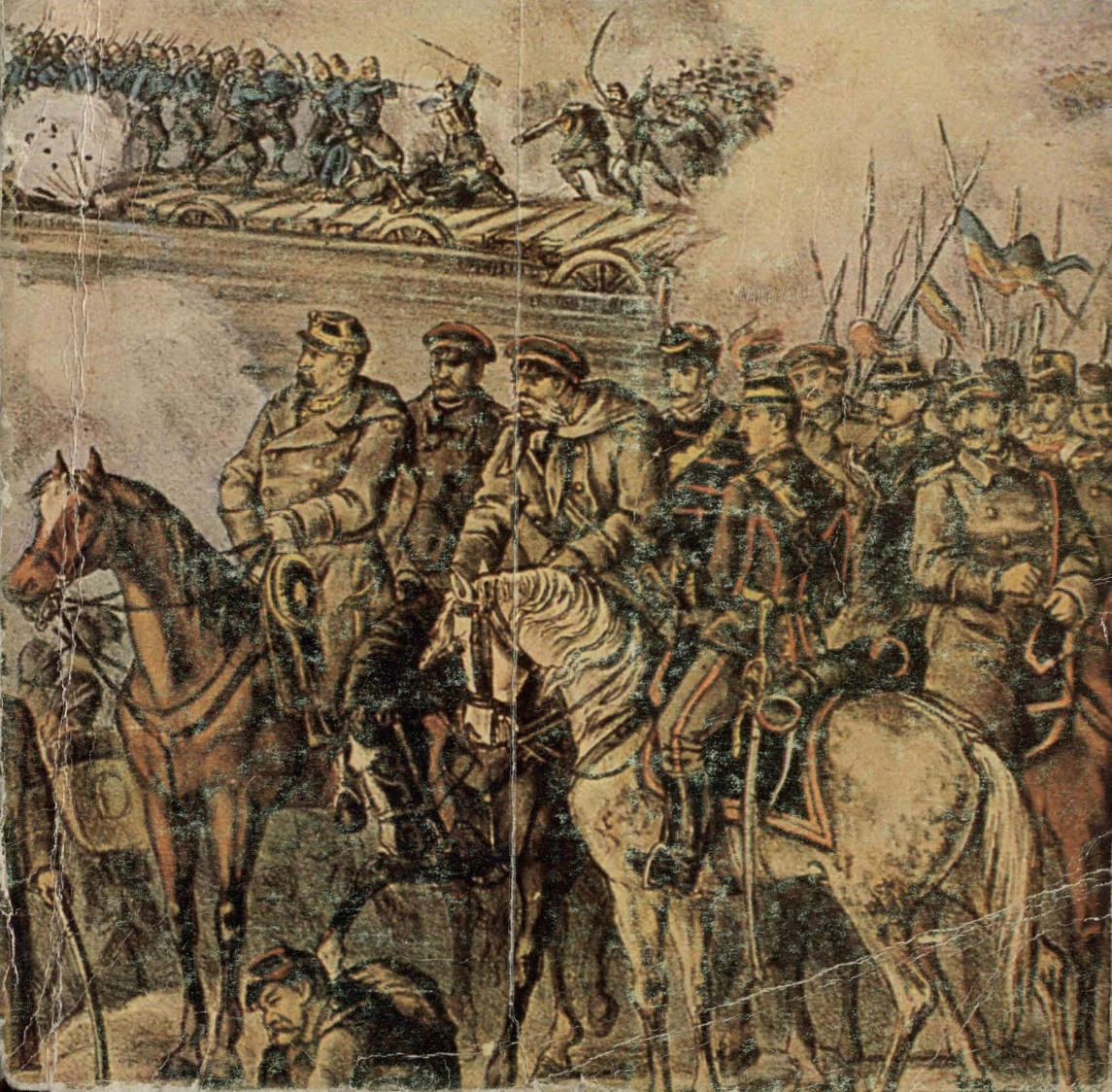

P11085

1922 Supplement

revista arhivelor

ANUL LIV VOL. XXXIX

SUPLIMENT • 1977

CONSILIUL DE CONDUCERE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Alecsenia Andone, Vasile Arimia,
Dan Berindei, Iulian Cîrîină,
Florin Constantiniu, Mihail Guboglu,
Ștefan Hurmuzache — președinte,
Gheorghe Ilie, Radu Ionescu,
Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu,
Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
Oprea Florea, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Ștefan Hurmuzache — redactor șef,
Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei,
Nicolae Mocioiu, Maria Pirvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICĂ
Secretar de redacție :
Elena GHEORGHE

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

Revista Arhivelor

Anul LIV
Vol. XXXIX

P.51.063/1978

BUCUREȘTI, 1977

SUPLIMENT

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE DEDICATĂ CUCERIRII INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

LUPTA PENTRU LIBERTATE, UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ NAȚIONALĂ, PERMANENȚĂ A ISTORIEI POPORULUI ROMÂN

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

În ziarul „Telegraful” din 27 aprilie 1877 se scria: „Ieri tunul român a bubuit la Calafat, nu însă cum bubuie de peste două sute de ani, numai la parade, ci ca să arate străinilor care ne calcă drepturile, care ne jefuiesc porturile și ne bombardează orașele că nu putem permite aceasta fără a protesta și în scris, și cu tunul... Ferice de ofițerii și soldații care au tras primul foc, primul foc după două sute și mai bine de ani, căci ei au pus temelia unei alte situații a statului român. Numele lor trebuie afișat în toată țara, prin toate comunele și prin toate căminele”.

Salvele de tun de la Calafat au declanșat forța mult timp încătușată a eroismului popular, care a afirmat în 1877—1878, într-o confruntare crâncenă pe cîmpul de luptă și a impus diplomației europene acele drepturi ale poporului român definitorii pentru națiunile libere.

Proclamarea independenței în 1877 și cucerirea ei cu un greu tribut de sînge a fost — sublinia recent la Congresul țărănimii, în termeni de mare profunzime, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „un eveniment crucial în anele patriei, în lupta poporului român pentru afirmarea sa liberă și demnă în rîndul tuturor națiunilor lumii”.

Reînviind virtuți care au făcut glorie poporului român în evul mediu și au înscris numele lui în istoria universală, războiul din 1877—1878 rupea cu trecutul în care „dreptățile” țării fuseseră călcate de dreptul forței și deschidea perspectivă manifestării forței dreptului.

Puterea de rezistență, sub forme diferite și forța de creativitate, în cele mai diverse domenii au fost pilonii de sprijin, coordonate ale istoriei poporului român; aceste coordonate i-au permis să-și păstreze ființa națională și să dezvolte forme de civilizație pline de originalitate, să se afirme ca o viguroasă entitate în concertul popoarelor europene.

Istoria — asemănată de savantul olandez Hendrik van Loon — cu un turn uriaș al Experienței pe care l-a ridicat Timpul în mijlocul cîmpiei nesfîrșite a Trecutului, ne oferă priveliștea întinsă din care se detașează elementele de forță care au înfruntat jaful cotropitor, au asigurat progresul, au făcut să triumfe dreptatea și să fie osîndită tirania.

În cazul istoriei României constatăm, mai întîi, că păstrarea unor elemente ale organizării din vremea stăpînirii romane, amintirea și mîndria descendenței latine, a apartenenței la o mare civilizație au întărit împotrivirea poporului român în fața valurilor distrugătoare ale populațiilor migratoare.

Efortul de a se opune presiunii străine și de a învinge prin luptă definește actul prin care și-au înscris apariția în geografia politică a Europei statele românești. Numele voievozilor Gelu, Litovoi sau Dragoș simbolizează hotărîrea de a nu ceda agresiunii, anunțînd împliniri viitoare.

Creșteri demografice, sporuri în viața economică, înmultirea structurilor orășenești și slăbirea momentană a dușmanilor externi au condus în secolul al XIV-lea la afirmarea de sine stătătoare a statelor românești Țara Românească și Moldova. Atenți la schimbările ce se petreceau pe plan european și judecînd lucid urmările mutațiilor politice ce se manifestau, voievozii Basarab și Bogdan au știut folosi dificultățile de nuanțe diferite, cărora trebuiau să le facă față stăpînitorii din vecinătatea lor, pentru a scutura tutela străină și pentru a organiza statele românești, intrate în istorie prin ei și numite adesea cu numele lor.

Poziția geografică a statelor românești — într-o zonă în care se încrucișau tendințe și

interese ale unor mari puteri — au impus domnilor români, în interesul salvagădării și a continuității statului, să practice, încă din primele timpuri, o politică care să asigure stabilitatea statală, atât de necesară progresului și să conducă la întărirea legăturilor și, cu timpul, la Unirea țărilor române într-un stat român unitar și independent.

Din secolul al XIV-lea în conștiința multor conducători politici s-a cristalizat ideea că țările române nu se vor putea apăra cu eficacitate decât aliate între ele. Schimbarea de orientare politică a uneia dintre ele se resfrîngea și atrăgea după sine modificări și în politica celorlalte două. Sensul intervențiilor făcute de Mircea cel Bătrîn în Moldova, de Alexandru cel Bun în Țara Românească, de Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova, de Ștefan cel Mare și de Ion Vodă cel Cumplit în Țara Românească, de Mihai Viteazul în Transilvania și Moldova era același: de a asigura cooperarea în luptă a țărilor surori prin impunerea pe tronul lor a unor aliați credincioși. Acest fapt, în perspectiva timpului, n-a fost lipsit de consecințe reale în înfăptuirea unui stat unitar, dată fiind existența unității etnice a poporului român.

Cu cât pericolul extern era mai mare cu atât tendința de unire a eforturilor românești se dovedea mai puternică. De la alianța politico-militară a țărilor române, practică în secolele XIV—XV, s-a trecut spre mijlocul secolului al XV-lea la o adevărată reunire a lor, pentru ca odată cu secolul al XVI-lea să se manifeste ideea reconstituirii vechii Dacii, prin unirea, sub o singură conducere, a ținuturilor românești.

Marii domnitori români, impunând prin lupte grele statele românești în constelația politică europeană, au înțeles că independența de stat nu poate fi durabilă fără preocuparea de a asigura mijloacele militare care s-o slujească. Întărirea capacității de apărare a țării se impunea cu necesitate, ea fiind singura în măsură să garanteze libertatea. Cursul evenimentelor arăta că alianțele servesc, în anumite condiții, ideii de libertate, dar nu se lasă numai pe seama lor grija de a o proteja. Pătrunși de acest adevăr, ei au urmărit să facă din „oastea țării” garanția țării, a libertății ei. Vlad Țepeș avea să formuleze în termeni clasici necesitatea de întărire internă a țării, ca o condiție a independenței.

Ștefan cel Mare, ca și Vlad Țepeș, a înțeles că drepturile țării nu pot fi apărate decât dacă țara este puternică; în slujba acestei idei el a pus o gândire politică superioară, o stăpânire perfectă a artei militare și o voință fermă. Învingător în lupta cu agresorii, indiferent din ce parte apăreau ei, impunându-se ca adversar temut în confruntarea cu Poarta otomană, Ștefan cel Mare a lăsat la moarte lui o Moldovă liberă, prosperă, a cărei poziție independentă s-a repercutat pozitiv și asupra statutului politic internațional al Țării Românești și Transilvaniei. Poarta otomană a fost nevoită să stabilească cu țările române asemenea raporturi, care să garanteze autonomia lor statală. Acest fapt se va dovedi un puternic reazem pe calea complicată a dobândirii deplinei lor emancipări.

Statutul politic apărât cu atita dârzenie de țările române le-a înlesnit răgazul necesar continuării operei constructive, atât de strălucit reprezentată de epoca lui Ștefan cel Mare. În Țara Românească domniile lui Radu cel Mare, Neagoe Basarab și Radu de la Afumați au fost marcate de realizări în domeniul artelor și culturii care dovedeau că țara se menținea în cadrul marilor circuite culturale internaționale, ținea pasul cu progresul realizat în alte țări. Moldova, la rîndu-i, a găsit în Petru Rareș un strălucit continuator al lui Ștefan cel Mare, pe care Rareș l-a luat parcă drept model, încercînd chiar să-l depășească.

Cînd Poarta otomană a încercat, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, secătînd economicește, să distrugă vitalitatea poporului român, să modifice statutul politic recunoscut țărilor române, reacția nu a întârziat, poporul român găsind din nou în sînul lui căpetenii în stare să-l ridice și să-l conducă la victorie.

Martiriul lui Ion Vodă cel Cumplit, departe de a demoraliza, a întărit poporul în lupta sa pentru libertate, l-a făcut să înțeleagă mai bine că pentru reușita acțiunii este necesară stringerea la un loc, peste hotarele vremelnice, a celor trei țări românești.

La sfîrșitul secolului al XVI-lea, prin decarea planurilor celor trei puteri vecine, turcomană, habsburgică și polonă, care se confruntau în și pentru spațiul românesc și prin refacerea Daciei sub stăpînire românească, Mihai Viteazul atingea, pentru scurtă vreme, țelul urmărit de încercările continue, anterioare faptelui, pentru care românii vărsaseră atîta sînge.

Înfăptuirea politică a lui Mihai — Unirea celor trei țări române — s-a dovedit extrem de însemnată. *Omne trium perfectum* (în treime este deplinată) glăsuiește o veche zicătoare. Unirea sub Mihai Vodă Viteazul a răscolit adânc conștiința românească și a lăsat urme durabile; a însuflețit generațiile următoare în lupta lor pentru crearea statului unitar și independent, iar figura eroului de la Călugăreni a căpătat contururi aureolate, personificând ideea de unitate națională.

Secolul al XVII-lea a înregistrat eforturi repetate de realizare a unității celor trei țări românești în lupta împotriva dușmanilor din afară. Acțiunea politică și militară comună tindea să devină un principiu în politica externă a celor trei țări. Răsunetul încercării de unificare politică întreprinsă de Mihai Viteazul a fost atât de puternic încât după moartea lui și-a făcut loc tot mai mult ideea că cele trei țări românești nu puteau merge cu adevărat pe drumul dezvoltării lor decât unite într-un singur stat. Legăturile între țările române s-au diversificat și întărit, a crescut în tot mai mare măsură speranța că prin unirea lor vor obține și libertatea. Interese externe și rivalități politice au împiedecat, ca și altă dată, realizarea de durată a unității țărilor române, care ar fi dus *ipso facto* la eliberarea lor. Prezentă, însă, permanent în conștiința românească, ideea cîștigării libertății, a independenței, căuta să se realizeze ori de câte ori împrejurările păreau favorabile.

În secolul al XVIII-lea, în contextul unor schimbări în cadrul politicii general europene, a modificărilor produse în raportul de forțe dintre marile puteri vecine țărilor române, interesate în stăpînirea lor, situația statală românească a cunoscut o criză acută. Erau, însă, foarte vii și active ideea și dorința de libertate politică și unitate statală în mintea conducătorilor marilor mișcări sociale, în mintea cărturarilor înaintați și chiar a maselor populare. O vastă activitate a început să se depună pentru informarea opiniei publice internaționale privind trecutul poporului român, drepturile sale istorice și necesitatea recunoașterii statutului de demnitate politică la care îl îndreptăteau „vechile tratate” („capitulațiile”) cu Poarta otomană, necentenita și dirza luptă pentru supraviețuire statală.

Toate aceste manifestări — expresie a prefațurilor economice și social-politice din societatea românească — marcau trecerea de la conștiința de unitate etnică la conștiința de unitate național-politică a românilor.

Revoluția din 1821, punînd capăt regimului fanariot și restabilind domniile pămîntene, a marcat un moment important în afirmarea drepturilor naționale ale poporului român; ea a vestit transformările revoluționare ce au urmat; a deschis epoca deplinei maturizări a luptei pentru emancipare socială și națională, a închegării doctrinei naționale a daco-românismului, a formulării și tentativelor de traducere în practică a programului de abolire a feudalității și de construcție a României moderne și independente.

Creînd prima armată populară revoluționară și făcînd astfel să renască forțele armate proprii ale Țării Românești — după un secol și mai bine de cruntă dominație străină și de încălcare a suveranității naționale și a integrității teritoriale a Principatelor — Tudor Vladimirescu a înălțat cu mîndrie steagul redeșteptării naționale a tuturor românilor, insuflînd poporului nostru credință în realizarea nobilelor sale aspirații de eliberare socială și națională.

Revoluția din 1821 a constituit o măreață pildă și un îndemn pentru generațiile care au înfăptuit Unirea Principatelor, Independența națională și statul național unitar român, iar figura lui Tudor Vladimirescu a devenit pentru aceste generații o figură legendară, pe care amintirea poporului a păstrat-o cu cinste alături de amintirea lui Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Horea și a altor eroi ai neamului.

Pe linia ascendenței afirmări a conștiinței de sine a poporului român, anul 1848 a fost un moment deosebit de important; s-a exprimat atunci hotărîrea moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduirii și de a făuri unitatea națională. Niciînd pe pămîntul României nu se auziseră pînă atunci atît de des rostite cuvintele de *dreptate, frăție, libertate, egalitate, Unire*, care însemnau de fapt adeziunea la marea cauză a revoluției, la idealul de creare a unui stat național român modern și independent.

Unirea din 1859 a Țării Românești și Moldovei avea să deschidă drumul afirmării sta-

tului modern român, a dreptului lui la independență și unitate deplină. Acest drept și-a găsit suportul într-o armată bine organizată ce avea să fie apreciată în 1877 ca fiind „o forță militară formidabilă” (Edward-King).

Proclamarea independenței în 1877 și consfințirea ei pe cîmpul de luptă în 1877—1878 au legitimat dreptul poporului român de a fi un popor liber, care să trăiască într-un stat național independent și unitar.

Un observator american Carrol Tevis, redînd starea de spirit din România în preajma proclamării independenței, sublinia faptul că opinia publică era conștientă că independența nu poate să fie obținută decît pe calea armelor. „Patrioții români — scria Carrol Tevis — știu că independența cîștigată prin intervenție diplomatică este plină de riscuri; ei înțeleg că valoarea ei va fi cu mult mai mare în ochii acelor care se vor fi luptat să o cîștige prin arme și că e nevoie prin urmare de acel botez al singelui care a consacrat nașterea unei națiuni oricînd și oriunde”. (*The Struggle in the East. Wanting the order to advance*, in „New-York Times”, 5/17 iunie 1877).

Cucerirea independenței României, petrecută prin sacrificiile materiale ale întregului popor și prin „botezul de sînge” al tinerei armate naționale, s-a făcut atît în raport cu Imperiul otoman, cît și în raport cu puterile garante.

Plevna și Rahova, Smîrdanul și Vidinul au intrat în conștiința poporului român ca simboluri ale țării lui, ale dreptului cucerit de a-și spune răsplată cuvîntul la masa tratativelor, de a participa activ la viața politică internațională.

Cucerirea independenței, punînd capăt asupririi străine, a făcut ca statul român să devină centrul polarizator al întregii națiuni române, spre București îndreptîndu-se privirile românilor din ținuturile românești supuse încă dominației străine. În Transilvania, în-deosebi, în condițiile asupririi dualiste, s-a intensificat mișcarea de eliberare, concretizată spre sfîrșitul secolului prin importantul document de răsunset european al Memorandumului.

S-a spus, pe drept cuvînt, că „biruința dorobanțului a cîștigat nu numai independența României, ci și independența cugetării politice a românilor de sub stăpînirea habsburgică. Gîndul Marii Uniri n-a mai rămas sfios în

sufletul cîtorva visători și cărturari aleși, ci a pătruns (adînc în masele populare) convingător și dătător de încredere”.

Marea Unire avea să aibă loc în contextul fazei finale a primului război mondial și a frămîntărilor sociale și naționale desfășurate în acea vreme în Europa centrală și de răsărit. Înfăptuită pe principiul dreptului popoarelor la autodeterminare și constituire a lor în state naționale, desăvîrșirea, în 1918, a unității statale în frontierele întregii națiuni a fost rodul luptei națiunii, încununarea unei evoluții istorice proprii, în condițiile și pe căile dezvoltării specifice a poporului român.

La o sută de ani de la cucerirea Independenței, războiul din 1877—1878 ne apare ca unul din acele evenimente care hotărîsc soarta unei națiuni, definindu-i valențele moral-politice. El a solidarizat în triumful ideii de independență a țării toată suflarea românească, a afirmat lumii o voință de neînfînt în realizarea împlinirilor naționale.

Rememorînd pildele de sacrificiu, de eroism, de demnitate, ce dau măreție actului istoric, de dăruire generoasă, ce înalță spiritul uman și dau sens vieții — manifestate pe un plan atît de larg în 1877—1878 — ne simțim întăriți în efortul constructiv în care este angajată țara.

Pe cei mulți, care prin vrednicia faptei lor au înscris în istorie *Independența României*, îi simțim, atît în noi, prin ceea ce am știut lua de la ei, cît și alături de noi, mergînd pe același drum, spre ținta întăririi, prin muncă, a cuceririi independenței. Astfel privity lucrurile, experiența anilor 1877—1878 constituie o veritabilă forță a vremii noastre, prin exemplele pe care le oferă, prin îndemnul pe care le sugerează.

Azi, înconjurată de stima și admirația întregii omeniri progresiste, a tuturor popoarelor, a tuturor luptătorilor pentru progres social și eliberare națională, România socialistă proclamă solemn în lume dreptul sacru al fiecărui popor de a-și hotări singur destinele, de a-și alege în mod independent calea dezvoltării sale. Această poziție nobilă, demnă a Partidului Comunist Român și a României își are — o dovedește memoria științei politice, care este istoria — rădăcini adînci, viguroase, în trecutul glorios al poporului nostru, în opera înaintașilor.

SITUAȚIA POLITICĂ DIN BALCANI ÎN PRAJMA RĂZBOIULUI RUSO-ROMÂN-O-TURC DIN 1877

ȘTEFAN HURMUZACHE

Mișcarea de eliberare din Balcani din a doua jumătate a secolului al XIX-lea este marcată de încheierea procesului, de formare a națiunilor, în accepțiunea modernă a termenului și va da naștere statelor balcanice.

Sfertul de secol care precede izbucnirea crizei orientale din anii 1875—1878 găsește popoarele balcanice pe drumul procesului revoluționar deschis de revoluția de la 1848, proces manifestat de la Dunăre pînă în insulele ioniene. Forțele înaintate ale grecilor, sîrbilor și bulgarilor, antrenate în dezvoltarea economică, în obținerea de relații economice bazate pe liberalism economic și în lupta pentru democrație politică, recunoașterea drepturilor naționale și autonomiei beneficiau de factorul deosebit de important — existența statului național grec independent și a statului sîrb autonom, alături de Principatele Române autonome care, după 1859, devin principalul centru al mișcării de renaștere a poporului bulgar. Grecia și Serbia, reînsemnate la începutul secolului al XIX-lea și România, vor fi în mod obiectiv sprijinul acțiunilor politice, culturale, revoluționare pentru afirmarea principiului naționalității și promotoarele formării statelor naționale care să-i cuprindă prin unire și pe conaționali neeliberați de sub dominația celor două conglomerate politice multinaționale — Imperiul habsburgic și Imperiul otoman.

În mod obiectiv revoluția socială și politică de la 1848 din cele două imperii urma să se transforme în condițiile de maturitate națională a popoarelor lor, în revoluție națională, care în temeiul principiului naționalității și al dreptului istoric trebuia să cuprindă întregul teritoriu locuit de ele.

Astfel, programul de luptă națională în deceniile V—VII capătă la popoarele balcanice, îndeosebi la greci și sîrbi, expresia ideologică a istoricismului, bazat pe moștenirea trecutului glorios, a existenței Imperiului bizantin, a vestitelor țarate ale lui Simeon și Dușan. Aspirația spre eliberare a dat credința că numai un stat mare și puternic ar

putea rezista în această parte a lumii. Sîrbii o vor formula în planul secret din 1844 „Nacertanje” care va călăuzi politica națională a Serbiei pînă în 1918. Grecii aveau un program formulat mai dinainte în „Marea Idee” și dezvoltat mai exact de premierul grec Coletis la 15 ianuarie 1844, într-un discurs în adunarea din Atena cînd spunea: „Există două centre ale poporului grec: Atena și Constantinopol; Atena nu este decît capitala Greciei. Constantinopolul este capitala ekleziului”. Marea Idee poartă în ea condensată moștenirea culturală a antichității, moștenirea politică a Bizanțului, moștenirea ecleziastică a Patriarhiei din Constantinopol.

Cert este că istoricismul a avut un rol pozitiv important acum, stimulînd lupta de eliberare.

Între 1850—1870 mișcările de eliberare națională iau forma de rezistență politică în teritoriile neeliberate din Balcani și sînt influențate de proiecte de colaborare între slavi, greci, bulgari și români și de provocare a unei insurecții generale în Balcani.

Această perioadă va fi dominată de procesul de maturizare internă a societăților balcanice ca urmare a noilor relații economice capitaliste ce se impuseseră în ansamblul Imperiului otoman și care în particular deplasaseră centrul progresului economic, social și cultural pe teritoriul acestor popoare.

Întregul progres înregistrat oferea condiții mai bune pentru pregătirea și susținerea luptei armate, cel puțin în statele independente și autonome.

Un alt factor de seamă îl reprezintă concepțiile sociale și politice care, fie că erau de natură liberal-burgheză a Tagenbundului german, a Rissorgimentului italian, panslaviste, fie democratice sau revoluționar-socialiste sprijineau renașterea națională.

Desfășurarea evenimentelor după 1850 a dat luptei românilor, ca de atîtea ori în ultimele secole de apărare a ființei lor naționale, o anumită înțelepciune politică de manevră între marile puteri, iar slavilor și grecilor o anumită experiență în privința rolului și amestecului factorului extern în treburile lor.

Monarhia habsburgică în întreaga politică externă urmărea transformarea oricărui război din Balcani de teama violării statu-quo-ului și se străduia să frîneze sau să înăbușe

orice formă de luptă susținută de Serbia și România.

În timp ce Austria frâna mișcările de eliberare, țarismul și diplomația sa, care nu s-au temut niciodată de revoluțiile și conflictele europene, după cum spune Engels, ci le-au socotit prilejuri de înaintare spre Constantinopol, au inclus în planul general al politicii lor folosirea stării de spirit antiotomane și antihabsburgice din Balcani.

Poarta, susținută îndeosebi de Anglia și de hotărârile Conferinței de pace de la Paris din 1856 care confirmau totala integritate a Imperiului otoman, începe expulzarea populației sîrbe, bulgare și grecești dintre frontierele sale și înfrînge orice împotrivire armată.

Anii 60 ai secolului al XIX-lea se caracterizează prin manifestări tumultuoase ale mișcării de eliberare națională în Balcani prin războaie puternice și războaiele sud-slavilor contra otomanilor. Izvoarele istorice ne dezvăluie încercări de pregătire a unei insurecții antihabsburgice și antiotomane generale în peninsula Balcanică cu ajutorul Serbiei care posedea o armată și o politică externă independentă. O fructuoasă colaborare între sîrbi, bulgari și emigrația revoluționară ungară, poloneză, română și italiană va favoriza elaborarea unor programe care s-au dovedit, însă, lipsite de prevederi pentru transformări social-economice și prin urmare, neviabile, fără atracție pentru masele populare. Tot în acest deceniu, datorită opției sîrbilor care socoteau mișcarea bulgară ca parte a mișcării slavilor de sud, în care Serbia juca un rol preponderent, mișcarea de eliberare bulgară va trece din Serbia în România unde găsea un teren propice susținerii cauzei ei naționale.

Pentru greci procesul de unire economică și politică a Greciei cu elenismul exterior face pași importanți prin proclamarea unirii complete și neîntîrziată a insulelor ioniene în octombrie 1863 și recunoașterii actului de marile puteri în martie 1864.

Urmărind efectele intervenției marilor puteri asupra mișcărilor lor de eliberare națională, tendința de a pune alături de problema orientală, străduința de a conserva statu-quo-ul, conducătorii popoarelor balcanice au înțeles că Peninsula nu reprezintă altceva decît teritoriu de diversiune pentru reglementarea socotelilor de pe fronturile principale de importanță planetară. Expresia acestei înțelegeri

de a apăra rezultatele obținute pe toate fronturile de luptă împotriva intervenției din afară, stă în încercarea de a evita dispersarea și epuizarea forțelor și în acțiunea de încheiere a unor acorduri politice între anii 1866 și 1868 între Serbia, Grecia, Muntenegru și reprezentanții mișcării de eliberare națională bulgară și între acestea și România.

Unul dintre elementele de bază ale alianțelor politice trebuia să-l constituie acordul greco-sîrb rămas mult timp în suspensie datorită tendinței celor două părți de a-și stabili limite de graniță care nu le conveneau reciproc.

Negocierile întrerupte și reluate la Constantinopol și Viena au dus, pe baza unor cerințe maxime, la semnarea tratatului de la Vöslau din 14/26 august 1867. Scopul alianței era războiul împotriva insuportabilului destin al popoarelor creștine din Turcia europeană și din Arhipelag pînă la completa lor eliberare sau, în caz de dificultăți insurmontabile, pînă la realizarea programelor minime. Cele două părți se obligau să obțină recunoașterea dreptului de autodeterminare a creștinilor din Orient, să se opună tratativelor marilor puteri de a-și asuma o parte din teritoriul lor european și își luau sarcina să cîștige pentru alianță și luptă popoarele balcanice și îndeosebi Muntenegru și România. Tratatul, ratificat la 5 octombrie 1867 la Belgrad și 22 ianuarie 1868 la Atena, era însoțit și de o convenție militară încheiată la 16 februarie care împărțea partea europeană a Imperiului otoman în cîmpuri de operații militare. Epirul și Thesalia intrau în zona de operații grecești și Bosnia și Herțegovina în zona de operații sîrbești. Cooperarea militară a celor două se realiza pe teritoriul Macedoniei și Albaniei, iar Serbia își asuma și organizarea insurecției bulgarilor. De asemenea, cele două părți contractante trebuiau să pregătească insurecția în Albania.

Animată de dorința unei alianțe cu statele creștine din Balcani ca mijloc cel mai bun pentru realizarea aspirațiilor naționale ale acestor popoare, România se conduce în tratativele purtate cu Grecia și Serbia după analize lucide privind interesele ei în relațiile cu Poarta și forțele care puteau fi opuse de combatanții balcanici potrivnici otomanilor. Ea ține seama de atitudinea pe care ar putea să o aibă marile puteri față de aspirațiile

sale și soluționarea problemei orientale. Agenții săi diplomatici aveau, de pildă, sarcina să studieze atmosfera politică, raporturile Serbiei și Greciei cu marile puteri, organizarea armatei, economiei, finanțelor și administrației și dacă în mod real acestea, angajate în lupta potrivnică Imperiului otoman, ar putea obține, dacă nu victorii decisive, avantaje care să le asigure totuși atingerea scopului propus. De aceea, tratativele dintre anii 1866—1869 nu vor soluționa problemele puse în discuție între România, Grecia și Serbia, ultimele tratative, cele cu Grecia se vor încheia fără rezultate, întrucât guvernul român considera că cele două țări nu pot întreprinde nimic în vederea câștigării independenței naționale depline, fără o conjunctură internațională favorabilă deoarece, din interese diferite, majoritatea marilor puteri s-ar opune.

Analizând la un secol caracterul tratatelor balcanice din deceniul al șaptelea rezultă că ele reflectau progresul aspirațiilor naționale, consecință a ritmului rapid de dezvoltare a țărilor societăți naționale balcanice. Dar aspirațiile lor trebuiau să fie în vădit acord cu forțele economice și militare necesare soluționării problemei eliberării.

Lupta de eliberare a popoarelor slave balcanice se manifesta la începutul deceniului VIII prin memorii trimise marilor puteri împotriva abuzurilor regimului otoman și cereri de ajutor armat adresate Serbiei și Muntenegrului. Serbia, proiectând declararea independenței în 1872, dorea să proclame și unirea Bosniei, Herțegovinei și vechii Serbii de Kosovo și susținea, împreună cu Muntenegrul, insurecția herțegovinenilor și acțiunile pregătitoare ale voievodului bulgar Panaiot Hitov. Crâncenele bătălii și represaliile otomane de la Podgorica din 1874 amână declanșarea insurecției pînă în iulie 1875 cînd cuprinde sub comanda voievodului munte-negrean Petar Vukovici, a voievodului herțegovinean Peko Pavlovici și a slovenului Miroslav Habmayer toată Bosnia, Herțegovina și Slovenia.

Victorioase pînă în iarna anului 1875/1876 și în vara lui 1876, forțele de eliberare sînt nevoite să se retragă în cele din urmă, împreună cu zeci de mii de locuitori creștini, din fața armatelor otomane care procedau la represalii ce vor ascuți profund conflictele naționale și religioase. Desfășurarea eveni-

mentelor produce vii emoții în Balcani și în opinia publică din Europa. Schimbarea de guvern din Serbia, în august 1875, aduce o echipă ministerială care, susținută de opinia publică internă și de armată, dorește să transforme insurecția din Bosnia, Herțegovina și Slovenia în criză orientală. În iunie 1876 trupele sîrbe și muntene-grene, sprijinite de voluntari bulgari, greci, sloveni, croați și români trec granița și atacă armatele otomane. După succese efemere la Sumatova, Djunis, Fundina și Vučji Do sînt nevoite să se retragă ca urmare a unei puternice contraofensive otomane. Poarta, care cunoștea prevederile de liniștire a Serbiei și Muntenegrului cuprinse în înțelegerea dintre Puterile nordului, trimite o armată de 160 000 de oameni pe teritoriul Serbiei lipsită, astfel, de orice sprijin.

Pentru a-și realiza idealurile în fața propriilor concetățeni și a marilor puteri, în iulie 1876 Serbia și Bosnia semnează o proclamație de unire. Intervin însă diplomația țaristă și habsburgică pentru localizarea conflictului și prin înțelegerea de la 8 iulie 1876 de la Reichstadt se stabilea ca Rusia să încorporeze teritorii în Asia Mică, Basarabia, să asigure crucea Serbiei și Muntenegrului, iar dacă Serbia era totuși învinsă să asigure restaurarea statu-quo-ului dinainte de război. Totodată, cei doi parteneri hotărâau ca, în cazul în care otomanii pierd războiul, un mare stat slav să nu se formeze. Austro-Ungaria se mulțumea cu Bosnia și Herțegovina. Acordul aducea prejudicii mișcării de eliberare și eforturilor Serbiei și Muntenegrului de a o sprijini.

Ostilitățile, suspendate în august la intervenția marilor puteri, sînt reluate în septembrie prin bătăliile sîngeroase de la Krevet și din nou încetează în urma ultimatumului Rusiei de la 3 octombrie 1876 care oprea iminenta invazie a Serbiei.

În mișcarea de eliberare bulgară în primăvara anului 1875, Botev și Stambolov desfășoară, cu sprijinul autorităților, al partidelor politice și al opiniei publice din România, acțiuni de organizare și unificare a emigrației bulgare și trimit arme la sud de Dunăre. În august se forma Comitetul Central revoluționar bulgar în frunte cu Botev care decidea ridicarea populației bulgare la luptă împotriva dominației otomane. În septembrie

1875 luptele încep în regiunea Stara Zagora, Ruse și Sumen. Insuccesele provoacă disensiuni în mișcarea de eliberare bulgară. Se făuresc alte planuri pentru insurecții la Adrianopol, Plovdiv și Pazardjik, distrugerea căii ferate Adrianopol—Belovo, distrugerea podurilor și comunicațiilor.

57 de reprezentanți ai Comitetului insurrecțional bulgar hotărâsc în reuniunea de la 14/26 aprilie 1876 să declanșeze la 1 mai luptele. Dar la Plovdiv și Pazardjik, staționând numeroase trupe otomane, acțiunea eșuează. Luptele de la Panadjuriste, Strelca, Petric, Perustica, Bracigovo ș.a. deși aprige, rămân într-un teritoriu restrâns. În fața alternativei întinderii răscălei pe întregul teritoriu bulgar, armatele otomane trec la operațiuni dure contra insurgenților și populației folosind trupe de bașbuzuci, armate regulate și cavalerie cercheză. Benkovski, care organiza politic și militar lupta bulgarilor, se retrage la Stara Planina. Un profund ecou stârnește rezistența asediaților bulgari din câteva mănăstiri care preferă să se sinucidă cu femeii și copii decât să se predea. Tentativa lui Botev de a trece cu sprijinul tacit al autorităților române în Bulgaria, în fruntea cătorva sute de oameni înarmați, eșuează în fața armatei otomane. Această insurecție a dus la distrugerea a zeci de orașe, sute de sate și zeci de mii de locuitori morți. Lichidarea mișcărilor bulgare de la sfârșitul lunii mai 1876 a arătat că în Bulgaria nu erau condiții favorabile unei ridicări în masă. Totuși, Bulgaria rămâne un punct sensibil în situația Imperiului otoman. Ea se află pe direcția Constantinopolului și a loviturii principale ce trebuia dată puterii centrale otomane și acest factor va fi luat în seamă de Rusia la stabilirea direcției de atac.

Atitudinea Greciei în timpul declanșării luptelor popoarelor amintite este determinată de interesele ei în Peninsula Balcanică. Din deceniul al șaptelea avea rezerve la intențiile teritoriale ale Serbiei și panslavismului.

În ciuda opiniei publice puternic impresiionată și dornică să lupte pentru eliberarea Epirului și Thesaliei, a Cretei, Grecia este rezervată față de Rusia care dorea cucerirea Constantinopolului ca și ea, și de aceea rămâne neutră, temându-se de pierderea Macedoniei în favoarea slavilor și de modificările etnice importante care, datorită luptelor, ar

fi putut deplasa populația musulmană în Epir și Thesalia. În sfârșit, ea se mai temea de contra-măsuri britanice favorabile Imperiului otoman. Istoria o învățase ce însemna intervenția britanică.

Totuși, Grecia, pentru a nu fi surprinsă de precipitarea evenimentelor, pregătește forțe armate la graniță și trimite agitatorii în Epir și Thesalia cu scopul de a crea comitete și a răspîndi armament.

Împotriva pericolului Poarta va dirija spre granițele greco-turce forțe importante care vor rămîne, de altfel, imobilizate și în timpul războiului ruso-româno-turc. Acțiunea poate fi socotită pe plan politic și militar un ajutor important dat luptei celorlalți împotriva otomanilor.

Rezultatele războiului Serbiei și Muntenegrului, ale insurecției bosniace, muntenegrene și bulgare au demonstrat României că lupta trebuie bine pregătită din punct de vedere economico-financiar, militar și diplomatic. fără subestimarea posibilităților militare ale Imperiului otoman de a înfrînge forțele de eliberare ce i se opuneau. Dar importanta cea mare a mișcării de eliberare a constatat în faptul că a pus în fața Europei dorința de independență și de libertate a acestor popoare, care, ca proces legitim, nu mai putea fi împiedicat mult timp.

Criza orientală, deschisă prin luptele de eliberare ale popoarelor balcanice, a arătat, însă, că nu va putea fi rezolvată fără amestecul activ al factorului extern, al marilor puteri.

Monarhia dualistă, care se menținuse în toate conflictele și intrigile internaționale ale secolului al XIX-lea numai ca factor de echilibru european, oprima popoare întregi și părți ale unor națiuni cu state independente sau autonome. După războaiele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea în care a fost învinsă de Franța, Italia și Prusia, politica ei externă va fi călăuzită de două coordonate esențiale: 1. reprimarea mișcărilor de eliberare și 2. dirijarea forțelor sale spre Balcani și împiedicarea formării de state mari: al slavilor și al românilor.

Ocupînd Bosnia și Herțegovina, teritorii în care Austria provocase flacăra insurecției, monarhia dualistă va frîna procesul de eliberare națională, iar în timpul crizei în

1875—1878 va urmări cu atenție atitudinea României.

Încercările făcute de otomani, sub influența tumultuoaselor evenimente din primele șapte decenii ale secolului al XIX-lea pentru renovarea structurii sociale și economice a Imperiului în scopul supraviețuirii lui, n-au reușit să înlăture profunde contradicții interne-economice și sociale, naționale și religioase și nici să schimbe destinul său politic vis-à-vis de interesele marilor puteri europene care, după 1815 au creat „problema orientală” pe fondul frământărilor lui interioare și exercitării intereselor lor.

Imperiul otoman este minat în politica externă de tendințele de supremație a națiunii turce exprimată de ideologia „Noilor otomani” și materializată în Constituția otomană din 1876, pregătită de Midhat Pașa și adoptată de sultanul Abdul Hamid al II-lea.

Noua politică pune în pericol principiul autonomiilor de toate gradele deținute sau cucerite de unele țări ca România, Serbia, Egiptul, Algeria și Tunisul.

Anacronismul acestei politici, în raport cu faza istorică caracterizată prin intensificarea luptei națiunilor din Balcani pentru eliberare, va duce la un pas de dezastru Imperiul în anii 1877—1878 și la schimbarea hărții politice a Europei.

După pacea de la Paris din 1856 Poarta sesizase dorința marilor puteri occidentale de a menține Imperiul otoman ca „cerință a echilibrului european”. În deceniile VII—VIII, cunoscând conflictele dintre marile puteri europene, mizând pe convulsiile din apusul și centrul Europei în chestiunea italiană și germană, mizând pe conflictul anglo-rus sau franco-rus, profitând de acalmia anilor 1871—1875 guvernul otoman respinge toate încercările interesate pentru soluționarea problemei creștinilor din Balcani.

Sub pretextul că ele interveneau în treburile interne ale Imperiului, încălcându-i suveranitatea, sint nesocotite propunerile reginei Victoria, ale diplomației străine în conferința de la Constantinopol sau formulate în protocolul de la Londra. Așa va ajunge Poarta din ce în ce mai repede spre război.

Expansionismul țarist, lovindu-se de coaliția creștino-islamică din 1856, își va îndrepta asvârșul spre întinderile hanatelor Asiei Centrale, spre Iran, India și China. De aceea, se

va afla față în față cu Anglia, cealaltă mare putere care-și mărea posesiunile coloniale în Orient. Conflictul franco-prusian din 1870—1871 i-a permis Rusiei să înlăture prevederile Tratatului care-i încurca socotelile în Marea Neagră, să se întoarcă spre Balcani și să rupă echilibrul european. Balcanii, mai ales după punerea în acces, în 1868 a canalului de Suez, reprezentau drumul direct prin Marea Egee și Mediterana Orientală spre controlul căilor de comunicație ale Occidentului cu Orientul. De aceea, Rusia, în cadrul politicii sale globale, își va îndrepta eforturile spre teritoriul Bulgariei.

Datorită întinderii Imperiului otoman pe cele trei continente: Europa, Asia și Africa, Anglia avea interese mari economice și de strategie la nivel planar în acest imperiu. Prima axiomă a politicii britanice era menținerea liberă pentru ea a căilor de comunicație spre Indii. Or, pe uscat aceasta nu era posibil decât menținând și traversând o Turcie amicală. Pentru motivul arătat va face tot ce-i va sta în putință în vederea menținerii lui, respingerii Rusiei și limitării proporțiilor efectelor mișcării de eliberare. Din punct de vedere european Anglia trebuia să-și asigure supremația în Mediterană, calea spre Indii după deschiderea canalului de Suez. Trebuiau asigurate puncte de sprijin. În acest scop, în 1875 guvernul Disraeli, subminând interesele Franței, cumpără în secret de la Kediul Egiptului pentru 4 milioane de lire 177 000 de acțiuni ale canalului de Suez și achiziționează proprietăți în Peninsula Sinai cu scopul de a domina în viitor canalul. Nu va ezita să ia contra-măsuri față de mișcarea de eliberare a grecilor pedepsindu-i pe ionieni, ocupând Creta în 1870 și silind Grecia să rămână neutră în 1875—1877, prin sfaturile diplomației și prezența flotei britanice în apropierea coastelor sale.

Franța, după 1871, traversează o perioadă dureroasă. Preocupată intern de consolidarea regimului republican, neplăcut țarului și tuturor monarhilor puterilor europene, urmărirea să iasă din izolarea pe care i-a impus-o înfrângerea în războiul din 1870—1871, pacea de la Frankfurt din 1871 și sistemul de negocieri diplomatice ale lui Bismark. În plus, între 1871—1875, Franța trăia continuu starea de spirit provocată de amenințarea Germaniei cu un nou război. În Mediterană dorea păs-

trarea neutralității canalului de Suez și era concurată de noua venită, Italia, iar în Balcani, deși își declina orice interese particulare, urmărea îndeaproape creșterea influenței ei, mai cu seamă între români și greci, în temeiul comunității de origine și civilizație.

Politica greșită a lui Napoleon al III-lea făcuse ca Franța și Italia să nu se poată asocia, după cum spunea sugestiv Mazzini — pentru avantajul lor comun în Mediterană. Această mare era în politica Italiei o moștenire imposibil de divizat. Imperiul mediteranean trebuia să fie gândul permanent al Italiei. În cadrul strategiei urzită de acest gând Italia începea să se preocupe de avantajele conflictului din 1875—1878 pentru apărarea intereselor sale în Triest și Dalmația și în general în Balcani. Germania, care se afla după realizarea unității sale, a avut nevoie de un scurt răgaz pentru organizarea Imperiului continental. De aceea duce o politică de medieri și din aceasta rezultă înțelegerea celor trei împărați. De fapt, prin crearea Alianței puterilor nordului în 1873, Bismark urmărea ca Rusia și Austro-Ungaria să acționeze de comun acord în problemele balcanice și totodată cu știrea ei.

Devenită puterea principală pe continent, în conformitate cu concepția lui Bismark că orice acțiune ar obliga-o să se apere pe două fronturi, Germania își întărește armata terestră și flota, își pune în atenție necesitatea unei politici mondiale și începe prin a-și atrage Austro-Ungaria, transformând-o în instrumentul politicii sale spre Balcani. Lui Bismark îi aparține sfătuirea Turciei să cedeze monarhiei dualiste Bosnia și Herțegovina. Și Poarta era nevoită să facă această concesie, așa cum făcea fiecărei mari puteri în funcție de forța pe care o reprezenta și de situația alianțelor europene. Tot Bismark hrănește iluziile Italiei privind Mediterana și interesele ei în Balcani. Germania urmărea acum să câștige încrederea și bunăvoința țărului, dar să-l refuze, în 1876 în fața ipotezei unui război cu Austria.

Scotînd Franța din competiția europeană, Germania intervine energic căutînd să mențină contradicțiile în Orient cu scopul de a angaja marile puteri în speță Anglia, Rusia și Austro-Ungaria pentru a evita o ciocnire cu vreuna din ele. Mai mult, ea a văzut că

încurcînd Rusia în Balcani va contribui la ascuțirea contradicțiilor anglo-ruse. De aceea a și ușurat acordul din iulie 1876 de la Reichstadt urmat de cel de la Budapesta.

În fața acestui tablou complicat de interese, România, care urmărea cu atenție prin toate canalele sale de informație, în capitalele europene ca și de aiurea, desfășurarea precipitată a evenimentelor, și-a dat seama că, deși Rusia sprijinea cu arme, voluntari și cadre de comandă lupta sud-slavilor, ca mare putere, trebuia să poarte îndelungi tratative diplomatice cu celelalte mari puteri pentru a le ști interesele și poziția față de ea, să desfășoare mari pregătiri pentru a înfrunta Imperiul otoman și eventualele coaliții.

Pentru aceste motive guvernul român și diplomații săi au înțeles locul României în cadrul evenimentelor, au adoptat neutralitatea, pentru ca apoi, raliindu-se Rusiei, în condițiile impuse de idealurile sale naționale, să ferească teritoriul de război, au înțeles deosebit de bine direcția cea mai bună de urmat și momentul potrivit pentru obținerea independenței noastre depline.

STRATEGIA ȘI TACTICA ARMATEI ROMÂNE ÎN RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

CONSTANTIN OLTEANU

Războiul pentru independență a pus în evidență, alături de alesele virtuți ale luptătorilor, de capacitatea comandamentului armatei și trăsăturile artei militare românești, ale strategiei și tacticii care au valorificat elemente tradiționale, în concordanță cu situația de atunci, cu structura noastră militară, cu organizarea și dotarea oștirii, precum și cu gradul ei de pregătire.

Se poate spune cu îndreptățit temei că războiul just, pentru neamul românesc, de acum o sută de ani, a fost un important moment de afirmare a artei militare românești și, în același timp, un prilej de acumulare a unei noi și bogate experiențe de luptă, care apoi a fost generalizată și încorporată în sistemul de pregătire a cadrelor, în organizarea și instruirea armatei.

Evidențiind unele trăsături ale artei militare românești, ale strategiei și tacticii în timpul istoricului război de acum un secol, avem ca jaloane etapele pe care acesta le-a parcurs, bătăliile purtate de oastea română.

Pe plan strategic, pe baza analizei situației politico-militare din sud-estul Europei, a eșecului eforturilor de obținere a independenței prin acțiuni diplomatice, autoritățile românești au luat în anii 1876 și 1877 o serie de măsuri militare, printre care o importanță deosebită au avut-o conceperea și realizarea operației de apărare strategică pe fluviul Dunărea, în perioada aprilie—august 1877.

Acoperirea pe linia Dunării executată de armata română a avut ca obiectiv major apărarea țării, urmărind, în esență, prevenirea unui atac al forțelor otomane și zădărnicierea oricăror încercări ale acestora de a cuceri anumite capete de pod la nord de Dunăre, care ar fi putut avea drept consecință mutarea viitoarelor operații militare dintre armatele otomane și rusești pe teritoriul României. Operația de acoperire s-a materializat prin intrarea forțelor principale ale armatei române într-un dispozitiv strategic pe malul nordic al fluviului, între localitățile Calafat și Barboși.

Din modul în care a fost organizată și s-a desfășurat operația de acoperire a Dunării, rezultă următoarele concluzii mai importante :

O primă concluzie este aceea că acoperirea executată de armata română în lunile aprilie—august 1877 a fost parte organică a războiului, reprezentând, am putea spune, prima etapă a acestuia. În acest interval de timp, comandamentul român a luat unele măsuri impuse de situație pentru a realiza o defensivă eficientă, urmînd ca ulterior, trecînd Dunărea, să acționeze ofensiv împreună cu armata rusă și, eventual, cu detașamente de voluntari bulgari.

În al doilea rînd, trebuie subliniat că acoperirea liniei Dunării a îmbrăcat caracterul unei ample acțiuni strategice, executată de armata română în perioada inițială a războiului. Pînă la gruparea armatei la vest de riul Olt, frontul acoperit de cele două corpuri de armată, respectiv de patru divizii ale armatei noastre, se întindea, cum am mai arătat, de la Barboși la Calafat, adică, în linie dreaptă, pe o lungime de peste 420 km. De aici rezultă o dată în plus, capacitatea

comandamentului român de a găsi formele optime pentru a învinge dificultățile întîmpinate în stabilirea principalelor direcții de interzis și a „îmbrăca” cu forțe și mijloace limitate acest front de dimensiuni uriașe pentru posibilitățile de atunci ale statului nostru.

O a treia concluzie se referă la viziunea politico-strategică de perspectivă în care a fost inițiată și concepută acoperirea, la modul în care comandamentul român a intuit evoluția evenimentelor. Cînd, la 9 mai 1877, România s-a declarat fără neatîrnată, armata ei se afla deja instalată într-un dispozitiv strategic, pe poziții întărite, fiind în măsură să riposteze cu energie la provocările întreprinse de forțe otomane din diferite puncte și garnizoane de dincolo de Dunăre.

În afară de apărarea teritoriului național, idee esențială în care s-a inițiat, organizat și executat operația strategică de acoperire pe Dunăre, de o covîrșitoare însemnătate a fost, din punct de vedere strategic, pentru întreaga campanie, și faptul că prin această acțiune militară nu s-a dat posibilitate inamicului să transforme teritoriul țării noastre în teatru de război. Totodată, prin executarea acoperirii pe linia Dunării s-a asigurat de către trupele noastre marșul trupelor ruse spre teatrul de acțiuni militare balcanic, care s-a desfășurat nestingherit înapoia dispozitivului român.

În a doua etapă a războiului, cea mai mare și complexă, în operațiile de la Plevna, Rahova și Vidin s-a evidențiat cu și mai multă claritate aplicarea principiilor artei militare românești, ale strategiei și tacticii.

În urma insucceselor din fața Plevnei și a dificultăților întîmpinate, comandamentul rus a solicitat stăruitor sprijinul armatei române care, după tratativele ce au avut loc și stabilirea condițiilor de cooperare, a trecut Dunărea. În aceste condiții, armata română a avut de îndeplinit două misiuni principale : prima, să participe cu majoritatea forțelor la luptele de la Plevna, alături de armata rusă ; a doua, să continue cu forțe mai reduse, apărarea teritoriului național între gura Timocului și Turnu Măgurele, forțe care constituiau, în același timp, și o rezervă strategică pentru comandamentul român.

Analizînd situația creată, guvernul român și Marele cartier general au acceptat ca armata noastră să participe la marea bătălie

de la Plevna. Ca urmare, în seara de 19 iulie, Marele cartier general român a trecut noi forțe peste Dunăre, concomitent cu intensificarea bombardamentelor de artilerie.

O viziune strategică adecvată a manifestat conducerea armatei române în alegerea locului de trecere — Siliștioara și a itinerariilor de deplasare — pe valea riului Isker — ținându-se seama de rețeaua de comunicații.

În contextul măsurilor întreprinse pentru deplasarea armatei pe viitorul teatru de operații, comandamentul român a acordat o mare atenție pregătirii tactice a cadrelor și trupe. Ținând seama de caracteristicile și posibilitățile armamentului din înzestrare, de tactica folosită de inamic, comandamentul a recomandat ca soldații să fie deprinși să deschidă focul asupra dușmanului de la distanțe potrivite pentru a spori efectul tirului. De asemenea, cunoscând faptul că otomanii executau foc concentrat de la distanțe mari, se atrăgea atenția asupra necesității folosirii cât mai judicioase a terenului.

După ce au trecut Dunărea, cele trei divizii române au executat marșul de apropiere și pînă la 25 august s-au concentrat în zona Plevnei. Acum, trupele ruse și române, care formau Armata de vest, erau gata să treacă la o acțiune hotărîtă împotriva grupării otomane comandate de Osman pașa, care ocupa o poziție strategică deosebită.

În vederea desfășurării atacului, artileriștii români și ruși au executat un foc metodic și intens în zilele premergătoare asupra pozițiilor ocupate de forțele otomane, sub protecția căruia infanteria s-a apropiat de redute. În ziua de 27 august, românii au întreprins un atac cu caracter limitat, asupra unor lucrări de fortificații inamice, cu acest prilej evidențiindu-se Regimentul 1 dorobanți, al cărui drapel a fost decorat pentru faptele de arme săvîrșite.

În seara zilei de 29 august, generalul Alexandru Cernat a dat ordinul de luptă prin care a stabilit în detaliu misiunea trupelor române, formarea coloanelor de atac și modul de desfășurare a asaltului de a doua zi, ordin în care erau sintetizate concepția de luptă și principiile tactice, prezentînd în ansamblu însușiri pozitive, vădînd în primul rînd grija comandamentului pentru organizarea cât mai minuțioasă a acțiunii proiectate.

În zorii zilei de 30 august 1877, după un bombardament executat de 256 tunuri asupra întăriturilor de la Plevna, s-a pornit asaltul.

Atacurile trupelor române, reluate de cîteva ori, au fost respinse cu pierderi mari. În situația creată, comandamentul român a hotărît ca la orele 18 să se facă o ultimă și supremă încercare. Pentru a patra oară, ostașii noștri, care au dat probe de abnegație și devotament fără margini, s-au aruncat la asalt, executînd acum un puternic atac de front combinat cu întoarcerea ambelor flancuri ale redutei. S-a angajat o luptă aprigă la baionetă, care a ținut pînă la orele 19, în timpul căreia turcii au fost învinși.

Acțiunile din ziua de 30 august, plătite cu atîtea jertfe omenești, au constituit un bogat izvor de învățăminte tactice pentru comandamentul armatei române, scoțînd în evidență necesitatea ca să țină seama, în mai mare măsură, în organizarea și desfășurarea atacului, de caracteristicile luptei împotriva unui inamic instalat în poziții puternic fortificate, care știe să folosească avantajele terenului, să-și organizeze în mod eficace sistemul focului; de necesitatea cooperării strînse dintre infanterie și artilerie; a alcătuirii judicioase a coloanelor pe unități constituite organic, legării strînse a misiunilor artileriei de nevoile infanteriei și cavaleriei etc.

Treptat, pe măsura creșterii experienței de luptă, activitatea de concepție a comandamentului armatei române la nivel strategic și tactic, lucrul în cadrul statelor majore de toate treptele, priceperea în ducerea acțiunilor de luptă s-au îmbunătățit, contribuind în mod simțitor la obținerea izbînzilor viitoare.

Repetatele asalturi date de armatele româno-ruse au demonstrat că Plevna nu putea fi cucerită decît printr-un asediu îndelungat. Pentru găsirea soluției celei mai judicioase a fost convocat, în ziua de 1 septembrie, un consiliu de război aliat. După dezbateri îndelungi, consiliul de război a hotărît în principal următoarele: să nu se mai dea nici un atac în forță contra Plevnei; să se întărească pozițiile aliate în fața Plevnei pînă la sosirea unor noi trupe din Rusia; să se adopte măsuri pentru a împiedica aprovizionarea și sporirea efectivelor otomane din Plevna.

În urma acestei hotărîri, care marca începutul etapei de încercuire și asediu al Plevnei, comandamentul român și-a îndreptat atenția

spre organizarea în cât mai bune condiții a apărării redutei cucerite, precum și a lucrărilor care să asigure stabilitatea pozițiilor trupelor.

Concomitent cu acțiunile din zona Plevnei s-a hotărât ca în prima decadă a lunii noiembrie să fie cucerită cetatea Rahova. Planul de atac al trupelor române și ruse prevedea executarea unor acțiuni pe două direcții convergente, rolul esențial revenind forțelor române. Misiunea principală a fost încredințată detașamentului comandat de colonelul George Slăniceanu; el urma să atace Rahova din direcția sud-est. Pentru acțiunea secundară a fost destinat un detașament mixt, româno-rus, comandat de generalul rus Meyendorff, având misiunea de a ataca cetatea dinspre vest. Un regiment de călărași român asigura flancurile interioare ale celor două detașamente. Trupele române de pe malul de nord al Dunării urmau să sprijine cu focul artileriei atacul dat de detașamentele respective.

Ofensiva a început în dimineața de 7 noiembrie 1877 și, după două zile de lupte îndirjite, cetatea Rahova a fost cucerită. Această nouă victorie — datorată în întregime armatei române, cum aprecia și marele duce Nicolae — a fost primită cu deosebită bucurie în țară.

În cursul nopții de 27 spre 28 noiembrie, întunericul și ceața deasă din zona Plevna au favorizat acțiunile armatei comandate de Osman pașa, pentru a încerca să spargă blocajul, dar după lupte violente trupele ruse și române au făcut să eșueze tentativa forțelor otomane de a ieși din încercuire. Întreaga grupare comandată de Osman pașa a capitulat. Românii au capturat: „2 pașale, 225 ofițeri, 10 227 soldați, 24 tunuri, 16 chesoane și 5 000 puști“.

Din punct de vedere strategic, victoria de la Plevna trebuia exploatată imediat, pentru a nu-i da inamicului nici o clipă de răgaz în vederea refacerii forțelor lui. În cadrul planului general de desfășurare a operațiunilor militare după capitularea Plevnei, armata română a primit noi misiuni, pe care urma să le execute independent, sub comandament propriu. În principal, acestea constau în deplasarea forțelor principale în zona Vidin, pentru a zdrobi gruparea de trupe inamice din nord-vestul Bulgariei, care amenința flancul drept al trupelor ruse și de

unde se puteau întreprinde incursiuni în teritoriul român. Totodată, trupele ruse din Nicopol și Rahova urmau să fie înlocuite de cele române, devenind astfel disponibile pentru operațiile desfășurate la sud de munții Balcani.

Vidinul acoperea câteva linii de comunicație importante care conduceau spre interiorul Peninsulei Balcanice. Spre a-și asigura legătura cu exteriorul, garnizoana otomană din cetate organizase o bună apărare a acestor comunicații prin poziții înaintate care constituiau centura principală exterioară de apărare a Vidinului. Astfel organizată pentru apărare, cetatea Vidin dispunea de 12 000 de militari bine înarmați, aflați sub comanda lui Izzet pașa, cunoscut ca general energic și inteligent.

Analizînd în detaliu valoarea și dispunerea inamicului în zonă, comandantul Corpului de vest, generalul Nicolae Haralambie, a hotărât să încercuiască mai întâi cetatea spre a o izola de exterior, după care să execute un atac general pentru a cuceri, într-o primă etapă, puternicul sistem defensiv exterior al inamicului. În acest sens, la 9 ianuarie 1878, s-a decis ca toate satele dimprejurul Vidinului: Tatargik, Rupcea, Novoseloe, Rainovcea, Smîrdan, Inova și Kapitanovcea să fie atacate și cucerite concomitent.

Demn de menționat este modul în care s-a realizat cooperarea pe plan strategic. Astfel, de exemplu, în luptele de la Rahova și Vidin, pe lângă acțiunile trupelor de pe malul drept au luat parte și cele de pe malul stîng al Dunării.

În dimineața de 12 ianuarie 1878, la ora 8, artileria română a declanșat un foc intens atît asupra pozițiilor inamice înaintate, cît și asupra Vidinului, urmat de asaltul impetuos al infanteriștilor români.

După o rezistență îndirjită, inamicul s-a retras în debandadă din localitățile Tatargik, Rupcea și Rainovcea, care au intrat în stăpînirea trupelor noastre. În urma unor lupte sîngeroase, rămase pentru totdeauna pilde de vitejie și eroism, unitățile române au cucerit și Smîrdanul și Inova.

La 14 ianuarie, cercul din jurul Vidinului a fost complet închis, ca urmare a ocupării de către regimentele de cavalerie române a localităților Kapitanovcea, Kerumbek, Ceizek

și Kutova, făcînd contact cu trupele de peste Dunăre.

După ocuparea pozițiilor înaintate din fața Vidinului, comandamentul român a ordonat ca bateriile de artilerie să fie amplasate mai aproape de cetate, pentru a o putea supune unui bombardament eficace. La 12 februarie 1878, trupele române au intrat în Vidin, capturînd 190 guri de foc și o mare cantitate de alte materiale de război. A doua zi, unitățile române au intrat și în cetatea Belogradgik. Populația bulgară din aceste localități a făcut o primire entuziastă trupelor române victorioase.

Odată cu înălțarea tricolorului românesc deasupra Vidinului și Belogradgikului s-a încheiat în mod glorios participarea armatei române la războiul din 1877—1878.

Rezumînd principalele trăsături ale artei militare românești în această a doua parte a războiului, trebuie arătat că au predominat formele luptei ofensive; în zonele Plevna, Rahova și Vidin atacurile s-au dat asupra unui inamic puternic, bine dotat și instruit, protejat aproape peste tot de lucrări de fortificație și care folosea principii tactice avansate.

Gîndirea tactică a cadrelor s-a maturizat continuu, ceea ce a dus la ridicarea gradului de competență în conducere și execuție. Analizînd ansamblul operațiunilor militare la care armata română avea să participe, comandamentul român a fixat ofensiva ca principală formă de luptă, dar nu a neglijat defensivă. Ele aveau să se completeze reciproc în timpul acțiunilor, dar natura campaniei impunea preponderența ofensivei.

Tot mai mult comandamentele române au recurs la diverse forme și metode de înșelare a vigilenței inamicului în scopul dobîndirii, cu pierderi minime, a unor rezultate pozitive. S-a generalizat, mai ales în faza finală a războiului, procedeul apropierei de inamic pe vreme de ceață, la adăpostul întinericului, în zori, pentru a realiza surprinderea; s-au folosit cu succes acțiunile demonstrative menite să-l silească pe inamic să-și descopere dispozitivul. De asemenea, comandamentele și trupele au dovedit spirit de manevră, de inițiativă, și-au însușit din mers noi procedee de acțiune rezultate din experiența de luptă ori determinate de situația concretă. În același timp, războiul a verificat calitățile armamen-

tului, principiile de cooperare, alcătuirea dispozitivelor, adîncimea obiectivelor etc, necesitînd, în timpul lui și după, o serie de modificări, iar comandamentul a dobîndit o valoroasă experiență.

Se desprinde, așadar, cu pregnanță că în timpul războiului just pentru neatîrnare, armata română a dovedit înalte calități morale și de luptă, spirit de jertfă și sacrificiu, iar comandamentul ei, întregul corp de comandă și-au arătat capacitatea de a conduce bătălii grele și complexe, împotriva unui inamic experimentat și bine dotat cu armament. Învățămintele bogate rezultate din acest război au fost apoi generalizate și sintetizate, introduse în procesul de pregătire a cadrelor și de instruire a trupelor. Ocupînd un loc de seamă în istoria militară a neamului nostru, războiul pentru neatîrnare a făcut, face și va mai face obiect de studiu, a fost, este și va mai fi punct de referință pentru înaltele virtuți ale ostașului român în lupta dreaptă pentru apărarea gliei străbune, a independenței.

ROMÂNIA ȘI MARILE PUTERI ÎN PERIOADA PREMERGĂTOARE ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚĂ

VASILE ARIMIA

În vîltoarea evenimentelor din Balcani din a doua jumătate a secolului al XIX-lea sînt atrase nu numai țările și poparele din această zonă, ci și alte state din Europa, avînd fiecare interesele lor.

Urmărind hățișul foarte complicat al relațiilor diplomatice dintre marile puteri, mai ales dintre anii 1871—1878, este greu să se poată desprinde din ele pînă unde erau interese colective și de unde începeau cele individuale, ce doreau în fond fiecare din ele. Ceea ce putem spune cu claritate, e faptul că interesele Austriei și Rusiei în Balcani erau cu totul opuse, așa că un acord sincer între cele două puteri era greu de înfăptuit. Germania căuta să mențină echilibrul între Rusia și Austria pentru a împiedica o eventuală apropiere ruso-franceză. Franța era preocupată mai mult de situația ei internă

care se resimțea încă de pe urma războiului franco-prusac din 1870—1871.

Anglia avea interesele ei în Balcani și în Orient, Turcia fiind nu numai puntea de legătură spre India prin Mediterană, ci și o piață bună de desfacere, o poziție strategică însemnată în planurile militare. De aici opoziția permanentă la măsurile propuse de Rusia.

Guvernele României au adoptat, față de cele ce se petreceau în anii 1875—1876 în Balcani, adică în vecinătate, o poziție de neutralitate. Semnificația acestei poziții merită să fie analizată. Mai întâi, menționăm curajul de a se declara neutră când juridic era dependentă de Poartă. Acceptarea tacită a acestei poziții de către Poartă, dovedea nu numai slăbiciunea Porții dar și recunoașterea forței statului român. Apoi, Imperiului țarist nu-i convenea o Românie de partea Porții, dar nici neutră, ci o Românie, dacă nu subordonată lui, cel puțin alături de el.

România, aflată ea însăși în luptă — deocamdată politică și diplomatică — pentru independență, găsindu-se din punct de vedere geografic expusă pătrunderii pe teritoriul său a trupelor străine, a trebuit să întreprindă acțiuni judicioase prin care să nu supere pe nici una din marile puteri, să fie și alături de lupta dreaptă a popoarelor din Balcani și să continue propria-i luptă. De aceea, în rapoartele lor, diplomații străini vorbesc despre poziția de „independență” și „neutralitate” a guvernului român și pregătirea în eventualitatea invadării teritoriului țării, despre permisiunea acordată „voluntarilor ruși” de a se deplasa către Serbia etc.

În momente grele când încă războiul nu începuse, dar era destul de aproape, guvernul român solicita marilor puteri să-i arate încotro să se îndrepte, cum să acționeze, dar acestea tac. Acestea îl fac pe M. Kogălniceanu, ministrul de externe, să spună diplomatului francez între altele: „am întrebat: Dacă ea (Europa) vrea ca noi să ne opunem rușilor, noi sintem gata, dar vom putea noi rezista rușilor când, voi, marea Europă îi lăsați să facă ce vor?...” și mai departe Kogălniceanu îi zicea: „Spuneți ministrului dvs. de externe că eu nu pot salva întreg tratatul de la Paris pentru că noi avem puteri garante care nu garantează și nu se explică nici măcar asupra valorii garanției lor, dar noi

vom salva tot ce este posibil prin politica pe care v-am expus-o”.

Diplomatul englez la București raporta și el la 20 aprilie¹ despre discuțiile cu Kogălniceanu în care acesta i-a expus ce a făcut guvernul român în ultimul an pentru a menține liniștea și că Europa rămâne impasibilă.

După cum se știe, la începutul lui aprilie trupele rusești au trecut granița României către Turcia. În aceste condiții se încheia convenția din 4/16 aprilie; războiul devenise un fapt real, dar celelalte mari puteri așteptau să vadă încotro înclină balanța. Rapoartele diplomaților continuau să comunice cele ce se petrec în România, nu însă și ce zic și fac guvernele lor. Diplomatul francez, informind la 26 aprilie 1877 despre măsurile luate în privința staționării trupelor rusești în România și despre atitudinea puterilor garante scria: „La Petersburg, ca și la Londra, nu vor să audă vorbindu-se, deocamdată, nici de independență, nici de neutralitatea României... Puterile europene nu dau și nu vor da garanții de neutralitate și de neutralizare decît în propriul lor interes...”².

La începutul lunii mai, proclamarea independenței este problema care vine mereu în atenția diplomaților străini, fiecare exprimîndu-și convingerea că ea în curînd va avea loc; totuși, ei consideră că este inopertună și dacă românii o declară o fac pe propria răspundere. Diplomatul Austro-Ungariei la Berlin, raporta la 12 mai despre o întrevvedere a diplomatului român cu von Bülow cînd acesta s-a opus oricărei atribuirii a unei aprobări din partea germană intențiilor României, și atrăgîndu-i atenția că „dacă crede că trebuie să se elibereze de tratate, face acest lucru potrivit propriei sale aprecieri și pe propriul său risc”³.

Poziția Austriei era precizată de contele Andraszy, astfel: „situația politică a Principatelor fiind reglementată prin tratate internaționale, orice schimbare de fapt n-ar fi validată de drept”.

Cu toate că nu avea nimic împotriva constituirii în stat independent, ținea să precizeze: „În mintea mea această chestiune, ca atîtea altele, trebuie să fie lăsată pentru

¹ Arh. St. Buc., colecția microfilme Anglia, rola 105, vol. 2608, f. 134—138.

² *Ibidem*, Franța, rola 20 (vol. 41. f. 283—285).

³ *Ibidem*, Austria, rola 53, c. 235.

timpul când o conferință europeană va reglementa soarta definitivă a peninsulei Balcanice. Acest punct de vedere este împărtășit de majoritatea marilor guverne și așa fi bucuros să fie și de guvernul imperial" (rus) ⁴.

Într-unul din rapoartele sale, cu două zile mai târziu, același diplomat întrebându-se : „ar risca ei (românii) într-adevăr mult de această dată, punînd Europa în fața unui fapt împlinit" răspundea : „experiențele de acest gen le-au reușit în mod constant... Atît în chestiunile mari, cît și în cele mici, românii au știut mereu să treacă peste voința puterilor garante".

Românii au trecut peste „voința puterilor garante" pentru că în tot cursul istoriei lor ei înșiși au fost cei care și-au decis soarta ; pentru că atunci cînd unele din cele ce acum se pretindeau puteri garante nici nu existau ca atare, iar altele aveau propriile lor interese de apărut : în cursul istoriei, țările române le apărau și pe ele „aici, opunînd rezistență în calea înaintării turcești, dîndu-le posibilitatea să se dezvolte și să se întărească. Trecutul istoric, experiența vieții lor îi învățase pe români că salvarea le vine nu de la alții ci de la ei înșiși, că prezentul și viitorul depind de felul cum știu să le făurească, nu de bunăvoința puterilor garante.

Puterile garante aveau preocupările lor, aveau poziția lor, exprimată cum nu se poate mai bine de agentul consular american la București în raportul din 21 mai 1877, prin care informa guvernul său : „Nu am primit pînă acum nici o notă oficială de la Foreign Office cu privire la Independență. Reprezentanții străini de aici sînt instruiți de guvernele lor să păstreze o totală rezervă în această problemă și eu voi urma aceeași linie de conduită pînă cînd îmi veți trimite instrucțiuni pentru poziția mea viitoare".

Putea deci să facă guvernul român intervenții nenumărate, să apeleze la bunăvoința puterilor garante oricît de insistent, rezultatul era același — tăcere, abținere, așteptare. Așteptau să vadă care va fi rezultatul. În lumina acestora, poziția adoptată de forurile competente ale națiunii române de a declara independența cu sau fără voința marilor puteri dar făcînd tot ce este posibil pentru a deveni o realitate și pentru a fi recunoscută,

apare ca o poziție justă, ea corespunzînd năzuinței poporului român, fiind un factor de progres absolut necesar.

Dintre acțiunile de recunoaștere a independenței face parte și intrarea în război, lupta cu arma în mînă pentru consfințirea actului săvîrșit la 9 mai 1877. Și această măsură a fost întîmpinată cu aceeași rezervă de marile puteri. Kogălniceanu se adresează reprezentantului diplomatic francez spunîndu-i : „Statele mari au abdicat de la rolul lor de doi ani... Într-o altă perioadă a secolului nostru eram obișnuiți să contăm pe ele pentru a apăra unele principii pe care le numea drept public european. Inviolabilitatea teritoriului nostru făcea, de asemenea, parte din acest drept public. Dumneavoastră știți ce s-a întîmplat cu această inviolabilitate și că noi nu am avut parte decît de sfaturi, de nici un sprijin. Nu există azi nici o putere în Europa care să acționeze, dacă nu intră în sfera intereselor sale imediate". Bazat pe aceste învățăminte Kogălniceanu ținea să-i precizeze diplomatului respectiv : „Nouă deci la depărtarea și în izolarea în care ne aflăm, ne revine să ne apărăm interesele, cît putem mai bine... Luăm hotărîri singuri, după necesități și vom trece Dunărea fără ca în această ocazie să se poată face un reproș fondat de îndrăzneala principelui nostru".

Convinși de justetea politicii lor, românii au trecut Dunărea atunci cînd războiul putea lua, cel puțin pentru o perioadă de timp, și o altă întorsătură decît cea pe care o cunoaștem.

Am amintit mai înainte că marile puteri sfătuiau guvernul român, pe diplomații români să se abțină de la participarea la război : unii dintre ei considerau că participarea cu 5 000—6 000 oameni este suficientă pentru a spune că au participat.

Nelidov, la 17/29 mai 1877, spunea că „Rusia n-are nevoie de concursul armatei române". Dar, concepția țarismului se modifică odată cu realitățile teatrului de operațiuni.

În decurs de numai două luni, timp în care armatele sale suferiseră două înfrîngeri de mari proporții la Plevna, Marele Duce, printr-o serie de scrisori, se arăta dispus să profite de concursul pe care armata română ar putea să-l dea armatei ruse și cerea chiar, impacientat, ca armata română, oriunde s-ar

⁴ Ibidem, U.R.S.S., rola 67, c. 777—781.

afla, să treacă Dunărea și să înainteze spre Plevna pentru a-i ataca pe turci.

Și tinăra armata română, înțelegând că are de constințit independența țării în primul rînd, intră în luptă și împreună cu armata rusă și voluntarii bulgari și-a adus contribuția la victoria împotriva otomanilor. De altfel, hotărîrea de a trece Dunărea pentru a lupta, reprezenta voința și dorința întregului popor. Tocmai de aceea a fost sprijinită din toate puterile și cu toate posibilitățile de către masele populare. Din rîndurile acestora au plecat să lupte pentru cucerirea independenței zeci de mii de luptători; ele au susținut material și moral războiul, sacrificîndu-și avutul pentru ca armata să fie înzestrată cu tot ce-i trebuie. Tocmai de aceea, victoriile obținute pe cîmpul de luptă sînt victoriile poporului român.

Dacă în perioada inițială aprecierile diplomaților străini la adresa armatei române, pe care nu o cunoșteau, sînt eronate, calitățile ostașilor români, capacitatea cadrelor de comandă și înzestrarea tehnică fiind puse sub semnul întrebării, în perioada participării la luptă, sînt obligați de realitate să-și modifice părerile. Mulți dintre ei consemnează victoriile obținute, vitejia și eroismul de care au dat dovadă în luptă atît ofițerii cît și trupa.

Exemple ar fi foarte multe. Ne limităm numai la cîteva. După cum se știe, armata a trecut Dunărea în 20—22 august, iar în 26 au început acțiunile pregătitoare pentru cea de a treia bătălie la Plevna. Venise timpul ca armata română să arate lumii că deși tinără, necunoscută, nu de puține ori desconsiderată, este în stare să se măsoare cu cele mai cunoscute armate. Începînd cu 27 august/8 septembrie cînd are loc și prima ei luptă, piept la piept, cu dușmanul „trupele române au dovedit din ce țesătură trainică e urzită firea ostășească a românului. În această zi au căzut 16 morți și 113 răniți, dar succesul românilor a exercitat o influență pozitivă nu numai asupra trupelor române, ci și în armata rusă din jurul Plevnei care cunoscuse numai înfrîngerii”.

Dar ziua cea mare, ziua în care s-a demonstrat virtutea armatei române, puterea sa de rezistență, devotamentul, curajul și abnegația a fost 30 august/11 septembrie cînd „atacul și succesul de la Grivița a însemnat răsărit de glorie”. Acum și aici a arătat ostașul

român cum știe să lupte și chiar să moară pentru o cauză dreaptă. Și el a făcut tot ce omeneste a fost posibil. Trei atacuri succesive ale diviziei a IV-a respinse de turci și de trei ori reluate. Pentru a patra oară în timp de 4 ore, pe la 6³/₄ seara neînfricării ostași au pornit la asalt și după o luptă cruntă, piept la piept, turcii se retrag lăsînd în mîinile lor cinci tunuri și un steag. A doua zi după sîngeroasa bătălie, la bilanțul pierderilor, s-a stabilit că oștirea română avea 15 ofițeri și 1333 soldați uciși, 41 ofițeri și 1176 soldați răniți. Aflăm aici un fapt rar înțilnit pînă atunci în statisticile cîmpului de bătăie, unde, în luptele cele mai aprinse se socotea un ucis la 6—7 răniți. În bătălia din 30 august numărul morților a fost, în armata noastră, mai mare decît al răniților: 1348 față de 1217. Este dovada elocventă despre neînfricată și pînă la moarte statornică hotărîre a ostașilor români, cum aprecia Gh. T. Văcărescu.

Acestea sînt faptele care vor face să se schimbe părerea și aprecierile despre armata română. Țarul Rusiei aprecia că „trupele române au dat în zilele de 30—31 august dovezi de eroică vitejie luptînd sub focul ucigător al vrăjmașului”. 150 cruci Sf. Gheorghe au fost împărțite soldaților români spre răsplata vitejiei lor. Gorceakov, cancelarul rus, telegrafia : „Spiritul armatei excelent. Românii se bat perfect”.

Diplomatul german scria : „ar fi însă nedrept să nu recunoști românilor că s-au comportat foarte brav”, iar Adolf Stern, diplomatul american, arăta și el : „Pentru prima dată, după două sute de ani, românii s-au dus la război și ei se luptă cu curaj... chiar și miliția care se afla în prima linie de atac s-a întrecut în curaj cu rușii”.

„Românii au luptat extrem de bine la luarea redutei Grivița. Ei au suferit imens și regret că răniții lor au rămas amestecați cu morții în acel loc peste 30 de ore fără asistență medicală, ajutor de vreun fel sau măcar o picătură de apă”, informa la rîndul său diplomatul britanic.

Tot pentru exemplificare mai reproducem cîteva aprecieri cu care presa străină informa pe cititorii ei. „Berliner Tageblatt” scria : „Armata română, înainte atît de disprețuită, arată că se pricepe la arta războiului mai bine decît capetele statului major rusesc”.

Cunoscutul organ turcofil „Memorial diplomatique” mărturisește: „În numeroasele lupte care au inundat cu sînge vecinătățile Plevnei, românii s-au condus cu un eroism căruia Europa întregă-i aduce omagiu. Mica armată a principelui Carol, pe care rușii la început o cam disprețuiau și de la care, se pare că nu se așteptau decît la un concurs relativ, le-a făcut, din contră, servicii fără preț, pe care toată recunoștința lor nu le poate plăti... Pretutindeni unde se află pericolul, o pozițiune greu de apărut sau o situațiune critică de salvat, ei s-au distins prin acte de cutezare și de o inteligență, care au fost admirate chiar de ruși”.

Ziarul englez „Daily Telegraph” scria: „Trebuie să recunoaștem că românii s-au bătut într-un mod remarcabil. În ceea ce privește artileria română, rușii-i fac un elogiu fără margini. Infanteria a mers cu hotărîre în foc și a arătat o energie rară în niște împrejurări cu adevărat extraordinare”.

Dar nu numai vitejia, curajul și eroismul erau admirate de opinia publică mondială, ci și comportarea armatei române față de cei cu care venea în contact și chiar față de adversar. Izet Pașa fostul guvernator al Vidinului în telegrama către generalul Cernat, într-acele, își exprima „admirația, recunoștința și sincerele mulțumiri față de sentimentele nobile pe care excelența voastră le-a demonstrat față de mine și mărturiile de prietenie și loialitate din partea întregului vostru stat major general, atitudinea lăudabilă a trupelor române care mi-a lăsat impresia cea mai caldă și amintirea cea mai fericită”.

Diplomatul francez care făcuse o vizită în Bulgaria în cursul lunii februarie 1878 scria și el: „Ceea ce m-a frapat de la început a fost cordialitatea care există între statul major român, pe de o parte și autoritățile și trupele turcești pe de alta.

Acestea păstrează cele mai bune amintiri adversarilor lor din ajun. Există o maleabilitate și o delicateță în procedee care fac mare cinste ofițerilor români și conduitei bune a trupelor lor, de aceea nici nu mă mir că 35 de comune de sandgeacul Vidin au semnat petiții pentru a obține garnizoane românești și a evita fie ocupația rusă, fie ocupația sîrbă”.

Odată cu terminarea războiului, deci a luptei dintre trupele româno-ruse și cele otomane intră în acțiune politica, diplomația, fiecare din marile puteri urmărind să obțină cîte ceva și dacă se poate cît mai mult de pe urma războiului. Eforturile românilor, sacrificiile uriașe făcute de ei sînt lăsate pe planul doi.

Dar contribuția adusă de poporul român prin eforturile materiale la victoriile pe cîmpul de luptă n-au putut să nu fie luate în considerație. Uriașele eforturi materiale și umane făcute de români au fost cele care au impus ca la Congresul de la Berlin să fie recunoscută independența de stat, autoritatea și prestigiul său să crească în fața lumii, au făcut ca țara noastră să devină independentă, putînd să se pregătească pentru următoarea etapă, etapa procesului de constituire a statului național unitar român.

CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT — CAUZĂ A ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN

MARIA SOVEJA

„Cînd a străbătut prin toate colțurile țării vestea că noi ne pregătim de război și că ne-am rupt de turci s-a cutremurat de bucurie toată suflarea românească. Grijile cîte le aduce războiul au venit mai tîrziu; acum la început nimeni nu sta să-și facă socoteala greutăților ce aveau să ne împresoare, iar cînd ne-au impresurat le-am biruit cu bărbăție și cu inima veselă.

Cei ce povestec din văzute despre zilele acelea, spun că se răscolise țara întregă cum se răscolește frunzișul pădurilor cînd bate vîntul, și-ți venea să plîngi de înduioșare cînd vedeai atîta suflet în țărani noștri.

Întreg neamul nostru a tresărit într-o pornire de mînie și rîdea și chiotia în minia lui, căci vedea sosită ziua cînd își va răzbuna tot amarul adunat în suflet de vreo patru sute de ani”.

Proclamarea independenței de stat a României, ruperea legăturilor cu Poarta și intrarea în război, alături de Rusia, împotriva Turciei au fost primite de poporul român cu entu-

ziasm, au înflăcărat masele largi din țara noastră care au sprijinit efectiv și au dus greul războiului făcând sacrificii imense atât pe front, cât și în spatele acestuia. În timpul războiului pentru independență națională, s-a accentuat încă odată unitatea întregului popor, în pofida frontierelor impuse de vitregia vremurilor, s-a reliefat conștiința unității naționale, solidaritatea și aspirațiile comune.

Unitatea românilor din toate provinciile s-a observat în campania dusă de presă spre a demonstra Europei necesitatea și legitimitatea independenței naționale, în încurajarea armatei, în acțiunea de colectare a fondurilor și a ofrandelor pentru trebuințele ostașilor de pe front, în participarea de voluntari etc. Considerînd lupta pentru scuturarea dominației otomane ca o cauză comună, transilvănenii, bănățenii, bucovinenii s-au solidarizat cu grijile și bucuriile fraților lor de peste Carpați. În paginile Gazetei Transilvaniei condusă de Iacob Mureșianu de la începutul lunii iunie 1877, se exprima un mare adevăr cînd se arăta: „Nu poate să sufere îndoială că, cauza ostașului român este o cauză generală română. Victoria lui e a întregii națiuni, fie aceea risipită în orice parte a lumii“.

În primăvara anului 1877 armata română a fost pusă în scurt timp pe picior de război, datorită contribuției masive a maselor populare.

Primul ministru I. C. Brătianu recunoștea la 18 ianuarie 1878 că România „fără să fi avut nici munițiuni de rezbél, nici mantale, nici intențență, nici serviciu de spitale, nici nimic, a pus deodată o armată atît de numeroasă pe picior de rezbél și le-a făcut toate într-un moment și cu mijloace atît de restrînse..., fără nici un împrumut, într-o stare financiară din cele mai grele...“¹.

Poporul român în întregul său, și-a făcut datoria. La apelul făcut de Kogălniceanu la 7 septembrie către întregul popor, pentru a contribui benevol la cumpărarea armelor necesare frontului, în care sublinia că: „avem brațe“ dar „nu avem arme“ și că „patriotismul român va birui chiar sărăcia“, masele populare au răspuns cu entuziasm. S-au înființat comitete cetățenești, subscripțiile pentru cumpărarea de arme luînd o mare

amploare, adunîndu-se în final, conform datelor oficiale, suma de 1 639 789 lei².

Lipsindu-i fondurile necesare, guvernul a decis ca alimentele trupelor, furajele pentru cai și transporturile să se procure numai pe bază de rechiziții. Cele mai multe rechiziții s-au făcut de la țărani și populația orășenească. În total s-au rechiziționat — după datele guvernului — 11 619 900 kg de grîu, 1 816 300 kg porumb, 19 548 100 kg orz, 1 192 445 kg mălai, 1 383 641 kg alimente diverse (brînză, carne etc.), 66 387 vite (vacii, oi, cai), 631 100 kg fasole și alte legume, 952 700 kg ovăz, 19 181 274 kg fin etc. ceea ce reprezenta o valoare globală de 11 227 098 lei³.

Căile ferate fiind slab dezvoltate s-a recurs la rechiziționarea vitelor și a căruțelor țărănești, realizîndu-se 264 394 care țărănești și 1 045 741 zile de lucru prestate.

Tot de populație au fost suportate și cartiruirile militare în zonele de deplasare a trupelor române și ruse. Masele țărănești prin sacrificii imense și dăruire totală, atît pe front cît și în spatele frontului au dus greul războiului.

Lupta pentru cucerirea independenței, a creat un adevărat entuziasm național. În rîndul populației care a dat dovadă de un adevărat patriotism în mobilizarea pentru armată și munca de ajutorare a frontului s-au format comitete și societăți în toată țara pentru adunarea de fonduri și ofrande pentru armată, cum au fost: „Crucea Roșie“, „Independența“, „Providența“, „Societatea tinerimii din Bacău“, „Comitetul clerical Dolj“, „Societatea de binefacere pentru ostașii răniți“ din Iași, „Comitetul pentru ajutorul armatei în timpul campaniei“ din Mehedinți, „Comitetul asociației doamnelor din Focșani“, „Societatea femeilor române“, „Comitetul doamnelor din Iași“. De altfel, alături de întregul popor, femeile și-au adus contribuția la lupta pentru independența țării, printr-o participare deschisă, de proporții, constituite în cca. 40 de comitete sau societăți, în majoritatea județelor din țară. Din fondurile adunate de aceste societăți s-au înființat ambulanțe proprii și spitale în care au îngrijit răniți. Atitudinea patriotică a femeilor în perioada războiului

¹ I. C. Brătianu, *Acte și cuvîntări*, București, 1930, vol. III, p. 154—155.

² Al. Pencovici, *Rechizițiunile și ofrandele pentru trebuințele armatei române în războiul din 1877—1878*, București, 1878.

³ *Ibidem*.

pentru independență este redată în termeni de o deosebită plasticitate de istoricul I. Nistor: „Aplecate asupra pînzelurilor pe care le destrămau, doamnele din societate ca și femeilor din popor poate că nu-și dădeau seama că acțiunea lor de caritate simboliza destrămarea unui trecut de robie și urzirea firelor unui viitor de mîndrie și libertate națională“.

Mulți locuitori au făcut ofrande din proprie inițiativă, pentru trebuințele armatei. Memoriile lui Carol I menționează că: „din toată România sosesc ajutoare mari și donațiuni pentru armată. Toate județele contribuiesc cu sume de bani și un mare număr de particulari pun cai la dispoziția administrației armatei“⁴.

Dacă țărani au oferit pentru armată fonduri, îmbrăcăminte și mai ales produse alimentare, muncitorii și meseriașii au donat bani și lenjerie.

Intellectualitatea și mica burghezie în genere au contribuit, de asemenea, foarte mult la cele necesare pentru front. Mii de învățători, profesori și mici funcționari administrativi au donat fie cîte o parte din salariul lor pe toată durata războiului, fie leafa integrală pe anumite luni. Fonduri sau diferite ofrande au donat și comercianții, negustorii și alte categorii de orașeni. Subscripțiile publicate în „Monitorul Oficial“ sau în ziarul „Românul“ totalizau zilnic sume variind între 3 000 și 10 000 de lei.

Clasa muncitoare, aflată la începutul organizării sale, s-a încadrat în uriașul efort al întregului popor. Manifestînd o înțelegere adîncă față de necesitatea dezvoltării țării și un patriotism fierbinte, cercurile socialiste au sprijinit activ lupta pentru cucerirea independenței de stat a României. Unii dintre membrii acestor cercuri s-au înrolat voluntari și au plecat pe front, alții au servit în spitalele și în ambulanțele militare, iar publiciștii și-au pus condeiele în slujba independenței patriei. „Azi e timpul — se scria în „Socialistul“ — cînd românii, în avîntul și entuziasmul suvenirurilor trecute, iau armele pentru a-și apăra independența“.

Personalități de seamă ale culturii românești, M. Kogălniceanu, M. Eminescu, Gh. Barișiu au făcut apeluri călduroase în presa

vremii către populație pentru sprijinirea armatei care lupta pe front. Pictorii N. Grigorescu, Sava Henția, Carol Popp de Szatmary au întovărășit armatele pe front pentru a ilustra eroismul ostașilor noștri.

Poetul Vasile Alecsandri, în afara versurilor sale nemuritoare închinete vitejiei ostașilor români, a „curcanilor“ — cum le spunea el dorobanților — a contribuit cu diferite ofrande, a ținut conferințe publice în diferite orașe în beneficiul răniților.

De asemenea, profesorul V. A. Urechia a ținut și el conferințe și a făcut donații și ofrande, iar artiștii au dat reprezentații oferind banii încasați trebuințelor frontului.

Războiul pentru independență a stîrnit un puternic ecou în rîndurile populației românești din teritoriile aflate sub ocupația străină, care vedea conturată astfel posibilitatea viitoare desăvîrșiri a unității naționale.

Grupuri de voluntari din Transilvania și Bucovina, înfruntînd primejdiile, au trecut granița pentru a se alătura luptei fraților lor. În numeroase localități din Transilvania și Banat, la Brașov, Făgăraș, Sibiu, Săliște, Timișoara, Alba Iulia, Cluj, Năsăud etc. au luat ființă comitete pentru stringerea de fonduri, alimente și îmbrăcăminte pentru armata română. În pofida persecuțiilor autorităților austro-ungare, aceste comitete au colectat și expediat numeroase ofrande. Era aceasta mărturia unor profunde frămîntări a tuturor românilor, care, odată cu cucerirea independenței, aspirau la o suveranitate deplină și de neclintit.

În toate provinciile românești majoritatea ofrandelor au venit din partea oamenilor muncii. Este semnificativă mențiunea, apărută în ziarul „Telegraful român“ din Sibiu din 23 iunie 1877, că suma oferită de cetățenii Brașovului este „caracterizatoare pentru că ea provine, cu puține excepții, de la acea clasă a societății noastre care este avizată a-și hrăni familia cu două brațe“. Un martor ocular scria în ziarul „Rezelul“ despre donațiile din București: „Am văzut femei sărace aducînd scamă, am văzut scriitorii de la osebite autorități oferind jumătate din leafa lor, am văzut pînă și străini trecători, care nu se opreau decît o zi în capitală, contribuind pentru răniți“.

Atît documentele cît și presa vremii consemnează aportul diferit al maselor populare

⁴ Memoriile regelui Carol I al României, vol. IX. București, p. 67.

și cel al reprezentanților claselor dominante, ale căror contribuții nu erau proporționale cu veniturile. Astfel, în ziarul „Telegraful” din 22 iunie apărut la București se arăta : „Dar dacă am observa cu de-amănuntul tabloul foarte instructiv al acestor ofrande, am putea vedea că patriotismul ocupă un loc mai mare în inimile poporului decât în ale boierilor mari, că tot cei de jos plătesc mai mult și cu mai mare abnegație datoria lor către patrie decât cei avuți, acei care au milioane, ori sute de mii de franci. Proporția ofrandelor nu este cituși de puțin dreaptă. De ce oare să vedem această diferență de avînt patriotic între bogați și clasa muncitoare ? De ce tot poporul este mai darnic pentru țară ?”

În afară de însemnatele contribuții materiale oferite pentru susținerea campaniei militare, populația civilă rămasă acasă, s-a dovedit a fi sufletește alături de ostașii de pe front și prin diverse alte acțiuni, încurajîndu-i și îmbărbătîndu-i la lupte, împărtășind cu ei grijile, neajunsurile și bucuriile izbînzilor.

Contribuția maselor populare la războiul pentru independență din 1877—1878 a grăbit înfăptuirea idealurilor de libertate națională și unitate politică a tuturor provinciilor românești. Acest efort a fost înscris la loc de cinste în conștiința și istoria poporului român, ca o mărturie grăitoare a tradițiilor sale glorioase de luptă și, în același timp, un mesaj adresat generațiilor prezente și viitoare pentru ridicarea continuă a României pe culmile progresului și civilizației.

ACTIVITATEA DE INFORMAȚII DIN ROMÂNIA ÎN SPRIJINUL CUCERIRII INDEPENDENȚEI

NICOLAE PLEȘITA

În existența sa milenară poporul român a fost silit să poarte nenumărate lupte de apărare împotriva unor mari imperii și state expansioniste. Aceste lupte au angajat, în toate epocile istorice, întregul potențial uman și economic al țării, iar victoriile repurtate asupra invadatorilor au fost scum plătit, prin suferințe și jertfe incomensurabile, de gene-

rațiile care s-au succedat pe scara timpului. Dar — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — poporul nostru a rezistat tuturor încercărilor, „a străbătut vremurile de restriște și a ieșit la lumină, cucerindu-și locul ce i se cuvine în marea familie a popoarelor lumii, pentru că întotdeauna a fost animat de o nestinsă dragoste de patrie, de curaj și spirit de abnegație : sentimentul patriotismului fierbinte a fost transmis ca o flacără vie, din generație în generație”¹.

Firește, efortul poporului român pentru libertate a îmbrăcat, prioritar, forma luptei armate, în care s-au plămădit și s-au afirmat înaltele sale virtuți militare. Aceasta s-a însoțit însă și s-a împletit permanent cu alte forme de rezistență, și ele închinete cauzei independenței, unității și integrității patriei : lupta politică și diplomatică, solidaritatea militantă cu alte popoare angajate în mișcări de eliberare națională și altele.

Înseși realitățile — mereu pline de primejdii, chiar dacă agresorii s-au schimbat de-a lungul timpului — au determinat poporul nostru să urmărească cu maximă vigilență evoluția situației internaționale, să deceleze la timp, din noianul de date și fapte, acei factori ce îi puteau favoriza efortul eliberator sau, dimpotrivă, ascundeau în ei pericole grave. De la regii geto-daci Dromichete, Burebista și Decebal, pînă la voievozii Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir sau Constantin Brîncoveanu, toți conducătorii de seamă și comandanții străluciți de oști români și-au bazat politica și acțiunile pe o cunoaștere profundă a realităților contemporane lor². Recepționarea în timp util a informațiilor despre schimbările politice petrecute în diverse state, despre încheierea unor tratate —

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul dezvoltării construcției socialiste*, Edit. politică, București, 1968, vol. 2, p. 465.

² Pentru detalii, vezi : Iosif Constantin Drăgan, *Noi. traci. Istoria multimilenară a neamului românesc*, Edit. Sîrșul Românesc, Craiova, 1976, p. 244, 245 ; *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 693 ; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Edit. științifică, București, 1965, p. 25, 227 ; Nicolae Stoicescu, *Vlad Tepeș*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1976, p. 90, 91, 94, 109, 110—111 ; P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 117 ; Nicolae Iorga, *Istoria armatei românești*, Edit. militară, București, 1970, p. 61—62, 211 ; Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu*, Edit. științifică, București, 1969, p. 401.

publice sau secrete — între imperiile vecine, despre deplasările de forțe militare străine spre frontierele românești etc. a dat posibilitate forurilor conducătoare responsabile din țările române să prevină suprinderea și să pregătească poporul pentru a face față împrejurărilor defavorabile. A existat, de asemenea, o preocupare constantă pentru combaterea și anihilarea agenturilor străine, spionii și trădătorii de țară fiind întotdeauna pedepsiți fără cruțare.

Instituția informației și contrainformației — a cărei necesitate a fost validată de victoriile istorice dobândite — a devenit, în epoca modernă, tot mai complexă atât din punctul de vedere al structurii organizatorice, cât și al funcțiilor care i-au fost conferite³. Utilitatea ei s-a vădit pregnant în timpul revoluțiilor de la 1821 și 1848, al luptelor pentru făurirea statului național unitar român și al altor evenimente memorabile care au prefăcut marele act al independenței de la 1877⁴.

★

Redeschiderea „crizei orientale” și accentuarea ei în anul 1876 — când războaiele unor popoare sud-slave și, mai ales, războaiele de eliberare națională purtate de Serbia și Muntenegru, au zdruncinat din temelii Imperiul otoman — au determinat guvernul român să amplifice, pe toate planurile, activitatea de informații și contrainformații. Căci, pe de o parte, fiind ea însăși vital interesată în scuturarea ultimelor vestigii ale dominației Porții, România urmărea să-și coordoneze măsurile politico-diplomatice și militare cu acelea adoptate de celelalte popoare angajate în mișcările de eliberare. Pe de altă parte, marile puteri ale vremii, îndeosebi Rusia, Austro-Ungaria și Anglia, aflate în acerbă competiție pentru preluarea moștenirii „omului bolnav” al Europei, intraseră deja în alertă, iar evoluția relațiilor dintre ele ar fi putut să aibă serioase repercusiuni asupra situației țării noastre.

³ Horia Brestolu, Vasile Bobocescu, *Aspecte ale activității de informații și contrainformații puse în slujba luptei seculare a poporului român pentru apărarea libertății, formarea statului național și cucerirea independenței de stat depline*, (București), 1977, p. 46—82.

⁴ Andrei Oțetea, Tudor Vladimirescu '821, București, 1971, p. 180; Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Edit. științifică, București, 1970, p. 365—369.

Pentru realizarea unei cât mai temeinice informări au fost angrenate toate organismele de stat care, prin natura activității lor, aveau posibilitatea să intre în posesia unor date valoroase. În această direcție și-au adus contribuția agențiile diplomatice, căpitaniile de porturi, oficiile poștale și telegrafice, organele administrației civile și polițienești, birourile de vamă, parcheturile, tribunalele și presa vremii. Activitatea de informații și contrainformații militare a fost înfăptuită de o serie de organe din Statul Major General (în principal de secțiile operațiilor, topografică și de pretorat), de comandamentele corpurilor de armată, diviziilor, brigăzilor și altele. Pentru realizarea cercetării și a supravegherii pregătirilor militare efectuate de Poartă la sud de Dunăre s-a constituit, la 15 iunie 1876, Corpul de observație de la Gruia, județul Mehedinți, iar în porturile fluviale românești au fost organizate servicii și puncte de observație.

Un aport substanțial la evaluarea realităților a situației internaționale au avut agenții diplomatice române. Încă din luna ianuarie 1876 ei primiseră, din partea ministerului de resort, dispoziția de a se informa temeinic asupra intențiilor sau planurilor puterilor europene implicate în criza orientală: „Dacă tratativele începute între diferitele puteri sau cele care vor urma cu privire la chestiunea Orientului ascund hotărâri menite a atinge drepturile României — se arăta într-o notă circulară a Ministerului de Externe din 4/16 ianuarie 1876 — ar fi bine să cunoaștem chiar acum situația ce va rezulta pentru țara noastră. Vă rog așadar, d-le agent, să încercați prin toate mijloacele de care dispuneți să cunoașteți orice proiect care ne-ar privi direct sau indirect, pentru ca să putem face din timp toate rezervele noastre și să luăm măsuri în consecință”⁵.

Datele transmise de agenții diplomatice, coroborate cu cele recepționate la București prin alte canale (de exemplu, de la oamenii politici trimiși în misiuni de tatonare și informare în diverse capitale europene), au permis guvernului român să tragă concluzia justă că nici una din marile puteri nu privea favorabil ideea proclamării neatârării țării noastre. Totodată, s-a putut reconstitui în

⁵ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. I, partea a II-a, Evenimentele militare premergătoare anului 1877, Edit. Academiei R.P.R., București, 1954, p. 66.

esență, conținutul unor înțelegeri secrete încheiate între imperii vecine, care vizau nemijlocit independența și integritatea României. Astfel, la scurt timp după întrevederile țarului Rusiei și împăratului Austro-Ungariei de la Reichstadt, din vara anului 1876, și după încheierea convenției secrete ruso-austro-ungare de la Budapesta, din ianuarie 1877, cursurile conducătoare de la București și-au dat seama că în tranzacția dintre cele două imperii fuseseră grav afectate interesele popoului român⁶.

Agenții diplomatici au procurat, în același timp și au transmis operativ guvernului român informații cu caracter militar, referitoare îndeosebi la pregătirile de război făcute de Poartă împotriva țării noastre. Astfel, la 7/19 decembrie 1876 generalul Iancu Ghica, agentul diplomatic român acreditat la Constantinopol, raporta că guvernul otoman intenționa să concentreze importante forțe militare pentru a ocupa Calafatul și a realiza un cap de pod strategic la nord de Dunăre. Întrucât aceste informații au fost confirmate și de alte surse, guvernul român a adoptat urgent măsuri de fortificare a orașului și zonei Calafat⁷.

★

Declanșarea războiului, în aprilie 1877, a determinat, așa cum era firesc, o creștere considerabilă a ponderii problemelor militare în ansamblul activității de informații și contrainformații desfășurate de către organele specializate ale ministerelor de interne și război. Măsurile adoptate au fost subordonate următoarelor obiective mai importante: a) asigurarea secretului planurilor de operații proprii, îndeosebi prin neutralizarea agenților aflați în slujba serviciului de informații otoman și închiderea canalelor de difuzare a datelor referitoare la situația trupelor române și ruse; b) culegerea de informații asupra trupelor otomane, cu precădere asupra forțelor concentrate în cetățile de pe malul drept al Dunării; c) întreținerea unor relații strînse cu organele de informații rusești și sirbești pentru soluționarea unor probleme de interes comun.

Organele Ministerului de Interne au trecut, începînd din aprilie 1877, la reținerea unor agenți ai Porții, precum și la îndepărtarea persoanelor suspectate de activitate în favoarea inamicului din preajma garnizoanelor și a comandamentelor unităților militare române. Datorită vigilenței autorităților române au fost zădărnice și tentativele serviciului de informații otoman de a folosi agenți recrutați din rîndul supușilor altor state — greci, austrieci, unguri etc. aflați în țara noastră cu diferite treburi (ca antreprenori, comercianți, trimiși ai unor organe de presă ș.a.m.d.)⁸.

O atenție deosebită au acordat forurile politice și militare românești asigurării secretului de către funcționarii din aparatul de stat și de personalul din armată care avea acces la documentele ce prezentau interes pentru organele de informații străine. Mai ales în faza inițială a campaniei se semnalaseră o serie de cazuri în care involuntar, de regulă din lipsă de experiență, unii militari, funcționari sau ziariști divulgaseră anumite secrete. Astfel, în presa românească s-au publicat cu ușurință reportaje care conțineau relatări detaliate asupra amplasamentelor bateriilor de la Calafat, Giurgiu și alte localități⁹. Unii funcționari din rețeaua de telegraf au transmis la diverse persoane particulare conținutul depeșelor autorităților militare, inclusiv ordine ale Marelui Cartier General, rapoarte ale comandanților de corpuri de armată, divizii și brigăzi etc.¹⁰. Ca urmare a măsurilor adoptate¹¹ asemenea fenomene negative au devenit din ce în ce mai rare și, pînă la urmă, practic au dispărut.

Primele luni de război au constituit o adevărată școală pentru unitățile, marile unități și comandamentele române și în ceea ce privește organizarea activității informative la nivel strategic și tactic. O mare însemnătate în acest sens au avut „Instrucțiunile privind

⁸ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. II (1 ianuarie 1877—9 mai 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1952, p. 492—493, 624.

⁹ Cerînd, într-un raport adresat generalului Alexandru Cernat la 13/25 iunie, ca această situație să fie grabnic curmată, colonelul G. Sîlinceanu scria: „Vă rog, dl. ministru, ca să binevoiți a atrage luarea aminte a acestor zleare asupra publicării unor amănunte a căror cunoștință de către inamic nu poate să-i fie decît folositoare” (Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. III (9 mai 1877—15 iunie 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 716).

¹⁰ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. IV (15 iunie 1877—15 iulie 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 406.

¹¹ Ibidem.

⁶ Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe Tratatul internațional ale României 1354—1920, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1975, p. 114, 217—219.

⁷ Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu, op. cit., p. 104, 120, 122.

mișloacele principale întrebuințate în campanie spre a dobîndi știri asupra inamicului¹², întocmite de Marele Cartier General al armatei române la 6/18 iulie 1877. După ce subliniau rolul deosebit al informațiilor pentru desfășurarea cu succes a campaniei, instrucțiunile indicau principalele surse și mijloace prin care se puteau obține date despre situația adversarului: recunoașterea, cercetarea și observarea militară, însoțite de știri culese de la prizonieri, dezertori, spioni sau localnici, de interpretarea conținutului scrisorilor și telegramelor interceptate etc. Marele Cartier General a atras însă atenția că fiecare comandant era dator să verifice minuțios autenticitatea datelor obținute, deoarece „Pe cît este de mare [...] însemnătatea informațiilor exacte, pe atît este de primejdios de a regula întreprinderile sale după informații false sau inexacte. Cînd avem dar cel mai mic cuvînt de a bănuî izvorul lor, este mai prudent a le privi ca nule și totdeauna mai bine în asemenea împrejurări a întemeia mișcările sale pe propria sa inspirație”¹³. De aceea „fiecare după caz să caute a ghici și a pătrunde bine, prin toate mijloacele ce inteligența și priceperea pun la dispoziția sa, spre a descoperi adevărul”¹⁴.

Firește, atît timp cît trupele române au acționat pe teritoriul național, posibilitățile lor de informare asupra inamicului au fost mai reduse, iar datele obținute s-au datorat în mare parte observării. Așa cum rezultă din jurnalele de operații ale unităților participante la războiul pentru independență, comandanții români au manifestat o permanentă preocupare pentru a organiza un sistem eficace de observare și supraveghere a trupelor otomane concentrate pe malul drept al Dunării, îndeosebi la Vidin, Rahova și în alte localități¹⁵. Treptat s-au putut stabili, cu

destulă precizie, efectivele umane, amplasamentele bateriilor și numărul pieselor de artilerie, regroupările sau concentrările de forțe otomane etc.

Unul dintre rezultatele remarcabile obținute pe această cale a fost observarea de către trupele noastre a ieșirii grupării comandate de Osman pașa din Vidin și a primei etape a marșului ei spre Plevna¹⁶. Artileriștii români au tras cîteva proiectile asupra coloanei otomane dar, din cauza distanței prea mari, efectul lor a fost neînsemnat¹⁷. Așa cum procedase și în alte împrejurări asemănătoare, domnitorul Carol I-a prevenit imediat, printr-o telegramă, pe marele duce Nicolae, dar acesta nu a acordat importanța cuvenită prețioasei informații furnizate prietenesc de români și nu a adoptat nici o măsură pentru a zdrobi — surprinzîndu-le în cîmp deschis — forțele comandate de Osman pașa¹⁸; acestea și-au continuat nestingherite marșul și, cîteva zile mai tîrziu, au sosit la Plevna unde, folosind cu măiestrie fortificațiile de campanie, s-au apărut cu tenacitate pînă la 28 noiembrie/10 decembrie 1877. Astfel, un fapt mărunt în aparență — subprețuirea unei informații — a fost scump plătit căci, după cum se știe, grelele înfrîngerii suferite de trupele ruse la Plevna în zilele de 8/20 și 18/30 iulie au modificat profund însăși desfășurarea generală a războiului.

Documentele de epocă cuprind date interesante referitoare la unele acțiuni de recunoaștere și cercetare întreprinse de unitățile române la sud de Dunăre în lunile mai — iulie 1877, adică în perioada în care ele continuau să acționeze de pe teritoriul național. Desfășurate cu iscusință și curaj, îndeosebi noaptea, incursiunile de acest gen au completat informațiile pe care comandamentele române le dețineau din alte surse. Detașamentele de recunoaștere și cercetare au fost adeseori sprijinite de populația civilă româ-

¹² *Ibidem*, p. 428.

¹³ *Ibidem*, p. 431.

¹⁴ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, dosar 328/1877—1878, Registrul istoric al Batalionului 2 vînători, f. 1—15; dosar 2/1867—1920, Registrul istoric al Regimentului 4 vînători, f. 5—13; dosar 3/1872—1944, Registrul istoric al Regimentului 2 dorobanți, f. 1—10; dosar 4/1868—1926, Registrul istoric al Regimentului 3 dorobanți, f. 7—13; dosar 634/1877—1913, Registrul istoric al Regimentului 8 dorobanți, f. 1—13; dosar 2/1830—1930, Registrul istoric al Regimentului 21 infanterie, f. 163—176; dosar 229/1868—1906, Registrul istoric al Regimentului 8 linie, f. 5—20; dosar 297/1876—1916, f. 7; dosar 195/1872—1941, Registrul istoric al Regimentului 8 roșiori, f. 4—19. Date interesante au fost obținute, prin observare, îndeosebi de unitățile și subunitățile care se găseau în „linia avanposturilor”, pe malul românesc al Dunării.

¹⁵ *România în războiul de independență 1877—1878*, sub coordonarea general-colonelului Ion Corman (coordonator principal), acad. Constantin C. Giurescu, acad. Ștefan Pascu, general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Al. Gh. Savu, general-maior Constantin Antip, general-maior Eugen Bantea, Edit. militară, București, 1977, p. 147.

¹⁶ William V. Herbert, *The Defence of Plevna 1877*, Longmans Green and Co., London, 1895, p. 122.

¹⁷ Colonel Martinov, *Le blocus de Plevna d'après les archives historiques*, Librairie du „Monde Militaire”, Paris (f.a.), p. 21—22.

mească și bulgărească de pe malul drept al fluviului, care și-a manifestat entuziasmul admirația față de armata noastră și dorința de a conlucra strins cu ea după ce avea să declanșeze operații de anvergură peste Dunăre.

Referitor la una dintre aceste incursiuni, efectuată la 9/21 iulie 1877, în jurnalul de operații al Regimentului 8 Călărași se arată: „Căpitanul Șeptelici s-a oferit a trece Dunărea spre a face o recunoaștere și, însoțit de sergentul Porumbaru Ion și Grinea Daniel, precum și voluntarii Donici Gheorghe, Sturza Rudolf și Beldiman, toți din acest regiment, 30 vânători din Batalionul 2, precum și 12 marinari ruși, au trecut Dunărea, au mers pe jos la satul Beșli unde, găsind o redută pe deal, au stricat-o, au ars niște produse turcești ce se aflau în sat și, găsind un șlep pe apa Iskerului, s-au imbarcat într-însul și s-au întors în Corabia a doua zi, la ora 1 p.m.”¹⁸. Sublocotenentul Nicolae Rosnovanu, participând la altă acțiune similară, raporta la 10/22 iulie 1877: „Am constatat că satul Vădin este plin de trupe inamice, cerchezi și armată regulată. Am găsit garda mare a lor strămutată din locul ce ocupa marți, 5 iulie și mutată alături de bordeiul ce ocupa duminică 3 iulie. Surprinzând-o chiar la momentul schimbului, am putut constata că schimbul său este cel puțin de 60 oameni. Asemenea, am constatat că au întărit într-un mod considerabil lucrările lor de fortificațiune pasageră și că se ocupau chiar în acest moment cu construirea unei lucrări de fortificațiune, pe partea stîngă a satului, care mi s-a părut menită a deveni o redută, depărtare ca 150 metri de malul Dunării, mai jos de reduta mare ce dominează satul la stînga. Asemenea, în centrul satului au fortificat mai multe case și dinaintea uneia dintrînsele am putut distinge un parapet cu două ambrasuri, gata a primi tunuri încît satul nu mai este apărat prin simple tranșeeuri ci prezintă un sistem complex de lucrări ce se susțin una pe alta”¹⁹. Asemenea mărturii sînt presărate și în scrierile memorialistice²⁰.

Dind expresie sentimentelor de solidaritate care animau popoarele sud-slave și cel român în lupta lor de eliberare națională, serviciul de informații al armatei sîrbe din Negotin a comunicat cu regularitate date despre efectivele otomane de la Vidin și a înlesnit unor ofițeri români efectuarea de recunoașteri de pe teritoriul sîrb²¹. Declarațiile refugiaților români din Dobrogea și ale bulgarilor au constituit, și ele, surse valoroase de informații referitoare la efectivele forțelor militare otomane, starea de spirit, sursele lor de aprovizionare etc.

★

O etapă nouă în activitatea informativă și contrainformativă a fost marcată de trecerea Armatei de operații române la sud de Dunăre, unde a participat la o serie de bătălii și lupte în zona nord-centrală a Peninsulei Balcanice atît în cooperare cu trupele ruse cît și autonom. De data aceasta se acționa amplu pe un teritoriu străin — puțin cunoscut și, nu odată, marcat greșit pe hărțile de stat major — în mijlocul unei populații neomogene ca apartenență națională, stare de spirit etc. și, în consecință, avînd o atitudine foarte diferită față de trupele ruse și române.

Ținînd seama de această realitate, Marele Cartier General român a cerut comandanților marilor unități și unităților din corpul expediționar să acționeze cu maximă prudență în timpul marșurilor, să pregătească cu mîgălă

nului, s-a lăsat la facultatea ofițerilor cari ar voi să facă această recunoaștere. Primul dintre toți a fost Spiroiu meu (locotenentul C. Spiroiu din Regimentul 4 dorobanți — n.n.), pe care l-a și admis statul major, iar el și-a ales din batalionul său vreo 16 soldați numai. Căci cînd a propus cine vrea să meargă cu mine peste Dunăre, toți soldații s-au declarat gata să-l urmeze oriunde ar voi! Au trecut Dunărea noaptea și au stat o zi întregă pîiti într-o pădurice mică observînd mișcările turcilor, cari tocmai construiun un fort, lucrare care nu se putea vedea din Calafat. După ce au luat notițele necesare despre această lucrare, a doua noapte au pornit înapoi [...]. Acest curaj al lui Spiroiu a făcut să primească medalia *Virtutea Militară*, prima care a fost dată la începutul războiului” (Simeon N. Petreanu, *Amintiri din războiul din 1877-78 cu privire la serviciul de poștă și telegraf*, Institutul de Arte Grafice „Progresul”, Ploiești, 1909, p. 14-15). Date interesante despre acțiuni similare, selectate din documente, memorii și lucrări de specialitate cuprinde *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență 1877-1878*, de general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, colonel Gheorghe Stoian.

²¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III (9 mai 1877-15 iunie 1877), p. 21, 707, 733 și vol. IV (15 iunie 1877-15 iulie 1877), p. 72, 127, 167, 250-251.

¹⁸ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, dosar 195/1872-1941, Registrul istoric al Regimentului 8 cîrșori, f. 7.

¹⁹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. IV (15 iunie 1877-15 iulie 1877), p. 490.

²⁰ „Într-un timp oarecare — nota Simeon N. Petreanu, voluntar în războiul de independență — hotărîndu-se de către general Lupu cu statul său major că este de o urgență necesitate să se facă o recunoaștere peste Dunăre în partea de sus a Vidi-

fiecare luptă, să evite surprinderea de către inamic.

Marșul și concentrarea armatei române în zona ordonată de la sud de Dunăre s-au efectuat, din acest punct de vedere, fără defecțiuni notabile. În schimb, activitatea informativă și contrainformativă a vădit mari carențe în zilele celei de a treia bătălii de la Plevna. În parte, neajunsurile manifestate cu acest prilej s-au datorat comandamentului superior rus care, deși se afla de peste o lună în zona respectivă, dispunea doar de date incomplete și adesea eronate asupra terenului, dispozitivului și efectivelor otomane. Graba cu care s-a declanșat bătălia — se știe că Marele Cartier General rus, dorind să-l gratuleze pe țar cu o victorie răsunătoare de ziua lui onomastică, nu a ținut seama de propunerile realiste ale comandamentului român de a se amîna asaltul general spre a se putea adopta toate măsurile impuse de situație — a lăsat foarte puțin răgaz trupelor române pentru a organiza propria recunoaștere și cercetare. Așa se face că, acordînd credit datelor puse la dispoziția lor de comandamentul aliat, comandanții români s-au mulțumit cu o cercetare sumară a sectorului încredințat trupelor noastre. Abia în cursul asaltului s-a putut descoperi că aici existau două redute otomane, nu una (cum se știa din informațiile rusești), că formele de relief erau mult diferite față de cele marcate pe hărțile și schițele puse la dispoziție de către aliați înainte de bătălie. Toate aceste erori au influențat, chiar dacă nu decisiv, însuși rezultatul asalturilor din ziua de 30 august/11 septembrie 1877 și au sporit inutil pierderile umane înregistrate de coloanele de atac române²².

Trăgînd învățămintele cuvenite, Marele Cartier General și comandamentele române nu au mai săvîrșit ulterior astfel de greșeli. Dimpotrivă, în lumina lecției dureroase primite în cea de a treia bătălie de la Plevna s-au adoptat noi măsuri pentru îmbunătățirea activității de informare și cercetare atît în planul strategic cît și la nivel tactic operațional.

²² În privința situației de mai sus, vezi: *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VI (1 septembrie 1877—15 octombrie 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 2—3; General de diviziune adjutant St. I. Fălcoianu, *Istoria războiului din 1877—1878 (ruso-româno-ture)*, Tipografia „Voința Națională”, București, 1895, p. 149—151.

După ce s-a trecut la împresurarea Plevnei, în luna septembrie 1877, comandamentul Armatei de operații române a veghiat pentru a preveni scurgerea de informații spre inamic și a împiedica cercetarea militară a acestuia. Astfel, la 3/15 septembrie, primul ministru Ion Brătianu a ordonat ca „Monitorul Oficial” să nu mai publice decît depeșele oficiale, iar celelalte periodice să se abțină de la orice comentarii asupra dispozitivului ocupat de trupele române; s-a instituit un control riguros asupra tuturor telegramelor trimise de corespondenții de presă redacțiilor respective²³. Tot în scopul păstrării secretului militar, generalul Alexandru Cernat a ordonat la 18/30 septembrie tuturor comandanților unităților care acționau la sud de Dunăre: „Nu veți admite de acum încolo nici un corespondent străin sau persoană străină armatei a vizita tranșeele și redutele noastre” dacă nu erau însoțiți „de un ofițer al Marelui Cartier General cu ordin special”²⁴. Concomitent, pretoratul și jandarmeria militară au trecut la îndepărtarea persoanelor suspectate de spionaj din localitățile situate în zona Plevna²⁵.

Ca urmare a experienței dobîndite anterior, ordinele de operații date, la diverse nivele, au început să cuprindă pasaje ample referitoare la activitatea de cercetare și informare militară. Ilustrativ în acest sens este următorul fragment din „instrucțiunile” întocmite de generalul Alexandru Cernat și comunicate trupelor la 10/22 septembrie: „Diviziile 2, 3 și 4, toate la ora 6 dimineața vor trimite cîte o companie spre pozițiile inamicului în recunoaștere [...] prin urmare, d-nii șefi de divizii vor lua toate măsurile spre a nu fi surprinși la caz de un atac din partea inamicului”²⁶.

Activitatea de cercetare și observare militară, organizată cu mîgală de către comandanții români și executată cu dăruire de ostași a asigurat procurarea unor informații

²³ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VI (1 septembrie 1877—15 octombrie 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 42.

²⁴ Apud general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, colonel Gheorghe Stoean, op. cit., p. 251.

²⁵ Horia Brestolu, Vasile Bobocescu, op. cit., p. 184—185.

²⁶ Apud general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Vasile Mocanu, colonel dr. Florian Tucă, colonel Gheorghe Stoean, op. cit., p. 242.

prețioase despre situația forțelor otomane. Din acest punct de vedere s-au distins, în perioada împresurării Plevnei, unitățile de cavalerie române care, în contextul acțiunilor desfășurate pentru îndeplinirea principalei lor misiuni — completarea inelului blocadei și desăvârșirea izolării grupării comandate de Osman pașa prin ruperea legăturilor ei cu forțele otomane din exterior — au întreprins numeroase misiuni de recunoaștere și cercetare în spațiul nord-central balcanic. Ca rezultat al eforturilor eroice ale cavaleriștilor s-au identificat — uneori pînă la detalii — lucrările de fortificație și forțele otomane din Opanez, Dolni Dubnik, Gorni Dubnik, Mahaleta, Lom Palanka, Teliș, Susurlu, Demirkioi, Vadin, Ostrov, Kozlodui și multe alte localități²⁷. Evocind calitățile ofițerilor și soldaților din unitățile de cavalerie românești, generalul-locotenent rus E. T. Krilov — care a comandat un timp Corpul de cavalerie româno-rus din zona Plevna — scria: „Luptele de la Teliș, Gorni Dubnik, Semeret Trestenik, precum și diferite expedițiuni încredințate de mine cavaleriei române, au dovedit într-un mod strălucit bravura, ținuta perfectă și exactitudinea în serviciu a brigadelor de roșiori și de călărași, precum și a bateriei de artilerie călărească română. Aceste mari calități sînt datorite, mai cu osebire, meritului comandanților de brigade, colonelii Crețeanu și Formac și comandanților celor 4 regimente de cavalerie, precum și perfecte distincțiuni a întregului corp ofițeresc”²⁸. Pentru fapte de curaj și iscusință dovedite „în timpul recunoașterilor și a angajamentelor serioase ce cavaleria noastră a avut cu avanposturile inamice”, prin înaltul decret nr. 2184 au fost distinși cu medalia de aur „Virtutea Militară” colonelul George Rosnovanu, comandantul Brigăzii 4 călărași, locotenent-colonelul Dimitrie Salmen, comandantul Regimentului 7 călărași, locotenent-colonelul Grigore Polizu, comandantul Regimentului 3 călărași și locotenent-colonelul Nicolae Grădișteanu, comandantul Regimentului 4 călărași; 52 de sergenți-majori, sergenți, caporali și soldați din regimentele 3, 4 și 7 călărași au primit medalia „Virtutea Militară” de argint²⁹. Distincții similare au fost acordate unor ofi-

țeri și soldați din regimentele 1 și 2 roșiori care au dat „probe de curaj și devotament în recunoașterile îndrăznețe ce au făcut asupra inamicului”³⁰.

O filă strălucită în istoria activității de informații și contrainformații românești a fost scrisă, neîndoios, în zilele trepidante care au precedat tentativa grupării otomane comandate de Osman pașa de a sparge blocada Plevnei. Fiecare prizonier sau dezertor otoman, a fost chestionat minuțios pentru a se obține maximum de informații despre situația și intențiile comandamentului otoman. Cităm, pentru exemplificare, din consemnarea declarațiilor făcute de soldatul otoman Ahmet Halil, luat prizonier lîngă reduta Grivița nr. 2 în ziua de 24 noiembrie 1877: „Despre armata turcă arată că li se dă hrană îndeajuns, adică pline 100 dramuri, carne 25 dramuri și puțină sare în fiecare zi. Lemne au numai rădăcini de vie. Armata este așezată în colibi de paie. Îmbrăcăminte nu prea este, mai mult oamenii sunt desbrăcați decît îmbrăcați. Faină în hambare este foarte puțină, furaj pentru cai nu este deloc; în marginea orașului n-a mai rămas niciun loc unde pot paște cai și vite [...] Pentru infanterie este munițiune de resbel, nu pentru artilerie. Morile nu mai lucrează din cauza lipsei de apă. Bolnavi sunt mulți care se țin în oraș și bolnavi de ochi, mai ales în batalionul lui sunt mulți, numai în compania lui sunt aproape 20 oameni. Despre intențiunile armatei nu știe nimic, dezertarea este foarte intensă”³¹. Informațiile furnizate de bulgarii refugiați din Plevna în sectorul ocupat de români au fost, și în ajunul ultimei bătălii, foarte utile: „Eri, la ora 4,30 minute — se arăta într-un raport al generalului Alexandru Cernat către Carol I —, am primit de la generalul Racoviță știre comunicată Măriei Voastre prin telegraf, cum că bulgarii eșiți din Opanez au declarat că turcii ar fi coborît alaltăseară 10 tunuri și 5 000 oameni pe șoseaua Sofia. Această știre a fost comunicată prin telegraf d-lui general Totleben și d-lui general Danilov”³².

Datele culese de la prizonieri, dezertori și refugiați au fost completate și, în parte, verificate prin informațiile dobîndite de coman-

³⁰ *Ibidem*, p. 317.

²⁷ *Ibidem*, p. 250, 257, 260, 276, 283, 298, 306, 308, 316, 317, 318.

²⁸ *Ibidem*, p. 256.

²⁹ *Ibidem*, p. 316—318.

³¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VII (16 octombrie 1877—30 noiembrie 1877), Edit. Acad. R.P.R., București, 1954, p. 632.

³² *Ibidem*, p. 651.

damentul român pe calea observării și cercetării. Un document datat 27 noiembrie/9 decembrie 1877 consemna: „Comandantul Diviziei a 4-a telegrafiază că ofițerii de stat major ai diviziei au constatat că turcii construiesc un pod mai în jos de cel de piatră. Colonelul Sachelarie raportează că avant-posturile sale aud sgomot de trăsuri pe versantul Bucovului, dinspre Plevna; în fine generalul Tottleben comunică spusele unui dezertor că Osman pașa este decis să facă o ieșire spre Sofia. Toate aceste raporturi și informațiuni fac să se presupună o ieșire din partea turcilor”³³.

Disponind de informații atât de vaste și complete despre adversar, comandamentul Armatei de investire româno-ruse de la Plevna a putut lua, din timp, toate măsurile care se impuneau pentru a face să eșueze tentativa grupării otomane de a sparge blocajul. Unitățile române și ruse au fost puse în stare de alarmă, iar sectorul 6 — pe unde se presupunea că avea să aibă loc tentativa de ieșire din încercuire (fapt confirmat de evenimente) — a fost întărit³⁴. Dinainte știute și contracarate, intențiile lui Osman pașa nu mai aveau, practic, nici o șansă de reușită.

La 28 noiembrie/10 decembrie 1877, după o ultimă și singeroasă bătălie, întreaga armată otomană de la Plevna a capitulat; Osman pașa s-a predat colonelului român Mihail Cercez.

★

Activitatea de informații a avut un rol substanțial și în timpul operației strategice executate de armata română în zona Vidin. Măsurile adoptate în această direcție atestă pregnant marea experiență acumulată de comandamentele noastre, maturizarea lor în focul durerilor bătălii purtate pînă atunci. Această explică victoriile rapide obținute de trupele române la Nazîr Mahala, Vidbol, Smîrdan, Inova, Kapitanovcea, Kerim beg, Ceiselo, Kutova etc. și, mai ales, reducerea substanțială a pierderilor proprii în comparație cu acelea suferite în partea inițială a

războiului. Capitulara garnizoanelor otomane din puternicele cetăți Vidin și Belogradgik a înclinat strălucit epopeea luptei cu arma în mînă pentru consacrarea actului istoric de la 9 mai 1877.

Cu prilejul tratatelor de pace activitatea informativă diplomatică a trecut din nou în prim-planul preocupărilor. Mai puțin spectaculoasă, poate, și nesîngeroasă, ea nu a fost însă mai puțin importantă pentru apărarea drepturilor sacre ale poporului român de libertate, unitate și independență.

Tradițiile pe linie informativă făurite în anii 1877—1878 au fost ridicate pe noi trepte în lupta pentru desăvîrșirea statului național unitar român, în bătăliile glorioase purtate pentru eliberarea țării de sub dominația fascistă și în deceniile istorice ale făuririi societății socialiste pe pămîntul românesc.

ACȚIUNI DIPLOMATICE PENTRU RECUNOAȘTEREA ȘI CONSOLIDAREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE

DAN BERINDEI

Independența a fost rodul luptei și sacrificiilor națiunii române. Ca și Unirea din 1859 și mai tirziu desăvîrșirea unificării statale din 1918, independența n-a fost un dar al puterilor, ci rezultatul eforturilor eroice ale unui popor încrezător în propriile forțe. Formula lui Kogălniceanu „Unirea națiunea a făcut-o!” se poate extinde și asupra neatîrnării, spunîndu-se că „Independența națiunea a făcut-o!”.

Încă din iunie 1876, cînd Mihail Kogălniceanu întocmise memoriul destinat a obține din partea Imperiului otoman recunoașterea „individualității” statului român, rezerva puterilor europene fusese evidentă. Marile puteri primiseră cu vădită neplăcere cererile României exprimate de ministrul român în memoriul menționat. La Londra se vorbise de „ambiițe bolnăvicioasă”, iar ministrul de externe al Porții declarase că aceasta trebuia să se ocupe în acel moment „cu lucruri mai importante”; pînă și ministrul de externe al Franței apreciasse drept „primejdioase și supărătoare” cererile exprimate în memoriul din 15/27 iunie.

³³ Ibidem, p. 652.

³⁴ *România în războiul de independență 1877—1878*, sub redacția general-colonel Ion Coman (coordonator principal), acad. Constantin C. Giurescu, acad. Ștefan Pascu, general-maior dr. Constantin Olteanu, colonel dr. Ilie Ceaușescu, colonel dr. Al. Gh. Savu, general-maior Constantin Antip, general-maior Eugen Bantea, p. 283—286.

Sfaturile de „prudență” nu conținuseră, puterile vrînd să evite o implicare a României în conflictul oriental, dar nefăcînd totodată nimic pentru a grăbi schimbarea statutului internațional al țării. În schimb, propriile lor interese intrau în preocupările lor curente. În iunie 1876, la Reichstadt, țarul Alexandru II și împăratul Francisc Iosif s-au înțeles, făcîndu-și concesiile teritoriale reciproce pe seama altora, Austro-Ungaria făgăduind Rusiei țariste neutralitatea ei în cazul unui nou război ruso-turc. Prudența a continuat a fi recomandată românilor în lunile următoare, cînd ei au căutat să obțină independența pe calea indirectă a recunoașterii neutralității de către puterile europene. Dar conferința de la Constantinopol de la sfîrșitul anului 1876 și mai ales Constituția otomană din 12/24 decembrie aveau să demonstreze că singura cale ce stătea în fața României pentru a-și cuceri independența nu era decît cea a armelor. Convenția cu Rusia din 4 aprilie, proclamarea stării de război cu Imperiul otoman și declarația de independență din 9/21 mai se înscriu pe aceleași coordonate, ele urmînd să afirme România ca o entitate neatîrnată. Dar, totodată, guvernării români erau conștienți de faptul că dîrza afirmare a țării rămînea totuși un act unilateral, atîta timp cît puterile nu aveau să fie determinate a-i consfinți și recunoaște. Cînd Kogălniceanu a declarat la 9 mai că „Noi trebuie să dovedim că sîntem națiune vie, trebuie să dovedim că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că sîntem în stare să facem și noi sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri”, el se referea evident la necesitatea ca proclamata independență să fie consfințită pe cîmpul de luptă de ostașii și ofițerii români.

Marile puteri nu s-au grăbit a accepta faptul împlinit de români la 9 mai 1877. Prin intermediul agenților diplomați ai țării declarația de independență a fost comunicată în principalele capitale europene. Puterile s-au arătat, în cazul cel mai bun, rezervate și, în general, răuvoitoare și neplăcut impresionate de actul istoric împlinit la București. Turcia a declarat că își păstra „drepturile intacte”, iar Anglia a cerut măsuri de pedepsire a statului care-și proclamase neatîrnarea față de Poarta otomană. Franța, una din puterile care sprijinise în mod constant procesul de făurire și organizare a statului

modern român, a adoptat o poziție de rezervă. Ducele Decazes, ministrul de externe francez, a evitat un timp să înfîlnească pe agentul diplomatic al României, iar apoi i-a declarat că actul realizat la București dăduse „libertate” puterilor, eliberîndu-le de garanția acordată României în 1856 prin tratatul de la Paris.

Austro-Ungaria a adoptat, în comparație cu celelalte puteri, o atitudine ceva mai binevoitoare. Andrassy, ministrul ei de externe, a declarat chiar la 31 mai/12 iunie lui Bălăceanu, agentul diplomatic român: „Noi vă vom apăra și vă vom susține, pentru că noi avem interesul să o facem”. Totuși, cu două săptămîni mai înainte, agentul român de la Viena observase cu destul teamei, ținînd seama de fireasca tendință a poporului român spre desăvîrșirea unității sale statale, că „România nu a fost niciodată pentru Austria o vecină supărătoare, dar ea ar putea să devină într-o bună zi”. În orice caz, Austria a adoptat o poziție de rezervă neutră, atît față de România cît și față de Imperiul otoman, Andrassy declarînd lui Bălăceanu că Austro-Ungaria își păstra dreptul de a lua o hotărîre în această problemă „cînd va fi vorba despre reglementarea și recunoașterea rezultatelor în urma războiului”. Atitudinea Austro-Ungariei va fi apoi adoptată de toate puterile. Rezerva ministrului de externe austro-ungar nu va putea însă opri pe Bălăceanu de a-i face o declarație categorică privind solidaritatea poporului român în problema independenței. „Nu există două opinii în România în chestiunea independenței — i-a spus el — cum nu există forță omenească care ar putea să ne pună din nou sub jugul dezonorant al Turciei”.

Germania, din partea căreia domnitorul nădăjduia un sprijin mai eficient, a adoptat aceeași atitudine de rezervă, arătînd totodată că poziția ei finală în problema independenței statului român urma să depindă „de felul cum interesele supușilor și acționarilor germani vor fi reglementate în România”, poziție ce va deveni dominantă în politica germană față de statul român în 1879. Chiar și Rusia, cu care se încheiasse convenția specială de la 4/16 aprilie și care în curînd va solicita cooperarea militară a României, a evitat de a se situa pe o poziție categorică în problema neatîrnării românești. Ea a recunoscut independența României *de facto*, dar nu *de jure*,

exprimind totodată părerea că această problemă urma să fie reglementată de „ansamblul puterilor europene”.

Singura dintre puteri care a manifestat simpatie față de lupta pentru independență a poporului român a fost Italia, dar cu rezervele dictate de poziția ei de putere de mîna a doua. „Cît despre România — observase ziarul „L'Italie” încă din luna aprilie — Italia nu are decît să-i ureze a ieși din vîrtej mai tare și mai solidă. Legăturile de sînge care ne unesc cu românii, efortările generoase ale Piemontului în a-i ajuta independența și simpatia care întotdeauna a inspirat politica italiană în raporturile ei cu România, totul concurge pentru a îndreptăți urarea ce am făcut”. Deși la știrea proclamării independenței, secretarul general al Ministerului de externe italian declarase reprezentantului României că „totul depinde de soarta armelor”, simpatia guvernului italian era evidentă, același secretar general spunînd în mod semnificativ reprezentantului român că „nimeni nu poate reîntra în munți, la izvorul lor”. Cu această ocazie, Obedenaru, reprezentantul României la Roma, ținuse să observe că nu puteau exista „doi frați siamezi dintr-o națiune tină, virilă, muncitoare, cinstită... și dintr-un stat în descompunere”.

În condițiile rezervei pe care au adoptat-o puterile europene, era evident că proclamarea independenței trebuia consfințită printr-o participare eficientă la război, în temeiul căreia România să poată revendica la masa tratativelor recunoașterea neatîrnării ei. În afară de aceasta, independența nu trebuia să apară nimănui ca un dar al puterilor și nici ca rezultatul unui consens al acestora, ci ca recunoașterea de către puteri a caracterului ireversibil al unui act împlinit de poporul român și consfințit de el pe cîmpul de luptă. „Să ne batem înții vitejește — scria Bălăceanu de la Viena la 14/26 mai. Nu puteți să vă închipuiți binele moral pe care ni l-a făcut atudinea așa de hotărîtă a micii noastre oștiri”. În aceeași zi, oficiosul liberal radical „Românul” arăta că „dorința noastră cea mai vie este de a vedea armata noastră trecînd Dunărea și mergînd să contribuie la nimicirea unei dominațiuni dovedită odioasă lumii întregi”.

În cea de-a doua jumătate a anului 1877 și la începutul anului următor, armata română a demonstrat Europei dreptul la libertate al

României. Prin vitejia ostașilor și ofițerilor, prin capacitatea comandamentului român, prin puterea de sacrificiu a națiunii în primul rînd, România a legitimat actul istoric de la 9 mai 1877. Dar, o dată războiul încheiat, în ciuda importantului aport la victoria finală, statul român s-a văzut pus în fața unei grele situații politico-diplomatice. Reprezentantul român n-a fost primit la tratativele de armistițiu și nici la negocierea păcii de la San Stefano, ceea ce a impus României absența de la solemnitatea semnării tratatului. Au urmat lunile tensionate ale primăverii anului 1878, cînd România, recunoscută independentă prin pacea de la San Stefano de cele două mari puteri implicate în conflictul oriental, Rusia și Turcia, nu beneficia de recunoașterea noului ei statut internațional de către celelalte puteri europene și cînd ea se afla totodată în fața unor clauze ale tratatului ruso-turc prin care se vedeau călcate stipulațiile convenției din 4/16 aprilie 1877 privind integritatea teritoriului. În locul celor trei județe din sudul Basarabiei ce-i fuseseră restituite prin tratatul de la Paris din 1856, statului român i se recunoștea Dobrogea, străvechi teritoriu românesc luat de otomani de la Mircea cel Bătrîn, ceea ce în consecință nu reprezenta de fapt un schimb.

În vara anului 1878 s-a întrunit la Berlin congresul puterilor, Imperiul țarist trebuind să accepte o revizuire a stipulațiilor păcii de la San Stefano. Dar acest congres a fost un congres al marilor puteri desfășurat sub patronajul cancelarului Bismarck care s-a intitulat un „samsar cinstit”, dar evident că cînstea sa nu s-a referit decît la puteri și la interesele acestora. Reprezentanții României n-au fost decît „auziți”, iar nu „ascultați” după cinica remarcă a aceluiași cancelar, iar hotărârile Congresului n-au avut decît țelul de a împăca pretențiile marilor puteri, micile state trebuind să accepte sentința celor mari. Prin tratatul de la Berlin, independența României — ca și aceea a Serbiei și a Muntenegrului — a fost recunoscută, de data aceasta de concertul puterilor europene, dar ea a fost totuși condiționată prin articolele 44 și 45, cerîndu-se o modificare a Constituției României și acceptarea de către guvernul român a schimbărilor teritoriale stipulate în tratat. Pînă la îndeplinirea acestor condiții, marile puteri au refuzat să considere România un

stat independent și mai ales să stabilească relații diplomatice, ceea ce echivala cu deplina acceptare a statului român în familia statelor europene libere.

România s-a străduit ca independența ei să fie recunoscută de puteri cu un ceas mai devreme. Chiar în ziua semnării tratatului de la Berlin, Kogălniceanu a trimis o notă circulară prin care propunea stabilirea de relații diplomatice cu toate marile puteri și transformarea consulatelor generale sau a agențiilor în legații. Ecou favorabil n-a avut această cerere decât la Viena și la Petersburg. Printr-o notă din 15/27 august agentul Rusiei la București a fost înălțat la rangul de ministru rezident, prezentarea scrisorilor sale de acreditare având loc în luna octombrie, când au fost prezentate și scrisorile celui dintâi ministru plenipotențiar al Austro-Ungariei. În toamna anului 1878, Ioan Bălăceanu și generalul Iancu Ghica au preluat noile posturi de miniștri plenipotențieri la Viena și Petersburg. Tot în 1878, spre sfârșitul anului, s-au stabilit relații diplomatice cu Turcia, în schimb celelalte puteri au tergiversat stabilirea acestor relații refuzând încă a recunoaște pe deplin independența României.

Inițial, tergiversările au fost justificate de puteri prin pretenția satisfacerii de către statul român a clauzelor teritoriale prevăzute în tratatul de la 1/13 iulie 1878, apoi Germania, Franța, Anglia și Italia au tergiversat acceptarea noului statut internațional al României cerind prealabila satisfacere a stipulațiilor articolului 44 care condiționase recunoașterea independenței de prealabila acordare a drepturilor politice și civile tuturor locuitorilor României. Dacă clauzele teritoriale prevăzute în articolul 45 al tratatului au fost satisfăcute, pentru aplicarea stipulațiilor articolului 44 era necesară convocarea unei Adunări Consultante. Lucrările acesteia s-au desfășurat începând de la 22 mai/3 iunie 1879, trecându-se la revizuirea articolului 7 din Constituție. Lucrările s-au încheiat la 25 octombrie/6 noiembrie, când a fost adoptată legea de revizuire a articolului 7, prin care s-a abrogat orice discriminare pe motive religioase și s-a hotărât acordarea individuală a cetățeniei persoanelor care se dovedeau utile și care locuiseră timp de 10 ani în țară. Dacă Austro-Ungaria și Rusia, cu care ființau, de altfel, relații diplomatice, au acceptat soluția

dată de România, iar Italia li s-a alăturat, recunoscând în mod expres independența și numindu-l pe contele Tornielli ca ministru plenipotențiar, el remițând scrisorile de acreditare domnitorului la 6/18 decembrie 1879, celelalte trei puteri au continuat să tergiverseze recunoașterea deplină a independenței și stabilirea de relații diplomatice.

De data aceasta nu mai era vorba de aplicarea clauzelor tratatului de la Berlin, ci de presiunile Germaniei, al cărei cancelar se erijase în apărător al intereselor capitaliștilor prusieni implicați în construirea de căi ferate în România. Dacă inițial Germania se arătase scrupuloasă în aplicarea articolului 44 al tratatului refuzând a stabili relațiile diplomatice cu România înainte de modificarea Constituției românești, curînd cercurile diplomatice germane și-au dezvăluit jocul intervenind fățiș în sprijinul capitaliștilor și exercitînd presiuni asupra României pentru răscumpărarea căilor ferate. Guvernul român a fost nevoit, în consecință, să treacă la tratative cu capitaliștii germani, mai ales că Germania reușise să atragă de partea ei Anglia și Franța. Amenințarea remiterii unei note colective a puterilor și chiar ipoteza unei intervenții pentru restatornicirea suzeranității otomane au arătat măsura în care marile puteri, la inițiativa lui Bismarck, se amestecau în afacerile interne ale tînărului stat independent român. Diplomația românească a acționat însă, atît prin reprezentanții săi de peste hotare cît și prin vizita pe care a întreprins-o ministrul de externe Vasile Boerescu în diferite capitale europene; negocierile cu capitaliștii germani au continuat și ele și în temeiul acordului la care s-a ajuns a fost adoptată legea de răscumpărare a căilor ferate, promulgată apoi la 26 ianuarie/7 februarie 1880. Peste două săptămîni, ultimele trei puteri, care refuzaseră pînă atunci a stabili relații diplomatice, anunțau Ministerul de externe al României, printr-o notă similară, recunoașterea fără condiții a independenței, în săptămîinile următoare stabilindu-se și relațiile diplomatice cu aceste state. Lunga bătălie diplomatică se vedea astfel încununată de succes și independența proclamată la 9 mai 1877 și consfințită pe cîmpul de luptă, dobîndea, după grele străduințe și sacrificii, recunoașterea unanimă a puterilor. România independentă era pe deplin acceptată în familia statelor europene neatîrnate și indepen-

dența ei se vedea consfințită de ansamblul statelor lumii. Bilanțul unei sute de ani confirmă viabilitatea actului istoric de la 9 mai 1877, iar *independența*, act al existenței patriei, al politicii Partidului nostru, afirmă astăzi prestigios în lume, la centenar, România socialistă.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI REFLECTAT ÎN IZVOARELE DOCUMENTARE STRĂINE

IONEL GAL

La sărbătorirea unui veac de la memorabilele evenimente, apreciate ca un moment crucial în istoria poporului nostru și premisă a dezvoltării României moderne, *istoriografia românească se prezintă cu însemnate contribuții* la cunoașterea împrejurărilor interne și externe în care s-a înfăptuit independența, a forțelor și factorilor care au concurat la împlinirea idealului multiseclar, a unității impresionante cu care a acționat, în această luptă dreaptă, întregul nostru popor.

La baza rezultatelor obținute de știința istorică au stat cercetările asidue și, în același timp, folosirea de noi documente de proveniență atât internă, cât și externă. Desigur, pentru scrierea istoriei naționale izvorul de bază, hotărâtor, este documentul intern. În același timp însă, documentele provenind din sursă străină aduc, la rîndul lor, o contribuție importantă la elucidarea, adîncirea sau nuanțarea unor aspecte ale istoriei, prin integrarea evenimentelor interne în contextul lor general european sau mondial.

Rezultat fructuos al colaborării cu institutele de cercetare științifică, baza documentară a Fondului Arhivistice Național a fost completată în ultimi ani cu numeroase cadre microfilm, fotocopii și xerografii de pe documente ale căror originale se află în arhivele și bibliotecile din Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, R.D.G., R.F.G., Italia, Iugoslavia, Polonia, S.U.A., Turcia, U.R.S.S. și Ungaria.

Aceste documente constituie mărturii istorice deosebit de valoroase care atestă lupta poporului român pentru libertate națională și

socială, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria țară, pentru afirmare ca națiune liberă și independentă. Ca o trăsătură caracteristică ele evidențiază în mod pregnant faptul că idealurile independenței, suveranității și unității naționale au reprezentat o constantă a gândirii și acțiunii forțelor înaintate ale poporului român, în toate epocile istorice, împletindu-se indisolubil cu idealurile de progres social.

Voința fermă a românilor de a-și realiza visul secular: independența absolută — este bogat ilustrată în sursele documentare externe. Din multitudinea de date și informații ne propunem a trata doar aspecte privind lupta poporului român pentru cucerirea independenței depline a României și anume: proclamarea independenței de stat a României și ecoul ei internațional; opinii ale observatorilor străini asupra armatei române și a aportului României la războiul ruso-românoturc.

La anunțarea proclamării independenței României, făcută de agenții români în străinătate, în baza circularei semnată de Mihail Kogălniceanu, *majoritatea puterilor europene s-au dovedit potrivnice, deși au reacționat diferit*. Austria, împreună cu Germania, adoptă o poziție de rezervă neutră; Anglia, care socotea România ca „parte integrantă a Imperiului otoman” a cerut luarea unor măsuri de pedepsire a statului care își proclamă independența față de Poartă; Franța primește cu răceală vestea independenței și pentru a-și marca rezerva, ducele Décazes, ministrul de externe, a evitat să primească personal nota prezentată de agentul român: Italia, care își realizase unitatea națională, privea în general cu simpatie politica de independență a statului român. Rusia, cu care se încheiase convenția din 4/16 aprilie și care în curînd va solicita cooperarea militară a României, evitînd să se situeze pe o poziție categorică, a recunoscut independența României „de facto” dar nu și „de jure”, exprimîndu-și opinia că această problemă e necesar a fi reglementată de „ansamblul puterilor europene”. În ceea ce privește Statele Unite ale Americii, consulul american la București, cerînd instrucțiuni Departamentului de Stat, informa că reprezentanții străini de aici sînt instruiți de guvernele lor să păstreze o rezervă totală în această problemă.

În pofida poziției adoptate de marile puteri, reprezentanții diplomați și corespondenții de presă străini, aflați în România, *printr-o cunoaștere directă a stării de lucruri depășesc limitele subiective impuse de politica guvernelor lor și redau aproape cu fidelitate evenimentele în întreaga lor semnificație.*

Astfel, colonelul Mansfield, reprezentantul Angliei transmitea la Foreign Office opinia sa că: „aceste aspirații de independență totală sînt desigur firești și pot fi foarte justificate, iar existența lor nu poate fi ignorată”. Asupra oportunității momentului considera că: „din punctul de vedere al românilor, dacă ei își doresc cu adevărat independența, nu există nici o îndoială că aceasta trebuie smulsă în criza actuală”¹.

La 23 mai 1877 Adorph Stern, consulul american la București, aprecia drept „remarcabile” declarațiile referitoare la independență ale lui I. C. Brătianu pe care le reproduce în raportul adresat Departamentului de Stat.

Cu vădită satisfacție anunță gazeta vieneză „Der Osten” că: „România este liberă și independentă. Ea și-a eliberat picioarele din cătușele sclaviei și, cu arma în mînă, s-a ridicat să dovedească lumii întregi că are dreptul la un viitor demn. Toate inimile românești sînt pline de bucurie și de înflăcărare. În Transilvania, în Banat și în Bucovina domnește o stare de spirit înălțătoare și un mare număr de scrisori, a căror publicare ar umple un tom voluminos, oferă o dovadă clară și evidentă a entuziasmului care domnește printre românii austrieci”². O altă dovadă este faptul că „mulți tineri români... venind din Transilvania peste Timișul de Sus..., se duc la București pentru a se înrola în armata română”, cum îi telegrafia alarmat Zwiedineck contelui Antrassy³.

Aceeasi gazetă exprimă și ideea, foarte interesantă, că actul de emancipare al românilor va fi un exemplu înșuflețitor, pozitiv și pentru celelalte popoare care luptă pentru libertatea lor în spațiul balcanic: „Pentru Europa de est și pentru toate popoarele est-europene — scrie „Der Osten” — a sosit ziua renașterii. Independenței României îi va

urma independența Serbiei și, pe ruinele putregaiului și neputinței se vor înălța state noi sănătoase”⁴.

Retrospectiva unui secol de istorie, prin prisma izvoarelor externe duce la concluzia că România, în pofida poziției marilor puteri europene, și-a asumat rolul de mare răspundere în fața prezentului și viitorului de a decide cu curaj asupra destinului sale, declarînd la 9 mai 1877 Independența.

Acest act istoric, consecința firească a aspirațiilor întregului popor, a unității și fermității sale de a-și realiza cu orice preț independența absolută, este sugestiv surprins de un cunoscut gazetar francez care scria: „toată lumea era hotărîtă să obțină independența cu prețul oricăror sacrificii”⁵.

Era evident, că în condițiile în care independența absolută declarată de România nu a fost recunoscută, iar Turcia începuse bombardarea orașelor de la Dunăre, numai pe cîmpul de luptă cu forța armelor și prin grele jertfe se putea cuceri independența absolută.

În fața provocărilor și acțiunilor militare ale Imperiului otoman, România declară război Turciei. Pe cîmpul de luptă din Bulgaria armata noastră împreună cu armatele rusești și voluntarii bulgari au luptat cu vitejie pentru cauza sa dreaptă, neatîrnarea țării și pentru eliberarea popoarelor balcanice. Faptele de arme de la Grivița, Rahova, Smîrdan, Vidin și alte localități au acoperit de glorie pe ostașii noștri și vor rămîne pentru totdeauna înscrise cu litere de aur în istoria poporului român.

Documentele vremii abundă în date și informații care redau amplu și în mod elogios contribuția armatei noastre la înfringerea armatelor otomane, rolul, forța și conduita ei în război, înaltele sale calități de luptă. Observatorii străini descopereau că se află în fața unei armate moderne, înzestrate cu toate însușirile care, în decursul timpului, făcuseră din ea scutul Europei în calea expansiunii otomane. Comandamentul rus, inclusiv țarul Alexandru al II-lea și marele duce Nicolae, au adus repetate elogii armatei române și comandanților săi.

¹ Arh. St. Buc., colecția microfilme Anglia, rola 106 (PRO, London, F.O. 78, General Correspondance, Turkey, vol. 2608, f. 262—265).

² „Der Osten”, 23 mai 1877.

³ Arh. St. Buc., colecția microfilme Austria, rola 175, c. 260 (HHSTA).

⁴ „Der Osten”, 23 mai 1877.

⁵ „Le Constitutionnel”, 14 mai 1877.

La 4/16 septembrie, prințul Gorceakov încheia astfel telegrama sa trimisă, de la București, cu relatări asupra luptei de la Grivița: „Spiritul armatei excelent. Românii se bat perfect“⁶. În alt document Gorceakov, cancelarul Rusiei, în discuția cu diplomatul francez F. Debains, preciza: „războiul actual are meritul de a fi arătat Europei că ei (românii) merită să fie considerați drept națiune“. Un consilier al țarului Alexandru, baronul Jomini, declară că „numai românii și principele lor ne-au adus un ajutor oportun și eficace care va trebui recompensat prin recunoașterea independenței lor. Intrarea românilor în luptă, la sfârșitul lui august, arăta el, a fost un adevărat serviciu adus armatei ruse lângă Plevna“.

Într-o altă relatare a luării redutei Grivița pe care o găsim în raportul consulului general al Germaniei la București Fr. Joh. Alvensleben, trimis la 5/17 septembrie ministrului său de externe, von Bülow, se aprecia astfel aportul armatei române: „Eu cred — spune el — că rușii îi nedreptățesc pe români. După propria mea experiență și după aprecierea lui Lignitz, artileria română a fost chiar extraordinar de vitează, fiind prima care a mers foarte aproape de inamic“⁷.

În aceeași zi, consulul american de la București informa la rîndul său Departamentul de Stat: „Pentru prima dată după 200 de ani românii s-au dus la război și se luptă cu vitejie“, conchizînd: „Trupele române au luptat splendid, chiar miliția care era în prima linie de atac, întrecîndu-se în curaj cu rușii“⁸.

La 6/18 septembrie consemna și consulul britanic în raportul său: „Cred că nu există nici o îndoială că românii au luptat extrem de bine“⁹.

Prezenți pe cîmpul de luptă, corespondenții de presă au avut ocazia să vadă armata română în acțiune și reportajele lor sînt pline de mărturii asupra vitejiei ostașilor noștri. „Românii s-au comportat excelent“, găsim într-un ziar din Budapesta, iar cores-

pondentul ziarului parizian „La France“ califica armata română drept „o armată națională care și-a făcut cu cinste datoria în fața inamicului“ și-i prevedea un viitor promițător.

Izvoarele documentare externe subliniază și alte aspecte privind războiul și anume încercările ulterioare de minimalizare, subapreciere sau de trecere sub tăcere a rolului și aportului armatei române la înfrîngerea imperiului otoman și a eliberării popoarelor balcanice. Consulul britanic avea să aprecieze în 1902: „Românii declară — și eu cred că pe bună dreptate — că dacă armata română sub comanda regelui (atunci principe) Carol n-ar fi venit în ajutorul armatei ruse din fața Plevnei, aceasta din urmă ar fi fost împinsă dîncolo de Dunăre, iar Bulgaria ar mai fi încă și acum provincie turcească“¹⁰.

Încheierea războiului ruso-româno-turc din 1877—1878 a fost urmată de un șir de evenimente politico-diplomatice prea bine cunoscute pentru a le mai evoca aici. Se impun însă atenției cercetătorilor cîteva aspecte și fapte care merită a fi în mod deosebit relevante.

Cu tot aportul și tributul dat de România pe cîmpul de luptă, la finele războiului *marile puteri europene, în virtutea practicilor de nesocotire a drepturilor legitime ale țărilor mici, n-au admis reprezentanților României să participe la tratativele de pace și apoi la Congresul de la Berlin din vara anului 1878*. Acest fapt este sintetizat într-un raport al ministrului Belgiei la Berlin în preajma Congresului: „Victorioase sau învinse cel puțin de stipulațiile formale, marile puteri abandonează întotdeauna, cînd este vorba să facă pace, micile state care au fost cobeligerante“¹¹.

Deși România nu a beneficiat pe de-a ntregul de rezultatele aportului său la războiul din 1877, ea a pășit pe drumul progresului social și s-a afirmat tot mai viguros ca națiune de-sine-stătătoare. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a confirmat încă odată adevărul istoric că evoluția unui popor poate fi frînată sau întîrziată pentru timp, dar nu poate fi împiedicată realizarea aspirațiilor sale legitime.

⁶ Arh. St. Buc., colecția Xerografii, R.F.G., pach. II/2, f. 97—98.

⁷ *Ibidem*, f. 89—96.

⁸ *Ibidem*, colecția microfilme S.U.A., rola 18 (NARS, Washington, D.C. Despatches from United States Consuls in Bucharest, T. 285, roll 2, vol. 2, doc. 124, Raportul din 1877 septembrie 17, București).

⁹ *Ibidem*, colecția microfilme Anglia, rola 107 (PRO, London, F.O. 78, General correspondence, Turkey, vol. 2610, f. 115—116).

¹⁰ *Ibidem*, colecția microfilme Anglia, rola 143, vol. 151, f. 257—260.

¹¹ *Ibidem*, colecția microfilme Belgia, rola 23, c. 88—89 (Ministère des Affaires Étrangères, Correspondance Politique, Légation Allemagne).

ELOGIUL OȘTIRII ROMÂNE ÎN RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI PREZENTAT ÎN MONUMENTE ȘI LOCURI ISTORICE

FLORIAN TUCA

Fiecare mare moment din istoria multi-seculară a poporului român și-a găsit croniciari de talent care i-au perpetuat amintirea prin veacuri. Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României nu putea face excepție. Istorici și poeți, pictori și prozatori au închinat mărețului eveniment de acum 100 de ani lucrări de certă valoare. În rîndurile celor care și-au pus talentul în slujba consemnării epopeei românești din anii 1877—1878 s-au numărat, cum era și firesc, o seamă de sculptori. Ei au dăltuit în piatră ori au turnat în bronz numeroase monumente, obeliscuri și busturi care înobilează azi o seamă de localități de pe cuprinsul țării, omagiind în acest fel bărbăția dovedită de tinăra și viguroasa armată română pe timpul campaniei, ca și jertfele celor peste 10 000 de fii ai României. Pe întinsul țării se înalță, ca un fel de borne ale vitejiei și ale recunoștinței noastre față de bărbații din războiul neatîrnării, cîteva zeci de astfel de însemne memoriale. Unele dintre ele sînt maiestuoase, impunătoare, purtînd semnătura talentului unor artiști de prestigiu ca de pildă Constantin Brîncuși, Oscar Han, George Vasilescu și Friederic Stork: altele sînt simple, modeste, fiind executate de meșteri anonimi și chiar de pietrari sau zidari. Dar indiferent de înfățișarea lor, și unele și altele au o profundă semnificație: ele vin să aducă un meritat omagiu eroismului dovedit de oștirea română în campania de la '77. Oprindu-ne pentru o clipă în fața acestor însemne memoriale, auzim parcă vuietul luptelor de la Posada și Rovine, tumultul atacurilor de la Podul Înalt și Călugăreni. Faptul pare firesc. Pentru că dorobanții, călărașii, vînătorii și artileristiile de la '77 s-au bătut cu dușmanul cu un eroism legendar, asemenea înaintașilor lor care la Posada și Rovine, la Podul Înalt, la Călugăreni și în atîtea alte locuri intrate în istorie au făcut zid de netrecut în calea cîmpitorilor. Vitejia și bărbăția luptătorilor

noștri din 1877—1878 se hrăneau din convingerea adîncă a oamenilor din popor, „plecați de acasă, de la plug”, că luptă pentru o cauză dreaptă și nobilă, că în miinile lor stă prezentul și viitorul țării. Acolo, pe itinerarele de campanie, ostașul român simțea că țara întreagă este cu el, țara trudită de la sate și de la orașe care-și rupeau de la gură din puținul lor pentru ca oștirea să aibă arme, hrană și îmbrăcăminte. Pentru gloria țării, mii și mii de soldați-tărani, de soldați-lucrători, de soldați-învățători au căzut răpuși în asalturile redutelor de la Grivița, Rahova și Opanez, în grelele înclăștări de la Plevna, Smîrdan și Vidin. După unele statistici, aproape 5 000 de militari români au fost loviți de plumbi și de schije, ori împunși de baionetele vrăjmașului în atacurile asupra redutelor Grivița nr. 1 și Grivița nr. 2. Pe timpul înclăștărilor din 7 și 9 noiembrie, cu ocazia cuceririi Rahovei, jertfele de sînge date de oștirea română s-au ridicat la 337 soldați și ofițeri, iar în luptele de la Inova și Smîrdan, din 12 și 13 ianuarie 1878, la 608 militari, morți și răniți. Toți acești eroi lăsau urmașilor moștenirea sfîntă a iubirii de țară și consemnul că independența se cucerește și se apără, adesea cu sacrificii cutremurător de mari. Moștenire și consemn renăscute pe cîmpul de onoare de la Mărășești și Oituz în 1917 și ridicate pe trepte și mai înalte de luptătorii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944 și ai războiului antihitlerist.

Gloria și jertfele eroilor noștri de la '77 au fost cinstite peste ani și prin înălțarea a numeroase monumente, obeliscuri. Întîlnim astfel de monumente în București și la Ploiești, la Focșani și Vaslui, la Pitești și Rîmnicu Vîlcea, la Brăila, la Botoșani și în numeroase alte localități, acolo unde și-au avut vetrele sau garnizoanele dorobanții, călărașii, vînătorii, geniștii și marinarii români participanți la bătăliile de acum 100 de ani.

Pe toate aceste monumente sînt înșirate sute și sute de nume ostășești, bărbați ai datoriei care și-au slujit în chip exemplar patria. Întîlnim numeroase monumente, obeliscuri și busturi pe margini de drumuri, pe itinerarele marșurilor de acum un veac ale unităților și subunităților române și pe malurile Dunării unde au vegheat zi și noapte ostașii noștri și unde s-au desfășurat aprige și îndelungate dueluri de artilerie. Așezarea

lor pe acele locuri evocă peste timp fapte și momente de luptă emoționante, episoade glorioase din marea epopee a neațîrnării, așa cum este cazul cu monumentul înălțat pe faleză, la Calafat. Ii stau de strajă — ele inele devenite simbol — două tunuri grele cu roți de lemn armate cu șină de fier, așa cum vor fi fost gurile de foc cu care și-au spus cuvîntul ostașesc artileriștii români ai anului 1877. Însemnul memorial ne amintește de cei care aici și-au scris paginile de campanie cu slova severă a traiectoriilor balistice din ziua de 26 aprilie 1877, cînd tunarii români au ripostat vehement la bombardamentul executat de trupele otomane aflate în Cetatea Vidin. O inscripție săpată pe frontispiciul monumentului din Calafat, enunță lapidar: „În amintirea bombardării Vidinului... 1877”.

O nepieritoare pagină de eroism evocă monumentul de la Corabia. Ceva mai la vale de orașul dunărean, între Siliștioara și Măgura, s-a așternut în vara lui '77 pod trainic de vase. Pe el au trecut coloane de marș ale batalioanelor române, care la Grivița, Rahova, Smîrdan și Vidin aveau să se transforme în nemuritoare coloane de atac ce au reînălțat gloria patriei.

Un monument a cărui semnificație depășește cadrul local se află în orașul Tulcea, pe înălțimea denumită „Colnicul Hora”. Este o coloană de piatră, care, privită de departe, pare un far, ceea ce este, în fond, în sens metaforic. Un far ce pune în lumina prezentului, istoricul eveniment al revenirii Dobrogei la patria mamă în urma războiului independenței.

Pentru independența patriei au luptat și au sîngerat dorobanții, roșiorii, geniști, vînătorii, artileriștii și marinarii de pe întregul cuprins românesc, fii ai Ilfovului și ai Iașului, ai Gorjului și ai Prahovei, ai Dîmboviței și ai Vîlcei, ai Buzăului, voluntarii transilvăneni și bucovineni, cei prin faptele cărora au renăscut dirzenia, demnitatea, spiritul datoriei din vremurile oștenilor lui Mircea, Ștefan și Mihai Viteazul.

Monumentul independenței sau al revenirii Dobrogei la patria mamă, cum îl denumesc tulcenii, era compus, în forma inițială, dintr-un obelisc, la baza căruia figurau două elemente compoziționale des întîlnite pe însemnele memoriale închinat bravurii armatei

române în războiul de la 1877—1878: un dorobanț cu arma la umăr și cu goarna în mînă, gata să sune atacul, simbol al zecilor de mii de soldați cu ale căror neînfîricare și putere de jertfă s-a pecetluit declarația de independență. Cel de-al doilea element era un vultur uriaș, cu aripile întinse, gata pentru zbor, semnificînd avîntul neșovăitor al oștirii, mîndria și voința ce i-au animat pe luptători, de la general la soldat, la posturile lor. Inaugurarea oficială a avut loc la 2 mai 1904. A fost o zi de sărbătoare pentru oraș. Se aflau de față oameni veniți nu numai din cuprinsul dobrogean, dar și din alte așezări ale țării, astfel că ceremonia a depășit cadrul local, transformîndu-se într-o mărturie a cugetului și a simțirii întregii țări. Cu acel prilej s-a bătut și o efigie a monumentului. Piesa are astăzi o valoare de document. Din păcate, în timpul primului război mondial, trupele de ocupație au distrus monumentul, dărîmîndu-l parțial obeliscul din granit și lipsindu-l de cele două statui pe care le-au trimis la topit pentru a le transforma în proiectile.

Am aflat cu mare bucurie că edilii orașului Tulcea refac în prezent monumentul de pe Colnicul Hora, astfel că în cinstea centenarului independenței noastre el să capete forma inițială.

În numeroase localități, dintr-un colț de stradă, dintr-o piață, dintr-un parc, răsar statui și busturi ce ne înfățișează generali, ofițeri și soldați a căror vitejie a dobîndit valoare de simbol. Astfel, în București, pe strada Știrbei Vodă, zărim bustul lui Alexandru Cernat, „primul general care a comandat armata română în războiul împotriva turcilor în 1877—1878”, după cum atestă inscripția: în orașul Dorohoi, județul Botoșani, pe un postament înalt, așa cum înaltă i-a fost fapta, se află bustul căpitanului Nicolae Valter Mărăcineanu, figura cea mai reprezentativă a eroilor noștri de la '77. „Viteazul vitejilor, fruntea luptătorilor pentru independență și fericirea țării” cum îl caracterizează ziarul de război „Dorobanțul”; la Calafat, un obelisc cinstește memoria sergentului Constantin Popescu, „întîia jertfă din rîndurile artileriștilor în campania de la 1877—1878”; într-un colț de țară, la Huși, între boscheți și trandafiri, străjuiește statuia lui George Teleman, fost comandant de regiment, „maior în campania anilor 1877—1878,

unde a luat parte activă la asaltul de la Smîrdan"; în comuna Girov, județul Neamț, se înalță o coloană de piatră „în amintirea viteazului caporal Gheorghe Nicolae, din Regimentul 15 Războieni"; la Dumbrăveni, județul Prahova, ne privește chipul soldatului țaran Grigore Ion, bravul vînător care în asaltul de la Grivița din 30 august 1877, sprijinit de alți doi flăcăi, de caporalul Vasile Nica și sergentul Stan Gheorghe, a capturat un steag cu semilună; la Cîmpulung Muscel, pe un soclu masiv, scrutează zările privirea vulturască a maiorului Dimitrie Giurescu, „mort în resbelul independenței, la Rahova, la 7 noiembrie 1877, împreună cu locotenentul Pavel Bordeanu și 34 grade inferioare, fii ai Muscelului" după cum stă scris pe postulamentul statuii. Cu ocazia desvelirii acestui monument, generalul Al. Candiano-Popescu, el însuși erou al războiului neatîrnării, a spus: „Cît însă nu vor pieri din aducerea noastră aminte frații Buzești, Radu Calomfirescu, hatmanul Arbore, aprodul Purice, logofătul Tatu și alți străluciți oșteni din vremurile trecute, nu vor pieri nici maiorul Giurescu", nici colonelul Măldărescu, nici maiorul Ene, nici locotenentul Bordeanu, morți sau răniți în luptele de la Rahova.

În sfîrșit la Potlogi, în județul Dimbovița, o coloană din piatră cinstește memoria a doi eroi din acea localitate, pe nume Badea Ion și Marin. Inscripția de pe însemnul memorial, inspirată după o poezie bine cunoscută nouă, le preamărește pilda cu aceste cuvinte:

„Vouă celor ce v-ați războit
pentru neatîrnare
Venim acum la rîndul nostru
Să vă aducem o închinare
Ca eroi de mari legende,
Venim să vă privim în față,
Iar ca nepăsători de moarte
Și disprețuitori de viață,
Ați probat cu moartea voastră
Lumii pusă în mirare,
Că din vultur, vultur răsare,
Și din stejar, stejar răsare".

Numeroase monumente, obeliscuri și busturi închinată vitejiei armatei române în războiul pentru independență se înalță și în Bulgaria vecină și prietenă. Întîlnim astfel de însemne memoriale la Grivița și Plevna, la Rahova, Opanez și Poradim, în locuri în care fiecare

viroagă, fiecare colină amintesc de dramaticele asalturi la redute și de eroii noștri — soldați și gradați, ofițeri și generali.

La Grivița, de pildă, pe o costișă se află Mausoleul eroilor români, ridicat în 1902. E chiar la marginea satului de odinioară, între pomi, iarbă și flori.

În incinta mausoleului, pe un frontispiciu, citim: „Cine luptă vitejește, nepieritor îi rămîne numele". Pe o piatră de marmură sînt săpate zeci de nume — nepieritoare ca și faptele celor ce le-au purtat: căpitan Nicolae Valter Mărăcineanu, căpitan Nicolae Bogdan, căpitan Dimitrie Bușilă, locotenent Dumitru Lemnea, locotenent Chivu Stănescu, sublocotenent Gheorghe Valentineanu, sublocotenent Vasile Mihăilă, sergent Georgescu Marin...

Pe o altă lespede stă scris în limbile română și bulgară: „În amintirea bătăliei încununată de izbîndă de la 30 august și a luptelor de la 31 august, 6 septembrie și 7 octombrie 1877".

În zilele acelea, coloanele de atac în care vibrau sentimentele și energiile celor ce li se spunea, pe drept și frumos „floarea țării", au sîngerat nenumărate trupuri. După unele surse, din înclăștările de la Grivița, peste 3 000 de soldați, gradați, subofițeri și ofițeri români nu s-au mai întors pe plaiurile Mio-riței, cei mai mulți fiind secerăți în Valea Plîngerii, toți cu fața către redute și către un viitor spre care năzuiau din tată-n fiu. Alte cîteva mii au fost răniți.

Lîngă mausoleul eroilor români de la Grivița, pe un zid în formă de arc de cerc, din basoreliefuluri ne privesc maiorul George Șorîtu, căpitanul Valter Mărăcineanu și soldatul Ion Melinte. Acesta din urmă are chipul colțuros al soldatului-țaran, cu căciula pe o parte, mereu însetat de muncă, de pămînt și de dreptate.

Aici, la Grivița, ca și la Plevna, la Opanez, sau Rahova, piatra și bronzul, busturile și basoreliefurile nu sînt simple însemne memoriale. Ele sînt, simbolic vorbind, file de istorie eroică. Ele ni-i aduc în prezent pe toți cei ce nu s-au precupețit răspunzînd chemării datoriei de a se bate pînă la ultima picătură de sînge și energie pentru dreptul poporului român de a fi el însuși, stăpîn pe destinele sale, pe pămîntul strămoșesc, pe munca sa, de a-și orîndui viața după vrerea sa.

Pilda eroilor ce sînt elogiați prin monumente, ne însoțește, luminoasă și însuflețitoare, în epoca ce o străbătem sub conducerea partidului nostru comunist, epocă în care națiunea socialistă română face, așa cum au făcut în alte condiții înaintașii, din construcție și apărare o operă și o cauză unică.

APĂRAREA SUVERANITĂȚII ȘI INDEPENDENȚEI NAȚIONALE — COORDONATĂ FUNDAMENTALĂ A POLITICII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

CONSTANTIN GEICĂ

Aspirațiile spre independență, lupta pentru libertate și neatințare, pentru dreptul de a fi stăpînă în propria țară, străbat întreaga istorie a poporului român de la începuturile sale și vor continua să constituie o coordonată permanentă, constantă și nu de conjunctură.

În zilele noastre, înfăptuind cu abnegație Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, poporul român se înscrie pe orbita unei civilizații superioare. Acest program ce definește cu perspicacitate direcțiile fundamentale pentru dezvoltarea economico-socială în viitor, precum și obiectivele privind prefacerile calitative ce urmează a avea loc în întreaga viață socială, evidențiază în toată însemnătatea lor atributele esențiale ale politicii partidului nostru: valorificarea potențialului de creativitate a orînduirii noastre, caldul patriotism, umanismul revoluționar, apărarea independenței și suveranității patriei.

În fundamentarea și aplicarea politicii de apărare a suveranității și independenței, Partidul Comunist Român a preluat și valorificat pe plan superior cele mai glorioase tradiții de luptă ale poporului nostru pentru eliberare socială și națională. În întreaga sa activitate partidul s-a afirmat ca apărător ferm al independenței și suveranității noastre naționale, fiind cunoscute poziția și acțiunile inițiate atît în anii ilegalității cît și după eliberarea țării. De subliniat că în tezele și ideile promovate cu consecvență de partidul nostru referitoare la independență și suveranitate

și-au găsit o deplină întruchipare gîndurile și năzuințele minților cele mai luminoase ale poporului nostru care, și în cele mai vitrege vremuri, s-au pronunțat cu hotărîre și demnitate pentru dreptul sînt al poporului român, ca de altfel al fiecărui popor, de a fi pe deplin stăpîn la el acasă, pe soarta și destinul său. Astăzi, prin activitatea neobosită și gîndirea creatoare a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, conceptul de independență și suveranitate a fost situat, în strînsă corelare cu ideile și faptele de echitate, în rîndul valorilor politice și morale care călăuzesc întreaga activitate a partidului și statului nostru.

Concepția fundamentală a partidului în această problemă are la bază ideea că atît construcția cît și apărarea țării, a independenței și suveranității naționale sînt două laturi inseparabile ale aceluiași proces, indisolubil legate între ele, sînt cauză și operă a întregului popor.

Unitatea operei de construcție și apărare, angajarea la acest efort a întregii societăți românești, sînt consfințite la cel mai înalt nivel statal de Legea privind organizarea apărării naționale în care se precizează că : „apărarea Republicii Socialiste România constituie o parte integrantă a operei de construire a socialismului... este o datorie sîntă a fiecărui cetățean al Republicii, dovadă supremă a dragostei față de cauza socialismului“. În acest context, se cere subliniată îndatorirea patriotică, fundamentală a organelor Ministerului de Interne, a tuturor cadrelor de a-și aduce contribuția lor la întărirea capacității de apărare a patriei, la asigurarea independenței și suveranității României socialiste.

Din perspectiva idealurilor revoluției și construcției socialiste, apărarea libertății și independenței naționale este o condiție esențială în afirmarea plenară a națiunii socialiste, uriașă forță dinamică în mobilizarea energiilor întregii societăți în lupta pentru înflorirea economică, științifică, culturală a patriei, pentru edificarea socialismului și comunismului pe scară națională și internațională. Independența politică a României socialiste s-a consolidat, la rîndul ei, pe baza puternicei dezvoltări economice și sociale a țării, politica de industrializare socialistă promovată cu consecvență de partid constituind factorul

determinant al capacității de apărare a patriei, al întăririi independenței și suveranității naționale. Această dezvoltare ascendentă a societății românești crează condiții pentru angajarea într-un efort plenar și unitar a tuturor forțelor sociale, atât în opera de edificare a noii societăți cât și, în caz de necesitate, la cea de apărare a țării noastre.

Prin obiectivele pe care le urmărește asigurarea suveranității și independenței României, înflorirea națiunii noastre, politica de apărare națională a țării elaborată și condusă de Partidul Comunist Român se înscrie în coordonatele generale ale securității europene și ale celei mondiale, fiind o contribuție la cauza generală a socialismului.

Azi în lume independența și suveranitatea națională nu constituie doar instituția centrală a dreptului internațional, ci se impun și se vor impune tot mai mult cu puterea unei necesități obiective ca factor de primordială importanță pentru însuși progresul și prosperitatea fiecărei națiuni.

Istoria relațiilor internaționale atestă, fără putință de tăgadă, că orice popor care dorește să-și clădească o viață mai bună, să ocupe un loc demn în concertul națiunilor lumii trebuie să-și asigure independența politică și economică. Afirmarea liberă și independentă a națiunilor, deplina lor egalitate în drepturi, respectarea năzuințelor legitime, a dreptului de a-și hotărî singure destinele reprezintă o trăsătură dominantă a epocii noastre, a dezvoltării societății umane.

Afirmarea și respectarea independenței naționale nu numai că sînt în deplină concordanță cu cerințele obiective ale dezvoltării societății, cu sensul general al istoriei, dar reprezintă factorul internațional cel mai progresist al contemporaneității, singurul în măsură să asigure un cadru corespunzător desfășurării luptei antiimperialiste, întăririi solidarității internaționale a forțelor înaintate, sporirii încrederii și colaborării multilaterale între state, instaurării păcii și securității mondiale. Iată de ce apărarea independenței și suveranității naționale se impune ca o parte constitutivă a luptei generale pentru o înnoire calitativă a raporturilor dintre state, înnoire pusă sub semnul autorității dreptului și justiției internaționale. Acest aspect dominant al zilelor noastre este reliefat cu toată claritatea de tovarășul Nicolae Ceaușescu care arată :

„În lumea de azi, în care se afirmă tot mai riguros dorința popoarelor de a trăi libere, în care pe arena mondială se manifestă cu putere noi state independente, problema autonomiei și neatinării fiecărei națiuni, a dreptului suveran al fiecărui popor de a fi stăpîn în propria țară constituie o legitate obiectivă a însăși dezvoltării social-istorice. De respectarea acestui deziderat și realizarea acestui obiectiv depinde însăși posibilitatea promovării unei politici noi în viața internațională“.

Pornind tocmai de la considerentul că națiunea, întărirea independenței naționale sînt factori determinanți ai procesului, partidul nostru, România socialistă pun la baza politicii externe principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi și neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc și renunțării la forță și la amenințarea cu forță în relațiile dintre state, se pronunță cu hotărîre pentru unirea rîndurilor clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste de pretutindeni ca o condiție necesară a promovării unei politici noi, care să permită fiecărei națiuni dezvoltarea liberă, făurirea unei vieți mai bune, să favorizeze progresul social pe scară mondială. În acest spirit România dezvoltă relațiile de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, întărește continuu solidaritatea cu tinerele state independente, cu țările în curs de dezvoltare, promovează pe baza principiilor coexistenței pașnice raporturi largi de cooperare cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii fără deosebire de orînduire socială.

Poporul român, care a cunoscut timp de secole gustul amar al asupririi străine, are înscris în felul său de a simți și gîndi respectul valorilor libertății și suveranității, ale solidarității cu cei ce luptă pentru scuturarea jugului exploatării și asupririi naționale și sociale, pentru o viață mai bună a dreptății și suveranității în relațiile internaționale.

Profilul său spiritual dă expresie sentimentelor de demnitate națională și, în același timp, de stimă și respect față de celelalte popoare, năzuințelor de independență și solidaritate internațională cu forțele progresiste. Poporul nostru se pronunță cu consecvență pentru instaurarea unui climat de echitate și dreptate în relațiile dintre state, dezavuează și condamnă orice act de încălcare a legalității internaționale. În tot ceea ce partidul și statul nostru afirmă și fac în această problemă

fundamentală a independenței și suveranității naționale există o deplină unitate. Aceasta se reflectă în mod strălucit în felul în care președintele României socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu susține și promovează aceste înalte idealuri, atât cu cuvîntul cît și cu fapta. Nu întîmplător România este astăzi cunoscută și recunoscută pe toate meridianele globului ca o țară liberă și independentă, iar cuvîntul său în aceste probleme este ascultat și reținut cu respect și prețuire de către toate popoarele.

Participînd activ la întreaga viață internațională, la eforturile popoarelor pentru destindere și colaborare, pentru soluționarea marilor probleme complexe de care depind pacea și progresul omenirii contemporane, țara noastră acționează ferm pentru transpunerea în viață a principiilor și angajamentelor înscrise în documentele Conferinței de la Helsinki, militează pentru trecerea la măsuri concrete de dezangajare militară în Europa, de intensificare a colaborării între state, de normalizare în continuare a raporturilor intereuropene, de crearea unei atmosfere politice de destindere și încredere între toate națiunile. Astfel, România socialistă militează consecvent pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice mondiale, pentru asigurarea condițiilor

participării egale a tuturor statelor la viața internațională, la rezolvarea marilor și dramaticelor probleme care frămîntă omenirea contemporană.

La aniversarea centenarului independenței, afirmarea conceptului de suveranitate și independență, care stă la temelia înfăptuirii României de azi, constituie nu numai o rememorare a trecutului, ci, totodată, și noi jaloane pentru înțelegerea prezentului și pentru devenirea firească și demnă a României socialiste.

Prin înfăptuirea exemplară a noilor sarcini și obiective ce stau în fața sa, poporul român va consolida și mai mult orînduirea socialistă, independența și suveranitatea națională, își va aduce o contribuție tot mai mare la afirmarea unor relații noi de egalitate între toate națiunile lumii.

În aceste împrejurări România, țară care în decursul istoriei a luptat continuu pentru asigurarea independenței și suveranității naționale, se înalță între popoarele lumii ca o țară a demnității, a progresului și libertății, ilustrînd prin faptele și împlinirile sale forța pe care o dobîndește un popor stăpîn pe destinele sale, condus cu înțelepciune de cîrmaciul națiunii — Partidul Comunist Român.

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ ÎN CONȘTIINȚA LITERARĂ A EPOCII

VASILE NETEA

Război profund popular, cu adânci rădăcini cauzale în istoria poporului român, războiul de Independență din 1877 n-a fost decît continuarea, pe o treaptă superioară, în împrejurări politice radical schimbate, a vechilor lupte purtate de marii noștri voievozi pentru apărarea moștenirii lăsate de înaintași.

Plevna, Grivița, Smîrdanul și Rahova secolului al XIX-lea n-au fost, în perspectiva istoriei, decît Posadele, Rovinele, Podul Înalt, Războienii, Jiliștea, Călugărenii, Giurgiul, Șelimbărul și atîtea alte locuri neuitate din secolele trecute, înaintașii noștri luptînd neconținut pentru apărarea vechii Dacii, pentru România ce avea să se alcătuiască prin strîngerea la un loc a întregii familii dacoromane.

Aceste lupte, purtate cu un sublim eroism și cu incommensurabile jertfe, au creat poporului nostru un statut aparte printre popoarele vecine, ferindu-l atît de umilințele pașalicului, cît și de durerea și pericolul dispariției statale de pe harta Europei.

Lovite puternic la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea în întinderea lor teritorială, Principatele Române au căutat să se constituie cît mai grabnic într-un singur stat ceea ce — temporar — s-a pierdut în extensiune, urmînd să se cîștige în adîncime și coeziune, în forța unității statale. La 1848 problema unirii țărilor române — a tuturor țărilor române — s-a pus cu toată acuitatea, unirea fiind preconizată și reclamată cu aceeași însuflețire și vigoare atît de marii patrioți ai timpului, cît și de masele populare.

Împrejurările politice ale Europei și mai ales opoziția înverșunată a imperiilor vecine, au împiedicat atunci realizarea unității dorite, dar numai peste cîțiva ani, în conjunctura creată de războiul din Crimeea, s-a putut începe lupta hotărîtoare pentru unirea Moldovei cu Țara Românească. În 1859, oricît au fost de grele și de numeroase dificultățile,

cele două principate au izbutit astfel să se unească sub domnia unică a lui Alexandru Ioan Cuza și să dea viață unei singure Româнии. Faptul că această Românie era însă numai România celor două principate a făcut ca ea să-și înteească toate puterile pentru a dobîndi, pe de o parte, completa sa libertate și independență stataală, iar pe de altă parte să susțină lupta pentru dezrobirea și unirea românilor din provinciile de peste Munți.

Războiul de la 1877 n-a fost astfel cauza dobîndirii Independenței României, ci numai ocazia pentru reluarea unei vechi lupte, România — reprezentată prin principatele sale — aflîndu-se în război cu opresorii otomani încă din zilele lui Mircea cel Bătrîn, ale lui Vlad Țepeș și Ștefan cel Mare. Anii și secolele ce au urmat n-au fost ani și secole de pace și epopeea lui Mihai Viteazul a relevat-o îndeajuns — ci numai de silită și încordată așteptare, idealurile românilor fiind Unirea și Independența.

Din momentul proclamării Unirii Principatelor, noi ne-am considerat de altfel independenți, atît legislația internă, care a culminat cu reformele lui Cuza din 1864, cît și tratatele bilaterale încheiate în anii următori cu diferite state europene, printre care toate marile puteri în afară de Turcia, fiind dovada unei suveranități de stat care se exercita conștientă de toate drepturile ei¹.

Conștiința independenței României a fost exprimată cu toată indignarea de primul ministru Ion C. Brătianu la 22 decembrie 1876, pentru a protesta împotriva proiectului de constituție al marelui vizir Midhat Pașa, prin care acesta voise să considere România ca „parte integrantă” a Imperiului Otoman. „România — a declarat primul ministru — se află în fața călcării drepturilor sale pentru care, secole, românii și-au vărsat sîngele, pe care drepturi, ca să le revendice și să le apere, generațiile de astăzi luptă de o jumătate de secol. Nici sabia lungă a lui Baiazid și Mahomed — a precizat în încheiere Brătianu, respingînd proiectul otoman — nu a putut să pătrundă pînă în Munții României, unde

¹ Vezi Vasile Netea, *Lupta multiseclară a poporului român pentru independența națională*, în „Revista română de studii internaționale”, București, 1977, XI, nr. 1 (35), p. 85—95.

cutează astăzi să străbată Midhat Pașa cu constituția lui"².

Anii 1875 și 1876, prin răscoalele și războaiele popoarelor din Balcani și prin intervenția Rusiei împotriva Înaltei Porți, au creat o nouă conjunctură politică în această parte a continentului și au oferit poporului român posibilitatea de a reintra în vechea sa luptă pentru independență, cu hotărîrea de a înlătura și ultimele vestigii care îl mai legau de Imperiul otoman.

În noul efort istoric, ridicarea națiunii a fost totală, ea cuprinzînd și pe românii de peste hotarele statului, independența României urmînd să asigure unirea și independența tuturor românilor.

Un rol de seamă în mobilizarea națiunii, în mobilizarea tuturor resurselor ei spirituale și materiale, l-au jucat publiciștii și scriitorii timpului, de pe ambele versante ale Carpaților, poeții, nuveliștii, dramaturgii, istoricii și criticii literari, nume consacrate sau debutanți, ale căror harfe și condeie s-au transformat în adevărate tulpini de chemare la luptă, la susținerea războiului, la ajutorarea răniților, a văduvelor și a orfanilor. În tot timpul războiului și apoi în anii ce au urmat biruinței, țara și-a exprimat cele mai înflăcărâte și mai duiosase sentimente ale ei prin vocile poezilor, prin articolele, conferințele și studiile oamenilor de literă, războiul de independență avînd un profund ecou în conștiința literară a epocii.

Atitudinea scriitorilor noștri față de proclamarea independenței și a războiului pentru apărarea ei nu era, de altfel, decît continuarea firească a unei vechi și strălucite tradiții, începuturile literaturii române fiind strîns legate de lupta pentru afirmarea originii poporului român, a unității naționale, a trăirii în libertate și neafermire. De la bătrîni cronicari din secolul al XVII-lea: Grigore Ureche, Miron Costin, stolnicul Cantacuzino, care au afirmat și demonstrat că noi „de la Rim ne tragem”, continuînd cu Dimitrie Cantemir și cu erudiții școlii ardeleni: Samuil Micu, George Șincai, Petru Maior, care au cuprins în operele lor istoria tuturor românilor și pînă la înflăcărații poeți de la începutul secolului al XIX-lea: Vasile Cîrlova, Iancu Văcărescu, Gheorghe Asachi, Ioan Heliade Rădulescu, Grigore Alexandrescu, urmați de

barzii revoluției de la 1848 și ai Unirii principatelor: V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Alecu Russo, Andrei Mureșanu, Cezar Boliac, a căror acțiune patriotică s-a împletit cu a istoricilor Florian Aron, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, George Barițiu, A. T. Laurian și a altora, ideea unității și libertății naționale a fost în mod permanent principala sursă de inspirație literară românească de evocare a trecutului glorios al românilor și de prevestire a unui „viitor de aur”.

Expresia cea mai înaltă a sentimentelor patriotice ale acestei perioade au constituit-o marile creații ale lui Alecu Russo *Cintarea României*, V. Alecsandri, *Deșteptarea României*, Andrei Mureșanu, *Un răsunet (Deșteaptă-te române)*.

În preajma anului 1859, ele vor fi exprimate prin *Hora Unirii* scrisă de bardul de la Mircești și prin numeroase alte ode, marșuri, și imnuri ale poezilor timpului.

Năzuința deșteptării, a unirii și a neafermirii a fost exprimată totodată și de toate revistele periodice ale vremii, care prin însuși numele lor, se adresau românilor de pretutindeni și îndemneau la o aprigă luptă de afirmare patriotică: *Curierul românesc* (1829), *Albina românească* (1829), *Alăuta românească* (1837), *România* (1838), *Dacia literară* (1840), *Arhiva românească* (1841), *Magazin istoric pentru Dacia* (1845), *România viitoare* (1850), *Republica română* (1851). Peste Carpați, ideea unității românești era reprezentată de *Gazeta de Transilvania* (1838), *Foaia pentru minte, inimă și literatură* (1838), *Organul luminării* (1848), *Telegraful român* (1853), *Familia* (1865).

Strigătul „noi vrem să ne unim cu țara”, izbucnit la 1848 pe Cîmpia libertății de lingă Blaj, ca și unirea celor două Principate realizată în 1859, aveau astfel o îndelungată precedentă și pregătire, ele fiind concluzia firească a unui vechi proces istoric.

Scriitorii, publiciștii contemporani anului 1877, dintre care unii au fost și poeți și publiciști ai revoluției de la 1848 și ai Unirii Principatelor, au devenit astfel în mod firesc susținători ai luptei pentru independență, ai eroismului ostașilor români, prin care, reînviindu-se vremile legendare ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, avea să se realizeze ținta cea mare a poporului român.

Ca oameni politici — cazul lui M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Titu Maiorescu, Ion

² I. C. Brătianu, *Cuvîntări*, II, p. 252.

Ghica, — ca publiciști — și ne gândim în primul rând la M. Eminescu, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, Gr. H. Grădăraș, Al. Macedonski, George Barițiu, Iosif Vulcan — ca ostași cu arma în mână — Vintilă C. A. Rosetti, Theodor Șerbănescu, Ioan Nenițescu, Carol Scrob, A. Chibici — Revneanu, Grigore Ventura — ca poeți și epistolieri — Vasile Alecsandri, George Sion, Iacob Negruzzi, George Baronzi, N. T. Orășeanu, I. Caragiani, mai târziu Duiliu Zamfirescu —, ca memorialiști — Iancu Alecsandri, Nicolae Gane, N. Iorga și alții — scriitorii, pe lângă creațiile lor strict literare — poezii, nuvele, drame, romane — au comentat, reflectat și susținut războiul din diferite alte puncte de vedere, manifestându-se și ca cetățeni și oameni de acțiune.

Multe din opiniile și atitudinile lor, exprimate atunci fie prin articole ne semnate, fie în mod intim prin scrisori prietenești sau memorii, au devenit astăzi, după trecerea a o sută de ani, mărturii elocvente ale conștiinței patriotice și literare a epocii, ale condițiilor în care s-a pornit și s-a purtat războiul, asupra luminilor și umbrelor sale. Tot atât de importante, prin autenticitatea lor, sînt și aprecierile scriitorilor asupra creațiilor personale sau asupra creațiilor altora, elemente fără de care nu se poate reconstitui în chip real contribuția literaturii române la lupta pentru libertatea și independența națională. Aceste mărturii sînt tot atât de semnificative și de importante istoricește ca și înseși operele literare ale scriitorilor menționați, ele cuprinzînd informații și destăinuiri asupra genezei lor, asupra ecoului lor în vreme și totodată ample precizări, în cele cu caracter memorialistic, asupra evenimentelor istorice ale timpului. Multe din ele relevă anumite sentimente pur umane ale scriitorilor, atitudinea lor binevoitoare sau critică față de unii confrăți, indicații asupra unor activități patriotice mai puțin puse în relief pînă acum.

În anii 1875 și 1876, după izbucnirea războaielor popoarelor din Balcani și în 1877, pînă la declanșarea fătîșă a războiului, ideea unei noi conflagrații ruso-turce și, totodată, a necesității participării României la război, era viu discutată în toate cercurile politice și literare din București și ea a format obiectul a numeroase articole apărute în diferite ziare, precum și al unor scrisori schimbate între membrii diferitelor familii sau personalități

aflăte în corespondență. Ele deschid largi ferestre atît asupra diferitelor curente de opinie publică, asupra sugestiilor sau soluțiilor preconizate de unii oameni politici și scriitori.

Într-un articol publicat la 14/26 noiembrie 1876 în ziarul *Telegraful român* de la Sibiu, Ion Slavici, redactor în 1876, la ziarul *Timpul* — oficios al partidului conservator — vorbea astfel de „eventualitatea” unui război, articolul fiindu-i inspirat de o mare trecere în revistă a Diviziei a II-a din București, organizată la începutul lunii noiembrie.

Fără a se lansa în aprecieri politice sau diplomatice, autorul articolului făcea o largă expunere asupra organizării, dotării și pregătirii armatei române. Acest articol, deși nelipsit de spirit critic, a fost unul din cele mai elogioase articole scrise despre tînăra armată română — armată care avea să cucerască în curînd laurii Balcanilor.

Dacă pentru Slavici în acel moment războiul nu era decît o „eventualitate”, pentru P. P. Carp — șeful politic al „Junimii” — era un lucru atît de sigur și atît de imediat, încît, la începutul lunii decembrie 1876, nu șovăia să-i scrie lui Titu Maiorescu, cel mai apropiat prieten al său, îndemnîndu-l să părăsească de îndată Capitala pentru a merge la moșia sa de la Țibănești, din ținutul Vasluiului, turcii fiind pe punctul de a trece... Dunărea. Mai clarvăzător și, în același timp, mai optimist, Maiorescu refuza însă invitația primită³.

Evenimentele aveau să dea dreptate lui Maiorescu și nu prietenului său de la Țibănești, care, războiul urmînd să se declanșeze abia peste cîteva luni, avea să-și părăsească el reședința pentru a veni la București.

Prezumții privind intervenția energică a turcilor nu avea numai Carp, ci și Ion Ghica, fostul prinț de Samos din anii 1852—1858 și fost prim-ministru atît sub Cuza, cît și sub Carol, precum și D. A. Sturdza, fost ministru. Ghica avea să susțină o bună bucată de vreme aceste idei nu numai prin corespondența cu soția sa, ci și prin broșura *O cugetare politică*, tipărită în luna ianuarie și apoi prin declarația făcută în Consiliul de coroană ținut la 1/14 aprilie 1877 sub prezența domnitorului⁴. Broșura lui Ghica —

³ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. III, București, 1932, p. 181.

⁴ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, II, 1952, Editura Acad. R.P.R., p. 100.

ca și poziția neutralității în general — a fost energic combătută de Al. Odobescu printr-o serie de articole publicate în ziarul *Românul* — ziarul lui C. A. Rosetti — susținător al politicii de colaborare cu Rusia⁵. Cezar Bolliac, care în anul 1876 își exprimase în ziarul *Trompeta Carpaților* semnând C.B. îngrijorarea pentru *Romanitatea de preste Dunăre*, greu lovită de luptele ce se desfășurau în Peninsula balcanică⁶, își exprima și el, prin același ziar, cu puține zile înainte de a se îmbolnăvi în mod iremediabil, simpatia pentru *Războiul cel posibil*⁷, recomandând totodată o energetică acțiune pentru obținerea independenței economice a României.

Lucrurile vor lua o alură mai clară și mai omogenă abia după intrarea în guvern a lui M. Kogălniceanu, ca ministru de Externe (3/15 aprilie 1877) și după semnarea Convenției ruso-române de la 4/16 aprilie — convenție tratată în secret de primul ministru Ion C. Brătianu — prin care guvernul, permițând trecerea armatelor ruse prin România, a angajat în mod ferm țara pe linia politicii de colaborare cu Rusia, acceptând în mod implicit războiul.

La 12/24 aprilie Rusia a declarat război Turciei, iar la 14/26 aprilie Camera și Senatul României au votat Convenția semnată cu 8 zile mai înainte. Începând din acest moment, înălța Poartă a văzut în români un popor de „rebeli” și a început să bombardeze orașele de pe malul stîng al Dunării, bombardamente la care, evident, au răspuns grabnic și tunurile românești.

Cu toate acestea, guvernul Brătianu n-a tras toate concluziile impuse de situație, la 29 aprilie/11 mai Camera și Senatul, inspirate de guvern, propunând numai recunoașterea stării de război între Turcia și România, ruperea legăturilor cu aceasta și totodată luarea de măsuri ca „la viitoarea pace România să iasă cu o poziție bine definită și națiunea de sine stătătoare să poată împlini misiunea sa istorică”. Cît despre independența în sine, ca act politic oficial, aceasta urma să se proclame, pentru rațiuni de ordin diplomatic, la o dată ce rămîne la aprecierea guvernului.

Votul celor două corpuri legiuitoare a nemulțumit profund pe însuși C. A. Rosetti, președintele Camerei, care la 4/16 mai a declarat prin ziarul *Românul* că deputații și senatorii „n-au fost la înălțimea subiectului ce aveau să trateze”.

Cu și mai multă indignare se pronunța în ziua următoare, prin același ziar, Alexandru Odobescu, una din cele mai lucide conștiințe ale epocii, care după ce scrisese la 27 aprilie un vehement articol împotriva *Suzeranității Turciei*, se ridica acum cu toată energia și în contra „prudenței” arătate de Cameră și guvern, fiindcă acestea, prin hotărîrea lor, n-au dat lumii „o idee dreaptă de acel fior care se strecoară prin arterele națiunii române”, aceasta fiind cu totul îndreptățită, lucru înțeles și de Puterile apusene, mai ales după bombardarea orașelor noastre de către turci, să-și proclame și susțină independența. Continuînd criticile și diatribele împotriva celor considerați vinovați de aceste neașteptate ezitări, Alexandru Odobescu exclama în încheiere cu un elocvent patriotism și optimism: „Ultimul cuvînt nu este încă rostit în această chestiune. Mai sînt încă milioane de români cu opincă, pe care îi vedem cu arma la umăr, pășind apăsător către malurile Dunării, din toate înfundăturile Carpaților și de pe toate șesurile românești...”⁸.

Articolul lui Odobescu, a fost una din cele mai calde și mai energice pledoarii pentru independența României, ea deschizînd seria marilor manifestări și creații beletristice și istorice consacrate neatîrnării naționale.

Scepticismul și șovăirea care-i nemulțumise pe C. A. Rosetti și Alexandru Odobescu în primele zile ale lui mai aveau să ia sfîrșit la 9/21 mai, cînd guvernul, în urma interpelării unor deputați, considerîndu-și încheiate preparativele politice și diplomatice, a încredințat lui M. Kogălniceanu, în calitate de ministru de Externe, onoarea de a anunța Camerele în mod public nu numai de ruperea relațiilor cu Turcia și de declararea războiului — chestiuni cunoscute încă de la 29 aprilie/11 mai — ci totodată și de proclamarea solemnă a independenței. „Domnilor — a declarat Kogălniceanu de pe banca ministerială — Camera și Senatul... au recunoscut că suntem în stare de rezel, au recunoscut că suntem

⁵ Vezi *O cugetare politică*, în „*Românul*”, 1877, 9/21 februarie, 11/23 februarie, 12/24 februarie, 16/28 februarie, vezi și Al. Odobescu, *Scrisori literare și istorice*, vol. III, 1887, p. 379—414.

⁶ *Trompeta Carpaților*, 1876, 9 septembrie, nr. 1262.

⁷ *Idem*, 1877, 18 ianuarie, nr. 1280.

⁸ „*Românul*”, 1877, 2, 3, 5 mai: *Indemnări la independență*.

dezlegați de legăturile noastre cu Înalta Poartă și că acele legături sînt rupte mai întîi de către Înalta Poartă. În starea de rezel, cu legăturile rupte ce sîntem? *Sîntem independenți, sîntem națiune de sine stătătoare!*"

Declarația lui Kogălniceanu — lucru cu totul firesc — a fost urmată de un torent de aplauze, cum edificiul adunării nu mai auzise de la îndoită alegere a lui Alexandru Ioan Cuza (24 ianuarie 1859).

Kogălniceanu avea în momentul rostirii acestui discurs 60 de ani. De patru decenii se afla neconținut în vîltoarea vieții politice. Scrisese o istorie a românilor⁹ și dăduse în 1840 programul *Daciei literare*, în urma căruia viața literară românească a primit un nou impuls și o nouă direcție. În 1848 redactase *Dorințele partidei naționale din Moldova*¹⁰, iar în 1859 rostise la Iași emoționantul discurs pentru prefățarea domniei lui Cuza (5/17 ianuarie). La 25 mai/6 iunie 1862, talentul său oratoric s-a concretizat în fulminantul discurs ținut cu prilejul dezbaterii în Camera din București a proiectului de lege pentru împroprietărirea țăranilor.

Pe drept cuvînt, el putea fi considerat deci o mare conștiință patriotică, cel mai reprezentativ cărturar și orator al generației pașoptiste — generație care înscrisesse pe drapelul său deviza Unirii și a Independenței — personalitatea sa dînd astfel ea însăși o necontestată strălucire proclamării actului independenței.

Discursul de la 9/21 mai — discurs prin excelență polemic și mobilizator — n-a avut însă patosul așteptat de unii din vechii admiratori ai lui Kogălniceanu și nici compoziția armonioasă cu care acesta își obișnuise cititorii și ascultătorii, simțindu-se în el înfrigurarea și graba zilelor sau a ceasurilor în care a fost redactat. Discursul e bogat însă în observații și idei politice, Kogălniceanu subliniind cu o accentuată energie — lucru relevant atît de el, cît și de N. Bălcescu și în 1848¹¹ — caracterul *suveran* al vechilor

state românești, caracter care mai ales acum trebuia afirmat cu toată puterea și al neîncetatei lupte a poporului român pentru independența sa. „Am ajuns — preciza Kogălniceanu în discursul său — la scopul urmărit nu de azi, ci, pot zice, de secole și mai cu deosebire urmărit de la 1848 încoace, fiindcă noi, nu am fost niciodată provincie turcească, n-am fost niciodată vasali ai Turciei, iar sultanul nu a fost niciodată suzeranul nostru. Aceste lucruri — sublinia Kogălniceanu — n-au fost spuse niciodată de către noi, ci numai de către streini". În încheiere, oratorul făcea apel la patriotismul întregului popor, fiindcă „trebuie să dovedim că sîntem o națiune vie, trebuie să dovedim că avem conștiința misiunii noastre, trebuie să dovedim că sîntem în stare să facem sacrificii pentru ca să păstrăm această țară și drepturile ei pentru copiii noștri"¹².

Prin discursul lui M. Kogălniceanu, țara a aflat astfel care era noua ei situație politică și totodată care erau noile ei îndatoriri, războiul de independență reclamînd cel mai mare efort militar și economic pe care îl făcuse pînă atunci tînărul stat unitar român.

Ziua proclamării independenței fusese așteptată cu vie emoție și de tînărul poet Alexandru Macedonski, redactor în anul precedent la ziarul *Stindardul*, care, la începutul lunii aprilie 1877, înființase, cu ajutorul lui Grigore D. Pătrașcu, un nou cotidian intitulat *Vestea*. La 9/21 mai, în ajunul ședinței de la Cameră, poetul saluta cu entuziasm hotărîrea pe care aceasta urma să o ia, ziarul său felicitîndu-se pentru „mărirea și neatîrnarea viitoare a României", dorind ca votul Camerei „să dea naștere unei noi epoci, unei epoci de înfrățire și progres".

În ziua următoare, după cunoașterea declarației lui Kogălniceanu, Macedonski scria un nou articol, prin care, răpit de însuflețirea cu care mulțimile Bucureștilor au primit proclamarea independenței, exclama cu un nemărginit entuziasm: „*Ziua de astăzi va fi, desigur, una din cele mai însemnate zile ale secolului al XIX-lea pentru România, deoarece astăzi se serbează pentru prima oară neatîrnarea absolută a României*".

În lunile următoare, Macedonski va publica noi articole susținătoare ale efortului de război și totodată cîteva vibrante poezii: *Armatei*

⁹ M. Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, Berlin, 1837.

¹⁰ M. Kogălniceanu, *Dorințele Partidei Naționale în Moldova*, în „Anul 1848 în Principatele Române", IV, București, 1903, p. 89—137.

¹¹ N. Bălcescu, *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, în „Poporul suveran", 1848, 26 august, nr. 15, 16 (art. nesemnăat). Sub semnătură a apărut în broșura tipărită în același an, la București și în „Foiaia pentru mințe, inimă și literatură", la Brașov, 1848, 26 octombrie, nr. 43, p. 341—344.

¹² „Monitorul oficial", nr. 118, 27 mai/8 iunie, 1877.

române, Stegarul, Plevna, iar în noiembrie va înființa un nou ziar intitulat *Plevna*¹³.

Cît despre M. Kogălniceanu, acesta, după proclamarea independenței, va înființa la Iași cotidianul *Steaua României* — considerat ca un urmaș al ziarului unionist *Steaua Dunării* — și va da curs, urmărind evenimentele, unei numeroase corespondențe oficiale, circularele și scrisorile sale purtînd marca unui elocvent patriotism și, uneori, a unei severități necesare îndeplinirii datoriilor momentului, precum și a unei remarcabile conciziuni stilistice. Menționăm dintre ele pe cea adresată la 15 septembrie 1877 agenților diplomați ai României de la Paris, Viena, Berlin, Roma. „Lupta din fața Plevnei — scria M. Kogălniceanu — durează de patru zile... Soldații noștri luptă ca lei, și cînd nu pot să învingă, mor pînă la unul¹⁴. Aceleași accente energice și profund patriotice le găsea Kogălniceanu și la sfîrșitul războiului, la 8 octombrie 1878, cu ocazia întoarcerii la București a ultimelor trupe românești ce luptaseră în Bulgaria, el scriind primarului Capitalei: „Domnule primar, primirea ce Bucureștii au făcut armatei a fost demnă de capitala României, de acei ce sărbătorim, demnă de cei sărbătoriți! Ziua de 8 octombrie va fi o dată neștearsă... din istoria țării, neștearsă deci din inima mea¹⁵”.

Ideea lui Kogălniceanu cu privire la caracterul independenței României, exprimată la 9/21 mai 1877, a captivat puternic și atenția lui M. Eminescu, devenit în noiembrie, ca și Slavici, redactor la ziarul *Timpul*. Deși fiind ținut să urmeze orientarea ziarului, care era aceea a unui ziar conservator de opoziție, motiv pentru care a criticat cu „spumegătoare vehemență” — după expresia lui G. Călinescu — actele guvernului liberal și implicit, ale conducerii războiului și aprovizionării armatei¹⁶, independența l-a preocupat necontenit, ea fiind considerată ca un lucru mai presus de toate celelalte, iar armata română

cea mai înaltă expresie a virtuților poporului român¹⁷.

Spre trecutul eroic îl îndrepta în această perioadă și apariția capodoperei postume a lui Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, editată de Alexandru Odobescu, cu sprijinul lui B. P. Hasdeu, sub auspiciile Societății Academiei Române. Cunoscind pînă atunci prea puțin scrierile lui Bălcescu, motiv pentru care probabil nu l-a evocat în *Epigonii*, așa cum a evocat pe alții pașoptiști, priviți ca „sinte firi vizionare” — Negruzzi, Heliade, Alecsandri, Bolliac, Andrei Mureșanu, Eminescu — a rămas surprins de măreția și frumusețea acestei scrieri, pe care Odobescu a editat-o ca un îndemn la lupta pentru independență și unitate, Mihai Viteazul fiind eroul marilor războaie antiturcești din secolul al XVI-lea și totodată înfăptuitorul primei uniri. Poetul a fost emoționat în primul rînd de puterea cu care Bălcescu a zugrăvit „icoana măreată” a voievodului, descendent al „strălucitei vițe a Basarabilor” și totodată de farmecul limbii lui Bălcescu, „culmea la care a ajuns româ-nimea... pînă astăzi”. El remarcă totodată „neobicinuita căldură sufletească răspîdită de Bălcescu asupra scrierii întregi (care) topește nenumăratele nuanțe într-un singur întreg și, asemenea scriitorilor din vechime, el îi vede pe eroii săi aievea și-i aude vorbind cum le dictează caracterul”.

Făcînd un elocvent portret al istoricului, Eminescu, biruit, de văpaia cărții, exclama în încheierea articolului: „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă”¹⁸.

Amintirea eroică a lui Mihai Viteazul în plin război antiotoman corespunde unei aprige necesități de ordin național, iar prin asocierea la evocarea voievodului a unor scriitori de importanță și semnificația lui N. Bălcescu, Al. Odobescu și M. Eminescu, ea devenea totodată și un înălțător eveniment literar — patriotic.

La amintirile trecutului mai îndepărtat, evocînd relațiile primilor domni români — Basarabii — cu țarii bulgarilor și ai sîrbilor, făcea în acest timp apel și B. P. Hasdeu, care, printr-o serie de foiletoane intitulate

¹³ Vezi, asupra lui Al. Macedonski, Adrian Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, Editura pentru literatură, București, 1966.

¹⁴ M. Kogălniceanu, *Scrisori și note de călătorie*, texte îngrijite, adnotate și prezentate de Augustin Z. N. Pop și Dan Simonescu, București, 1967, p. 155—156.

¹⁵ *Idem*, p. 158.

¹⁶ Vezi articolul *Dorobanții*, publicat în „*Timpul*” la 30 decembrie 1877 și reprodus apoi și în vol. M. Eminescu, *Icoane vechi și icoane nouă*, Editura Eminescu, București, 1974, p. 106—107 (ediție îngrijită de Gh. Bulgăr și Al. Mellan).

¹⁷ *Idem*, p. 123.

¹⁸ „*Timpul*”, 1877, 24 noiembrie.

Vidin și Dobrogea, suvenirurile Basarabilor în Bulgaria, publicate în ziarul *Românul*, releva luptele comune din secolul al XIV-lea și al XV-lea, ale popoarelor dunărene împotriva cotorpirii otomane¹⁹.

Cea mai lapidară și mai concludentă definiție a independenței României avea să fie dată, de altfel, de M. Eminescu: „*Independența e suma vieții noastre istorice*”. Îndată după intrarea în redacție, el a criticat cu mîhnire Mesajul domnesc adresat Corpurilor legiuitoare, prin care se afirma că „timpul tutelei streine, timpul vasalității e trecut”, poetul contestînd, în spiritul lui Kogălniceanu și al lui N. Bălcescu, că România ar fi fost vreodată vasală, fiindcă „în înțelesul capitulațiunilor încheiate între domnii Țărilor române și Poarta Otomană, nici Moldova, nici Muntenia nu erau vasele”²⁰.

Scriind în 1880 o serie de articole cu caracter rezumativ asupra situației, Eminescu ținea astfel să precizeze că independența statului român „n-a venit *ex abrupto*, în mod fragmentar, ca din senin, ci, ca toate tendințele adevărate, a fost pururea prezentă și întuneacă numai uneori de nevoile momentului. Ar fi un act de adîncă ingraturitudine către strămoșii noștri — afirma în continuare Eminescu — dacă ne-am închipui că cu noi se începe lumea în genere și România îndeosebi, că numai noi am fost capabili a avea instinctul neatîrnării, cînd la dreptul vorbind, n-am făcut decît a mîntînea cu mai mult ori mai puțin succes ceea ce ei au cîștigat, fie prin sîngeroase lupte, fie prin dezvoltarea unei isteții extraordinare, puse amîndouă adeseori în serviciul acestei unice preocupări, a păstrării neamului și țării”²¹.

Pe plan artistic, atitudinea lui M. Eminescu față de războiul independenței avea să se concretizeze în *Scrisoarea III-a*, publicată în anul 1881, prin care poetul aureola prin geniul său una din cele mai mari bătălii din istoria poporului român, bătălia de la Rovine.

★

Semnarea Convenției româno-ruse de la 4/16 aprilie 1877, prevestitoare sigură a războiului, proclamarea independenței ca și primele ciocniri armate au avut un puternic

ecou în conștiința scriitorilor români orișunde s-ar fi aflat în acel moment. La 16/28 aprilie, studenții români de la Paris, printre care se aflau și tinerii scriitori junimiști George Panu și Al. Lambrior, publicau în ziarul *Românul* o declarație prin care afirmau că, în urma evenimentelor din patrie, „toți românii din Paris s-au întrunit într-un singur gînd acela de a fi gata a-și face datoria pînă la unul, în momentul cînd serviciile lor vor fi cerute pentru apărarea căminelor strămoșești”²².

La 9 mai cerea informații de la Buourești Alexandru Davila, fiul doctorului Carol Davila, aflat la Paris, la liceul „Louis le Grand”, în vîrstă atunci de 15 ani. „Cît de mult aș vrea să fiu în țară acum — exelama însușit elev. Voi aștepta vacanța cea mare. Pînă atunci voi fi Mercurul * tău”²³.

Scrisoarea tinărului Davila rămîne semnificativă pentru conștiința patriotică a celui ce avea să scrie mai tîrziu marea dramă istorică *Vlaicu-Vodă și Balada strămoșilor*.

Starea de înfrigurată așteptare pe care o trăiau românii din străinătate, în vederea clarificării situației, se desprinde într-un mod concludent și din scrisoarea trimisă mamei sale de la Aix-en-Provence, la 12 mai — stil nou — de Vintilă Rosetti, fiul lui C. A. Rosetti, președintele Camerei, care se găsea în această localitate împreună cu frații săi, Mircea și Horia. „Ziarele franceze — preciza Vintilă — sînt pline de nuvele (noutăți, n.n. — V.N.) grave și de nu ne-ar fi promis tata că ne va înștiința cît va fi ceva, aș fi plecat de mult... Așteptăm, iată tot ce facem, tot ce avem de zis. Așteptăm. E oare ceva mai nesuferit decît așteptarea? Nu știu nimic, nu facem nimic, căci așteptăm”²⁴.

Îndată după proclamarea independenței, bătrînul Rosetti îi scria pentru a-l informa de cele săvîrșite și totodată pentru a-i cere să se întoarcă în țară împreună cu Horia, dar nu și cu Mircea, care suferea de o boală de piept încă din copilărie.

Răspunsul lui Vintilă, angajat într-o mai veche discuție politică cu tatăl său, constituie o violentă diatribă împotriva cadrelor politice

¹⁹ „Românul”, 1877, 16/28 aprilie.

* Informator după cele scrise în ziare, de la Mercur, zeul Hermes, mesagerul zellon.

²³ M. M. Bădescu, Al. Davila, *Correspondență înedită*, Cluj, 1973, p. 73—74.

²⁴ Vezi „Manuscriptum”, 1976, nr. 2. 3. 4.: 1977 nr. 1, 2. *Romanul Independenței*. Vintilă C. A. Rosetti, *Scrisori de pe frontul războiului din 1877*, publicate de Nicolae Lihu.

¹⁹ „Românul”, 1877, nr. din 5, 6, 7, 9, 12 și 16 iunie.

²⁰ „Timpul”, 1877, 17 noiembrie.

²¹ *Idem*, 1880, 19 februarie.

și administrative burgheze, considerate de el ca puțin accesibile sacrificiilor patriotice și totodată o vibrantă mărturisire de credință socialistă. Cu toate sfaturile tatălui, la 13 mai Mircea scria și el mamei sale că, dacă vor pleca Vintilă și Horia, se va vedea obligat să facă și el același lucru, deși știa prea bine că pentru „rezbel nu e bun de nimic”, fiindcă nu voia „să se poată zice că atunci când țeara era în pericol, eu petreceam, îmi vedeam de sănătate sau de examene în străinătate”²⁵.

La '23 mai Vintilă C. A. Rosetti se afla la București, de unde îi comunica lui Mircea, rămas încă la Aix, împreună cu Horia, informațiile politice ale momentului și totodată largi referințe — unele aspre, altele hazlii — asupra „societății bune” bucureștene.

Ceea ce l-a indignat în primul rând a fost atitudinea unor filfizoni din București, surprinși de revenirea sa de la Paris. „Toți aici — îi scria el lui Mircea la 29 mai — se uită la mine ca la un nebun, pentru că am venit a mă enrola: găsesc că e absurd. Să lăsăm zic ei, pe mitocani, pe brute a se bate, noi intelectualii putem servi patria altfel”. „Ce e de făcut cu astfel de oameni?” — se întreba Vintilă cu indignare. Angajat ca voluntar și distribuit într-un batalion de vânători, îndată ce se prezintă la unitate, zeflemisește pe băieții „de familie” din București, care căutau să-și ușureze viața prin intervenția unora din puternicii zilei²⁶. La 18/30 iunie îi descria mamei sale dormitul într-un cantonament dintr-un sat dunărean. „Avem — preciza Vintilă, care dormea cu încă un camarad — o odaie sau mai bine zis o parte dintr-un bordei, jos pământ, cam umed, patru pari la dreapta, patru la stînga, înfipti în pământ, două scinduri pe fiecare par. Acesta este patul”.

Marea plăcere a tinărului Rosetti era de a sta de vorbă cu țărani din satele pe unde cantona. „De vom sta cîva timp pe aici — îi scria mamei sale dintr-un alt cantonament — voi profita mult de conversațiunea lor. Voi lua note despre suferințele lor, despre ceea ce vor. Asemenea vorbesc mult cu primarul și vătășii, însă prefer a sta cu țărani”.

Scrisorile sale relevă totodată și o accentuată dragoste și grijă pentru soldați. Aceasta

îl făcea să se adreseze mamei sale pentru a o ruga să-i trimită „necesarul, instructajul pentru pansamentul unei răni. Este foarte util, în lipsa medicului poate salva viața unui rănit”. Sentimentul datoriei îl călăuzește în tot ce face. Anunțându-i-se venirea Mariei Rosetti la Craiova pentru organizarea Crucii Roșii și cum comandantul său (maiorul Comăneanu) se oferise să-i acorde cîteva zile de concediu pentru a o putea întîlni, Vintilă se grăbește să-i scrie că nu va primi. „Ce m-aș face — îi explica el — de-ar trece (unitatea sa) Dunărea pe cînd eu aș fi la Craiova. Nu pot pleca de aci. Poate să vii tu la mine, de vom mai fi aci”.

Conștiința că e fiul lui C. A. Rosetti, înflăcărât revoluționar pașoptist și luptător unionist, președinte al Camerei în acel timp, îl determină să refuze orice favoare, în raport cu greutățile suportate de soldați. Invitat în timpul unui marș, executat pe o căldură toridă, să se urce într-un car, așa cum făcuseră și alți camarazi ai săi, pentru a evita oboseala drumului și a căldurii, el refuză spre marea mirare a celor din jurul său. „De eram Stan ori Vlad — scria el acasă — m-aș fi urcat desigur, dar... de cîte ori era să cad de oboseală mi-aduceam aminte că se va zice: „fiul lui Rosetti era pe car pe cînd soldații mergeau pe jos”. Tot ce fac aici — adăuga el în încheiere — e fiul lui Rosetti, nu sînt eu”.

Pe la mijlocul lui iunie se afla la Gîrla Mare, pe malul Dunării, de unde avea să se deplaseze apoi, așteptînd să treacă Dunărea, la Negotin, Dăbuleni și Hotarul. „Ne uităm la turci — îi scria el mamei sale la 16/28 iunie — și ei la noi. Dunărea nu e lată aici. Vezi pe turci la față, foarte bine”.

În timp ce Vintilă mărșăluia prin satele dunărene, soseau în țară și ceilalți doi fii ai lui C. A. Rosetti, Horia urmînd să plece pe front, unde la 1 august se va întîlni cu Vintilă, iar Mircea să rămînă la București, dedicîndu-se scrisului literar și politic.

La 3/15 septembrie, Vintilă, care între timp înfruntase focul de la Grivița, se afla în fața Plevnei, de unde îi scria lui Mircea o lungă scrisoare povestind cu amănuntul trecerea Dunării și greaua înaintare spre redutele lui Osman. Și în această fază curajul său moral s-a menținut intact, fiindcă, ușa s-a înălțat și a fost trimis la o ambulanță, el a

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

refuzat să dea ascultare ordinului primit și a rămas mai departe alături de tovarășii săi. „Eu nu pot intra în ambulanțe — îi scria el fratelui său — în ajunul luptei, pentru friguri”.

În această lumină, cu toate elementele lor pitorești și anecdotice, chiar epicureice, tînărul voluntar, cu fire de gascon, fiind totodată și un cunoscut *bon vivant*, scrisorile lui Vintilă Rosetti își păstrează și azi caracterul de document al unei conștiințe devotate patriei.

Proclamarea independenței și declararea războiului au avut un ecou adînc și în conștiința scriitorilor și publiciștilor transilvăneni, care, ca și la 1848, ca și în lupta pentru Unirea Principatelor, nu puteau fi decît alături de frații lor de peste Carpați, independența României deschizînd noi și sigure perspective și pentru dezrobirea Transilvaniei și unirea ei cu patria-mamă. Revista *Familia*, principală publicație literară transilvăneană, aflată sub conducerea lui Iosif Vulcan, a îmbrățișat astfel din primul moment cauza independenței, mobilizînd în jurul ei pe toți scriitorii transilvăneni, oricît ar fi fost de modești — Petre Dulfu, Mihai V. Lazăr, Ioniță Scipione Bădescu — și a sprijinit cu o neobosită energie acțiunea întreprinsă de femeile de la Sibiu, în frunte cu Iudita Măcelariu, susținute și de scriitorul Zaharia Boiu, pentru sprijinirea colectelor publice destinate ajutorării frontului românesc.

Scriitorii de la Brașov, George Barițiu, Ion A. Lăpădatu, Aron Densușianu s-au constituit împreună cu ceilalți patrioți brașoveni, într-un comitet de inițiativă și-au lansat un *Apel filantropic* pentru a veni în ajutorul ostașilor de pe front, precum și al celor răniți și al familiilor lor, pentru care „și-au expus viața pentru legea, onoarea și existența neamului românesc”.

Încă din anul precedent, din inițiativa cercurilor oficioase și îndeosebi a unor doamne din lumea aristocrației și a burgheziei maghiare, se înființaseră în Transilvania și Ungaria unele comitete, cu scopul de a sprijini armatele turcești ce masacrau popoarele răsculate împotriva dominației otomane, bulgarii, sîrbii, muntenegrenii, bosniacii, herțegovinii. Ţelul acestei acțiuni a indignat adînc pe patrioții și scriitorii români, ea fiind dovada peremtorie că guvernării de la Budapesta — deși poporul maghiar cunoscuse el

însuși robia turcească²⁷ — nu doreau să vadă libere popoarele subjugate. Diferiți reprezentanți ai autorităților au îndrăznit să oblige chiar și pe unii români să contribuie la sprijinirea listelor de ajutorare destinate armatei turcești.

Răspunsul românesc la acțiunea oficialității maghiare, l-a dat George Barițiu la 7/19 mai, adresînd o *Epistolă respectuoasă către femeile române* din Transilvania cerîndu-le să se constituie în toate orașele în comitete de ajutorare a ostașilor români. „Națiunea întreagă — arăta Barițiu în această epistolă — bărbați și femei, juni și june, s-au decis a sacrifica tot — avere, sănătate, viață — pentru salvarea celor mai sublime bunuri din lume”, libertatea și independența.

Comitetele preconizate de Barițiu s-au înființat grabnic în aproape toate orașele transilvănene și bănățene, dar ele au fost tot atît de grabnic desființate din ordinul primului ministru, Kalman Tisza, guvernul maghiar fiind hotărît să sprijine prin toate mijloacele armata turcă. În fața acestei situații, George Barițiu a scris un nou articol intitulat *Spre folosul răniților români*, prin care, protestînd cu energie împotriva desființării comitetelor românești, a îndemnat femeile și pe toți susținătorii inițiativelor luate să-și continue activitatea în mod personal, ofrandele lor urmînd a fi trimise direct Crucii Roșii de la București²⁸.

Îndemnul lui Barițiu, sprijinit de toate periodicele transilvănene — *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Familia*, *Biserica și școala* — a avut un profund ecou în toate cercurile românești, unul din darurile cele mai frumoase făcute de femeile române din Transilvania fiind o ambulanță sanitară complet utilată care a fost trimisă grabnic pe cîmpul de luptă.

Ambulanța trimisă din Transilvania a format obiectul unui entuziast articol al scriitorului Teofil Frîncu, autorul acelei substanțiale evocări dedicate, în colaborare cu George Candrea, românilor din Munții Apuseni, care la 16/28 iunie anunța prin *Gazeta Transilvaniei* marea însuflețire provocată la București de sosirea ambulanței. „Inimile românilor — scria Teofil Frîncu — bătea de bucurie văzînd

²⁷ Între anii 1541—1688 Ungaria fusese transformată în pașalic.

²⁸ „Gazeta Transilvaniei”, 1877, 3 iunie, nr. 39.

că, în fața numeroaselor obstacole ce întîm-pină ai noștri ei totuși n-au încetat de a alerga cu obolul lor, de a se alipi cu inima și sufletul lor lîngă surorile lor, lîngă frații lor din România independentă, spre a alina durerile ostașilor români răniți³⁰.

Colecțiile transilvănene s-au continuat pînă la sfîrșitul războiului, George Barițiu fiind trimis însă în judecată pentru instigație împotriva Statului. Procesul său s-a judecat la Curtea de jurați din Sibiu (30 aprilie 1879), dar datorită atitudinii oneste a juraților — sași cu toții — a fost achitat³¹.

Războiul de independență, cunoscute fiind scopurile lui, a determinat totodată pe publiciștii și scriitorii transilvăneni să înființeze la 18 august 1877 și o nouă revistă, *Albina Carpaților*, care prin Visarion Roman, Ion Al. Lăpădatu, Iosif Popescu și alții, va urmări și ea pas cu pas lupta începută, aducînd elogiile cuvenite dorobanților și curcanilor români. Pe lîngă reproducerea a numeroase poezii patriotice din periodicele de la București, *Albina Carpaților* va intra în relații directe cu Vasile Alecsandri, care-i va trimite o scenetă inedită (*La Turnu Măgurele*).

La război, pe lîngă Vintilă C. A. Rosetti, au participat de asemenea, ca voluntari, și poeții Teodor Șerbănescu și Ioan Nenițescu, precum și Carol Scrob, ofițer aflat sub arme. Șerbănescu, un colaborator asiduu al *Convorbirilor literare*, își începuse activitatea ca ofițer de geniu, dar demisionase în 1869 cu gradul de căpitan pentru a se dedica literaturii. În 1872, Titu Maiorescu, scriind despre „direcția nouă în poezia și proza română”, afirma că „între cele mai plăcute produceri ale literaturii române sunt și vor rămîne poeziile d-lui Șerbănescu. De la cele dintîi încercări ale d-lui Bolintineanu — preciza criticul „Junimii” — nu cunoaștem poezii a căror limbă să fi produs auzului aceeași plăcere ca poeziile citatului autor”³².

În momentul proclamării Independenței, Șerbănescu și-a cerut însă fără întîrziere reprimirea în armată, vitejia ce avea să arate

pe front urmînd să-i aducă, pe lîngă decorația, nouă înființată, „Steaua României” și gradul de maior.

Din fața Plevnei el avea să adreseze unchiului său Iordache Șerbănescu și mătușii sale, Victoria, însuflețite scrisori străbătute de o accentuată mîndrie ostășească³³.

Al doilea dintre cei trei poeți a fost Ioan Nenițescu, autorul renumitei poezii *Pui de lei* — și al unui volum de *Poezii* alcătuit din trei cicluri: *Flori de primăvară*, *Pui de lei*, *Șoimii de la Războieni* (1880, o nouă ediție în 1911). Nenițescu a făcut parte din Regimentul XIII dorobanți. Cu acest regiment a luat parte la luptele de la Grivița din 27 august și la cele din zilele următoare, fiind și el printre numeroșii răniți ai acestei viteze unități. Pe lîngă poezii, Ioan Nenițescu și-a mărturisit admirația pentru vitejii dorobanți, care cei dintîi au intrat în „virtejul de moarte” și printr-o vibrantă dedicație așezată în fruntea volumului său de poezii. Carol Scrob, autorul faimoaselor romanețe ale epocii (*Știi tu cînd te țineam pe brațe?* ș.a.) și-a schimbat și el, ca locotenent, chitara de trubadur în goarnă de război, scriind poemele *O noapte de gardă pe malul drept al Dunării*, *În război* și altele, cari aveau să fie cuprinse în volumul său din 1882: *Poezii complete*. Volumul a apărut însoțit de o prefață a lui George Sion și o scrisoare a lui V. Alecsandri.

La război a participat și prozatorul A. Chibici Revneanu, membru al „Junimii” și devotat prieten al lui Eminescu, pe care, solicitat de Maiorescu, îl va însoți în străinătate în perioada de boală a acestuia. Chibici — originar din Bucovina — a făcut războiul ca „roșior” și a scris asupra lui cîteva minunate amintiri intitulate: *Din viața mea de voluntar 1877—1878*.

Amintirile lui Chibici, care a ajuns pe front numai în partea a doua a luptelor, după ocuparea Plevnei, participînd astfel direct exclusiv la luptele de la Malalia, Smîrdan și Vidin, sînt — ca și scrisorile lui Vintilă

³⁰ Vezi *Darea de seamă asupra procesului politic de presă al d-lui George Barițiu*, Sibiu, 1879.

³¹ Titu Maiorescu, *Critice*, București, 1966, Edit. pentru literatură, p. 108 (Antologie și prefață de Pr. Georgeșcu, text stabilit de Domnica Stoicescu). Vezi și volumele Th. Șerbănescu, *Poezii*, București, 1902 (ediție îngrijită de T. G. Djuvara și D. C. Olănescu), Th. Șerbănescu, *Poezii alese*, Craiova, 1941 (cu introduceri de I. Petrovici și N. Cartoian).

³² I. E. Torouțiu, op. cit., V, p. 193—206. Numeroase scrisori de pe front au fost trimise în acest timp și de maiorul Moise Grozea soției sale — fiica lui Iacob Mureșanu, directorul Gazetei Transilvaniei — care se afla la Brașov. O mare parte din aceste scrisori au fost transformate în reportaje și articole pentru *Gazeta Transilvaniei*, iar unele au fost publicate în 1917 de *Societatea de Literatură și Artă* în *Revista de istorie națională, de la Cluj* (IV): *Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul din 1877* (p. 229—250).

C. A. Rosetti — de un larg caracter descriptiv, impregnate de un ascuțit spirit de observație, de simțul comicului și al satirei, cu nuanțe de autoironie, fără a le lipsi însă puterea de evocare epică și suflul eroic.

Iată un fragment din descrierea luptei pentru cucerirea Smîrdanului. „Pe la amiaz începu bubuitul tunurilor noastre pe toată linia; din ce în ce creștea zgomotul lor asurzitor. Salve întrunite de baterii zguduiau pământul în temelie. Înfrorător se amesteca în acest haos glasul tunurilor de asediu din Calafat, parcă se spărgea și se năruia ceriul asupra-ne la fiecare detunătură urmată de un lung clocot al văilor Dunării. Bombele se încrucișau în aer, plesnind asupra ambelor tabere; vijiliind zbura în aer tuciul roșit, fierbea văzduhul ca în ziua de apoi, toate furiile iadului păreau dezlănțuite“³².

Paginile sale memorialistice bazate pe observații de un remarcabil realism, fac din modestul nostru prozator unul din cei mai expresivi scriitori români ai războiului de independență. De altfel, acestea sînt tot ce a scris mai apreciat fostul voluntar „roșior“, numit în cercurile Junimii „volintirul“.

În timp ce scriitorii mobilizați susțineau războiul cu armele și cu sîngele lor, cei rămași acasă îl susțineau atît prin creațiile lor literare, cît și prin diverse alte contribuții. Cel mai activ dintre toți — într-un sens plenitudinar — și în același timp cel mai prestigios, a fost, fără îndoială, Vasile Alecsandri, entuziastul cîntăreț al tuturor evenimentelor patriotice din ultimele decenii și totodată al unor evenimente din istoria națională, îndeosebi al epocii lui Ștefan cel Mare. La 1848 scrisese cu un superb avînt *Deșteptarea României*, poezie închinată tuturor românilor, în 1856, *Hora Unirii*, în 1875 *Oda la statuia lui Mihai Viteazul*. Sub domnia lui Cuza jucase totodată și un important rol diplomatic prin contactele sale cu Napoleon al III-lea, Victor Emanuel al II-lea, lordul Palmerston și contele Cavour³³. M. Eminescu îl numise în 1870 „rege al poeziei“ românești, regalitatea sa menționîndu-se și în anii următori. Cu tot

acest falnic trecut, în 1877 Vasile Alecsandri se găsea oarecum, față de generația sa, în izolare și timp de un an nu mai publicase aproape nimic. Cîțiva din vechii săi prieteni muriseră rînd pe rînd: Alecu Russo în 1859, C. Negruzzi în 1868, D. Bolintineanu în 1872, C. Negri în 1876; cu M. Kogălniceanu raporturile se răciseră de mai mulți ani, iar la guvern, ca elemente dominante, se aflau I. C. Brătianu și C. A. Rosetti — „roșii“ cum li se mai spunea și cum îi numea și M. Eminescu — cu care nu se înțelesese niciodată și pe care îi satirizase prin diferite piese comice³⁴. Cel mai puternic sprijin literar al său în această perioadă îl alcătua Junimea, în fața căreia citise cu ani în urmă renumitele sale *Pasteluri*, și îndeosebi Titu Maiorescu, care vedea în el pe principalul exponent al „noii direcții literare“³⁵.

Războiul avea să-i ofere ocazia unor noi manifestări care să-l readucă în centrul societății, făcînd din el bardul independenței. Noile sale contribuții literare aveau să-i prilejuiască totodată și o bogată corespondență, purtată îndeosebi cu Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, în care aveau să apară cele mai multe din poeziile dedicate războiului.

Corespondența sa cu Iacob Negruzzi ne introduce totodată și în atelierul său de creație, o poezie preocupîndu-l neconținut pînă în momentul apariției în revistă.

La originea acestei corespondențe se află *Epistola* în versuri trimisă poetului de Iacob Negruzzi în toamna anului 1877, scrisă însă, fără îndoială — după afirmația din ultimul vers — cu cîteva luni mai înainte și publicată apoi în *Convorbiri*, prin care Alecsandri, singurul în viață dintre marii scriitori pașoptiști, era îndemnat să-și acordeze din nou lira patriotică. Iată îndemnul lui Negruzzi:

Întoarnă deci pe liră cîntări nemuritoare
În verdea-ți bătrînețe ș-atît de roditoare
Și-n pieptul tuturoră hrănește bărbăție
Pe vremile de luptă ce iarăș au să vie³⁶.

Mîșcat de epistola lui Negruzzi, „pornită din inimă și cu inimă scrisă“, Alecsandri răspundea la 22 octombrie: „Mulțumesc însă lui

³² Convorbiri literare, XVII, 1 aprilie 1883, 1 martie 1884, p. 2, 68, 105.

³³ Vezi V. Alecsandri, *Extract din istoria miștilor mele politice* în vol. Proză, București, 1966, Edit. pentru literatură, ediție îngrijită de G. C. Nicolescu, p. 554, 602.

³⁴ Vezi Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1972, p. 73.

³⁵ Titu Maiorescu, *Critice*, p. 88.

³⁶ „Convorbiri literare“, XI, nr. 1, 1 aprilie 1877.

Dumnezeu — se exalta bardul în continuare — că m-a învrednicit a vedea în apusul vieții mele — Alecsandri avea atunci 56 de ani — ceva ce din copilărie mi-am dorit să văd : *Românul în luptă de moarte* sau mai bine zicând : *Românul intrat în noua viață...* De acum — afirma Alecsandri în încheiere — mă pot duce pe urma amicilor mei dispăruți : *mi-am văzut visul cu ochii ; nu mai pot vedea nimic mai frumos* (s.n.)³⁷. În același sens, elogiind eroismul țăranilor de pe front, scria V. Alecsandri și principesei Aglae Allaux, fiica lui Grigore Ghica, fostul voievod al Moldovei, precum și unuia din amicii săi francezi, publicistul E. Grenier³⁸. „Bietii noștri dorobanți, adică bieții noștri țărani — mărturisea Alecsandri lui Grenier — au făcut minuni... Ah, dragă amice, ochii Dvs. s-ar umple de lacrimi dacă v-aș povesti tot ce am văzut mare și într-adevăr frumos la acest popor !...”.

Odată cu lira — prima sa poezie dedicată independenței, *Balcanul și Carpații*, a fost scrisă la 14 mai și publicată la 19 mai în ziarul *Presa* din București — Alecsandri și-a acordat însă și glasul, în lunile octombrie și noiembrie el ținând o serie de conferințe în orașele Iași, Piatra Neamț, Bacău, Birlad, Galați, care au adus comitetelor de organizare suma de peste 7 000 franci destinați ajutorării ostașilor răniți.

La sfârșitul lunii noiembrie va scrie „legenda” lui *Peneș Curcanul*, pe care la 1 decembrie o va trimite *Convorbirilor literare*. „După *Peneș* — scria Alecsandri în scrisoarea ce însoțea poezia — vor mai urma, cred și alții (alte poezii — n.n.) precum și o mică comedie în versuri, intitulată : *La Turnu Măgurele*”.

Peneș, împreună cu alte poezii — *Odă ostașilor români*, *Sergentul*, *Păstorii* și *plugarii* — nu avea să apară însă decât în numărul de pe ianuarie următor al revistei.

Între timp, poetul fusese decorat de domnitor la 1 ianuarie cu „Steaua României” pentru meritele sale literare. Faptul a fost înregistrat și de M. Kogălniceanu, care, dorind a-și relua vechile relații cu poetul, s-a grăbit

să-i telegrafizeze pentru a-l felicita de noul an și de ziua numelui și totodată pentru decorația primită. În încheiere, Kogălniceanu adăuga : „Să trăiești ca să cinți independența României, cum ai cîntat vitejia soldaților noștri care au să ne-o deie”³⁹.

Trimiterea lui *Peneș* și a celorlalte poezii a fost urmată de alte câteva scrisori cu privire, între altele, la ortografia practică de poet care nu voia să se afle pe aceeași linie cu Aron Pumnul, A. T. Laurian, Ion Heliade Rădulescu sau V. A. Urechia, precum și la unele versuri din *Peneș Curcanul* și *Sergentul*. Ce se întâmplase ? În cele două poezii — așa cum arăta în scrisoarea de la 14 decembrie — Alecsandri, scriind în grabă, atribuisese punerea steagului românesc pe reduta Griviței ambilor eroi, deși fapta fusese săvârșită numai de unul din ei. „Pentru a face, dar parte dreaptă fiecărui — scria Alecsandri lui Negruzzi — am gândit să las lui *Peneș* gloria de-a fi pus steagul pe reduta Griviței, iar *Sergentului* — care se numea Grigore Ion — să-i dau un alt rol, acela de-a fi luat steagul turcesc”⁴⁰ și ca atare să modifice unele versuri.

La cererea d-nei Săvescu, cumnata lui Iacob Negruzzi, el scrie apoi o scurtă piesă ocazională intitulată *La Turnu Măgurele*, pentru a fi jucată în București la un festival patriotic organizat în folosul ostașilor răniți și pe care o va trimite apoi, lucru relevant anterior, revistei sibiene *Albina Carpaților*. La festivalul menționat, soția lui Negruzzi urma să recite *Peneș Curcanul*, care fusese citit și apreciat și la „Junimea”.

În scrisoarea adresată lui Negruzzi cu această ocazie, el mărturisește totodată că *Peneș Curcanul* și *Sergentul* fuseseră scrise după un „lung timp de tăcere” dar că acum, pornit pe scris, îi trimite alte două poezii înrudite cu cele amintite mai sus, de aici și dorința de a fi publicate toate în același număr — ele fiind „avangarda ce anunță grosul” altor creații. „Grosul” îl reprezentau *Legenda celor doi frați vinători* (numită apoi *Frații Jderi*), *Căpitanul Romano*, *Soare de iarnă*, *Hora de la Grivița*, care, împreună cu *Hora de la Plevna*, aveau să apară în numărul de pe februarie al *Convorbirilor*.

Pentru cele două hore, considerate mai puțin reușite, poetul dorea să întrebuințeze

³⁷ V. Alecsandri, *Scrisori*, vol. I, publicație îngrijită de Marie Chendi și E. Lacușe, București, 1904, p. 90.

³⁸ *Lettres inédites du poète roumain Basile Alecsandri*, ediție cu o introducere și note de Georges Gazier, Paris, 1911.

³⁹ V. Alecsandri, *Scrisori*, p. 91.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 92.

pseudonimul *Mircea Moldovanul*⁴¹, dar redacția, mîndră de numele poetului, n-a acceptat propunerea. La 3 ianuarie Alecsandri îi comunica lui Negruzzi că, de vreme ce a găsit horele „bune de a-și arăta nasul în coloanele *Convorbirilor*“, consimte ca ele să se publice sub numele său⁴².

La 22 februarie aflăm o interesantă scrisoare în legătură cu unele expresii din poezia *Balcanul și Carpatul*, pe care Alecsandri se hotărîse să o includă în volumul *Ostașii noștri* ce urma să apară în curînd. În prima sa versiune, Alecsandri scrisese însă la plural *Balcanuri* în loc de *Balcani*, *Carpaturi* în loc de *Carpați*, fapt ce i-a adus surpriza de a vedea că învățătorul satului Mircești a venit să-l întrebe dacă trebuie să învețe pe copii a scrie *Carpaturi* în loc de *Carpați*, *Balcanuri* în loc de *Balcani*, *Alpuri* în loc de *Alpi* ș.a.m.d.⁴³. Surprins de licența sa, Alecsandri s-a văzut nevoit să-i răspundă învățătorului în mod sincer că a comis o greșală mare și voluminoasă cit însăși acei munți“.

Poeziile lui Alecsandri au avut un succes într-adevăr răsunător, aproape toate celelalte ziare și reviste românești grăbindu-se a le reproduce. Ele au pătruns de asemenea fără întârziere în manualele, calendarele și antologiile timpului și au rămas pînă astăzi lecturi patriotice dintre cele mai captivante. Atît atunci cît și după aceea, reflectînd conștiința patriotică a timpului, ele au fost recitate cu multă însuflețire de către artiști consacrați ca Matei Millo, M. Pascaly, I. D. Ionescu și alții, la toate marile festivaluri naționale și apoi la numeroase serbări școlare.

„Pascaly — povestește C. I. Nottara în amintirile sale — juca multe piese patriotice și mai în fiecare seară recita cu un drapel tricolor în mînă poeziile patriotice de război, recent scrise de Alecsandri, inspirat de vitejia românilor cari se luptau la Grivița și Plevna. Duminica și sărbătorile, mai ales, nu se mai găsea nici un bilet și publicul plătea doar ca să intre și să asculte pe Pascaly recitînd versurile *Peneș Curcanul*, *Sergentul* și altele, cari stîrneau un entuziasm așa de mare, că se cutremura văzduhul de ovațiile și aplauzele ce nu se mai isprăveau“⁴⁴.

În primele zile ale lui ianuarie 1878 s-a organizat și la Ateneul Român un recital din poeziile patriotice ale lui Alecsandri, cuvîntul de omagiu pentru poet fiind rostit de C. Esarcu, vice-președintele Ateneului, după care s-a cîntat *Eroica* de Beethoven. Dintre poezii s-au citit și recitat cele publicate pînă atunci în *Convorbiri*, lectura lor fiind făcută de însuși fratele poetului, Iancu Alecsandri. A asistat, cum îi comunica acesta la 10 ianuarie „tot ceea ce putea oferi mai bun Bucureștiul“, printre care numeroși oameni politici. Manifestația de la Ateneu a fost „una din cele mai înflăcărâte manifestații consacrate poetului“.

Prestigiul lui Alecsandri a fost imens în epocă, în jurul său plutind o atmosferă respectuoasă, poetul fiind considerat unul din marii patrioți ai timpului. „Alecsandri — avea să-și amintească memorialistul Radu Rosetti — atît de blind din fire, era cu deosebire atras de orice manifestare de eroism sau de vitejie. Îi plăcea mult viața militară și mărturisea singur că nu poate vedea trecînd pe stradă un pluton de soldați în arme fără a se pune la pas cu ei și a-i urma, chiar cînd calea lor se deosebea de a sa“⁴⁵.

În 1881 Academia Română, în urma unui raport al lui Alexandru Odobescu „avea să-i acorde marele premiu Năsturel Herescu, cu referire îndeosebi la *Ostașii noștri*.

Cu toate că poeziile și personalitatea sa se bucurau de o considerație atît de înaltă, totuși nici bardul de la Mircești n-a fost scutit de unele critici dure și tăioase, exprimate însă numai în mod confidențial și cunoscute numai de un mic număr de junimiști. La 8 februarie 1878, îndată după apariția primelor patru poezii în *Convorbiri literare* (nr. 10 din ianuarie), tînărul Nicolae Xenopol, fratele istoricului Alexandru Xenopol — membru al Junimii și scriitor și el⁴⁶ aflat la studii la Paris, comunicîndu-i lui Iacob Negruzzi impresiile sale și ale lui N. Volenti, membru și acesta al Junimii și poet⁴⁷, asupra numărului menționat al revistei, îi scria următoarele: „Poeziile lui Alecsandri⁴⁸, în general le-am găsit foarte slabe, afară de *Peneș Curcanul*, care cuprinde o istorisire bine con-

⁴¹ V. Alecsandri, *Scrisori*, p. 96.

⁴² *Ibidem*, p. 97.

⁴³ *Ibidem*, p. 99.

⁴⁴ C. I. Nottara, *Amintiri*, ediție îngrijită, prefată și adnotată de Mihail Vasiliu, Edit. pentru literatură, București, 1960.

⁴⁵ Radu Rosetti, *Amintiri din prima tinerețe*, București, 1927.

⁴⁶ Vezi romanul *Brazi și putrigai*, București, 1881.

⁴⁷ Vezi *Cîteva strofe*, Galați, 1876, *Poezii*, Iași, 1891.

⁴⁸ E vorba de poeziile *Odă ostașilor români*, *Peneș Curcanul*, *Sergentul*, *Păstorii* și *plugarii*.

dusă în forma populară unde bardul nostru excelează. Celelalte trei intră și ele în categoria sutelor de poezii patriotice ce s-au publicat și al căror caracter general este: lipsa de inspirație, fraze rimate. Poezia *Sergentul* — scria în continuare Xenopol — nu este decît o anecdotă pusă în versuri... Tirada „...am rang de dorobanț“. e foarte proastă. Amicul meu N. Volenti, care-și exprimă totdeauna ideile sale mai bine în limba franceză decît în cea română (sic!) a calificat acea poezie de *auffreuse platitude*. Nu mai puțin de nereușită este poezia *Plugarii și păstorii*, care cuprinde și o neexactitate, dorobanț și grănicer este tot una. Dar aceasta se înțelege că n-are nici o importanță. Se poate ca Alecsandri să fi păstrat înțelesul cuvintelor vechi. Ca concluziune, deci — afirma N. Xenopol — și aici tînărul corespondent al lui Negruzzi exprima, fără îndoială, o apreciere pătimașă și totodată o răzbunare pentru faptul că poeziile sale trimise „Junimei“ n-au fost acceptate — dacă ar fi trimis vreun colaborator de al „Junimei“, altul decît Alecsandri, acele poezii (afară de Peneș) spre publicare în *Convorbiri*, desigur că ele ar fi fost respinse“.

Xenopol are însă bune cuvinte despre nuvela lui Neculai Gane — *Andrei Florea Curcanul*⁴⁹ — pe care, deși o critică în ceea ce privește fondul, o consideră totuși drept cea mai bună dintre toate lucrările inspirate de război publicate pînă atunci de *Convorbiri literare*⁵⁰.

Scrisorile lui Alecsandri din această perioadă cuprind și diferite indicații asupra donațiilor sale de cărți (*Dumbrava roșie* și *Ostașii noștri*) pentru a fi vîndute în favoarea soldaților răniți, precum și unele noi dovezi asupra nobleței sentimentelor sale. La 5 ianuarie 1878, îndată după apariția nuvelei lui Gane, el se grăbea astfel să trimită o scrisoare modestului prozator, pentru a-l felicita pentru noua sa creație. „Bine cugetată — scrie Alecsandri — bine simțită, bine scrisă, această istorioară este un adevărat mic giuvaer în literatura noastră“⁵¹. Aceleși opinii le comunica la 15 decembrie și lui Iacob Negruzzi.

La începutul lunii noiembrie, el trimitea o scrisoare binevoitoare și lui Frédéric Damé, cunoscutul publicist și profesor francez stabilit la București încă din 1870, în acel moment director al cotidianului *La Liberté roumaine*, înființat la 25 octombrie/6 noiembrie 1877.

Cunoscător al istoriei și legendelor populare românești, sub influența războiului din 1877, Damé a scris și o piesă de teatru, sau mai de grabă o evocare a trecutului nostru voievodal, numită *Le Rêve de Dochia, poème dramatique*. Cu ajutorul lui D. C. Ollănescu — autor și el a numeroase piese și totodată al unor studii despre istoria teatrului românesc — piesa a fost tradusă în versuri. Și în limba română sub titlul *Visul Dochiei*. Peste puțin timp, cu ajutorul aceluiași Ollănescu, Damé a scris o nouă piesă patriotică — cu indicația de comedie — intitulată *Oștenii noștri*. Ambele s-au jucat în prima jumătate a lunii noiembrie, *Visul Dochiei* fiind însoțit și de anumite texte muzicale semnate de Augustin Anne.

Alecsandri, invitat de Ion Ghica, director al Teatrului Național în acel timp, a asistat la una din repetițiile piesei și apoi, fiindu-i trimisă de Damé, a citit-o în întregime, considerîndu-se totodată obligat să-i mulțumească printr-o amabilă scrisoare. „Sînt fericit d-a vă complimenta — i-a răspuns poetul — asupra valorii acestei opere. Ea este produsul unei mărețe și frumoase inspirațiuni și conține adevăruri istorice de cari românii au dreptul d-a fi mîndri“. Pentru a-și motiva complimentele, Alecsandri reproducea și cîteva versuri din piesa lui Damé — versuri care din nefericire nu se ridicau la înălțimea complimentelor. Deși scrisoarea lui Alecsandri a avut caracter particular, Damé a pus-o la dispoziția ziarului *Românul*, care s-a grăbit să o publice ca adaos la o avanpremieră despre *Visul Dochiei*. Obişnuit cu astfel de procedee și totodată avînd o reală simpatie pentru Damé, Alecsandri a acceptat situația și astfel publicistul francez a fost elogiat în mod public de bardul de la Mircești.

Nu aceeași a fost însă aprecierea lui Eminescu, care, asistînd la spectacolul ambelor piese, le-a consacrat o drastică cronică dramatică în *Timpul*. Pe cît fusese Alecsandri de amabil în scrisoarea sa, pe atît de caustic s-a arătat Eminescu — asupra semnificației intrării căruia în redacția *Timpului* vom

⁴⁹ Publicată de asemenea în nr. 11 al „Convorbirilor literare“.

⁵⁰ Vezi I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, III, București, 1932, p. 52—53.

⁵¹ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, IV, p. 481.

reveni — pentru care Damé nu era decît un compiler și un plagiator, „*Visul Dochiei* nefiind decît o... tarara sau un galimatias istoric“. Cît despre piesa *Oștenii noștri*, Eminescu a stigmatizat-o în primul rînd pentru că își zicea comedie. „Oare la Gorni — Etropol, la Bivolari, la Plevna, la Rahova întreba Eminescu — comedie se joacă? Soldații care sînt meniți poate a merge în foc sînt aduși pe scenă, pentru ca spre petrecerea publicului să-și arate meșteugul ca gladiatorii vechi“.

Critica lui Eminescu cu privire la *Oștenii noștri* a fost împărtășită și de I. L. Caragiale, care, cu prilejul unei cercetări critice asupra teatrului românesc, publicată în anul 1878, a judecat foarte sever producțiile publicistului francez.

Aprecierile celor trei scriitori români asupra pieselor lui Damé au dat astfel naștere, în mod indirect, unei polemici între V. Alecsandri și mai tinerii săi confrăți, bardul de la Mircești elogiind pe Damé, Eminescu și Caragiale criticîndu-l. Alecsandri a procedat cu generozitatea sa obișnuită și totodată ca om de lume, amabil și galant, fiind călăuzit în atitudinea sa și de sentimentele sincere de apreciere pentru activitatea publicistului francez, ca fiind foarte utilă intereselor naționale românești⁵², în timp ce Eminescu și Caragiale nu s-au îndepărtat de slova severă a istoriei și a esteticii teatrului. Față de talentul modest al lui Frédéric Damé, istoria literară a reținut opinia celor doi mari clasici menționați.

Alecsandri n-a fost însă un izolat în aprecierile făcute asupra piesei lui Damé, fiindcă în același timp *Visul Dochiei* a fost văzut și de viitorul mare actor C. I. Nottara, care, scriindu-și memoriile, va vorbi cu multă însuflețire despre succesul piesei și totodată al dramei lui D. C. Ollănescu, *Doctorul satului*: „Cu aste două — preciza Nottara — și mai ales cu *Visul Dochiei* s-a stîrnit un mare entuziasm în public. Se încheia poemul ăsta — își amintea Nottara — cu niște coruri

războinice și era o defilare de ostași care mergeau la luptă acoperiți de binecuvîntarea Dochiei și de aplauzele spectatorilor în delir“⁵³.

Printre alte scrisori literare ale vremii, aflăm la 31 august 1877 o scrisoare a lui Slavici către Iacob Negruzzi, prin care apreciatul novelist angajat ca redactor la *Timpul*, îl anunța că e pe punctul de a se despărți de redacția ziarului conservator, pe care, desigur din cauza atitudinii sale față de război, „nimeni nu îl mai citește“. Se citea, în schimb, după informațiile lui Slavici, ziarul *Războiul* — înființat la 23 iulie 1877, avînd ca redactor pe Gr. H. Grandea — care se desfăcea în 4—5 000 de exemplare. Totuși, la intervenția lui Maiorescu, Slavici n-a părăsit *Timpul*, ba încă a stăruit și pe lângă Eminescu, aflat atunci în capitala Moldovei, ca redactor la „*Curierul de Iași*“, să părăsească Iașul și să-și continue activitatea ziaristică la București.

Intrarea condeiiului lui Eminescu în redacția *Timpului* s-a remarcat imediat, colaborarea sa dînd ziarului un înalt nivel intelectual. La 18 decembrie Negruzzi îi scria lui Slavici, comunicîndu-i că *Timpul* era acum foarte mult citit la Iași și că „articolele *Icoane vechi* și *noi* au fost găsite minunat scrise și minunat cugetate. S-a recunoscut în „*Junimea*“ de îndată pana lui Eminescu. Săraca „*Junimea*“ — conchidea Negruzzi — cît de bine rezumă un *băiet* (subl. ns.) cu talent diversele sale discuții...“⁵⁴.

Nu împărtășim aprecierea finală a lui Negruzzi. Eminescu nu putea fi numit „un băiet cu talent“ și nu rezuma — nici la *Timpul* și nici în altă parte — „diversele discuții“ de la „*Junimea*“ — mai ales în faza ei de atunci. „*Băietul*“ gîndea singur și gîndea original.

Scrisoarea lui Negruzzi relevă totodată și faptul că *Oda* lui Alecsandri circulase în

⁵³ C. I. Nottara, *Amintiri*, ediție îngrijită, prefată și adnotată de Mihai Vasiliu, București, 1960.

⁵² Damé, la rîndul său, se va revanșa de amabilitatea lui Alecsandri în 1880, la apariția dramei *Despot-Vodă*, scriind în ziarul „*Românul*“ o lungă recenzie asupra noului opus al poetului (nr. din 8, 9, 10, 12, 15 mai), subliniindu-i în mod îndreptățit marile calități artistice și patriotice. Sincer devotat poporului român, așa cum a dovedit prin întreaga sa activitate publicistică, științifică și literară, Frédéric Damé a scris totodată și un poem *Le reveil de la Roumanie*, primit și acesta cu bunăvoință de public.

⁵⁴ „Sub titlul *Icoane vechi* și *noi*, Eminescu publicase la „*Timpul*“ între 11 și 23 decembrie, un ciclu de articole intitulate separat: *Actualitatea*, *Paralele economice*, *Bătrîni și tineri*, *Ilustrații administrative*, *Din abecedarul economic*, *Frază și adevăr*. Pînă la scrisoarea lui Negruzzi apăruseră numai primele trei. „*Icoanele*“ au fost retipărite în toate vechile ediții de scrieri politice ale lui Eminescu (I. Scurtu, D. Murărașu, Ion Crețu) recent ele au fost reproduse chiar sub acest titlu, *Icoane vechi* și *icoane nouă*, în antologia publicată de Gh. Bulgăr și Al. Melian, Edit. „Eminescu“, 1975.

public înainte de a fi publicată în *Convorbiri literare*, C. A. Rosetti citind un fragment din ea chiar de la tribuna Camerei deputaților. Indignat de indiscreția lui Rosetti, deși pe nedrept, Negruzzi îndemna pe Slavici să-l atace printr-o notă oarecare în *Timpu*l.

Întreținând o vastă corespondență cu membrii „Junimii” și colaboratorii *Convorbirilor literare*, Negruzzi primea la 7 septembrie o vibrantă scrisoare și de la I. L. Caragiani, membru al Academiei Române, autor al studiului *Românii din Macedonia și poezia lor populară*, prin care acesta îi descria solemnitatea primirii la București a celor trei ostași care, în frunte cu Grigore Ion, au smuls drapelul unei redute turcești. „Să fi văzut — preciza Caragiani — strigătele, ploaia de buchete, flori, ghirlande, cununi, batiste etc. ce cădeau pe capul soldaților... să fi văzut lacrimile de bucurie de pe obraji oamenii, să fi văzut acestea toate, era să zici că este un vis, o nălucă, nu era să crezi ochilor tăi...”.

Tabloul fusese într-adevăr emoționant, și peste câteva zile el avea să fie repetat la Teatrul Național, unde vitejii soldați au fost urcați pe scenă și aclamați îndelung, spectacolul fiind întrerupt pentru a lăsa liberă manifestația închinată eroilor⁵⁵.

Numeroși scriitori — reprezentând conștiința obștească — s-au manifestat alături de donatorii și sprijinitorii colectelor publice întreprinse pentru ajutorarea răniților și sprijinirea războiului. Printre ei, pe lângă scriitorii din Transilvania și pe lângă V. Alecsandri, amintiți mai înainte, aflăm astfel pe George Sion, autor al unei plachete de versuri *Imnuri pentru Crucea Roșie* (Steaua României Crucea Roșie) și al unei drame intitulată *La Plevna* — propusă de I. Ghica pentru un premiu al Academiei Române — pe George Baronzii și Bonifaciu Florescu, primul dăruind pentru scopurile armatei venitul cărții sale *Ecouri poetice* (1877), iar al doilea al plachetei *Quelques vers au profit des blessés* (1877). Scriitori, publiciști și profesori, ca Anghel Demețrescu, colaborator al periodicelor *Transacțiuni literare* și *Revista contemporană*. D. A. Laurian, directorul ziarului *România liberă*, Ștefan Michăilescu (Stemil) redactor, și-au donat o parte din salariile lor, atrăgând în această acțiune și pe colegii de la liceele

„Sf. Sava”, „Matei Basarab”, „Mihai Bravul”, „George Lazăr”, „Școala centrală de fete” și altele.

Poeta Veronica Micle a intrat în Comitetul de ajutorare de la Iași, distingându-se printre colectivele de acolo.

Abia se încheiase războiul prin pacea de la San Stefano (19 februarie/3martie 1878) ce urma să fie revizuită de congresul de la Berlin (1/13 iunie — 1/13 iulie) și scriitorii au și început acțiunea de glorificare a eroismului național prin diferite evocări literare, istorice și științifice cu un caracter mai amplu, seria acestor lucrări fiind deschisă de Alexandru Odobescu, autorul cunoscutelor nuvele istorice *Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*. La începutul războiului, Odobescu scrisese o serie de inflăcărate articole în ziarul „Românul”. Speranța pe care și-o pusese atunci în ostașii români ridicați „din opincă” și mândria cu care vorbise despre ei fuseseră justificate din plin de victoriile câștigate pe câmpiile Bulgariei. La 25 martie/6 aprilie 1878, Odobescu, avind sentimentul, după vorba populară amintită de el însuși, că „trage cu piciorul” a conferențiat astfel la Ateneu despre *Curcani, Luarea Rahovei de către oștirile românești la noiembrie 1877*, după ce la 11/23 februarie vorbise despre răscoala românilor ardeleni din 1784 (Moți).

La Rahova se dăduse una din cele mai crâncene bătălii dintre români și turci, aici găsim și moartea vitejii maiori D. Giurescu și D. Ene. Bătălia s-a dat în zilele de 7—9 noiembrie și ea a avut un puternic efect asupra luptei ce se dădea în jurul Plevnei. Deși a anunțat că va vorbi numai despre „episodul” luării Rahovei, totuși Odobescu a avut în fața ochilor în mod permanent întregul teatru de război și totodată s-a lansat într-o lungă serie de digresiuni și paranteze care i-au permis să lege prezentul cu trecutul. Să evoce — cu citate din cronici — cucerirea Rahovei de către Mihai Viteazul cu aproape 300 de ani mai înainte, să se entuziasmeze pentru regimentele noastre de curcani și roșiori, să menționeze personalitatea și contribuția la luptă a numeroși generali și ofițeri români și ruși, să înfățișeze locurile de bătălie și să releve cu un patos stăpinit toate fazele atacului care s-a încheiat prin ocuparea cetății.

⁵⁵ C. I. Nottara, *op. cit.*

Fraza largă a lui Odobescu, puterea sa de evocare, grija pentru detalii și pentru epitetul exact, simțul său pentru stabilirea proporțiilor, largile sale cunoștințe istorice și geografice, dragostea și admirația sinceră pentru eroismul luptătorilor au făcut ca narațiunea „curcanelor” să fie una din cele mai izbutite creații în proză dedicate războiului — un adevărat tablou istoric al acestuia — și totodată una din cele mai substanțiale evocări ale sale.

Spirit critic prin excelență, Odobescu a ținut totuși să precizeze că el n-a compus decât o „scurtă narațiune”, viitorul avînd să aducă în curînd „întregul istoric al faptelor ostirei românești espus în lucrări literare mai temeinice și mai întinse”.

O scurtă descriere a bătăliei de la Plevna, a fost făcută și de M. Kogălniceanu în telegrama trimisă la 10 noiembrie tuturor prefecților din țară pentru anunțarea evenimentului.

Unii scriitori au dat mai multă atenție frământărilor și evenimentelor de ordin politic pe care le-au înregistrat și comentat sub forma unor „note zilnice” înfățișînd un vast tablou al vieții politice a timpului din care nu lipsesc nici anumite zvonuri neîntemeiate — firești într-o perioadă de război — sau anumite resentimente personale. Un astfel de jurnal a întreținut Iancu Alecsandri, fratele poetului, care și-a notat aproape zi cu zi — în limba franceză — informațiile aflate și impresiile avute de la 29 martie 1877 și pînă la 28 iulie același an. Fără a fi duse pînă la sfîrșitul războiului și fără a ține seama de toate elementele, însemnările lui Alecsandri cuprind informații de o reală importanță istorică, autorul fiind martor ocular și, uneori, participant la toate acțiunile și scenele menționate. Ele sînt remarcabile, îndeosebi, pentru reconstituirea marilor tensiuni politice ale timpului și pentru conturarea rolului a numeroase personalități istorice. Iancu Alecsandri (1825—1884), autor și el de stihuri patriotice și sentimentale, nuvele (Dor de morți), comedii siropoase și traducător al unor importante scrieri ale lui Montesquieu (*Considerații asupra cauzelor mării și decăderii românilor*), avea o întinsă cultură și experiență politică și diplomatică și în același timp numeroase legături cu diplomații și ziariștii străini, el îndeplinind timp de 6 ani funcția de agent diplomatic la Paris — unde se căsătorise cu o franțuzoaică — și Londra (1860—1866). Tot atît de frecvente erau și preocupările sale

economice, în 1877 el avea să publice lucrarea *État économique et financier de la Roumanie*.

Valoarea însemnărilor lui Iancu Alecsandri e de altfel, cu atît mai remarcabilă cu cît ele n-au fost scrise în vederea publicării, manuscrisul respectiv rămînînd, la moartea autorului, în posesia doctorului C. Istrati de la Iași, viitor ministru al Instrucțiunii publice și al Cultelor, care în 1899 le-a oferit spre publicare revistei „Literatura și arta română”.

Deși însemnările încep la 29 martie, dată la care Iancu Alecsandri înregistrează zvonurile de război dintre Turcia și Rusia, totuși interesul pentru ele începe de la 2 aprilie cînd s-a ținut Consiliul de coroană al României convocat pentru a decide atitudinea ce avea să se urmeze.

În zilele de 4 și 8 aprilie memorialistul se afla la Chișinău unde a asistat la pregătirea armatelor rusești pentru a trece Prutul. La 12 aprilie menționează sosirea țarului Alexandru al II-lea la Ungheni și primirea de către acesta a delegației orașului Iași. La 16 aprilie Iancu Alecsandri se afla la București și înregistra frământarea provocată de intrarea pe teritoriul românesc a armatelor țarului. În zilele următoare reține și comentează măsurile politice luate de guvernul român și relevă „neliniștea sufletească” a lui Kogălniceanu. În continuare memorialistul relevă acțiunile politice din București, ședințele Camerei și ale Senatului și primele ciocniri ale armatei române cu turcii. Cu o vie atenție sînt notate întîlnirile dintre conducătorii români și ruși, el fiind foarte atent îndeosebi la mișcările și gesturile țarului, ale marelui duce Nicolae și ale domnitorului Carol. Despre I. C. Brătianu și C. A. Rosetti vorbești adeseori, dar nu de pe poziții prea amicale.

Comentînd circulara adresată de Kogălniceanu agenților diplomatici români din străinătate cu privire la atitudinea României, memorialistul destăinuie că aceasta a fost „redijată” de dînsul, la cererea lui Kogălniceanu, cu care avea strînse relații personale, dar că acesta, la redactarea definitivă i-a dat un ton mai „războinic”. La 29 aprilie considera intrarea României în război ca inevitabilă. În cuvinte surprinzător de puține e comentată ziua proclamării independenței și discursul lui Kogălniceanu, atenția memorialistului îndreptîndu-se îndeosebi spre ziua următoare, 10 mai, ziua prîntului. Declarația

de independență — notează Iancu Alecsandri a fost primită cu entuziasm. La 11 mai înregistrează anularea de către Cameră a tributului de 914 000 plătit pînă atunci Porții, cu precizarea că „astfel se stinge cea din urmă legătură a noastră de vasalitate“.

Cu multe amănute sînt relevante pregătirile pentru trecerea Dunării. La 24 mai înregistrează cu multă satisfacție manifestațiile de simpatie pentru România a „compatrioților“ noștri din Transilvania și Bucovina, care au organizat colecte publice pentru sprijinirea armatei române. El nu înțelege însă importanța și semnificația apariției la București a ziarului „*Socialistul*“ (26 mai 1877). La 11 iunie înregistrează audiența la domnitor și reținerea la dejun a fratelui său, poetul.

Informațiile asupra războiului le culege din ziarele române și străine și din contactul personal cu ziariștii străini, veniți să asiste la luptele din Balcani. La 28 iulie notează că „prin trecerea trupelor române peste Dunăre sîntem, cu totul în război“.

El se arată însă îngrijorat de consecințele economice ale războiului, fiindcă „Bucureștiul e foarte închis de cîtăva vreme: banii și afacerile nu mai există și nu sîntem decît la jumătate de drumul ruinei inevitabile a țării“.

Pe cît era Vasile Alecsandri de optimist, pe atît era de sceptic fratele său, memorialistul.

Pe linia aceluiași comentarii legate de desfășurarea evenimentelor, se înscrie și corespondența lui Ion Ghica cu soția sa. Deși la început Ghica s-a pronunțat pentru neutralitate, totuși în ședința Senatului de la 9 mai a votat și el, ca și D. A. Sturdza, moțiunea de independență, precum și creditele pentru armată, spiritul său patriotic, cu toată averșiunea pe care o avea față de I. C. Brătianu, C. A. Rosetti și M. Kogălniceanu, împiedicîndu-l de a face altfel.

La 4/16 august 1877, el îi scria soției sale de la Miclăușeni (jud. Iași) că, deși nu are vești despre război decît din ziare, totuși își dă seama de intensitatea luptelor după „marele număr de răniți care trec“, după „trenurile de Crucea Roșie“ pe care le-a întîlnit pe linie și, totodată, după numărul trupelor „enorm de multe care au venit să acționeze“. Feste citeva zile trecea prin Giurgiu pe care, după cum îi scria cu mîhnire soției la 29/11 august din București, l-a găsit,

ca o consecință a bombardamentelor turcești, „complet pustit“, în toată partea dinspre sud a pieței. „E așa de trist — sublinia el cu melancolie — să vezi toate aceste case ciuruite de gloanțe, școala a suferit enorm, de asemenea și biserica“. Îndată după capitularea Turciei, trecînd peste adversitățile personale, el se va pune la dispoziția guvernului și va accepta să plece la Londra, spre a solicita concursul guvernului englez pentru congresul ce urma să se deschidă la Berlin la 1/13 iunie 1878⁵⁶.

Frământările și eroismul epocii au fost evocate mai tîrziu în memorialistică și de Neculai Gane, autorul nuvelei *Andrei Florea Curcanul*, care, ca și *Penș Curcanul*, s-a bucurat de o largă circulație, prozatorul moldovean publicînd în 1903 și un volum de amintiri intitulat *Zile trăite*. Amintirile lui Gane nu cuprind detalii sau precizări de ordin politic și militar, ci mărturisiri ale propriilor sale sentimente de patriot. Confruntat cu marile evenimente, Gane povestește cordial, cu mîndrie de român, faptul că „băieții noștri... nu ne-au dat de rușine... și că n-au uitat că sînt neam de voinici“. Stilul lui Gane e cald, simplu, preocupat să sublinieze îndeosebi latura eroică a războiului, semnificația sa națională. Ca și Vasile Alecsandri, N. Gane mărturisește că este „fericit“ de a fi trăit în „această frumoasă epocă de trecere a țării mele de la umilire la cînstă și înălțare“⁵⁷.

Vitejia dorobanților a impresionat și pe Titu Maiorescu, care, în *Istoria contemporană a României*, a făcut istoricul politic al perioadei care a precedat războiul și a dat apoi o amplă descriere a evenimentelor de peste Dunăre. Cu multă minuțiozitate și cu date exacte — cifre și oameni — sînt înfățișate îndeosebi bătăliile de la Grivița și Plevna, care s-au sfîrșit cu capitularea și predarea lui Osman Pașa. Sobrietatea obișnuită a stilului său nu-l împiedică să se entuziasmeze de eroismul arătat la 30 august în fața Griviței, unde au căzut Valter Mărăcineanu, George Șonțu și alți alții. „Onoarea zilei este scăpată — scrie Maiorescu — valoarea

⁵⁶ Vasile Netea, *Les relations de Ion Ghica avec certaines diplomates anglais, ses missions et ses fonctions à Londres*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, 1975, nr. 1, p. 91—107.

⁵⁷ Vezi asupra lui N. Gane: Artur Gorovei, *Nicu Gane, București, Academia Română*, 1933, J. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 374—377, Al. Piru, *Istoria literaturii române*, III, 1973, p. 49—52.

armatei române este de acum dovedită în ochii tuturor“⁵⁸.

Într-o ședință a Camerei deputaților, Maiorescu — oricare ar fi fost rezervele sale de partid — avea să declare în mod peremptoriu: „Eu am fost mîndru, ca fiecare român, de izbînda armatei noastre și i-am fost recunoscător că ne-a dat privilegiu să arătăm Europei că sîntem un popor viu cu o armată puternică“⁵⁹.

Amintiri despre fapte și evenimente povestite de ostașii întorși de pe front avea să înregistreze și copilul de 7 ani care era atunci N. Iorga, viitorul istoric al războiului, adus la Iași pentru o ședere la rude. Aici a auzit copilul genial exclamarea tulburătoare a mamei sale: *S-a luat Plevna*. Cine și cum a luat-o, aveau să-i povestească căpitanul invalid Dumitrescu și „uriașul țeran“ care era soțul servitoarei familiei. „Acești doi profesori cu carnea sîrtecată — avea să povestească Iorga mai tîrziu — fac mai multă geografie și spun mai multă istorie decît toți dascălii de la școală împreună“⁶⁰.

Ca și toți copiii generației sale, și N. Iorga va cînta și va recita apoi marșurile de război și poeziile faimoase *Sergentul* și *Peneș Curcanul*.

În scrierile sale de mai tîrziu⁶¹, vorbind de împrejurările în care s-a desfășurat războiul și s-a încheiat pacea, N. Iorga avea să afirme că „am mers la Berlin, dar nu am fost ascultați și sprijiniți de nici o putere europeană. *Independența a fost cucerită de vitejia soldatului român*“.

Războiul a continuat să preocupe și să se oglindească în conștiința scriitorilor români și în anii și deceniile următoare, istoria și psihologia lui inspirînd numeroase alte creații literare. În prima linie apar Duiliu Zamfirescu și George Coșbuc, primul — autor și al unor nuvele mai vechi consacrate războiului: *Locotenentul Sterie*, *Drumuri din urmă*, *Natalia* ș.a. — cu romanul *În război* (1898), iar al doilea, pe lîngă *Cintecel de vitejie*, cu marile narațiuni populare *Războiul nostru pentru*

neatîrnare (1899) „povestit pe înțelesul tuturor“, și *Povestea unei coroane de oțel* (1899) „scrisă anume pentru țărănime“.

Romanul lui Zamfirescu, la care a scris aproape doi ani și care, inițial, trebuia să secheme *Divizia a 3-a*, era continuarea romanului său ciclic închinat vieții Comăneștenilor, din care apăruseră pînă atunci volumele *Viața la țară* (1895) și *Tănase Scatiu* (1896).

Scrierea și apoi publicarea romanului i-au prilejuit o îndelungată corespondență cu Titu Maiorescu⁶² — de care îl lega o adîncă prietenie și apoi cu N. Petrașcu, directorul revistei *Literatură și artă română*. Zamfirescu s-a gîndit la scrierea romanului său avînd în față umbra uriașă a lui Tolstoi și a romanului acestuia, *Război și pace*. Pentru a se iniția în atmosfera scrierilor de război a citit totodată *De bello gallico* al lui Iuliu Cezar. Din literatura românească a făcut apel la lucrarea lui Teodor C. Văcărescu, *Luptele românilor în rezelul din 1877—1878*, publicată în 1886 — lucrare premiată de Academia Română — și și-a procurat totodată și „un tractat de șmotru“ — o carte de instrucție militară — pe care, aflîndu-se la Roma, o cerea în noiembrie 1895 lui Titu Maiorescu. Capitolele romanului au apărut succesiv în *Convorbiri literare începînd* de la 1 octombrie 1897 pînă la 15 aprilie 1898.

Ceea ce urmărea Zamfirescu prin noul său roman era să arate „înfrîurirea binefăcătoare ce a avut războiul asupra claselor conducătoare de la noi... prin aceea că a oprit pentru cîțva timp dezvoltarea caracterului sceptic și zeflemist al acestei clase... privind-o în față cu primejdia și mai cu seamă cu firea puternică a țaranilor“ și totodată necesitatea unei noi metode de instrucție militară mai umane. Romanul a fost „mult mîngîiat în gînd“.

Scrisorile trimise lui Maiorescu în această perioadă — însoțite succesiv de capitolele romanului — constituie un adevărat jurnal de creație, Zamfirescu mărturisindu-și rînd pe rînd toate nedumeririle și toate îndoielele. Marea lui teamă, naivă în fond, era comparația cititorilor cu romanul lui Tolstoi, *Război și pace*.

La 11/23 octombrie 1897 îi trimitea lui Maiorescu sfîrșitul romanului, mărturisind că

⁵⁸ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României*, București, 1925, p. 140—142.

⁵⁹ Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare*, vol. II, 1897, p. 213.

⁶⁰ N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, 1934, vol. I, p. 57.

⁶¹ Vezi N. Iorga, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*, București, 1927; *Războiul de independență 1877—1878*, cursuri ținute la Vălenii de Munte, 1927.

⁶² Vezi Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori (1884—1912). Cu un cuvînt de introducere și note de E. Bucuța. Vezi și I. E. Toroușu, *op. cit.*, VI, p. 180—183, 192, 197, 198.

nu a fost niciodată „mai sus cu sufletul. Sînt bucuros că l-am sfîrșit, dar sînt trist că mă despart de lumea înfiripată acolo, atît de vie pentru mine“.

După lectura romanului, Maiorescu i-a comunicat autorului cîteva observații de ordin critic, firești la un spirit de acuitatea sa, propunînd totodată și unele suprimări. La 30 octombrie/11 noiembrie 1897, Duiliu Zamfirescu îi răspundea precizînd că, deși romanul a fost scris „dintr-un suflet“, el a fost totuși „îndelung pregătît, atît ca invenție a mea proprie cît și ca substrat de fapte istorice“. În legătură cu observațiile lui Maiorescu la paginile în care scriitorul evocase bătălia de la Grivița, Zamfirescu mărturisea cu aprindere: „Cele două pagini... sînt quintesența întregii mele puteri de creație. Mai mult decît atît nu pot să fac. Oricum vor fi privite de critică aceste două pagini, ele reprezintă pentru mine cea mai puternică emoțiune artistică ce mi-a dat-o pînă astăzi auto-sugestiunea mea de scriitor“⁶³.

Cu și mai multă însuflețire și îndrăzneală se adresa Duiliu Zamfirescu amicului său mai tînăr, Nicolae Petrașcu. La 3/15 iunie 1897, el îi scria acestuia — urmărit mereu de umbra lui Tolstoi — că romanul său reprezintă „o încercare de psihologie esențial românească și totodată „că nimeni pînă astăzi n-a încercat să dea suflet entuziasmului acestei epoei trăite, să prindă personalitatea românească, în toate clasele, manifestată într-un moment de așa intensă viață“.

Romanul lui Duiliu Zamfirescu, avînd reale calități literare și patriotice, s-a bucurat de o excelentă primire din partea presei și a criticii, dar, datorită influenței lui D. A. Sturdza, a fost respins de la premiile Academiei Române — unde fusese propus de Grigore Tocilescu — care a preferat să premieze narațiunea istorică a lui Ioan Slavici, *Din bătrîni*, întrînd astfel și mai mult pe orgoliosul romancier⁶⁴.

În opinia publică interesul pentru romanul de război al lui Duiliu Zamfirescu s-a menținut aproape fără întrerupere, pînă în prezent el tipărindu-se în 10 ediții, fiind tradus și în limbile franceză și rusă⁶⁵.

Cele două lucrări ale lui George Coșbuc, și îndeosebi prima, urmau să aibă caracter popular și totodată să reprezinte o „epopee“ a războiului independenței. Ele i-au fost solicitate poetului de Spiru C. Haret, în calitate de ministru al Instrucțiunii Publice și al Cultelor. Cărțile, deși valoarea lor informativă este redusă, se întregeau una pe alta, formînd un singur tot și au cunoscut și ele numeroase ediții⁶⁶. „Eu n-am avut de gînd — preciza Coșbuc în prefața primei dintre ele — să scriu o istorie completă și exactă a războiului, ci m-am gîndit la mulțimea cea mare a tărânimii, la dorobanții care au purtat războiul și la tinerii noștri care vor fi mîine oșteni ai țării. Acestora — afirma poetul — le povestesc eu războiul și nu în întregimea lui. Am ales numai întîmplările de căpetenie și... am căutat să mă apropiu de chipul de pricepere al mulțimii“.

La redactarea acestor narațiuni Coșbuc a utilizat numeroase scrisori, reportaje, documente și extrase din diferite alte scrieri, fără a indica sursa acestora, lucrările sale de popularizare neavînd caracter original sau științific.

Printre cărțile utilizate se afla și aceea a unui fost sergent, Ștefan Georgescu, intitulată *Din carnetul unui veteran* și publicată în 1893, asupra căreia vom reveni. Modul de prelucrare de către Coșbuc a unora din faptele citate de veteranul Georgescu a determinat însă pe Alexandru Macedonski — care, ca și Duiliu Zamfirescu, se considera nedreptățit — să-l acuze pe Coșbuc — sub pseudonimul Luciliu — de plagiat⁶⁷, așa cum îl acuzase și pe Caragiale, însușindu-și acuzarea lui C. A. Ionescu (Caion) cu privire la *Năpasta*⁶⁸. Acuzația, în ambele cazuri n-a dobîndit crezarea nimănui, dar a produs ambilor scriitori o adîncă amărăciune.

În 1904 Coșbuc a strîns într-un volum poeziile legate de războiul de independență publicate în ultimii ani prin diferite reviste și, adăugînd și alte bucăți cu caracter eroic, le-a dat un titlu comun *Cîntece de vitejie*. Nota dominantă a volumului o dădeau însă poeziile dedicate războiului de independență: *Dorobanțul*, *Pe drumul Plevnei*, *Fragment epic*, *Pe dealul Plevnei*, *De profundis*, *La Smîrdan*.

⁶³ Vezi pentru detalii M. Gafta, *Duiliu Zamfirescu*, București, 1939.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 543—545.

⁶⁵ *Ibidem*; Al. Săndulescu, *Istoria literaturii române*, III, 1973, p. 663—698.

⁶⁶ A se vedea G. Scridon—I. Domșa, *George Coșbuc*, Bibliografie, București, 1965, p. 135.

⁶⁷ *Vrzi Forța morală*, București, 1901, 16 decembrie, nr. 8, *Plagiatul Caragiale și plagiatul Coșbuc*.

⁶⁸ Vezi pentru detalii, Șerban Cioculescu, *I. L. Caragiale*, București, 1940, p. 331—332.

Cintecul redutei, Povestea Căprarului, O scrisoare de la Muselim Selo ș.a. Poeziile mai vechi și mai cunoscute, ca *Rugămintele din urmă* și *Trei doamne și toți trei*, au rămas definitiv legate de volumul *Balade și idile*, apărut în 1893, urmînd seria edițiilor acestuia.

Cintecelile de vitejie, au oferit lui N. Iorga ocazia de a face — susținută și cu elemente de ordin social — o comparație între poezia de război a lui V. Alecsandri și între aceea a lui Coșbuc, optînd pentru aceasta din urmă, pe care, ca spirit eroic, „o găsim superioară tuturor poeziilor români” volumul său fiind „cartea cea mai oțelitoare de inimi pe care a scris-o un poet român”⁶⁹.

Fără îndoială că, dacă ne gîndim la *Dumbrava roșie* a lui V. Alecsandri și la *Scrisoarea III-a* a lui M. Eminescu, N. Iorga acorda prea mult lui Coșbuc, dar nu e mai puțin adevărat că acesta își crease un mod de exprimare și de evocare de o rară expresivitate și vigoare și că într-adevăr cîntecele sale erau smulse din durerea și speranțele celor mulți⁷⁰.

Concomitent cu apariția scrierilor în proză ale lui Duiliu Zamfirescu și George Coșbuc, au apărut și diferite volume de memorii ale unor veterani trecuți prin focul Griviței și al Plevnei. Unele din ele ca memoriile amintite ale lui Ștefan Georgescu — *Sergent*, sau ca *Amintirile militare* ale căpitanului Mihai Dumitrescu, publicate în 1896, cu o prefață a poetului Ioan Nenițescu, au reținut chiar și atenția lui I. L. Caragiale, care le-a consacrat două cronici aparte. Despre cartea sergentului, Caragiale scria la 30 iunie 1893 în *Moftul român*, semnînd *Ion*, că „merită să fie citită de oricine și mai ales de amatorii de scrieri clare și născute, iar nu făcute. Are — subliniază Caragiale — pagini pline de entuziasm nefermat și de umor în adevăr românesc. Sunt cu deosebire prețioase descrierile despre viața soldaților în timpul războiului”.

Despre amintirile căpitanului Dumitrescu, Caragiale scria la 7 decembrie 1890 în *Epoca* că reprezintă „o povestire pe care ne-o face nu un artist prin închipuire, ci un pârtaș de fape care ori de cîte ori vorbește de patria și oastea românească... de mîndrul drapel...”

capătă aripile inspirației, principala ei calitate fiind autenticitatea”.

Omul care cu numai cîțiva ani mai înainte nu-l crușase de loc pe Damé, acesta considerîndu-se literat, se entuziasma acum în fața unor veterani, care nu aveau de partea lor decît adevărul cunoscut sub bubuitul tunurilor și sinceritatea simplității lor ostășești.

Războiul de independență s-a reflectat astfel în conștiința scriitorilor români ai timpului menționat în toate fazele, începînd de la pregătirea politică și pînă la marile izbînzii de la Grivița, Rahova, Plevna, Vidin, ei fiind în toată această epocă atît cetățeni și ostași, cît și publiciști, cîntăreți și memorialiști. Deosebiți uneori — ca și bărbații de stat — ca mod de gîndire și orientare, atrași fie de o perspectivă fie de alta, ei au fost însă în toate împrejurările, indiferent de divergențele momentului, ale opticii sau ale grupării politice îmbrățișate, uniți în scopurile urmărite, uniți în fața marelui ideal al independenței patriei.

Manifestîndu-se ca patrioți și cetățeni, ei s-au manifestat în același timp și ca oameni cu toate elanurile și resentimentele lor, corespondența și memoriile lor aducînd o largă contribuție la cunoașterea epocii, a frămîntărilor și a aspirațiilor ei.

INCĂLCĂRI ALE GRANITEI DUNĂRENE COMISE DE TURCI ÎN AJUNUL ȘI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚĂ (1876—1877)

MANOLE VASILE

Redeschiderea problemei orientale în 1875 și agravarea ei în 1876 a creat Turciei o situație deosebit de complicată. România, în aspirația sa către independență, a căutat să se folosească de acest lucru pentru a obține măcar o independență de facto, dacă nu de jure. Însă puterea suzerană nu era cîtuși de puțin dispusă la concesiile fundamentale. Consecința n-a fost alta decît înăsprirea relațiilor turco-române, care s-au agravat pe măsura derulării evenimentelor, ajungîndu-se ca în a

⁶⁹ N. Iorga, *O luptă literară*, articole din „Sămănătorul”, vol. I Vălenii de Munte, 1914.

⁷⁰ Despre *Cintecelile de vitejie*, au scris recenzii și Gh. Bogdan Duică în „Voința națională”, 1904, nr. 5808 și Petre V. Haneș, „Viața nouă”, 1906, p. 179—182.

doua jumătate a anului 1876, dar mai ales în 1877, turcii să treacă la comiterea de acte ostile de-a lungul întregii frontiere dunărene. În continuare nu ne vom ocupa de incursiunile la nordul Dunării și de actele de piraterie de pe fluviu.

În a doua jumătate a anului 1876, incursiuni turcești au lovit satele Spanțov și Chiselet din județul Ilfov¹ și Fundu, Dudești și Găița din Ialomița². Către sfârșitul anului, jafurile comise de cerchezi și bașbuzuci în părțile Borcei³ și Hirsova⁴ s-au înmulțit. La sfârșitul lui noiembrie turcii din Rusciuk au capturat o ambarcațiune în apele Giurgiului⁵, iar la 29 decembrie/10 ianuarie 1877 a avut loc o incursiune a cerchezilor în împrejurimile Călărașilor⁶. La 21 ianuarie/2februarie grănicerii români de pe insula Pîrgos, au respins cu armele încercarea turcilor din Rusciuk de a pătrunde pe insulă⁷. De fiecare dată, protestele guvernului român pe lângă autoritățile otomane au rămas fără rezultat.

În lunile februarie și martie, incursiunile otomane au fost mai rare, însă la începutul lunii aprilie, după ce România a semnat convenția cu Rusia, ele au fost reluate. Imposibilitatea autorităților române de a asigura paza de-a lungul întregului fluviu, în condițiile concentrării forțelor în zonele Oltenița — Giurgiu și Calafat, direct amenințate, a încurajat încălcările de graniță de către otomani. Astfel, la 7/19 aprilie turci înarmați au jefuit și au comis un omor în Ialomița⁸, iar la 10/22 aprilie, două caice au fost capturate lângă Giurgiu⁹, iar turcii din Rahova au atacat portul Bechet¹⁰. Starea de neliniște generată de aceste acte în așezările de-a lungul Dunării este redată de telegramele adresate de autoritățile și locuitorii din aceste părți Ministerelor de Interne și de Război, prin care solicitau întâ-

rirea pazei pe malul fluviului¹¹. Cu toate eforturile autorităților administrative de a liniști locuitorii¹², teama persista. La Călărași, Oltenița, Turnu Măgurele, Bechet și Calafat, o parte a populației s-a evacuat¹³. După cum se arată într-o notă din 10/22 aprilie a Ministerului de Externe român adresată puterilor garante, „un corp de 30 000 de cerchezi și bașbuzuci, avînd în fruntea lor pe cei doi șefi care s-au remarcat cel mai mult prin cruzimea lor în Bulgaria, este destinat să treacă în România”¹⁴.

Începînd din luna aprilie, actele de jaf ale turcilor, s-au înmulțit și au crescut în amploare. Se semnalează capturări de ambarcații, unele încărcate cu mărfuri la Bechet¹⁵, Silistra¹⁶ și Gura Ialomiței¹⁷, jafuri și incendii au fost comise la Arsache (județul Vlașca, în vecinătatea Călărașilor, la Găița (județul Ialomița) la Satul-Nou (județul Bolgrad)¹⁸, încît către sfârșitul lunii aprilie, actele de jaf ale turcilor cuprinseseră cea mai mare parte a frontierei dunărene.

În ultimele zile ale lunii aprilie, frecvența incursiunilor turcești a fost deosebit de mare. Au fost afectate satul Chiselet (județul Ilfov) și Bechet¹⁹. Ambarcațiile aflate, la Zimnicea și Gura Ialomiței au fost somate, sub amenințarea bombardării de vasele de război să treacă în porturile turcești în timp ce altele au fost capturate²⁰. Locuitorii, bărbați, femei și copii, au fost luați în captivitate la sudul Dunării²¹. Drept urmare, la 26 aprilie/8 mai 1877, Ministerul de Externe român a adresat guvernelor de la Paris, Roma și Viena o notă în care denunța, între altele, actele de piraterie de pe Dunăre, care „se fac la ordinele date de autoritățile superioare otomane” și incursiunile cerchezilor și bașbuzucilor care

¹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 8; *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1952—1955 (în continuare D.I.R.), III, nr. 392.

² Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 114/1876, f. 5, dosar 217/1876, f. 8 v. și D.I.R., III, nr. 114.

³ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 114/1876, f. 5—6.

⁴ *Ibidem*, dosar 63/1876, f. 187.

⁵ *Ibidem*, dosar 116/1876, f. 60, 66—66 v., 81—81 v.

⁶ D.I.R., II, nr. 114.

⁷ *Ibidem*, nr. 97 și 163.

⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 1.

⁹ *Ibidem*, fond Marele Stat Major, dosar 428/1877.

¹⁰ *Ibidem*, dosar 112, c./1877, f. 37.

¹¹ *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 6, 8, 9, 16, 21, 75.

¹² Cf. ordinul dat în acest sens de Ministerul de Interne către prefecturile județelor de lângă Dunăre la 13/25 aprilie 1877, *Ibidem*, f. 18.

¹³ *Ibidem*, f. 4, 6, 21, 77: dosar 218/1876, f. 8.

¹⁴ D.I.R., II, nr. 289 și nr. 258.

¹⁵ *Ibidem*, II, nr. 589; 787; 826; 909; Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 218/1876, f. 8.

¹⁶ D.I.R., III, nr. 127.

¹⁷ *Ibidem*, II, nr. 761.

¹⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 42, 62—63, 93, 94.

¹⁹ *Ibidem*, III, nr. 762 — anexa; Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Comunală, dosar 32/1877, f. 174, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 141.

²⁰ D.I.R., I, nr. 525, 944.

²¹ *Ibidem*, III, nr. 762, anexa.

„incendiază și ridică tot ce găsec pe malul nostru”²².

Situația aceasta încordată s-a menținut și în cursul lunii mai. Jafuri și incendii au fost făptuite la începutul lunii de grupuri de cerchezi, tătari și bașbuzuci, în Ialomița la Socariciu, Făcăeni Bordușani, Vlădeni²³ și în județul Brăila, la Bertești și în balta domeniului²⁴. De la Tichilești (județul Brăila) au fost luați în captivitate cîțiva locuitori²⁵. La Socariciu, lângă Brăila și lângă Galați, mai multe pichete au fost atacate și incendiate²⁶. Aceeași soartă a avut-o și localul vămii de la Gura Borcii²⁷.

În fața acestei situații, guvernul român, cu toată moderația de care căuta să dea dovadă și cu puținătatea mijloacelor pe care le avea la dispoziție, a luat măsuri pentru apărarea, în special, a zonelor mai frecvent bînuite de turci, cum era Bechetul²⁸. De asemenea trupele au fost autorizate să organizeze incursiuni la sudul Dunării pentru a lovi bazele de plecare ale turcilor²⁹. Insuficiența mijloacelor defensive a permis însă turcilor să-și continue activitatea, iar proclamarea independenței la 9/21 mai 1877 a îndepărtat din calculele autorităților otomane orice urmă de reținere.

În zilele de 13/25, 14/26, și 15/27 mai au avut loc jafuri de proporții la Greaca (județul Ilfov), la Grojdibod și Ianca (județul Romanaii)³⁰. De la Gostinu și Găujani au fost răpiți mai mulți locuitori³¹. În zilele de 16/28 și 17/29 a fost jefuit și ars satul Flămînda (județul Ilfov)³².

În zilele următoare se semnalează alte jafuri sau tentative precum și incendii în județul

Dolj, la Plosca, Bistreț, Măceșu de Jos, Negoii, Rastu și Ostroveni³³, în județul Romanaii, la Dăbuleni³⁴, în Teleorman, la Seaca și o tentativă nereușită în județul Ismail³⁵.

În ultimele zile ale lunii mai județul Dolj a fost printre cele mai încercate. Turcii au provocat incendii la Carna, Catanele, Bistrețu și Plosca³⁶. Omoruri au fost comise la Grindeni și Ostroveni³⁷, jafuri în Romanaii, la Grojdibod și Gura Padinii³⁸ și în Ialomița, la Socariciu³⁹. O incursiune s-a abătut asupra cătunului Mareș din județul Brăila⁴⁰.

Astfel la granița dunăreană a țării se crease o situație dificilă pentru locuitorii de acolo.

La 30 mai/11 iunie 1877, Ministerul de Externe român, într-o altă notă către mai multe state europene a denunțat actele comise de turci, arătînd că România va fi nevoită să ia măsurile impuse de situație⁴¹. O nouă notă, din 3/15 iunie, arăta puterilor garante și opiniei publice internaționale caracterul „barbar” al ordinului dat de comandamentul militar otoman de a nu fi cruțat nici un prizonier român⁴².

În același timp, guvernul român a întărit paza la Dunăre⁴³. S-a trecut la înarmarea populației satelor de pe malul Dunării. Astfel, județul Brăila a primit 300 de arme și 15 000 cartușe, care au fost distribuite locuitorilor⁴⁴. O măsură similară s-a luat și în județul Ialomița⁴⁵.

Aceste măsuri au avut ca efect rărirea incursiunilor turcești în prima jumătate a lunii iunie. S-au agravat în schimb jafurile comise cu prilejul lor. La 10/22 iunie au fost

²² A.R., II, nr. 842.
²³ *Ibidem*, A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 123, dosar 221/1876, f. 23—23 v.

²⁴ *Ibidem*, III, nr. 762 — anexa; A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 103.

²⁵ A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Comunală, dosar 53/1877, f. 9.

²⁶ *Ibidem*, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 103, D.R.I., II, nr. 1084, 1200.

²⁷ D.I.R., III, nr. 410.

²⁸ A.Rh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 679/1877, f. 211.

²⁹ *Ibidem*, dosar 112 c/1877, f. 126 bis, dosar 564/1877, f. 524; dosar 679/1877, f. 213. Din diverse motive, incursiuni la sudul Dunării nu s-au executat decît sporadic, cf. dosar 112/1877, f. 141, 262 b/1877, f. 240, dosar 681/1877, f. 64.

³⁰ *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 136, D.I.R., III, nr. 378, 380, 702 — anexa.

³¹ A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 118, 120.

³² *Ibidem*, f. 121, 135; D.I.R., III, nr. 345.

³³ A.Rh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 257/1877, f. 196, dosar 428/1877, f. 275—276, fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 139; D.I.R., III, nr. 286, 379, 634.

³⁴ D.I.R., III, nr. 450.

³⁵ *Ibidem*, nr. 687, V, nr. 566.

³⁶ A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 163, Dir. Comunală, dosar 57/1877, f. 10, 15; fond Marele Stat Major, dosar 586/1877, f. 25; D.I.R., III, nr. 1039.

³⁷ *Ibidem*, nr. 790, A.Rh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 582/1877, f. 40.

³⁸ A.Rh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 428 b/1877, f. 577.

³⁹ D.I.R., III, nr. 790.

⁴⁰ A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 222/1876, f. 21.

⁴¹ D.I.R., III, nr. 762.

⁴² *Ibidem*, nr. 958.

⁴³ Cf. intervenția din 1/12 iunie a Ministerului de Interne pe lângă Ministerul de Război de a întări paza la Dunăre. A.Rh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 166.

⁴⁴ *Ibidem*, dosar 217/1876, f. 103—116; dosar 222/1876, f. 21, 27.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar 217/1876, f. 11.

masacrați mai mulți locuitori lângă Desa, și cazul s-a repetat la Rastu peste două zile⁴⁶. Se mai semnalează un jaf de proporții la Socariciu (județul Ialomița)⁴⁷ și două tentative nereușite de incursiune în părțile Brăilei⁴⁸.

Trecerea trupelor rusești în dreapta Dunării precum și organizarea forțelor locale în zonele care mai puteau fi amenințate, cum era Oltenița⁴⁹ au zăgăzuit incursiunile turcești. În lunile următoare ele se semnalează doar sporadic. Astfel, în iulie au avut loc jafuri la Ulmeni și Oltenița rurală (județul Ilfov)⁵⁰, în august una la Islaz⁵¹ și în septembrie una la Ciocănești județul Ialomița)⁵².

După această dată, incursiunile turcești au încetat. Însemnătatea incursiunilor otomane nu trebuie minimalizată. Ca prim efect, ele au creat o stare accentuată de nesiguranță și teamă în fișa de teritoriu de-a lungul Dunării.

În același timp, ele au provocat locuitorilor pagube însemnate, care se ridică în total, la circa 1—1,5 milioane lei⁵³ (spre comparație, cheltuielile generale ale țării pe anul 1877, conform bugetului votat în luna februarie, se ridicau la 87 670 000 lei⁵⁴). La aceasta se adaugă numeroșii morți și răniți. Toate aceste lucruri nu trebuie uitate când se apreciază amploarea și consecințele incursiunilor otomane pe teritoriul nostru.

Apreciem, astfel că pagubele, umane și materiale suportate de locuitorii de pe malul românesc al Dunării în urma incursiunilor

turcești se integrează efortului material al poporului nostru în lupta pentru dobândirea independenței și al jertfelor de sînge pe care acesta le-a dat pentru neatîrnarea țării.

BRĂILA ȘI RĂZBOIUL PENTRU CUCERIREA INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI (1877—1878)

N. I. MOCIOIU

Războiul pentru cucerirea independenței de stat a României, moment de o deosebită însemnătate a înscris în istoria patriei pagini nepieritoare de luptă și eroism pentru înlăturarea dominației străine, pagini în care se consemnează jertfele de sînge pe care poporul nostru le-a adus în puternica înclăștare pentru îndeplinirea idealului de secole de a fi liber și stăpîn pe pămîntul țării în care s-au născut și au trăit strămoșii noștri.

Prin locul său în economia țării și prin cel strategic determinat de poziția sa de localitate dunăreană, situată lângă locul de întîlnire a celor două brațe ale fluviului, Brăila a avut un rol important în timpul evenimentelor din 1877—1878.

După încheierea convenției din 4 aprilie și mai ales după mobilizarea decretată, cu două zile mai tîrziu, în port și oraș se manifesta o agitație deosebită. Sosirea celor 3 monitoare otomane de război la Ghecet și manevrele efectuate pe Dunărea Veche și Dunărea Nouă, au devenit amenințătoare. Declararea războiului, la 12 aprilie între Rusia și Turcia, a amplificat și mai mult starea de tensiune din oraș. Ca urmare convenției, în scurt timp au sosit pe teritoriul județului Brăila unele unități rusești cărora li s-au asigurat asistența cerută¹.

Vasele otomane aflate în port, în număr de 6, au fost oprite să mai facă încărcări și descărcări, impunîndu-se măsuri restrictive². În această atmosferă de febrilă încordare turcii au tras primele lovituri de tun, la 21

⁴⁶ Arh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 112 c/1877, f. 207—211, D.R.I., III, nr. 1307.

⁴⁷ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 222/1876, f. 34.

⁴⁸ Ibidem, f. 25, D.R.I., III, nr. 1322.

⁴⁹ Arh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 504/1877, f. 217, 237, dosar 665/1877, f. 124.

⁵⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 221/1876, f. 55, dosar 222/1876, f. 51—52; Dir. Comunală, dosar 61/1877, f. 44, 48; D.R.I., IV, nr. 692.

⁵¹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 55/1877, f. 173.

⁵² D.I.R., VI, nr. 911.

⁵³ În cazul unora din incursiunile mai mari, documentele oferă și evaluări ale pagubelor produse. Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Comunală, dosar 30/1877, f. 316, 53/1877, f. 27, 66; dosar 57/1877, f. 12, 13, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 141. D.I.R., II, nr. 589, III, nr. 128, nr. 586, V, nr. 213: alte documente menționează cantitatea bunurilor jefuite. Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Dir. Ad-tivă, dosar 217/1876, f. 97, 123, 125, 136; dosar 221/1876, f. 23—23 v., f. 55; dosar 222/1876, f. 34, 51—52; fond Marele Stat Major, dosar 257/1877, f. 196, Dir. Comunală, dosar 57/1877, f. 10; D.I.R., II, nr. 1199, III, nr. 378, nr. 379, nr. 450, nr. 634, V, nr. 566, VI, nr. 911.

⁵⁴ *Istoria României*, vol. I, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 608.

¹ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 1/A, f. 3, 7.

² *Enciclopedia istoriei Rămănești Războiul pentru independență*, vol. II, p. 269.

aprilie, cînd au bombardat orașul, distrugîndu-se casele situate lîngă locuința prefectului³.

Un alt bombardament s-a produs de pe un monitor otoman, după 3 zile, cînd 15 obuze au căzut în preajma gării fără să producă însă pagube mari⁴.

Prezența monitoarelor otomane pe Dunăre a determinat o stare de pericol atît pentru armata rusă staționată aici, cît mai ales pentru populația orașului și portul Brăila. Se impuneau măsuri tactice deosebite pentru distrugerea vaselor de război turcești. Deoarece în legătură cu acestea au apărut, chiar în presa centrală a timpului, știri contradictorii — cu unele date eronate — vom căuta să relevăm cîteva aspecte din acțiunile navale de pe Dunăre din apropierea Brăilei.

La 29 aprilie s-a produs scufundarea monitorului otoman „Lufti Djilil” căruia i se mai spunea și „Barabasta”. Acest vas era ancorat la kilometrul 3,700 pe malul drept al Dunării Vechi, cunoscut și sub denumirea de canalul Măcin. Pentru a ne da seama de dimensiunile vasului amintim că numai fierul din construcția sa, recuperat de către scafandri avea 143 062 kg în afară de armamentul cu care era dotat⁵.

Scufundarea vasului s-a făcut după un prelungit tir al artileriei instalată în fața cazărml și în cărămidărie. S-au tras 53 de ghiulele care, însă, nu au nimerit ținta. Ultima, cea de a 54-a, a lovit magazia de muniții de pe monitor, provocînd explozie, fapt care a determinat ca scufundarea să se producă aproape instantaneu.

Constantin Bacalbașa, cunoscutul publicist, martor ocular al bombardării monitorului „Lufti Djilil” relatează: „Era o zi plină de soare și o lume imensă staționa pe lungul mal brăilean. Bateriile rusești de calibru mic și de calitate inferioară cum am spus, începură să tragă asupra crucișătorului, dar fără nici un rezultat. La un moment dat persoane care se aflau în apropierea mea și priveau vaporul cu un ocean, spuseră că turcii, impasibili pînă atunci, au descoperit bateriile și au deschis magazia de munițiuni. Rușii traseră pînă atunci 53 de lovituri de tun, iar ghiulele lor cădeau cînd prea departe, cînd

prea aproape, aceasta se vedea după săriturile apei.

Noi, de pe mal, număram loviturile. Lovitura 54 e trasă. Și în aceeași clipă auzim o groaznică detunătură și vedem un vulcan uriaș înălțîndu-se spre cer. Și peste un minut Cruciașătorul dispăruse. Lufti Gelei (sic) în mai puțin de un minut se scufundase. Din echipajul de 200 de oameni nu a scăpat atunci decît bucătarul pe care întîmplarea a voit să-l arunce într-o mlaștină de pe mal”⁶.

Proclamarea în Parlamentul țării la 9 mai 1877 a independenței țării, a produs și la Brăila o vie satisfacție. Din partea conducerii județului s-a trimis o telegramă în care se arăta că și în aceste locuri s-a primit „cu fericire, cu încredere nuvela acestui mare acțiune național, independența țării”⁷.

Un alt moment al acțiunilor armate din apropierea Brăilei, a fost scufundarea monitorului „Havzi Rachman” cunoscut și sub denumirea de „Duba Scife”. Vasul era situat pe malul drept al Dunării Vechi la kilometrul 6 și la operațiunea de scufundare au participat: maiorul român I. Murgescu din Corpul flotei și ofițerii ruși Dubacev și Testacov⁸. În noaptea de 12/13 mai⁹ la ora 1, șalupe ușoare, printre care și Rîndunica, au despiciat valurile prin întunericul nopții și ajungînd în apropierea vasului l-au torpilat. Deși se dăduse alarma pe monitor tunurile nu puteau fi folosite deoarece șalupele intraseră într-un unghi care nu mai permitea să acționeze fiind prea aproape. Dună aruncarea celor două torpile, un rol de seamă avîndu-l maiorul Murgescu, vasul turc se scufundă și cele două șalupe s-au întors în portul Brăila.

Seara a avut loc în oraș sărbătorirea evenimentului în salonul cazinoului și la intrarea în sală a maiorului român ofițerii prezenți au făcut o caldă manifestație de simpatie¹⁰.

³ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, 1871—1884, Editura „Universul”, București, 1927, p. 195.

⁴ „Monitorul oficial”, nr. 107/1877, p. 3167.

⁵ C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 194.

⁶ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 499—500. În apropiere de kilometrul 7 pe partea dreaptă a Dunării Vechi, se află o placă comemorativă în care se arată că în acel loc s-a produs scufundarea vasului „Duba Seife” la 7 iunie 1877. Data cînd a avut loc însă evenimentul este scrisă greșit deoarece nu la 7 iunie a avut loc acțiunea ci la data de 12/14 mai. În prima decadă a lunii iunie se definitivase operațiunile de curățire de mine a Dunării, fapt care a permis ca la 10 iunie să se producă trecerea Dunării și debarcarea de diversivne la Măcin.

¹⁰ Vezi C. Bacalbașa, *op. cit.*, p. 195.

³ *Idem*, doc. 641.

⁴ *Idem*, p. 384—385.

⁵ Arh. St. Brăila, serviciul hidraulic, dosar 19/1934, f. 925. Acțiunea de recuperare a fierului vechi, de către scafandri a avut loc în anul 1934.

Murgescu a locuit la Brăila două luni, plecând apoi la acțiunile corpului flotei¹¹.

În ordinul de zi al șefului statului major al armatei române, care se referea la acțiunea ofițerului român se arăta că maiorul Murgescu „a dat probe în această împrejurare, de mult curaj și sînge rece și a reprezentat bine armata română”¹². De asemenea comandamentul militar rus a dat un ordin similar¹³. După ce au fost distruse cele două monitoare „Lufti Djili” și „Havzi Rachman” Brăila a scăpat de pericolul bombardamentelor de artilerie¹⁴. La trecerea de diversiune din 10 iunie, cînd trupele rusești au fost transportate la Măcin, au dat un prețios ajutor și vasele românești din flota Dunării: Fulgerul, Ștefan cel Mare și România¹⁵. Un pod a fost construit la Ghecet, în fața fabricii de cărămidă a lui Ralli¹⁶, în apropiere de locul unde se află astăzi trecerea cu bacul spre Dobrogea.

Și locuitorii orașului și județului Brăila au contribuit prin acte de eroism la desfășurarea războiului pentru independență. La 30 august¹⁷, la 6 septembrie¹⁸, în preajma redutelor Grivița, la 19 septembrie în apropiere de Opanez¹⁹, la 12 ianuarie la Smîrdan²⁰, lîngă alți ostași din celelalte județe ale patriei și brăilenii au adus tributul lor de sînge mai ales cei din cadrul regimentelor 9 dorobanți (companiile 1, 2, 3) și 5 călărași (excadronul II)²¹.

S-au remarcat: locotenentul C. Dimitrescu participant la luptele din apropierea Vidinului²², căpitanul I. Băjgoi²³, originar din jude-

țul Prahova și sublocotenentul Verbiceanu originar din Turnu Severin, ambii căzuți în luptele de lîngă Smîrdan²⁴ și alții. În Brăila a trăit în ultimii ani ai vieții voluntarul transilvănean Moise Groza, căpitan și apoi maior în timpul războiului, erou al luptelor de la 30 august 1877 de la Grivița²⁵, avansat ulterior pînă la gradul de general. A decedat la vîrsta de 75 de ani la locuința sa de pe strada Frumoasă din acest oraș. Tot aici a locuit după războiul de independență maiorul Teodor Șerbănescu avansat colonel, cunoscut prin poeziile sale. Dintre locuitorii orașului menționăm și numele căpitanului Ștefan Hepites (fiul primului farmacist al Brăilei, Constantin Hepites (mobilizat ca șef al pompierilor brăileni în 1877, mai înainte a fost profesor la școala reală din localitate²⁶. Om de știință în anii care au urmat războiului s-a remarcat și ca întemeietor al serviciului meteorologic din țară.

Un alt locuitor al Brăilei, căpitanul Constantin Dumitrache²⁷ a luat parte la acțiuni din timpul războiului în rîndul roșiorilor.

Lîngă numele acestor ofițeri se pot adăuga multe și din satele județului Brăila, ostași neînfricați care au adus contribuții la lupta poporului pentru cucerirea prin grele jertfe și înălțător eroism, a independenței patriei, mulți aducînd patriei jertfa supremă.

La participarea ostașilor pe front²⁸ se adaugă și susținerea materială din partea locuitorilor orașului și județului²⁹. Pe lîngă ofrande care au totalizat 18 206 lei, s-au dat și obiecte de rechiziție în valoare de 245 383³⁰. Din partea unor funcționari s-a trimis suma de 1 205 lei³¹, iar comitetul municipal a oferit 6 000 lei pentru cumpărarea de tunuri și 30 000 lei pentru puști peabody³².

De asemenea, trebuie remarcat și sprijinul acordat de populație armatelor ruse, în tre-

¹¹ Arh. St. Brăila, Primăria Brăila, dosar 73/1877, f. 460.

¹² *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, București, 1953, p. 499, 500.

¹³ Pentru unele aspecte ale acțiunilor întreprinse împotriva monitorilor „Lufti Djili” și „Havzi Rachman” vezi și lucrarea E. Babez, E. Kirițescu, *Războiul pe Dunăre*, vol. I, București, 1905.

¹⁴ *Documente privind istoria României, Războiul pentru independență*, vol. III, p. 755—756.

¹⁵ *Ibidem*, p. 679.

¹⁶ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. III, p. 72.

¹⁷ *Războiul pentru independență națională, 1877—1878. Documente militare*, de Dan Berindei, Leonida Loghin, Gheorghe Slokan, Edit. militară, București, 1971, p. 407.

¹⁸ *Ibidem*, p. 430—431.

¹⁹ *Ibidem*, p. 401.

²⁰ *Ibidem*, p. 532—542. Vezi și general R. Rosetti, *Armata română în războiul din 1877—1878*, în vol. „Războiul neamrării”, 1877—1878, București, 1927, p. 129.

²¹ „Monitorul oficial”, nr. 239/1877, p. 6057, vezi și nr. 11 din 15/27 ianuarie 1878, p. 196.

²² „Resboiul”, nr. 246 din 26 martie 1878.

²³ Arh. St. Brăila, Protocolaria Brăila, dosar 18/1887, f. 107.

²⁴ *Ibidem*, f. 57.

²⁵ Mormîntul acestui erou se află în cimitirul „Sf. Constantin” din Brăila. Vezi Registrul repartizării de locuri din martie—aprilie 1919 (Arhiva administrației cimitirului) vezi și Consiliul popular al municipiului Brăila, fond Primăria Brăila, registrul de stare civilă din martie—aprilie 1919 actul nr. 898.

²⁶ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 19/1876, f. 157, 158.

²⁷ *Ibidem*, colecția Constantin Dumitrache, p. 1.

²⁸ Sprijinul material și lupta ostașilor brăileni pe front constituie tema altei lucrări. Datele prezentate aici se referă la unele aspecte generale.

²⁹ *Războiul pentru independență, 1877—1878. Documente militare*, p. 634—635.

³⁰ *Ibidem*, p. 232—633.

³¹ *Ibidem*.

³² Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 88/1877, f. 4, 9.

cere prin oraș și județe, ori staționate temporar în aceste locuri³³.

Un moment deosebit de important l-au constituit sărbătorile din toamna anului 1877, prilejuite de reunirea Dobrogei cu patria mamă. Festivitățile oficiale s-au făcut la Brăila, orașul și portul trăind o atmosferă de sărbătoare. În august, cu prilejul sosirii în oraș a regimentului V călărași s-a făcut o entuziastă primire ostașilor din acea unitate, primarul arătând într-un raport că aceștia „în cea mai mare parte sînt militari din județul și urbea Brăila, distinși în corpul de onoare unde au reputat victorii ce fac parte din marea luptă a independenței noastre naționale”³⁴.

Manifestații similare s-au făcut și ostașilor brăileni din alte regimente. În lunile următoare, mai ales în a doua jumătate a lunii octombrie, Brăila a fost gazda unui mare număr de ostași veniți pentru festivitățile amintite.

Astfel au sosit în oraș, Batalionul 3 vinători, cu un efectiv de aproape 700 ostași. Regimentul 1 artilerie, cu aproape 900, Regimentul 4 linie, cu peste 1 200³⁵, 5 linie³⁶ cu peste 1 100, precum și un număr de alți ostași din Batalionul 4 vinători, Regimentul 2 roșiori și din alte unități³⁷.

Actul solemn al reunirii oficiale a străvechiului pământ românesc a avut o deosebită semnificație, în Brăila organizindu-se entuziaste manifestații³⁸.

În cinstea acestei sărbători s-au ridicat arcuri de triumf în locurile mai însemnate din oraș și din port³⁹. Un astfel de arc a fost ridicat în Piața Sf. Arhangheli (actual piața Lenin), altul la bariera Sf. Gheorghe, azi strada Victoriei și un al treilea la debarcader. La Grădina publică a fost construit un portic de o deosebită frumusețe⁴⁰. La casa Vrăbiescu, una din cele mai frumoase palate din acel timp, s-au făcut, de asemenea, arcuri care au fost împodobite cu flori și postav roșu⁴¹. Seara orașul și portul au fost iluminate

cu 900 lămpi, imprimînd orașului un moment sărbătoresc⁴².

Consiliul municipalității a hotărît ca strada portului să poarte noua denumire de „Calea Dobrogei”⁴³.

În uralele entuziaste ale populației, armata română a parcurs drumul din centrul orașului spre port, pe această stradă, apoi la debarcader. Oficialitățile au urmărit trecerea de pe vaporul „Ștefan cel Mare”. Proclamația dată de domnitor în Brăila arăta: „Puterile mari europene, prin tratatul de la Berlin, au unit cu România Dobrogea, această veche posesiune a părinților noștri de mai înainte.

Azi veți pune piciorul pe acest pământ nu în calitate de cuceritori, ci ca amici, ca frați ai locuitorilor care de azi înainte sînt concetățenii noștri (...)”.

Cele citeva aspecte prezentate integrează orașul, portul și județul Brăila în contextul evenimentelor din anii 1877—1878, în timpul războiului pentru independența de stat a României. Luptele navale de pe Dunăre, primele din istoria modernă a României, la care a participat și armata română din marină, contribuția locuitorilor orașului și județului la susținerea războiului, eroii brăileni participanți la luptă și manifestările prilejuite în oraș și port de reunirea Dobrogei reprezintă momente semnificative.

Astfel, se relevă că, alături de alte centre din țara noastră, și Brăila a avut o susținută participare la evenimentele acelor ani, la lupta dreaptă a poporului nostru pentru libertate și suveranitate națională.

INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI ȘI PRESA EUROPEANĂ A TIMPULUI (1876 — martie 1877)

ELENA STĂNGACIU
MIRCEA SPIRIDONEANU

1. *Istoricul problemei.* Ecoul internațional al procesului intern de constituire a națiunii române și a statului său unitar și independent, sub aspectele sale sociale, politico-

³³ *Ibidem*, dosar 74/1877, f. 351. *Ibidem*, dosar 1 A/1877, f. 8, 17, 20, 24, 25, 68.

³⁴ *Ibidem*, dosar 1/1878, p. 169.

³⁵ *Ibidem*, p. 249.

³⁶ *Ibidem*, f. 245, 247.

³⁷ *Ibidem*, f. 250/258.

³⁸ *Ibidem*, dosar 1/1878.

³⁹ *Documente privind istoria orașului Brăila, 1831—1918*, București, 1975, p. 343.

⁴⁰ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 70/1877, f. 9.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 70/1877, f. 17.

⁴² *Ibidem*, f. 21.

⁴³ *Ibidem*, f. 5, 30.

juridice, culturale, militare, a fost urmărit de-a lungul timpului de istoricii și publiciștii noștri. Și nu e de mirare că ei au acordat atenție presei din diferite țări, unicul mass-medium veritabil, instrument formativ de opinie publică, pentru secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea¹.

În afara citării sporadice, auxiliare, s-au făcut și abordări tematice. S-a urmărit, astfel, problema formării și evoluției unei „chestiuni române” în conștiința europeană, la anumite date și mai ales pe „parcele” ale acesteia din urmă, pe zone geografice, singura încercare sintetică în acest sens părîndu-ni-se a fi aceea, recentă, a istoricului ieșean L. Boicu². Au fost înregistrate, de asemenea, ecurile pe care le-au trezit evenimentele revoluționare din Principate³.

În legătură cu războiul pentru independență, cu preliminariile și urmările sale, presa străină a fost citată frecvent de istorici din toate generațiile — de la generalul Radu Rosetti, deosebit de fecund explorator al ei și al unei arii geografice mai întinse, Constantin Karadja sau R. V. Bossy, la Nicolae Iorga și pînă la istoricii de astăzi. Fiecare autor a contribuit la sporirea patrimoniului de informații în această direcție. Interesante și bogate elemente noi datorăm, astfel, ciclului de articole publicat de Grigore Ploșteanu în anii 1976 și 1977⁴. Ecoul înregistrat în presa străină de acțiunea energică a poporului român pentru cucerirea independenței sale de stat nu a fost însă studiat în ansamblu, nu

a fost analizat, nu a fost valorizat, pentru că nu a constituit obiectul unei cercetări științifice speciale⁵.

2. *Caracteristici ale obiectului demersului actual.* Efortul de a depista informația despre România într-o masă cît mai mare de organe de presă își are justificarea, așa cum am mai spus, în importanța presei ca mijloc de formare a opiniei publice. Desigur, nici presa, nici opinia publică nu intră în etiologia actului politic de decizie ca un element causal exclusiv, direct și cu acțiune neîntîrziată. Nu trebuie însă neglijat nici faptul că ele pot determina acțiuni publice cu o anumită pondere. Așa a fost apelul lui Frédéric Damé către opinia publică franceză: difuzîndu-l, presa din această țară a ocazionat o mișcare de solidaritate cu România luptătoare și trimiterea de ajutoare pentru răniți nu lipsite de consistență. Referitor la România anilor 1876—1878, rolul presei străine rămîne totuși acela de a fi contribuit la crearea și întreținerea „unui climat moral favorabil României”, cum stabilește L. Boicu privitor la o perioadă mai veche⁶.

Față de perioada la care se referă istoricul citat (aproximativ 1821—1856), aceea de care ne ocupăm noi prezintă însă și o serie de deosebiri notabile. Procesele interne în plină maturizare care duceau implacabil România spre independența absolută și spre un loc corespunzător în rîndul statelor europene ajung să imprime, pe fondul agravării crizei orientale, un caracter acut, de preocupare cvasipermanentă și cvasigenerală, „chestiunii române” ca problemă internațională⁷. Este, deci, firesc să-i constatăm prezența sporită în presa din diferite țări de-a lungul unei perioade destul de lungi, care se întinde din a doua jumătate a anului 1876 și depășește mijlocul anului 1878 (Congresul pentru pace de la Berlin), pentru a se prelungi pînă în

¹ În legătură cu caracteristicile documentului de presă și locul său în cercetarea istorică și sociologică a se vedea *Independența României. Documente*, Vol. III, *Presă străină*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1977, p. VII—VIII, XXVII (în continuare: IRD III).

² L. Boicu, *Geneza „chestiunii române” ca problemă internațională*, Iași, Edit. „Junimea”, 1975. I-au premers: Cezar Bolliac, *Choix de lettres et mémoires sur la question roumaine 1852—1856*, Paris, f.a.; Teodor Codrescu, *Presă franceză și Principatele Române*, Iași, 1856; Vasile V. Haneș, *Formarea opiniei publice franceze asupra României în secolul al XIX-lea*, I, București, 1926.

³ Cf. Constantin Serban, *Mișcarea revoluționară din 1821 în presa europeană*. În: „Studii și materiale de istorie medie”, VI, 1973; Teodor Pavel, *Revoluția de la 1848 din Țările Române în corespondența către ziarul berlinez „Vossische Zeitung”*. În: „Revista de istorie”, nr. 3, 1974.

⁴ Gr. Ploșteanu, *Centenarul independenței*. În: „Vatra” (Tg. Mureș), serie nouă, 6, nr. 5 (62), 20 mai, nr. 6 (63), 20 iunie, nr. 7 (64), 20 iulie, nr. 8 (65), 20 august, nr. 9 (66), 20 septembrie, nr. 10 (67), 20 octombrie, nr. 11 (68), 20 noiembrie, nr. 12 (69), 20 decembrie 1976; 7, nr. 1 (70), 20 ianuarie, nr. 2 (71), 20 februarie, nr. 3 (72), 20 martie, nr. 4 (73), 20 aprilie, nr. 5 (74), 20 mai 1977.

⁵ Pentru edificare, a se vedea bibliografia de cercetare alcătuită de autorii prezentei comunicări: *Războiul pentru independența României, 1877—1878*. Partea I a fost publicată în „Revista Arhivelor”, vol. XXXVIII, nr. 3, 1976, iar partea a II-a, în colaborare cu Grigore Ploșteanu, în vol. XXXIX, nr. 1, 1977.

⁶ L. Boicu, *op. cit.*, p. 108.

⁷ Conceptului îi dăm același sens ca și L. Boicu: „„chestiunea română” ca problemă internațională definește un fenomen istoric implicat confruntărilor internaționale care au însoțit formarea națiunii și a statului național român, stabilirea locului și rolului procesului de constituire a acestuia din urmă în sistemul raporturilor internaționale ale epocii” (*op. cit.*, p. 10).

1880, când, odată cu recunoașterea oficială a independenței României de către ultimele puteri, cu stingerea ecourilor războiului, cantitatea și conținutul informației referitoare la ea suferă noi modificări. Este firesc, de asemenea, ca referirile la România să crească în complexitate, corespunzător vitalității pe care o dezvăluia tînărul stat român modern. Totodată, crește inițiativa organelor de presă străine în culegerea de informații chiar de la fața locului; războiul ocazional trimiteră pe fronturile de luptă europene și cît mai aproape de ele (adică în România) a unui mare număr de corespondenți; dar în afară de aceștia, ocazionali, și cu mult înaintea lor, diferite persoane din țară erau solicitate din ce în ce mai frecvent să furnizeze informații; am putut stabili chiar că un cotidian cu largă audiență și mult credit cum era „Allgemeine Zeitung“ din Augsburg își avea corespondentul său propriu care se stabilise la București în anul 1862.

2.1. *Delimitări metodologice ale demersului.* Lucrările anterioare cunoscute nouă au citat mai ales — sau chiar în exclusivitate — texte cu mesaj oglindind așa-numitele poziții favorabile României. Acest mod de a proceda, după părerea noastră, nu se mai justifică în cazul de față, din următoarele considerente: a) sintem în prezența unei mase de informații mult mai mari; b) această masă de informații constituie prin ea însăși, indiferent de caracterul favorabil sau defavorabil al mesajelor, o dovadă de prezență în conștiința publică europeană a subiectului „România“, de existență a unei preocupări; c) de cele mai multe ori, organe de presă cu caracter guvernamental sau oficios, în general prestigioase, sînt obligate, sub presiunea realității, a evidenței, să-și modifice opiniile inițial defavorabile, iar „curba“ acestor adevărate mutații este un fapt de conștiință extrem de semnificativ. Vom cita numai două exemple. Mensualul conservator britanic „Blackwood's Edinburgh Magazine“, care la începutul anului 1877 cerea sancțiuni împotriva „tendinței separatiste“ a României, făcîndu-se astfel purtătorul de cuvînt al multor deputați din partea partidului conservator, scrie — după ce România încheiasă convenția cu Rusia, își proclamase independența și se afla în fapt în stare de război cu imperiul otoman — despre „greșeală României de a fi riscat să se declare

independentă și să facă război Porții“⁸. La numai cîteva luni, însă, după intervenția salutară a armatei române care în mod vizibil schimba raportul de forțe pe frontul din sudul Dunării, deci șansele războiului anti-otoman, aceeași revistă, fără a abandona cu totul atitudinea dezaprobatore, renunță totuși la tonul peremptoriu și afirmă: România „a săvîrșit *probabil* o greșeală“⁹. Rezerva marchează o modificare a poziției politice care nu poate fi considerată decît ca extrem de semnificativă. De altfel, evoluția nu se va opri aici, aceleași reviste datorîndu-i-se un tablou al statului național român modern în care, cu proverbiala sobrietate britanică, realitățile sînt prezentate fidel, ceea ce reprezintă o implicită amendă onorabilă. Celălalt exemplu ni-l oferă cotidianul „Pester Lloyd“, care, de la afirmații tendențioase cu privire la armata română făcute înainte de intrarea României în război, ajunge, după al treilea asalt de la Plevna, să recunoască marile merite militare ale acesteia¹⁰. Și această „curbă“, cu inevitabilul ei corelat în opinia publică (și de pe o arie culturală întinsă, deoarece gazeta se tipărea în limba germană și în două ediții — una de dimineață, alta de seară), trebuie înregistrată ca semnificativă și trecută la activul unei favorabile dispuneri a spiritelor față de România.

În sfîrșit: d) numai astfel pot fi urmărite trecerile de la modelele politice vechi ale factorilor de decizie la altele, noi, adaptate noilor realități; e) limitarea la atitudini aprobative și opinii favorabile ar putea crea impresia, neconcordanță cu realitățile istorice, că s-ar fi produs la un moment dat o campanie de presă unitară, care, în acest caz, ar fi putut provoca un curent de opinie general și, la rîndul său, unitar, în stare să uniformizeze, într-un sens exclusiv favorabil României, și pozițiile factorilor politici de decizie — lucru care, după cum se știe, nu s-a petrecut.

⁸ „The mistake of Roumania in going the length of declaring her independence and making war upon the Porte (...)“ (*The Storm in the East*, No II. In: „Blackwood's Edinburgh Magazine“, vol. CXXII, nr. DCCXLI, iulie 1877, p. 130; vezi IRD III, doc. nr. 57).

⁹ „She [Roumania] has probably made a mistake“ (*The Storm in the East*, No V. In: „Blackwood's Edinburgh Magazine“, vol. CXXII, nr. DCCXLIV, octombrie 1877, p. 516. Sublinierea noastră).

¹⁰ Cf. de exemplu nr. 266 din 25 septembrie, p. 2, nr. 219 (ediția de seară) din 25 septembrie, p. 1, nr. 344 din 12 decembrie, p. 3, nr. 294 (ediția de seară) din 24 decembrie 1877, p. 1 (respectiv documentele nr. 115, 116, 142 și 157, IRD III).

2.2. **Izvoarele cercetării.** Trăsăturile noi, semnalate mai înainte (2.1.), ale obiectului luat în studiu au pus de la început problema dificilă a surselor ce trebuiau investigate.

Se cuvine a arăta că una dintre ele au reprezentat-o, chiar dacă provizoriu, înseși periodicele românești, îndeosebi cotidienele. Gazete ca: „Românul”, „Timpul”, „Monitorul oastei”, „Telegraful”, „Unirea democratică”, „Constituționalul” — ca să ne mărginim la câteva dintre cele 61 de publicații periodice care apăreau în România anulului 1877 — vădesc un efort susținut de a sesiza cu promptitudine ecoul internațional înregistrat de procesele și evenimentele trăite de țară. In-put-ul informațional de această natură este, la astfel de gazete, foarte abundent și larg, iar out-put-ul se caracterizează în general prin operativitate și calitate: mesajul difuzat în rîndurile cititorilor este selecționat judicios și reprodus, de cele mai multe ori, corect, competent, chiar cu calități literare. Credem că nu greșim dacă relevăm această bună informare — în privința ecoului internațional trezit de „chestiunea română” — ca pe una dintre caracteristicile presei românești de atunci. Ceea ce ar îndreptăți un studiu care să-i fie consacrat în mod special.

Imperativele temei obligau, însă, la depășirea acestei arii. Întrucît o prezentare analitică a rezultatelor obținute în direcția depistării surselor străine ar constitui o abordare mai curînd de domeniul sociologiei informației și a presei — inițiativă pe care

ne-o rezervăm pentru alt prilej —, ne vom limita deocamdată la următoarele precizări.

Periodicele străine din perioada enunțată mai înainte (a doua jumătate a anului 1876 — prima jumătate a anului 1878) aparțin categoriei publicațiilor care oferă o informație cu caracter general (inclusiv literatură și artă); se exclud revistele de istorie, sociologie și altele asemenea deoarece: a) oferă informație prelucrată; b) operează asupra unui public restrîns (preponderent științific). Periodicitatea lor este cuprinsă între apariția cotidiană și cea anuală. Unele cotidiene au două sau mai multe ediții zilnic (ex.: „Allgemeine Zeitung” din Augsburg avea o ediție de dimineață, o ediție economică, suplimente și — mai rar — suplimente extraordinare; total de pagini în doi ani: peste 8 000). Au fost identificate ca avînd în mod sigur informație semnificativă despre România: 137 de periodice din 14 țări (Anglia: 16; Austro-Ungaria: 18; Belgia: 5; Elveția: 1; Franța: 27; Germania: 21; Grecia: 2; Italia: 21; Polonia: 1; Rusia: 12; Serbia: 3; Spania: 3; S.U.A.: 5; Turcia: 2), precum și bulgărești care apăreau pe teritoriul României. Dintre aceste titluri, 35 nu figurează deloc în lucrările autorilor români care au citat presă străină. Mai precizăm că, excepțînd unul sau două periodice, nici unul nu a fost pînă acum urmărit număr de număr. Deoarece, din diferite cauze, nu toate au putut fi cercetate în timp util, iar studiul de față se apropie ca factură de o cercetare-pilot, ne-am limitat la 48 dintre ele, așa cum rezultă din următorul tabel:

Nr. crt.	Țara	Cu apariție						Total pe țară
		cotidiană	săptămînală	lunară	trimes-trială	anuală	alte pe-riodicități	
1	Anglia	2 *	1	2	—	1	—	6
2	Austro-Ungaria	4	2	1	—	—	—	7
3	Belgia	—	—	3	—	1	—	4
4	Franța	6 *	3	1	—	1	—	11
5	Germania	2	4	2	1	2	—	11
6	Grecia	—	1	—	—	—	—	1
7	Italia	4	1	—	—	—	1	6
8	Rusia	1	—	—	—	—	—	1
9	Turcia	1	—	—	—	—	—	1
Total		20	12	9	1	5	1	48

Asteriscul care apare în coloana cotidiene-
lor (la Anglia și Franța) are următoarea
explicație : deși puține cotidiene engleze ne-au
fost accesibile, lacuna este completată, cel
puțin pentru durata războiului, prin folosirea
relatărilor publicate puțin mai târziu de co-
respondenții de război ai cotidianului „Daily
News” sub formă de volum¹¹; la fel am
procedat în cazul Franței, ceea ce, de aseme-
nea, sporește numărul cotidienele notat în
coloană¹².

Se observă imediat că cele 48 de periodice
luate în considerare reprezintă 34,12% din
totalul stabilit de noi, adică mult mai mult
decît eșantionul statistic reprezentativ necesar
pentru a întreprinde un studiu științific —
fie el de sociologie a opiniei publice, a presei
sau de sociologie a relațiilor internaționale.
Avem deci toate motivele să considerăm că
analiza unui eșantion atît de consistent ne
permite să reconstituim cu suficientă exacti-
tate starea de spirit care exista față de țara
noastră în opinia publică europeană a timpu-
lui, să urmărim evoluția acesteia, creșterea
interesului general și sprijinul pe care lupta
ei l-au găsit pe diferite latitudini. Și cu toate
că cercetarea noastră încă nu poate fi consi-
derată încheiată, sîntem îndreptățiți a spune
de pe acum că aceste dovezi de înțelegere și
solidaritate au fost numeroase. Iar dacă ținem
seama că presa românească a epocii a repro-
dus cu promptitudine o serie de astfel de
mesaje, trebuie să admitem că ele au repre-
zentat un suport moral cîtuși de puțin
neglijabil pentru poporul țării noastre.

O precizare merită de asemenea repartitia
geografică ilustrată prin acest tabel. Chiar
dacă nu ne-ar da o imagine întru totul sigură
despre raporturile cantitative dintre sursele
de informare din diferite zone, ea coincide cu
o realitate calitativă pe care cercetarea
noastră a putut-o stabili : periodicele de limbă
germană (iar în cadrul acestora mai ales cele
ce apăreau pe teritoriul Germaniei) au o
ponderare apreciabilă prin volumul informației

și exactitatea documentării asupra vieții și
problemelor românești ale timpului. Se pare
că și creditul de care aceste publicații se
bucurau în rîndurile cititorilor cultivați era
mare. Constatăm, în orice caz, că presa din
alte țări relua frecvent informațiile apărute
în zona de limbă și cultură germană. Mai
știm, de asemenea, că Leopold de Hohen-
zollern recomanda fratelui său mai mic, prin-
celui Carol, să citească două comentarii pu-
blicate de „Allgemeine Zeitung” din Augsburg
în numerele 247 și 248 din iulie 1878 care,
după părerea sa, înfățișau corect pozițiile
puterilor la Congresul de la Berlin¹³.

3. *Atitudinea presei europene față de Româ-
nia din 1876 pînă în preajma proclamării
independenței de stat.* Perioada astfel delimi-
tată se caracterizează prin agravarea simpto-
melor de descompunere a imperiului otoman
și creșterea pericolului unei conflagrații. Minat
din interior de procesul legic de dezvoltare
a unor națiuni care aspirau să se constituie
în state independente, incapabil să se angajeze
ferm pe calea dezvoltării economice, sociale
și politice moderne, el devine, în partea sa
europeană, teatrul unui nou conflict militar
muntenegreano-turc și sîrbo-turc. Presiunile
diplomației țariste asupra Porții creșteau în
intensitate. Căci sfera activității diplomatice
mai rămînea, în această a doua jumătate a
anului 1876, terenul principal al confruntărilor
dintre puteri. Chiar dacă Rusia intenționase
să declanșeze intervenția militară împotriva
adversarului cu care nu avea, în Europa,
frontieră comună, ea va testa, la conferința
de la Constantinopol a reprezentanților pute-
rilor (decembrie 1876 — ianuarie 1877) și alter-
nativa investirii sale cu un mandat din partea
celorlalți semnatari europeni ai tratatului de
pace de la Paris pentru a dobîndi ceea ce
dorea pe cu totul improbabilă cale pașnică¹⁴.

În acest curs al evenimentelor se află inte-
grată și presa europeană a vremii, cu sistemul
său de reprezentări și concepte format în
perioadele anterioare, dar care, sub presiunea
realităților exterioare, ca și din imboldul pro-
priilor interpretări, aspirații și aproximări
previzionale, suferă în mod vizibil restructu-
rări. Reacțiile și inițiativele, cu referire la

¹¹ *The War correspondence of the „Daily News”,*
1877, 3 vol., Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1878.

¹² Camille Farcy, *La guerre sur le Danube (1877—
1878)*, Paris, 1879, 428 p.; François Kohn-Abrest, *Zig-
zags en Bulgarie*, Paris, G. Charpentier, 1879, VIII +
311 p.; Dick de Lonlay, *A travers la Bulgarie. Sou-
venirs de guerre et de voyage*, Paris, Garnier Frères,
1883, 326 p.; Dick de Lonlay, *En Bulgarie (1877—
1878)*. *Plofesti—Matchine—Sistova—Tirnova—Kazanlyk*.
Souvenirs de guerre et de voyage, Paris, E. Dentu,
1883, 320 p.; A. Młochowski de Belina, *De Paris à
Plevna. Journal d'un journaliste*, Paris, 1878, 293 p.

¹³ Arh. St. Buc., fond Carol I (Personale), dosar
V, D — 2139.

¹⁴ Cf. „Blackwood's Edinburgh Magazine”, vol.
CXXI, nr. DCCXXXVI, februarie 1877, p. 247—248
(vezi și doc. nr. 27, IRD III).

România, prezintă grupări și regrupări care, în funcție de extensiunea consensurilor, pun în evidență ideea sau atitudinea dominantă de la loc la loc, de la un moment la altul. Vom căuta să degajăm câteva din aceste „puncte nodale”.

3.1. *Relansarea ideii unei Românie puternice și independente.* Este momentul când presa europeană dezbate cu o nouă vigoare situația și perspectivele aceluia singur stat care, prin atitudinea sa neutrală pusă sub ocrotirea unor garanții colective în a căror eficacitate ar fi vrut el însuși să poată crede fără urmă de îndoială, mai împiedica agravarea ostilităților din Peninsula Balcanică și transformarea lor într-o conflagrație spre paguba „omului bolnav” al Europei și a întregului sistem de securitate continental pus în practică la 1856. Acel stat care înfăptuia cu multă rezeziție principiile de viață moderne, ale unei societăți burgheze, de care îmbătrânitul imperiu suzeran, cu toate vastele-i resurse potențiale, nu părea capabil. Era opinia comentatorului unei prestigioase publicații periodice internaționale a timpului, „Revue britannique”, care înțelesese bine sensul de progres al reformelor întreprinse mai înainte de Alexandru Ioan Cuza. Referindu-se la măsurile economice, sociale și religioase care căpătaseră viață într-un ritm extraordinar de rapid în țara de la gurile Dunării, dar mai ales la confiscarea bunurilor de mină moartă ale minărilor care permisesse Domnitorului și primului său ministru, Mihail Kogălniceanu, să sporească posesiunile statului și să împrăștiarească un mare număr de țărani, Pierre Guerraz căuta să-și imagineze, nu fără exagerare, ce „eră de prosperitate cum nu s-a mai pomenit de veacuri” ar începe pentru Turcia „dacă guvernul otoman ar putea urma exemplul pe care i l-au dat nu de mult România și Italia, dacă el ar putea salariza clericii creștini de orice rit tot atât de bine ca și pe molalele lor și ar pune în vânzare toate bunurile de mină moartă din imperiu, fără deosebire”¹⁵.

Tot acum și în același context de idei avea să se sublinieze mai lămurit și funcționalitatea complexă a acestui stat, dat ca model

marii sale suzerane grație dezvoltării energice de care se arăta capabil. O face W. E. Gladstone, care atrage opiniei publice atenția asupra a ceea ce nu toți păruseră a înțelege și anume că, mai întâi, în relațiile dintre Turcia și România conceptul de scut protector nu avea o aplicabilitate unilaterală, ci *bilaterală*. România, sublinia omul politic englez, „a reprezentat pentru Turcia o barieră ade-vărată împotriva posibilității unei agresiuni din afară”¹⁶; pe de altă parte, nu ea putea fi învinuită de a contribui la dificultățile interne ale imperiului otoman, căci „a rezistat tentației de a interveni în războiul purtat de Serbia”¹⁷. Gladstone relua apoi ideea sa mai veche, combătută și ironizată de presa conservatoare: o Românie cu totul emancipată de sub tutela Turciei ar fi un factor de stabilitate în sud-estul european dacă ar fi lăsată să ajungă suficient de puternică pentru a fi viabilă ca stat independent. Provinciile românești, declara el celor aproape 50 000 de persoane reunite în ziua de 9 septembrie 1876 la mitingul de la Blackheath, „nu sînt destinate să devină nici proprietatea Rusiei, nici a Austriei, nici a Angliei; ele sînt destinate să aparțină chiar locuitorilor acestor provincii, căci ei sînt aceia care au cel mai mult dreptul la aceasta; ei sînt aceia care pot să le dea cea mai bună întrebuințare”, privință în care li se poate face tot creditul, pentru că „locuitorii acestor provincii sînt îndeobște oameni cinștiți și harnici, oameni care știu să-și conducă propriile lor treburi, în orice caz într-un chip foarte cuviincios și acceptabil, dacă li se dă posibilitatea”¹⁸. După același model ar fi trebuit rezolvată, în concepția oratorului, și problema Bulgariei, a Bosniei și Hertegovinei.

Difuzate printr-o broșură care apăruse și în limba franceză, într-o traducere autorizată de autor și care cunoscuse la timpul respectiv o destul de largă popularitate în Europa, ideile lui Gladstone au alimentat și dezbaterile din presă. Perspectiva unei astfel de Românie și a ceea ce ar reprezenta ea în acest caz este evocată și de austrieci: „Dacă România ar fi un stat de cel puțin 15 milioane de locuitori, puternic dezvoltat din punct de vedere militar, bine administrat și avansat pe calea progre-

¹⁵ Pierre Guerraz, *Correspondance d'Orient*. În: „Revue britannique”. Revue internationale reproduisant les articles des meilleurs écrits périodiques de la Grande Bretagne et de l'Amérique, complétés par des articles originaux, Paris, 52, serie nouă, nr. 4, aprilie 1876, p. 537 (vezi doc. nr. 1, IRD III).

¹⁶ W. E. Gladstone, *Bulgarian horrors and Russia in Turkistan. With other tracts*. Leipzig, Bernard Tauchnitz, 1876, p. 25.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 130—131.

sului și a culturii, restul Europei s-ar putea mulțumi cu această garanție a României, care ar asigura fără îndoială pacea pe Dunăre“, recunoștea mai târziu gazeta austriacă „*Neues Wiener Tagblatt*“. Reacția comentatorului austriac față de această perspectivă este însă, după cum remarcă „*L'Opinion*“ care-l citează, specifică: „Dar Austria are un interes special de apărare, de aceea nu ar îngădui să se formeze un stat mare la frontiera ei de sud-est“¹⁹. Ceea ce determină gazeta italiană să remarce că „misiunea istorică a României nu este și nici nu poate fi prea agreată la Viena și la Pesta“²⁰.

3.2. *Unirea forțelor — o cale teoretic posibilă spre independență pentru popoarele din spațiul carpato-balcanic.* În evaluarea perspectivelor mult zdruncinatului imperiu otoman, România, împreună cu statele și popoarele balcanice interesate, face la un moment dat obiectul unui calcul militar destul de simplu care, după cum se va vedea, duce la concluzia că, în spațiul carpato-balcanic, independența absolută ar putea fi cîștigată și prin alianța celor direct interesați, fără nici un amestec din afară. După cum se vede, Brătianu nu fusese singurul care să se gîndească la o asemenea cale și nu tuturor ideea li se părea chiar atît de nerealistă. Aceeași „*Revue britannique*“ publică sub pseudonim (maior C. de F.) o lungă cronică militară în care, după ce se constată că, în imperiul otoman, „de cincizeci de ani opera de dezagregare își urmează constant cursul“ din mai multe cauze („relațiile cu statele Europei au devenit mai frecvente, cunoștințele s-au răspîndit din ce în ce mai larg în Serbia, Grecia, Țara Românească, Moldova, iar mijloacele de acțiune în vederea revoltei sînt mai lesnicioase, grație tuturor înlesnirilor pe care căile ferate, navele cu abur și progresele industriei le pun la dispoziție“²¹), se arată următoarele: „Serbia — după cum am mai arătat în altă cronică — poate pune în linie de bătaie trupe regulate cu un efectiv de 100 000 de oameni, plus alți 50 000 — rezervele [...]. Muntenegru [...]

poate mobiliza 16 000 de oameni, împărțiți în 6 brigăzi și 29 de batalioane. România, la rîndul ei, are o armată de 62 000 de oameni. Forțele armate, reorganizate în baza legilor din iunie 1868 și martie 1872, sînt formate din armata permanentă și miliția. Armata permanentă cuprinde 8 regimente de linie, 4 batalioane de vînători și 12 baterii de artilerie; miliția numără 8 regimente grănicerești și 8 regimente teritoriale. Grecia nu poate dispune deocamdată decît de 13 000 de oameni.

Serbia, România, Muntenegru și Grecia pot, prin urmare, să pună în acțiune aproximativ 250 000 de oameni.

Dacă adăugăm acestor forțe elementele insurecționale dispersate care provin din Herțegovina, Bulgaria și Bosnia, ajungem, numai în Europa, la un total de aproape 300 000 de oameni capabili să intre în luptă cu oștile sultanului.

Cît privește Poarta, chiar dacă am admite că poate dispune de efectivul complet al armatei sale active (scizam) și al armatei de rezervă (redif), ea tot n-ar putea aduna nici 350 000 de oameni în partea europeană a Turciei. Să mai adăugăm 21 de vase cuirasate, înarmate cu 103 tunuri de mare calibru, și 160 de alte nave de diferite tonaje sub comanda unui amiral — englez de origine, ce e drept — și vom avea totalul forței de război cu care Turcia poate face față eventualelor [...].

Or, repet, o asemenea forță este insuficientă [...]. Așa dar, după părerea mea, în situația actuală, dezagregarea părții europene a Turciei s-ar putea desăvîrși în chipul cel mai firesc prin efortul combinat al foștilor tributarai ai Porții“²².

Și totuși coaliția nu s-a realizat, pentru că principalul viciu al acestui calcul era, după cum simțea însuși autorul său, acela de a fi „pur matematic, neavînd nimic comun cu soluțiile date de diplomație“²³ în strictă conformitate cu interesele, contradictorii, ale marilor puteri²⁴. Oricît de mare ar fi fost tentația de a folosi împrejurările favorabile pentru a cîștiga independența, autoritățile române apreciau că nu ar fi fost prudent să se pună ele singure în afara cheazășiei formale a puterilor garante.

¹⁹ *Bollettino politico. Roma, 29 Maggio*. În: „*L'Opinion*“, 30, nr. 147, 30 mai 1877 (IRD III, doc. nr. 51).

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Major C. de F., *Revue militaire. Chronique*. În: „*Revue britannique*“. *Revue internationale reproduisant les articles des meilleurs écrivains périodiques de la Grande Bretagne et de l'Amérique, complétés par des articles originaux*, Paris, 52, serie nouă, nr. 6, iunie 1876, p. 485, 486 (vezi și IDR III, doc. nr. 2, p. 4).

²² *Ibidem*, p. 487–488, respectiv p. 5.

²³ *Ibidem*, p. 485, respectiv p. 4.

²⁴ Apostol Stan, *Introducere*. În vol.: IRD III, p. IX.

3.3. *Politica de neutralitate a României și dificultățile ei.* Păstrată cu loialitate pînă ce evenimentele au spulberat orice urmă de iluzie, ea s-a bazat însă tot timpul pe o circumspecție, pe un spirit de prevedere pe care împrejurările nu făceau decît să le recomande stăruitor. Faptul a fost relevant în repetate rânduri, cu satisfacție și simpatie. Publiciștii care cunoșteau mai bine implicațiile politice ale poziției geografice a României se arată în stare și de mai mult. De aceea descoperim că efortul militar intern găsea uneori tot atîta înțelegere și aprobare cît și repetatele și stăruitoare demersuri ale diplomației românești de a reînnoi asigurările și garanțiile puterilor în privința poziției neutrale a țării. România, scria de exemplu profesorul Wilhelm Müller de la Universitatea din Tübingen într-un lung comentariu, „observa cu strictețe neutralitatea, dar își păstra pulberea uscată”²⁵. Formulare pe cît de sugestivă, pe atît de corectă. Iar comentariul său, publicat în revista „Politische Geschichte der Gegenwart” pe care o redacta el însuși, este o adevărată micromonografie a acestei politici prevăzătoare duse de oamenii de stat români.

3.3.1. *România și puterile vecine: politica neutralității absolute.* Consemnînd cu fidelitate evenimentele și măsurile politice interne, dintre care relevă pe cele semnificative din punct de vedere militar (schimbările de miniștri la departamentul războiului, bugetele și creditele militare, contingentele de recruți chemate sub arme ș.a.m.d.), autorul citat mai sus desprinde din discursul princiar la deschiderea sesiunii extraordinare a Camerelor (6 iulie 1876) ideea că țara, păstrînd linia neutralității ce-i era garantată, veghează în același timp la frontiere pentru a preveni pericolele cu care o pot amenința tulburările din zonele vecine. W. Müller rezumă cele 7 puncte ale Memorului înaintat la 28 iunie de Kogălniceanu celor șase puteri, precum și Porții (document reprodus de altfel și în presa franceză și italiană), dar subliniază că guvernul român, constatînd lipsa de ecou a demersului său, continua să urmărească apariția unei conjuncturi favorabile inițiativelor mai îndrăznețe în favoarea cuceririi independenței. „După ce Serbia și Muntenegru

declară război Porții, scrie autorul, România a început să se gîndească la folosul pe care l-ar fi putut trage de pe urma confuziei aproape generale în care se afla Turcia”²⁶. Intrucît „constituirea unei forțe militare nu putea decît sprijini o astfel de aspirație”, s-au luat, succesiv, măsuri corespunzătoare. Evenimentele dramatice din sudul Dunării au repercusiuni în România: „Agitația în țară a crescut odată cu ororile săvîrșite împotriva bulgarilor, odată cu trecerea aproape zilnică prin teritoriul ei a voluntarilor ruși”²⁷. Autorul accentuează latura militară a întrevederilor de la Livadia, arătînd că, după întoarcerea delegației române, măsurile cu caracter militar se intensifică: „în Occident au fost trimiși ofițeri cu misiunea de a cumpăra puști, tunuri și muniție, s-au achiziționat grîne [...], iar manevrele de toamnă, care trebuiau la început să dureze numai 14 zile, parcă nu mai voiau să se termine”²⁸. Notînd tratativele întreprinse, după întîlnirea de la Livadia, între intențența armatei imperiale ruse și administrația căilor ferate române, precum și zvonurile — premature, iar unele neîntemeiate — privitoare la încheierea unui „tratată ruso-român”, la o viitoare cooperare a armatei române cu armata rusă, la o unire a Bulgariei cu România și la proclamarea principelui Carol ca rege al ipoteticei formații, W. Müller arată că, într-o asemenea atmosferă, oamenii de stat români „aveau toate motivele să se arate extrem de prevăzători”²⁹; se citează din discursul tronului la deschiderea Camerelor (2 noiembrie 1876) care, după cum se știe, exprima cu deosebită forță convingerea că „scutul puternic al puterilor garante europene va apăra integritatea noastră teritorială și drepturile noastre naționale”³⁰.

Este adevărat că guvernul român făcuse noi și insistente demersuri în capitalele europene pentru a obține asigurări în acest sens. Presa străină se face ecoul acestor demersuri, bine primite altminteri, și se crede autorizată chiar să publice comentarii liniștitoare. Este semnificativă în privința aceasta următoarea știre prin care, pe un ton ce parcă nu mai admitea replică, săptămînalul parizian „Le

²⁵ *Ibidem*, p. 221.

²⁶ *Ibidem*, p. 222.

²⁷ *Ibidem*, p. 223.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ „Rumänien [...] beobachtete Neutralität, hielt aber sein Pulver trocken”. [Wilhelm Müller], *Politische Geschichte der Gegenwart*. X. Das Jahr 1876. Berlin, Verlag von Julius Springer, 1877, p. 318.

mémorial diplomatique", după ce își exprima satisfacția pentru buna primire ce i se făcuse în capitala Franței noului agent diplomatic al României, Ștefan Șendrea, aducea la cunoștință următoarele: „Se confirmă că, în momentul de față, guvernul român este pe deplin asigurat în privința respectării politicii sale de neutralitate, politică aprobată de majoritatea puterilor. Germania și Austro-Ungaria nutresc un interes deosebit față de această neutralitate, acordul lor reciproc îmbrățișând acest punct important”³¹.

Asemenea asigurări — fără îndoială de bună-credință — și dovezi de simpatie — fără îndoială sincere — au continuat să fie date pînă tîrziu, chiar și după infructuoasa misiune a lui Dimitrie Brătianu trimis la 12 decembrie la Constantinopol³². Chiar și după ce conferința reprezentanților puterilor reuniți în acest oraș căpătase o turnură evident descurajantă. Astfel, „încercarea pe cont propriu de a viola neutralitatea României nu este cituși de puțin un lucru simplu și ușor”, credea comentatorul cotidianului augsburghez „Allgemeine Zeitung”. „Desigur, continua el, Rusia poate constrînge România, poate — așa cum probabil a și plănuit — să ajungă la Dunăre printr-un act de forță; dar tot atît de sigur este că un asemenea act ar provoca protestul României, al Porții, al Angliei și chiar al Franței, chiar dacă aceste proteste ar rămîne pentru moment inoperante”³³.

Percepem cu ușurință aici un ton sensibil schimbat; certitudinii absolute a comentariilor din noiembrie 1876 i-a luat locul — sub presiunea evidentei deteriorări a relațiilor din cadrul conferinței de la Constantinopol — temerea că ocrotirea puterilor garante ar putea să nu fie chiar atît de sigură... cel puțin „pentru moment”...

Aceeași alarmă, de data aceasta din pricina Porții și a consecințelor posibile ale mult incriminatelor articole 1, 7 și 8 din Constituția otomană, exprimă, concomitent cu admirația pentru conduita României, cotidianul francez „Le Temps”: „De șase luni depun

românii eforturi pentru a-și consolida situația lor de neutri; ei și-au dat toată silința să scape de pericolul unei înțelegeri directe cu Rusia. Vrea oare Poarta să-i împingă să iasă din această excelentă linie de conduită? Iată un lucru cu neputință de admis și, cu toate acestea, dacă aceasta ar fi fost dorința ei, nu în alt chip și-ar fi putut-o împlini”³⁴.

Numai presa italiană pare a-și păstra netulburată convingerea că lucrurile, totuși, nu puteau sfîrși rău. Cel puțin așa se pronunța „Il Diritto” într-un articol reluat de confratele său roman „L'Italie”: „După ce constată înțelepciunea politică pe care România a dovedit că o are nu numai în politica sa internă, dar și în relațiile internaționale, iarul «Il Diritto» exprima convingerea că Europa va ține seama de atitudinea guvernului de la București și că drepturile și poziția României vor fi salvagardate, «pentru ca ea să-și poată împlini destinul ce-o așteaptă în interesul civilizației»”³⁵.

Între ziarele franceze, „La République Française”, evocînd și interesele puterilor centrale (mai ales ale Germaniei) în libertatea navigației pe Dunăre, declară că „n-am fi surprinși să vedem într-o bună zi luînd ființă proiectul astăzi rămas încă în aer de a face din România un fel de Belgie orientală, destinată a despărți prin neutralitatea ei doi antagoniști al căror contact direct este plin de neîncetate primejdii”³⁶.

3.3.2. *România și popoarele balcanice: politica neutralității active.* În paragraful tematic anterior am semnalat, în documentele selecționate din presa străină, referiri la atitudinea României față de frământările din Peninsula Balcanică. Complexitatea acestei politici, determinată de complexitatea poziției țării și a intereselor sale superioare, a fost plastic definită de Ion Brătianu în cursul vizitei sale la Livadia, cînd împărăteasa Rusiei i-a reproșat că autoritățile românești îngreunau aprovizionarea sîrbilor aflați în război cu turcii. Demonstrînd cu date precise că reproșul nu era întemeiat, Brătianu a atras totodată atenția că poziția guvernului român era foarte delicată deoarece *era prins între două focuri*: între obligațiile asumate față de puteri de a nu interveni în conflict și între îndatoririle

³¹ „Le Mémorial diplomatique”, Journal international, politique, littéraire & financier, 13, nr. 47, sîmbătă, 18 noiembrie 1876, p. 747 (vezi și IRD III, doc. nr. 6).

³² [Wilhelm Müller], Politische Geschichte der Gegenwart, X, Das Jahr 1876, Berlin, Verlag von Julius Springer, 1877, p. 224.

³³ Das Jahr 1876 (Schluss). In: „Allgemeine Zeitung”, Augsburg, nr. 13, marți, 2 ianuarie 1877, p. 9 (vezi și IRD III, doc. nr. 13).

³⁴ „Le Temps”, 13 ianuarie 1877.

³⁵ „L'Italie”, 14 ianuarie 1877.

³⁶ „Le République Française”, 13 ianuarie 1877.

de solidaritate ce decurgeau din simpatia firească față de popoarele balcanice și față de cauza pentru care luptau. Elogiile adresate de presă abținerii de care guvernul român a dat dovadă în relațiile oficiale cu Poarta, elogii care, după cum vom vedea, se prelungească pînă tîrziu, în unele cazuri chiar și după încheierea convenției cu Rusia, demonstrează creditul de care se bucura România în străinătate. Este semnificativ că această „presă bună” ce i se făcea nu era alterată de constatarea faptului — presa timpului vădea o bună informare! — că țara de la gurile Dunării era locul de tranzit al tuturor ajutoarelor trimise „insurgenților” de la sud. Acest fapt era interpretat ca o încălcare a poziției neutrale adoptate și explicat prin imposibilitatea de a o evita fără riscuri serioase. Este iarăși semnificativ că dovezile de inițiativă proprie, demonstrînd solidaritatea efectivă cu popoarele balcanice (conceptul de neutralitate *activă* nu aparține secolului al XIX-lea), nu au generat întotdeauna comentarii defavorabile; în documentele pe care le semnalăm, ele sînt înregistrate pur și simplu și aduse la cunoștința opiniei publice, fără măcar a se face vreo insinuare dezavantajoasă.

O explicație interesantă a relațiilor dintre poporul român și popoarele balcanice, însoțită de o apreciere măgulitoare a ponderii României în treburile balcanice, întîlnim într-un articol din gazeta italiană „Il Diritto”. România, subliniază aceasta referindu-se la conflictul munte negreano-sîrbo-turc, „a știut să păstreze cu multă hotărîre neutralitatea pe care tratatele i-o garantează și i-o impun. Interesele economice ale țării nu au tras nici un folos din această dificilă situație, dar în schimb România a cîștigat și mai mult încrederea și respectul Europei. Negreșit, multe și puternice considerente impun României să facă cauză comună cu populațiile creștine. Originile etnice, limba, — totul deosebește pe românii de sîrbi și de bulgari; dar ei au credința religioasă comună și o istorie lungă de suferințe; singele lor s-a vărsat în multe bătălii pentru aceeași cauză și contra acelorași inamici. Cine poate spune care ar fi fost soarta imperiului dacă România ar fi aruncat în cumpănă, fără veste, cei cincizeci ori șaizeci de mii de soldați ai săi, mult mai bine organizați decît sîrbi și muntenegrenii? Se

oferea României o ocazie fără seamăn de a face să i se recunoască cererile în zadar repetate, de a dobîndi și o preponderență efectivă asupra populațiilor de la Dunăre și din Balcani”³⁷.

Opiniile gazetei italiene nu constituiau un caz singular. Erau împărtășite de francezi, de germani. Presa engleză conservatoare făcea opinie separată, din considerente politice cunoscute; sub masca atitudinii ironice sau a reproșurilor deschise se ascundea însă același viu interes pentru România, care se va manifesta, după cum vom vedea, la momentul considerat oportun.

În ceea ce privește latura activă a neutralității României, întîlnim următoarea descriere, cu comentariu implicit sau fără o astfel de intenție, în imaginea pe care „Allgemeine Zeitung” o oferea cititorilor săi despre România în momentul conflictului sîrbo-turc: „valul permisionarilor și al rezerviștilor ruși care treceau Dunărea străbătea România și într-un sens, și în celălalt”³⁸.

Același cotidian cu largă audiență va difuza mai tîrziu, iarăși fără comentariu, următoarea știre care, deși foarte lapidară, este bogată în informații: „București, 1 martie (1877). Mai mulți militari români care au luptat în rîndurile armatei Serbiei pe Timoc și Morava și au fost decorați de principele Serbiei cu ordinul Takova au fost autorizați de către principele Carol să poarte acest ordin. Medicii ambulanței românești care au servit în Serbia și au fost de asemenea decorați de principele Milan cu ordinul Takova primiseră anterior autorizația să poarte respectivul ordin”³⁹.

3.4. *Ultima șansă a păcii: conferința de la Constantinopol a reprezentanților marilor puteri.* Această conferință, penultima încercare colectivă de a rezolva pe cale pașnică criza orientală, situează și România pe un loc central în preocupările presei europene.

3.4.1. O „Belgie a Orientului” între puterile antagonice. În noiembrie 1876, cînd convocarea conferinței devenise cunoscută, săptămînalul francez „Le mémorial diplomatique” publică un important articol, din care am mai citat, și al cărui rest este acum necesar să-l reproducem.

³⁷ „Il Diritto”, 13 ianuarie 1877.

³⁸ „Allgemeine Zeitung”, Augsburg nr. 1, luni, 1 ianuarie 1877, p. 2 (vezi și IRD III, doc. nr. 12).

³⁹ „Allgemeine Zeitung” (supliment), Augsburg, nr. 69, sîmbătă, 10 martie 1877, p. 1040 (IRD III, doc. nr. 31).

„România, scria comentatorul anonim al revistei franceze, se găsește astăzi într-o situație care impune atenția puterilor. Prin înțelepciunea politicii sale, prin prudența de care a dat dovadă în toate acțiunile sale, prin eforturile sincere pe care le-a depus neîncetat de a nu se abate cituși de puțin de la poziția de neutralitate ce i-o prescriu tratatele, ea a evitat destule dificultăți diplomației europene, a cărei misiune este atât de delicată în momentul de față, lucru de care se va ține, fără îndoială, seama.

Și au existat, totuși, două momente deosebite în care i-a fost destul de greu să păstreze această linie de conduită. Mai întâi atunci când bulgarii au lansat acel strigăt disperat de ajutor care a găsit un ecou atât de puternic în regiunile dunărene, încât puțin a lipsit ca populațiile românești să se lase antrenate; apoi, atunci când manevrele Rusiei au compromis neutralitatea principatului.

Cabinetul Brătianu-Ionescu⁴⁰ a știut să triumfe asupra impulsurilor de moment și să reziste ispitei de a juca un rol preponderent, aruncând greutatea forțelor sale — care nu sînt de disprețuit — și a influenței sale morale — care este însemnată — tocmai în acest talger al balanței pe care i-ar fi plăcut să-l vadă coborînd.

Această moderație și acest dezinteres, investind guvernul român cu noi titluri care-l recomandă bunăvoinței cabinetelor (europene), i-au conferit anumite drepturi. Într-adevăr, conferința ce se va ține la Constantinopol nu poate să nu facă nici o deosebire între altitudinea corectă a acestui Principat și aceea a provinciilor a căror situație ea este chemată să o reglementeze. Bunul simț, ca și dreptul, ar fi profund lezate dacă cei ce au compromis pacea europeană ar fi singurii beneficiari ai complicațiilor pe care le-au creat și care sînt pentru întreaga Europă o sursă de inextricabile încurcături.

Pretențiile României sînt, indiferent ce s-a spus pînă acum despre ele, extrem de modeste. Această țară nu urmărește nici independența, nici vreo extindere teritorială oarecare, și, în consecință, nu pune sub semnul îndo-

ieli principiul integrității Imperiului otoman. Ceea ce dorește ea nu reprezintă pentru nimeni un mister: *Memoriul* d-lui Kogălniceanu, care a fost supus acum cîteva luni puterilor, precum și Porții⁴¹, și pe care noi l-am publicat, face cunoscut cu exactitate tot ceea ce cere România, tot ceea ce revendică ea în numele dreptului ei istoric, al capitulațiilor încheiate cu însuși Imperiul otoman și al titlurilor pe care i le conferă creșterea resurselor ei materiale, progresele ei în toate domeniile și, mai cu seamă, marea dezvoltare pe care au căpătat-o în cadrul ei instituțiile liberale.

Acest *Memoriu*, a cărui singură vină poate să fi fost aceea de a nu fi survenit la momentul potrivit, nu mai este expus acum unui astfel de inconvenient. Apropiata întrunire a conferinței îi atribuie, dimpotrivă, un interes și o importanță excepțională; nu încapă îndoială că el va forma obiectul unui studiu atent și că argumentele pe care le invocă România în sprijinul cererilor sale vor fi cumpănite cu grijă și într-un spirit binevoitor acestui Principat⁴².

Fără îndoială, unele aprecieri din acest comentariu nu sînt concordante cu realitățile, pentru că exprimă un anumit punct de vedere despre *statu-quo*-ul european. Astfel, *Memoriul* în șapte puncte constituie totuși, prin el însuși, actul unui stat independent. De asemenea, întrucît era produsul unor speranțe legate *tocmai* de conjunctură, dar și al unor temeri în ceea ce privește evoluția viitoare a situației României, e greu de crezut că ar fi survenit la un moment nepotrivit. Este de reținut, însă, că un astfel de comentariu din partea unei reviste cu greutate servea cauza României și că publicul francez era larg informat asupra revendicărilor ei.

În privința conferinței, a desfășurării ei și a pozițiilor puterilor, lunarul englez „Blackwood's Edinburgh Magazine” publica, mai tîrziu, următorul comentariu, de pe o poziție politică specifică:

„Campania diplomatică recent încheiată este atât de interesantă, încît nu pregetăm să reamintim cititorilor noștri principalele incidente produse în cursul ei, în măsura în care

⁴⁰ Guvernul prezidat de I. C. Brătianu, care a succedat în iulie 1876 cabinetul Manolache Costache Epureanu și în care Nicolae Ionescu a deținut — între două ministere ale lui Kogălniceanu — portofoliul afacerilor străine, pînă la 31 martie/12 aprilie 1877.

⁴¹ *Memoriul* în șapte puncte al guvernului român, înaintat la 16/28 iunie 1876 marilor puteri și Porții.

⁴² „Le Mémorial diplomatique”. *Journal international, politique, littéraire & financier*, 13, nr. 47, simăbătă, 18 noiembrie 1876, p. 750 (IRD III, doc. nr. 7).

au fost dezvăluite pînă acum. Ea va rămîne mult timp un eveniment memorabil în istoria Europei, iar dacă ne este îngăduit să sperăm că proiectele turcești de reformă administrativă vor prinde viață și vigoare de pe urma celor petrecute, nu mai mică va fi plăcerea cu care Europa, la fel ca și Anglia, va urmări eșecul agitației nedemne pe care o fac propagandiștii ruși peste hotare și intriganții noștri liberali la noi acasă⁴³. Fără îndoială că pericolul unei intervenții rusești active a fost la un moment dat cît se poate de real. La începutul conferinței, după cum relatează corespondentul din Austria al ziarului «The Times», Rusia, dornică să risipească orice urmă de îndoială în privința hotărîrii ei de a înfăptui ocupația sub o formă sau alta, a dat, într-o notă adresată puterilor, lămuriri în privința limitelor și obiectivelor intervenției sale. Misiunea pe care și-o asuma, declara ea, era o misiune de pace. Nu avea intenții agresive față de Turcia, ci dorea numai îmbunătățirea situației populațiilor creștine, fără să aducă vreo atingere suveranității sultanului sau să violeze integritatea domeniilor acestuia. Războiul putea să se producă numai dacă turcii ar fi încercat să se opună acestei misiuni de pace. În acest caz, armata rusă, în înaintarea ei, ar fi procedat la organizarea teritoriului după principiul autonomiei locale. Dacă ar fi înaintat prin România sau Serbia, ar fi fost folosite în acest scop autoritățile locale. Într-o provincie a inamicului urma să fie numit imediat un guvernator general rus. Pentru transpunerea în viață a acestui proiect, o serie de funcționari civili aveau să fie atașați pe lingă armata de la Dunăre. Dacă Rusia reorganiza Bulgaria în acest mod, Austria avea mină liberă să îndeplinească aceeași misiune în Bosnia și Herțegovina. Acesta era programul avansat — planul mărturisit al operațiilor. În momentul acela și-a făcut apariția în scenă plenipotențiarul englez și, un timp, totul a mers strună [...]. La 11 decembrie, cei nouă reprezentanți ai celor șase puteri europene au ținut prima lor

ședință la ambasada Rusiei. Acordul cel mai deplin se profila la orizont [...]. Conferința preliminară a durat aproape două săptămîni. Plenipotențiarul, prevăzînd prea puțin rezultatul acestei strălucite experiențe, au decis să excludă Turcia pînă cînd vor fi fost redactate condițiile pe care Europa unită avea să i le supună spre acceptare. Dacă s-ar fi dovedit cu adevărat că Europa unită era aceea care ținuse conclavul, atunci nu încapă îndoială că un atare mod de a proceda ar fi fost cel înțelept. În realitate, o Europă sfîșiată de grave contradicții asista în secret la ședințe. [...] Planul adoptat la conferințele preliminare, urmate de ședințe plenare, nu a făcut decît să scoată și mai bine în evidență eșecul pe care-l suferea Europa — să dea în vileag perfidia pretențiilor care o reuniseră. [...]

Preponderența slavă la Dunăre, pieirea Porții, prăbușirea Ungariei nu puteau fi indiferente Germaniei. Sau, ca să cităm un binecunoscut pasaj aparținînd d-lui Klackzo: «Din ziua în care Prusia a început să fie identificată cu întreaga Germanie, sau mai curînd asimilată ei, ea a moștenit prin forța lucrurilor toate interesele Germaniei și toate influențele Germaniei pe malurile Dunării și la poalele Balcanilor. De atunci încolo, partea ce o ia la politica față de Răsărit este mare — mult mai mare decît a Franței sau a Angliei».

Cît privește Austria, deși politica ei a suferit oscilații considerabile de cînd a încheiat tratatul cu Ungaria în 1867 și chiar după izbucnirea recentelor tulburări, linia ei de conduită a fost încă de mult una de fermă împotrivire față de orice agresiune dinspre Nord. Aspirația la o politică mai activă în Răsărit, atît de susținută în momentul dezastrelor din 1866, și poate unele intenții de a transpune în fapt ideea lui Kossuth a unei confederații dunărene sub dominație maghiară, au dus la o atitudine conciliatoare față de Rusia, căreia i s-a alăturat împăratul Franței. Rezultatul a fost că garnizoanele turcești au fost înlăturate din Serbia, România și-a accentuat independența, cretanii au dobîndit autonomie. Această politică nu a rezistat multă vreme și atît Franța, cît și Austria au renunțat la intrigile lor în Răsărit. [...] A început să se recunoască faptul că o invazie rusească încununată de succes și stabilirea ei (a Rusiei) în provinciile insurgente ale Turciei, dominația ei pe cursul inferior al Dunării ar reprezenta o lovitură de moarte pentru imperiul

⁴³ Dezideratul-pronostic al comentatorului englez avea să fie infirmat de evenimentele ulterioare: după cum se știe, numai cu o lună mai tîrziu, Turcia avea să respingă încă o dată cererile reiterate prin protocolul încheiat la Londra în ziua de 31 martie 1877 de către reprezentanții puterilor semnatare ale tratatului de la Paris (cu excepția celui otoman), iar nu mult după aceea, la 24 aprilie, urma să survină declarația de război a Rusiei imperiale.

austriac. [...] În (cartea sa) *Politica Angliei în Răsărit* (p. 10), baronul Henry de Worms declară că "este pur și simplu o chestiune de viață și de moarte pentru Austria să nu admită ca dominația Rusiei în Europa Răsăriteană să se extindă dincolo de limitele ei actuale" ⁴⁴.

În ceea ce privește Germania, poziția ei este descrisă de o revistă berlineză după cum urmează:

"Punctul de referință călăuzitor pentru politica germană rămâne Franța, care nu-și consideră înfrângerea ca definitivă și se reface cu o iuțeală care încurcă toate socotelile. Ea însă nu va fi în stare, o lungă perioadă de timp, să întreprindă singură un război ofensiv victorios împotriva Germaniei și Rusia este singurul său aliat posibil în această privință. [...] Posibilitatea alianței ruso-franceze este prin urmare pericolul viitorului, politica noastră trebuind să fie dominată de acest considerent. Putem dori tot atât de puțin o sporire a puterii rusești ca și pe aceea a puterii franțuzești" ⁴⁵. "Pentru că Germania se află pînă acum pe locul doi" — consideră comentatorul — Bismarck "urmează regula ca, atîta timp cît Rusia și Austria sînt unite, să meargă împreună cu ele" ⁴⁶.

Privită dintr-un punct de vedere tot german, poziția Rusiei la această conferință apărea în felul următor: "O diplomatie extraordinar de abilă s-a așternut pe lucru spre a pune la îndemînă, în locul unui teatru de război generalizat, o arenă precis delimitată și lipsită de asperități politice. Orice amestec indezirabil și incomodant din partea unei singure puteri europene pare deocamdată înlăturat" ⁴⁷.

În timpul conferinței, presa franceză, sau în orice caz organe ale ei care mai dezbătușeră problema de pe această poziție, sprijină ideea „Belgiei Orientului”. „După opinia noastră, scria astfel „Le Temps”, dacă bărbații de stat ai Turciei și-ar vedea lămurit interesele, ar trebui să nu se mărginească a acorda românilor ceea ce cer; ei ar trebui

să propună conferinței constituirea Principatelor-Unite într-un stat independent și neutru, ca Belgia, și sub garanția puterilor europene. Dintre toate măsurile imaginate pentru a apăra Turcia de periculoasa vecinătate a rușilor nici una n-ar fi atît de serioasă și atît de eficace ca neutralitatea României" ⁴⁸.

3.4.2. *În apărarea drepturilor imprescriptibile ale României lezate de Constituția otomană.* La 23 decembrie 1876 (11 după stil vechi) este promulgată Constituția otomană ale cărei articole 1, 7 și 8 modificau brutal statutul politic și de drept al României. Succesiunea demersurilor guvernului român în cuprinsul lunilor decembrie 1876 și ianuarie 1877 este cunoscută. În presa europeană, „chestiunea română” literalmente explodează. Și nu sînt doar reacții sentimentale, simple declarații de simpatie și solidaritate. Gazetele cele mai serioase publică lungi articole în care drepturile imprescriptibile ale României, lezate într-un chip atît de neîntemeiat, sînt reamintite tuturor cu un lux de informație istorică, cu o competență juridică și o logică de fier ce fac cinste autorilor lor. O revistă de o înaltă ținută cum era „Le Mémorial diplomatique” va consacra chiar un ciclu de articole, din ianuarie pînă în martie, conflictului româno-turc. Semnificativ este că acest conflict apare înregistrat, cu o atitudine declarat favorabilă guvernului român, în broșura cu textul Constituției editată și comentată de J. A. H. Ubicini, vechi prieten al României și bun cunoscător al realităților din imperiul otoman ⁴⁹. Ceea ce înseamnă că cititorul cultivat din Occident care lua cunoștință pe această cale de textul Constituției era informat și asupra reacției autorităților române și temeiurilor ei.

Semnificativ este, de asemenea, că demersul turcesc întîmpină dezaprobare chiar și în tabăra aliaților celor mai consecvenți ai Porții. Astfel, comentînd conflictul româno-turc, revista conservatoare britanică „Blackwood's Edinburgh Magazine” scrie că „Turcia găsește de cuviință să provoace o dispută asupra României prin refuzul tăios de a da lămuriri în privința unor articole din noua Constituție, pe care a proclamat-o ostentativ, peste capul

⁴⁴ „Blackwood's Edinburgh Magazine”, vol. CXXI, nr. DCCXXXVI, februarie 1877, p. 247–248, 258–259 (IRD III, doc. nr. 27).

⁴⁵ „Deutsche Rundschau”, 3, nr. 4, ianuarie 1877 (IRD III, doc. nr. 11).

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ I. von Hartmann. *Der russisch-türkische Krieg, von seinem Beginn bis Anfang Juli*. În: „Deutsche Rundschau”, vol. XII, iulie–august–septembrie 1877.

⁴⁸ „Le Temps”, 13 ianuarie 1877.

⁴⁹ *La Constitution Ottomane du 7 Zilhidge 1293 (23 Décembre 1876)*. Expliquée et annotée par A. Ubicini. Paris, A. Cotillon et Cie, 1877, p. 19–20, 22–23 (IRD III, doc. nr. 8).

plenipotențiarilor. România le-a interpretat ca o violare a independenței sale și acest act agresiv din partea Porții trebuie atribuit unei încrederi trufase în soliditatea propriei poziții⁵⁰.

Din seria articolelor documentate asupra României și asupra raporturilor ei cu Turcia, primul, din punct de vedere cronologic, după cât am putut stabili pînă acum, și unul dintre cele mai bine fundamentate este editorialul publicat la 7 ianuarie 1877 de cotidianul din Augsburg „Allgemeine Zeitung“, sub titlul „Raporturile României cu Poarta“. Evocînd istoricul relațiilor României cu puterile vecine, comentatorul german scrie că, „în măsura în care fostele principate Moldova și Țara Românească au reprezentat dintotdeauna obiect de dispută între Rusia și Turcia — și, din această cauză, nici una dintre menționatele puteri nu era interesată ca ele să aibă o independență deplină — în tot ceea ce era chemat să exprime situația lor politică, în actele publice, s-a strecurat o anumită imprecizie, o neclaritate și chiar un echivoc care au dăunat esențial clarității relațiilor reciproce“⁵¹. În mod corespunzător, „termenii folosiți în acest sens au fost aleși mai curînd cu scopul de a lăsa cât mai mult loc tuturor concepțiilor, căutîndu-se a le împiedica realizarea — care putea duce la noi divergențe — numai prin limitarea dreptului de amestec în treburile lor interne.

Se poate afirma cu deplină temei că și astăzi mai subzistă trei concepții diferite despre relațiile juridice ale României ca stat, după cum ele reflectă vederile țării înseși și ale guvernului ei, pe acelea ale Porții sau pe acelea ale marilor puteri europene.

Poporul român, în ceea ce-l privește, a arătat întotdeauna, cel puțin atunci cînd a fost lăsat să se exprime, că, atît în virtutea vechilor capitulații încheiate de Țara Românească și Moldova cu Poarta în 1392 și 1513, cît și în virtutea noilor angajamente juridice statale, aceste țări nu sînt parte integrantă din Imperiul otoman“. Dar, „odată cu noile războaie purtate de Polonia, Ungaria și mai ales Rusia împotriva Porții, relațiile sale cu țările respective au început să fie caracterizate din ce în ce mai des prin cuvîntul „suzerani-

tate“ — un concept elastic căruia teoria generală a dreptului statal nu a reușit niciodată să-i dea o definiție precisă. La adăpostul lui se poate valida orice drept“. Astfel, „în timp ce Poarta, pe baza dovezilor istorice autentice, a respins odinioară pretențiile Poloniei de a i se ceda unele teritorii din Moldova și Țara Românească, motivînd că ea, Poarta, deținea numai supremația (die Oberhoheit) asupra acestor țări, că în virtutea acestui fapt ele nu făceau parte din Imperiul turcesc și că, în consecință, ea nu putea să cedeze ceea ce nu-i aparținea“, tot ea avea să acționeze mai tîrziu, în temeiul aceleiași drept de supremație, tratînd cu puterile limitrofe principalelor peste capul acestora din urmă ca și cînd ar fi fost vorba de „propriile sale provincii“⁵².

Textul din ziarul german sugerează o paralelă cu aprecierile făcute de Karl Marx, analizînd tratatul ruso-turc din mai 1812⁵³. Identitatea informației istorice și de poziție emanînd de la autori diferiți și separate ca perioadă unul de altul denotă că situația de drept reală a României era bine și de mult cunoscută; de aceea singura concepție validă asupra raporturilor României cu imperiul otoman era aceea a propriului ei popor. De altfel, scrie editorialistul german, după congresul pentru pace de la Paris (1856) „fiecare evoluție faptică ulterioară, fiecare progres ulterior pe care le-a săvîrșit țara pe calea către suveranitatea deplină nu au însemnat, în fața protestelor și rezervelor neputincioase ale Porții, decît tot atîtea prilejuri de umilire efectivă a acesteia din urmă“⁵⁴. Este într-adevăr un fapt istoric de necontestat, subliniază el, că „autoritatea Porții, intrată în declin în decursul ultimului secol, nu s-a manifestat decît prin cramponarea încăpățînată de niște drepturi iluzorii asupra Principatelor creștine, ceea ce n-a făcut decît să ofere mereu dușmanilor ei pretext de intervenție și imixtiune în politica Porții, în timp ce ea nu primea din partea Principatelor nici cel mai mic spor de forță. Poarta și-a înstrăinat înseși Principatele prin faptul că le-a refuzat orice drept suveran și s-a cramponat de punctul ei de vedere teoretic opus evolu-

⁵⁰ Ibidem (respectiv p. 74–75).

⁵¹ Karl Marx, *Insemnări despre români (manuscrise inedite)*, București, Editura Academiei R. P. Române, 1964, p. 106.

⁵² Das Verhältniss Rumäniens zur Pforte. In: „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, nr. 7, duminică, 7 ianuarie 1877, p. 86 (IRD III, doc. nr. 17, p. 76).

⁵⁰ „Blackwood's Edinburgh Magazine“, vol. CXXI, nr. DCCXXXVI, februarie 1877, p. 251 (IRD III, doc. nr. 26).

⁵¹ Das Verhältniss Rumäniens zur Pforte. In: „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, nr. 7, duminică, 7 ianuarie 1877, p. 85 (IRD III, doc. nr. 17, p. 74).

ției reale a raporturilor reciproce. Căci chiar și pe vremea domniilor fanariote, adică în epoca maximei influențe a Porții, presupusa ei suveranitate asupra Principatelor nu a ajuns nici un moment să se pună pe deplin în valoare; astfel, ele au avut întotdeauna frontierele lor vamale, la limita cărora legile de trafic ale Turciei — și nu numai ele, ci și întreaga legislație civilă și penală a Turciei — își pierdeau orice valabilitate. De aceea nici puterile nu au pregetat să-și reglementeze legăturile de trafic cu Principatele tratând direct cu autoritățile acestora”⁵⁵.

„Prelungirea acestei situații anormale și neclarificate, continuă comentatorul, a făcut ca între timp să se dezvolte în țară o forță militară care, ce e drept, încă nu a fost supusă probelor, dar care, prin caracterul și evoluția ei, se află pusă în slujba intereselor țării și de care va trebui în orice caz să se țină seama în condițiile crizei actuale”, întrucât, între altele, ea fusese făurită după modelele europene cele mai moderne: „După înlăturarea influenței rusești, reformele ulterioare se ghidaseră mai întâi după modelul instituțiilor franceze, apoi după al celor prusiene”⁵⁶.

Și el conchide: „Dacă îmbrățișăm acum într-o singură privire aceste relații în totalitatea lor, așa cum s-au înfățișat de-a lungul istoriei și așa cum se văd astăzi în realitatea lor faptică, devine evident că raporturile României cu Poarta, definite la timpul lor prin concepte de drept statal și național, în locul cărora au fost adoptate „cuvinte-cheie” ca «suveranitate», «suzeranitate» sau «parte integrantă a imperiului» trebuiau revizuite, pentru că toate aceste determinări nu se potrivesc cu situația reală, oricât de anormală ar fi ea, și trebuie să se întemeieze pe alte premise decât relațiile istorice și faptice date. [...] Iată de ce protestul formulat de România împotriva includerii ei în această Constituție prin articolele 1, 7 și 8 ne apare tot atât de întemeiat ca și țării vizate”⁵⁷.

Ziarul „La République Française” din 8 ianuarie, reproducând articolele 1 și 7 ale Constituției otomane, reamintește și el, în comentariul cu care le însoțește, temeiurile legale ale suveranității depline a României: „Pentru a ne da seama cu precizie de impor-

tanța acestui incident care poate avea consecințe grave, mai cu seamă în starea de tulburare în care se găsește azi Europa, trebuie să ne referim la drepturile istorice ale principatelor Țara Românească și Moldova, care, unite sub aceeași cîrmuire de la 1859 pînă la 1861, s-au contopit la această din urmă epocă într-un singur stat sub numele de România. Ambele principate datează după istorie din secolul al 13-lea și chiar din acel moment s-au bucurat de autonomia lor și și-au apărut cu curaj propria lor existență contra vecinilor lor polonezi, unguri, tătari și turci; dar lupta nefcetată amenințînd sleirea puterilor celor două state mici, fiecare în parte s-a hotărît să încheie un tratat cu puterea care atunci avea o poziție mai bună pentru a le apăra, adică cu Turcia; tratate în virtutea cărora, prin mijlocirea unui tribut anual, aceasta se angaja să dea ajutor muntienilor și moldovenilor în contra tuturor inamicilor care îi vor ataca. Tratatele care au legat Țara Românească cu Turcia sînt de la 1391 și de la 1460; acelea care privesc Moldova sînt puțin posterioare, 1511 și 1529. După stipulațiile acestor contracte, principatele nu înstrăinau în nici un mod dreptul lor de a se guverna după legile lor naționale; principiul, aleși de națiune, păstrau drepturile suverane de a încheia pace și de a face război și facultatea de a trata cu țările străine; Poarta nu putea să se amestece în treburile interne ale principatelor, dintre care unul, Moldova, păstra titlul de «Stat independent» în tratatul din 1529 (art. 9). Este drept să recunoaștem că aceste stipulații au fost adeseori violate și că, în fapt, ambele state române au fost uneori tratate ca țări subjugate de sultani. Cu toate acestea, dreptul nu a putut fi distrus, nici chiar micșorat prin acele abuzuri și a rezistat atît de bine, încît tratatul de la Paris din 1856 l-a consfințit menționînd că tratatele din secolul al XV-lea și al XVI-lea, ale căror date le-am indicat mai sus, constituie baza dreptului public actual al Țării Românești și al Moldovei. Unirea ambelor principate nu a luat nimic din puterea acestui ansamblu de tratate în contra căruia Constituția turcească nu poate nimic cu drept.

Nu voim a anticipa nicidecum asupra urmărilor noii complicații ce se ivește în afacerea Orientului; dar dacă Midhat-pașa este înțelept, el nu va persista a susține niște pretenții nelegale, contrarii totodată dreptului și inte-

⁵⁵ *Ibidem* (respectiv p. 76–77).

⁵⁶ *Ibidem* (respectiv p. 77).

⁵⁷ *Ibidem*, p. 87 (respectiv p. 77–78).

rezulii bineînțeles al țării sale. În orice caz, atitudinea atât de corectă ce a adoptat în tot timpul duratei crizei orientale cabinetul din București merită îndestul ca puterile semnatare ale tratatului de la Paris să nu tolereze cîtuși de puțin o uzurpare nedreaptă și păgubitoare pentru România⁵⁸.

Articole de ținută serioasă publică și ziarele „L'Echo”, „Le Mémorial diplomatique” (după cum am mai spus), „L'Indépendance Belge”, „L'Italie”, iar luări de poziție în favoarea României întâlnim în „Norddeutsche Allgemeine Zeitung”, precum și în alte gazete germane. „La République Française” rezumă astfel noua întorsătură luată de evenimente: „«Chestiunii Orientului» a venit să i se alăture și «chestiunea României»⁵⁹. Iar gazeta vieneză „Fremdenblatt” scrie pe un ton decis: „Numai trufia turcească a putut să degradeze, în Carta lui Midhat-pașa, provinciile dunărene într-o provincie privilegiată și pe români în otomani, iar pe principele lor într-un șef pendinte de marele stăpîn. Legătura care mai unește astăzi pe principele României cu marele sultan de la Constantinopol este atât de slăbită și atât de puțin solidă, încît turcii ar face bine să se păzească de orice experiență nesigură și să nu aducă supărare României. Nu, Principatele Unite nu sînt nicicum o provincie a imperiului turcesc și nici măcar o provincie privilegiată, și înțelegem fără nici o greutate ca supușii principelui Carol, care n-au nici cea mai mică dorință de a se numi otomani, să se prevaleze de acest drept și să protesteze împotriva pretențiilor ridicate de turci”⁶⁰.

Puțin mai trîziu, în martie 1877, profesorul universitar E. R. N. Arntz, cunoscută personalitate a vremii, ținea la Universitatea din Bruxelles o conferință de mare răsunet. Această conferință, care era de fapt un studiu capital, a fost editată apoi și în broșură. Sub această formă a fost tradusă și publicată și în românește în 1881 de unul dintre foști săi discipoli, doctorul în drept, în științele politice și administrative Th. G. Măndru.

E. R. N. Arntz examina situația României din punctul de vedere al dreptului internațional și cerea instaurarea unei noi ordini europene întemeiate pe dreptul ginților. Stu-

diul se încheia astfel: „Pentru a-și revendica suveranitatea și independența deplină și integrală, România poate să invoce principiile și tradițiile dreptului internațional. Marile unități ale familiei umane, cum numim naționalitățile, au dreptul de a-și trăi propria lor viață, de a fi independente și de a se dezvolta fără piedici și fără opresiune. Departe de noi intenția de a susține doctrina care propovăduiește disprețul față de tratate și dreptul de a le rupe arbitrar, doctrină care subminează orice drept. Dar convențiile internaționale, ca și instituțiile politice interne, își au timpul lor. Atunci cînd cei cărora le sînt încredințate destinele imperiilor nu știu să le transforme la momentul oportun, potrivit nevoilor societății omenesti și legilor progresului, ele cad și se sfărîmă, ramuri moarte ale arborelui civilizației care trebuie să crească și să se întindă peste întreg universul. Noi spunem împreună cu savantul nostru prieten d. Rolin Jaquemyns: «Evoluția curentului de idei reclamă tot mai mult o politică internațională care nu se întemeiază pe vagi idei de echilibru, ci pe drept; iar dreptul internațional, în ce-l privește, în ciuda imperfecțiunii sale, tinde să pună deasupra intereselor egoiste și trecătoare adăpostindu-se sub acoperișul formalismului îngust interesele permanente ale omenirii». Astfel încît „un stat european de importanța României și avînd o civilizație ca a ei nu poate să fie menținut sub dependența Turciei. Dacă tratatele nu au asigurat îndestul independența sa, principiile dreptului ginților reclamă aceasta”⁶¹.

Traducătorul român al lucrării, în prefața versiunii sale, percepea clar marile foloase — chiar dacă pentru moment numai moral-intelectuale — ale unor astfel de luări de atitudine prin presă, bine fundamentate (ele au fost, după cum am arătat mai sus, mai numeroase decît credea Th. G. Măndru): „Conferința aceasta, *celebră* prin valoarea ei științifică, [...] a avut pentru noi românii *imensul rezultat de a ne face cunoscuți străinătății cu adevărata noastră situațiune internațională, pledîndu-ne drepturile strămoșești*, în preziua unor mari evenimente ce se preparau”⁶².

⁵⁸ „La République Française”, 8 ianuarie 1877.

⁵⁹ „La République Française”, 8 ianuarie 1877.

⁶⁰ „Fremdenblatt”, 9 ianuarie 1877.

⁶¹ E. R. N. Arntz, *De la situation de la Roumanie au point de vue du droit international*. In: „Revue de droit international et de législation comparée”, 9, 1877, p. 47—48 (IRD III, doc. nr. 9, p. 58—59).

⁶² IRD III, doc. nr. 9, p. 61, nota 8.

ECOURILE RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚĂ ÎN DOCUMENTELE ȘI PRESA DIN IAȘI

DUMITRU IVĂNESCU

Istoria românilor este străbătută de permanența luptei lor pentru libertate, unitate și independență. În condițiile epocii moderne câteva momente importante și-au pus amprenta asupra destinului acestui neam. Revoluția română de la 1848 a avut drept crez realizarea unității naționale în cadrul frontierelor aceluiași stat și obținerea independenței. „Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă — spunea N. Bălcescu — prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații; căci vroom fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire“.

La scurt timp după evenimentele care au avut loc în 1848, doborând opoziția internă și externă, masele populare, având în frunte pe cei care au fost promotorii revoluției, au reușit, în ianuarie 1859, să realizeze mărețul act al unirii Moldovei cu Țara Românească. Unirea din 1859 a constituit fundamentul victoriilor obținute de poporul român în lupta pentru desăvârșirea unității naționale și statale. În contextul european al vremii, realizarea Unirii înaintea unor state ca Italia și Germania a trezit nu numai admirație, dar a demonstrat vitalitatea poporului român și dorința lui de a fi unit și liber. Unirea a creat condițiile necesare înlăturării suzeranității otomane, a obținerii independenței de stat a României.

Proclamarea la 9 mai 1877 a independenței de stat a României s-a făcut ca urmare a puternicei crize în care se afla sistemul de dominație otomană, șubrezit în urma mișcărilor de eliberare a popoarelor din Balcani și a izbucnirii războiului ruso-turc. Dar cum obținerea independenței nu se putea realiza decât cu arma în mână, guvernul român a încheiat, la 4 aprilie 1877, o convenție cu Rusia în baza căreia armatele ruse puteau trece spre Balcani cu obligația de a „respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și tratatele existente, precum și a menține și a apăra integritatea actuală a României“. La 9 mai

1877, în fața Adunării Deputaților, Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, afirma: „Domnilor deputați. Sîntem independenți, sîntem o națiune de sine stătătoare, nu am nici cea mai mică îndoială și frică de a declara în fața Reprezentanței Naționale că sîntem o națiune liberă și independentă“. Proclamarea independenței a fost primită cu rezervă de cancelariile europene. Ea trebuia cucerită pe cîmpul de luptă pentru a fi recunoscută de puterile europene și impusă Imperiului otoman.

Arhivele Statului din Iași păstrează în tezaurul documentar, alături de alte nenumărate valori de interes istoric, mărturii ce vorbesc de lupta poporului român pentru cucerirea independenței naționale. Telegramme, scrisori, memorii, rapoarte ale oficialităților vremii, fotografii etc., toate acestea alcătuiesc o imagine revelatoare asupra sacrificiilor pe care întreaga națiune le-a făcut în anii 1877—1878. În fondul arhivistic al Primăriei municipiului Iași se află mai multe documente referitoare la: rechizițiile necesare armatei române, listele de subscripții făcute în folosul soldaților români răniți, măsurile luate pentru încadrarea armatei ruse, eforturile depuse de locuitorii județului Iași pentru a trimite armatei române, printre altele, 20 000 ocale de piine¹, motiv pentru care ministrul de război își manifesta, în telegrama sa din 22 aprilie 1877, „recunoștința pentru patriotica ofrandă“² a ieșenilor. Iar pentru a veni în ajutorul victimelor războiului „Comitetul central din Iași pentru ajutorul ostașilor răniți“ a pregătit două ambulanțe³, una pentru spitalul de la Turnu Măgurele și alta pentru cîmpul de luptă și a organizat la Iași, „grație patrioticului concurs întîmpinat din partea inimilor generoase“⁴, un spital pentru răniți.

De un real interes sînt documentele ce vorbesc despre desfășurarea ostilităților. Mai multe telegramme semnate de Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de externe, aflate în colecția de „Documente“ a Arhivelor ieșene, evidențiază câteva momente importante din timpul conflictului armat româno-ruso-turc:

¹ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 101/1877, f. 50.

² *Ibidem*, f. 23.

³ „Curierul de Iași“, an. X, nr. 77, din 17 iunie 1877.

⁴ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 107/1877, f. 12.

ruperea relațiilor cu Poarta⁵, bombardamentele efectuate de turci asupra Calafatului⁶, primele victorii ale armatei române, capturarea lui Osman Pașa și căderea Plevnei, veste care, se spune într-un document, „a străbătut ca un fulger în toate unghiurile țării și a făcut să tresalte bătrînul municipiu al Iașilor”⁷.

În luptele de la Nicopole, Vidin, Grivița, Smîrdan, Plevna, Rahova, armata română s-a acoperit de glorie. Presa contemporană a evocat, cu lux de amănunte, sacrificiile făcute de întregul popor român pentru obținerea independenței, eroismul ostașilor români și dorința lor de victorie. Corespondenți de presă români și străini au mers pînă în primele linii ale luptei, au stat în corturi alături de ostași, au fost martori oculari ai evenimentelor, pe care le-au prezentat în paginile ziarelor. Astfel „Curierul de Iași” cuprinde în coloanele sale faptele celor care au scris atunci istoria țării, ca și ecoul internațional al acestora. Spicuim cîteva știri din bogăția de informații ce se găsește în acest cotidian.

În ziua de 20 august 1877, armata română trece Dunărea la Corabia, moment așteptat cu gîndul împlinirii aîtor speranțe și salutat de ziarul ieșean astfel: „Armata română a trecut Dunărea. Știrea aceasta a făcut să tresară inimile ca la amintirea zgomotelor de vitejie și de izbînde străbune. Mame, surori, soții și copii au șters lacrima ce le brăzda fața după fiul, fratele, soțul și părintele plecat și au strigat cu întreaga țară: trăiască armata română!”⁸. Zece zile după această dată, la 30 august, are loc a treia bătălie asupra Plevnei, la care participa și armata română. Cucerirea Plevnei era obiectivul principal al trupelor româno-ruse pentru a realiza trecerea la sud de Balcani. Dar pentru aceasta trebuia mai întîi cucerită reduta Grivița, numită și „cheia Plevnei”. După însuccesele anterioare ale aliaților, s-a fixat ca cea de a treia bătălie asupra Plevnei la care participa și armata română, să aibă loc în ziua de 30 august 1877. Scrisoarea sublocotenentului Cugler, decorat ulterior cu ordinul „Steaua României”, către sora sa, poeta Matilda Cugler Poni, soția savantului Petru Poni, este o oglindă fidelă a primului atac

dat la 30 august 1877 de trupele române asupra redutei Grivița II, în fața căreia au rămas 2 800 de morți și răniți. Aici au căzut eroi ale căror nume sînt scrise cu majuscule în cartea istoriei naționale: maiorul Șonțu, căpitanul Nicolae Valter Mărăcineanu, locotenentul Șurcă și mulți alții.

Așa după cum reiese din memoriile generalului român Alexandru Cernat, cit și din rîndurile scrise de sublocotenentul Cazimir Cugler, dintr-o eroare comisă la efectuarea recunoașterii pozițiilor, nu a fost văzută decît o singură redută, cînd în realitate erau două: „Cîteva zile mai înainte de atacul din 30 august, se spune în scrisoare, statul major rus făcu o recunoaștere a pozițiilor din jurul Plevnei și găsiră de mare importanță poziția ocupată de reduta Grivița, ca una ce domina valea Plevnei. Pentru aceste motive se și hotărîră ca să se dea atac acestei redute pe care ei o numeau „cheia Plevnei”. Trei zile înainte de atac se făcu recunoașterea pozițiilor din jurul redutei Grivița, aceste recunoașteri însă se făcură de la mare distanță și numai din două puncte opuse. Întîia recunoaștere se făcu din dreptul pozițiilor ocupate de divizia a IV-a română și a doua din partea opusă, unde se afla divizia a III-a română. Din aceste două puncte opuse se vedea reduta Grivița înconjurată de un platou care se înclina foarte ușor, dacă însă Statul major rus și-ar fi ales un punct intermediar acestor două și s-ar fi apropiat mai mult de redută, ar fi văzut că sînt două redute, care se mascau una pe alta și că reduta Grivița II avea în fața sa o vale în care oricîte trupe ai fi virît trebuiau să piardă sub focurile încrucișate ale inamicului”⁹.

„În ziua de 30 august pe la orele 12 — scrie sublocotenentul Cazimir Cugler — deja trupele ce trebuiau să atace se aflau în pozițiile de unde trebuiau să înceapă atacul. La ora 3 se dădu semnalul de atac: atunci 2 companii din regimentul 10 Dorobanți ieșiră în tiraliori înainte, în urma acestora veneau alți soldați cu scări și gabioane, iar după aceștia venea coloana de asalt compusă dintr-un batalion sub comanda căpitanului Valter Mărăcineanu”¹⁰. Ostașii români ajunși pe creasta dealului au fost întîmpinați cu obuze de tun, dar, „aceste obuze n-ar fi fost nimica dacă

⁵ *Ibidem*, colecția „Documente”, P. 796/6.

⁶ *Ibidem*, P. 796/4.

⁷ *Ibidem*, fond Primăria municipiului Iași, dosar 11/1877, f. 84.

⁸ „Curierul de Iași”, an. X, nr. 90, din 21 august 1877.

⁹ Arh. St. Iași, fond „Petru Poni”, mapa „Matilda Poni”, nr. 1580.

¹⁰ *Ibidem*.

n-ar fi fost în fața noastră de scoborît o vale sub focurile continue ale turcilor din redute, care, în linie dreaptă, nu erau mai departe de 400 m"¹¹. După trecerea acestei văi, trebuia urcată panta la capătul căreia se afla reduta Grivița. „În această vale au căzut morți maiorul Șonțu, căpitanul Panu, sublocot. Ulescu pe care i-am văzut"¹². O canoadă teribilă îi întâmpină pe români după ce intrară în pădurea din fața redutei. „Aici a fost cel mai mare măcel care și-l poate închipui cineva. Obuzele cădeau în număr mare, răsturnînd pomii, omorînd cîte 10 pînă la 12 oameni fiecare obuz. Foarte puțini oameni reușiră a trece pădurea, iar dintre ofițeri ajunseră pe platoul din fața redutei numai căpitanul Valter Mărăcineanu, sublocot. Stanciu, sublocot. Nancovici, eu și un ofițer din reg. 10 Dorobanți și locot. Șurcă. Căpitanul Valter a căzut la 12 pași departe de redută lovit de 2 gloanțe, lîngă el a căzut ofițerul din reg. 10 Dorobanți, la cîțiva pași mai încolo locot. Șurcă, iar lîngă redută am ajuns eu, sublocot. Nancovici, care căzu mort și sublocot. Stanciu, lovit de un glonte în piept"¹³.

Actele de eroism pe care le-au săvîrșit fiii orașului Iași, aflați în Regimentul 13 dorobanți, pentru cucerirea Griviței, sînt exprimate cu deosebit entuziasm de Mihail Kogălniceanu în telegrama trimisă prefectului Iașilor și reprodusă în nr. 94, din 31 august al „Curierului”. Dar iată conținutul telegramei: „Întiul regiment care a dat piept inamicului și al cărui drapel a fost întiul drapel al armatei române care a primit botezul de sînge este al 13-lea regiment de dorobanți, compus din fiii ieșenilor. Acest drapel este astăzi decorat cu marele cordon al Steii României. Ca mai totdeauna Iașii, și astădată, a fost înainte mergător. Mîndru de a fi ieșean rogu-vă a felicită din parte-mi pe concetățenii mei. 30 felicită din parte-mi pe concetățenii mei. 30 august 1877. Kogălniceanu”.

Adevărate și justificate elogiile primesc ostașii români din partea corespondenților de presă străini, ale căror relatări, apărute în străinătate, au fost reluate și în paginile ziarului ieșean. După primele succese ale trupelor române la 27 august 1877 și după cucerirea redutei Grivița I la 30 august, iată ce scriau acești

observatori: „Trupele române au împlinit misiia lor în mod strălucit, armata română mi-a făcut o impresie surprinzătoare”¹⁴, afirma corespondentul de presă al ziarului „Augsburger Allgemeine Zeitung”, iar cel al ziarelor „Bund” din Berna și al „Gazetei de Chicago”, care a mers alături de armata română pînă la înfîlîirea cu inamicul, scria: „Fiind însumi ofițer într-o armată străină cred că aprecierea mea poate avea oarecare valoare. Eu m-am alăturat pe lîngă compania a 5-a din Regimentul al 5-lea cu care am intrat în linia de tiraliori. După puține momente ne primește un foc cum nu am văzut nici la Solferino, nici la Custoza. După două ore turcii erau izgozniți din reduta pe care o luară dorobanții cu baioneta. Nici odată nu aș fi crezut să văd atîta bravură la o trupă care pînă acum nu a cunoscut focul. Azi am ferma convingere că armata română merită a fi pusă lîngă orice armată a Europei și oricine poate fi mîndru de soldații și ofițerii ei, care au dat probe atît de strălucite de vitejie”¹⁵. Ziarul ieșean reproduce și articolul *România și războiul* semnat de corespondentul de presă al ziarului englez „The Daily News”, care, ca și ceilalți confrăți ai săi, după ce a asistat la primele lupte ale armatei române scria: „Una din surprizele acestui război a fost neașteptata valoare și vitejie arătată de trupele române și în general eficacitatea și soliditatea armatei române. Oamenii de felul acelor care au rupt cercul de foc în reduta Grivița, deși pentru prima oară auzeau șueratul ghiulelelor inamice, sînt oameni ale căror dorințe nu pot fi disprețuite”¹⁶.

Victoria de la Rahova, merit incontestabil al armatei române, a provocat un puternic ecou în opinia publică românească și străină, fiind amplu comentată. Presa ieșeană reproduce cu acest prilej telegrama de felicitare a localnicilor adresată ostașilor români. „Înfrîngerea turcilor la Rahova — se spune în telegramă — împletește lauri noi armatei române. Astăzi stîndardul ei cu mîndrie filfîie pe cetatea învinșilor turci și spune Europei și lumii că vitejia străbună a neamului nostru n-a apus, ci după secole răsare în vechea ei strălucire. Noi, cetățeni ai Iașului, la auzirea acestei biruințe și cu entuziasmul datorat fap-

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „Curierul de Iași”, an. X, nr. 95, din 2 septembrie 1877.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 97, din 7 septembrie 1877.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 121, din 6 noiembrie 1877.

tei, cu căldură salutăm pe tinăra și eroica armată, ce este sufletul națiunii și admirarea popoarelor”¹⁷. Marele duce Nicolae adresându-se lui Carol recunoștea „bravura și solidele calități militare ale armatei române”¹⁸ și afirma că „izbinda de la Rahova aparține pe deplin armelor române”¹⁹.

După căderea Plevnei, entuziasmul care i-a cuprins pe toți românii s-a manifestat și la Iași. Mulțimea a invadat străzile orașului strigând: „Trăiască armata română și independența română!” Tot în paginile ziarului „Curierul de Iași” este publicată scrisoarea generalului rus Maiendorf care, după luarea Plevnei, aprecia participarea trupelor române cu următoarele cuvinte: „Aceste tinere trupe a căror educație militară părea abea schițată au știut a arăta în foc tăria și avântul ostașilor celor mai oțeliți în lupte și a dovedit un eroism de care erau inspirați șefii lor, maiorul Mateescu și căpitanul Merișescu”²⁰.

Emoționante sînt și acele mărturii documentare ce vorbesc despre felul în care Iașul a știut să-i întâmpine pe cei care, pe cîmpul de luptă, au reușit, împotriva unei armate bine instruită și echipată, să obțină victorii răsunătoare. În ultima zi a anului 1877 maiorul Gîrleanu, în numele comandantului Diviziei a IV-a, a înaintat lui Scarlat Pastia, primarul orașului, copia telegramei trimisă din București de comandantul Regimentului 13 dorobanți, lt. colonel Petrovanu, prin care se anunța sosirea, la 4 ianuarie 1878, a regimentului erou compus din 3 ofițeri superiori, 21 ofițeri inferiori și 900 de ostași²¹. Telegrama provoacă o firească agitație în rîndurile cetățenilor Iașului, mai ales după ce o publicație a Primăriei îl chema să facă o primire, pe măsura meritelor fiilor și fraților „acestui vechi și ilustru municipiu, asupra căruia acest valoros regiment a aruncat o nouă rază de glorie”²².

Foarte mulți ieșeni au oferit bani pentru organizarea unui banchet cu ocazia sosirii în Iași a regimentului. Printre ei se aflau Petru Poni, Nicolae Gane, Alexandru Livadietti ș.a. De la cei care, din diverse motive, n-au putut

participa la această sărbătoare a Iașului, ne-au rămas mai multe scrisori. Vom cita doar două aparținînd maiorului Gîrleanu și cunoscutului profesor Ștefan Miclă. Primul spunea, în scrisoarea adresată organizatorilor: „Paginile istoriei românilor sînt pline de fapte glorioase. Azi lumea întreagă trebuie să știe că orice picătură de sînge căzută pe cîmpul de luptă a întărit baza independenței române”²³, iar cel de al doilea saluta „pe cei bravi, care și-au expus viața pentru a ne crea o patrie liberă și independentă”²⁴. Din paginile „Curierului de Iași”, acele pagini ce scriu cronică războiului pentru independență, vom mai reproduce doar ordinul de zi dat la 2 decembrie 1877 după cucerirea Plevnei, care sintetizează măreția faptelor înaintașilor noștri: „Povestea faptelor mărețe ale trecutului voi ați îmbogățit-o cu povestea faptelor nu mai puțin mari ce ați săvîrșit și cartea veacurilor va păstra pe neștersele ei foi numele acestor fapte alături de numele vostru”²⁵.

Realizarea independenței de stat a României a avut ca fundament Unirea din 1859 și a constituit un pas important spre desăvîrșirea unității de stat a României.

BRAȘOVUL ȘI RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

ȘTEFAN SUCIU

Războiul pentru independență a reprezentat cauza comună a românilor din toate teritoriile locuite de ei. Cuvîntul scris, ajutoarele materiale și participarea directă a voluntarilor pe frontul de luptă — sînt expresii ale sentimentului ardent de patriotism care a făcut să vibreze ființa poporului nostru în acel fierbinte an 1877.

Ca și în celelalte mari evenimente ale istoriei noastre, ziarele și revistele românești din Transilvania — „Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful român”, „Familia”, în timpul războiului pentru independență n-au fost numai publicații de informare, ci au militat pentru obținerea independenței naționale.

Susținînd eliberarea popoarelor balcanice și independența României, Gazeta urmărea în-

¹⁷ *Ibidem*, nr. 135, din 14 decembrie 1877.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 124, din 18 noiembrie 1877.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 135, din 14 decembrie 1877.

²⁰ *Ibidem*, nr. 132, din 4 decembrie 1877.

²¹ Arh. St. Iași, fond Primăria municipiului Iași, dosar 11/1877, f. 112.

²² *Ibidem*, f. 117.

²³ *Ibidem* f., 129.

²⁴ *Ibidem*, f. 131.

²⁵ „Curierul de Iași”, nr. 135, din 14 decembrie 1877.

făptuirea uneia din sarcinile pentru care a fost creată în 1838 : promovarea și sprijinirea luptei de emancipare a populației române din Transilvania de sub dominația habsburgică. Pornind de la stările de lucruri din imperiul otoman, se oprea asupra situației din imperiul austro-ungar, trăgând concluzia că „după terminarea chestiunii orientale, Europa va fi nevoită să pună problema austro-ungară”¹.

Cucerirea independenței de stat de către România era apreciată de „Gazeta Transilvaniei” ca o nouă premiză favorabilă pentru emanciparea națională și politică a românilor transilvăneni — „cauza ostașului român este cauza generală română... victoria lui este a întregii națiuni”². Pentru aceasta Gazeta a demascat falsa neutralitate a Austro-Ungariei, ca și propaganda filo-turcească desfășurată de cercurile reacționare din imperiul dualist.

De aceea, „Gazeta Transilvaniei” dezbătea în paginile sale, de pe poziții patriotice, frământările legate de criza orientală considerând că „numai prin luptă se poate cuceri libertatea perfectă individuală și națională”³.

Intellectualii brașoveni credeau puternic în dreptatea cauzei poporului nostru și o exprimau hotărât : „secolul nostru este al naționalităților, care nu vor pauza pînă nu-și vor ajunge pe deplin scopul lor, adică libertatea perfectă individuală și națională”⁴.

Proclamarea independenței României la 9 mai 1877 e marcată în Gazetă printr-un articol al lui George Barițiu prin care-și exprimă părerea că România va juca de-acum un rol de seamă în rezolvarea crizei orientale : „România va deveni de azi încolo în soluționarea încurcăturilor pendente un factor însemnat”⁵. Cîteva zile mai tîrziu, referindu-se la același eveniment, Gazeta scria : „Această știre o salutăm cu inima plină de bucurie, căci de acum România va începe o viață nouă, de libertate și independență”⁶.

Sextil Pușcariu, la rîndul său, subliniază entuziasmul care a cuprins populația românească din Transilvania la proclamarea independenței de stat a României. Referindu-se la atitudinea elevilor care învățau la școlile românești din Brașov, Sextil Pușcariu scria : „Toată stu-

dențimea universitară de la Brașov se aduna la noi să vadă cărțile cu stegulețe cu care se însemnau victoriile cele mari de la Grivița și Plevna, cînd această tinerime era în cel mai mare entuziasm de bucurie... Elevii de liceu, fiecare copil și cu toții cîntau — colo-n Plevna și Redute — și toate celelalte cîntări și poezii vitejești, la noi, fără teamă, se făceau manifestații de bucurie”⁷.

„Gazeta Transilvaniei” a desfășurat o intensă campanie de presă în favoarea participării armatei române la operațiile militare, pentru obținerea victoriei împotriva turcilor, pentru ca independența proclamată la 9 mai 1877 să fie confirmată prin participarea armatei române alături de oștile rusești la războiul împotriva Imperiului otoman. În coloanele acestui ziar apăreau zilnic știri despre eroismul ostașilor români care au luptat în bătăliile de la Grivița, Plevna, Rahova, Smîrdan.

În articolul „Acțiunea armatei române” Aurel Mureșianu, directorul „Gazetei Transilvaniei”, cerea armatei române să intre în acțiune imediat alături de armata rusă și patrioții bulgari împotriva Imperiului otoman, pentru obținerea independenței de stat : „Ora intrării în acțiune a armatei române a sunat... Români trebuie să intre în acțiune pentru ca să accelereze un război care le-a impus și le impune cele mai mari jertfe, trebuie să se bată, în fine, pentru onoarea steagului românesc, care de 200 de ani, plin de umilire și de jaf, n-a mai filfiit pe malurile Dunării. Momentul nu mai e departe, după a noastră părere, în care lumea va fi iarăși surprinsă de un fapt împlinit, al trecerii armatei române... Astăzi nu mai poate fi iertată nici cea mai mică șovăială. Un stat care nu se știe apăra, care nu poate lupta cu energie pentru libertatea și independența sa, nu merită să trăiască”⁸.

Toate luptele și bătăliile susținute de armata română sînt relatate cu lux de amănunte. Despre soldații moldoveni participanți la luptă, Gazeta scrie că străbat plaiurile Bulgariei cîntînd un cîntec giron din : „Mai frumos e să murim decît sub jug să trăim”⁹. Despre victoria de la Grivița se spune că : „a făcut să lucească paloșul strămoșesc iarăși în

¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 33/1876.

² *Ibidem*, nr. 42/1877.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, nr. 10/1877.

⁵ *Ibidem*, nr. 34/1877.

⁶ *Ibidem*, nr. 36/1877.

⁷ Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal, București, 1927*, p. 191.

⁸ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 51/1877.

⁹ *Ibidem*, nr. 65/1877.

vechea-i splendoare... că, toată presa europeană admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în sîngeroasa luptă de la Plevna" ¹⁰.

După căderea Plevnei se menționează semnificația acestui moment: „în tot locul unde va bate o inimă românească va aduce numai bucurie și veselie, căci Plevna a căzut prin concursul valoroaselor brațe ale oștirii române... Întreg cartierul Schei a fost în picioare. Îndată ce s-a înserat, au fost aruncate rachete luminoase de pe Tîmpa, iar bubuitul schijelor de la poalele Tîmpei și din Prund arătau că vestea cea mare a sosit. Veselia era mare și generală. Pe la orele 10 din noapte se adunase un mare număr de intelectuali în restaurantul românesc supranumit „Cartierul general de la Grivița” unde au serbat cu toții luarea Plevnei” ¹¹.

„Gazeta Transilvaniei” a avut pe cîmpurile de luptă doi corespondenți principali: căpitanul Moise Groza, subșef de stat major la divizia a IV-a română și pe căpitanul F. Lehmann, atașat militar al ziarului german „Augsburger Allgemeine Zeitung” care trimiteau știrile direct pe front ¹².

O altă formă de manifestare a solidarității românilor transilvăneni au constituit-o acțiunile patriotice cu caracter de masă prin care au oferit numeroase ofrande în bani, obiecte de îmbrăcăminte, alimente, medicamente și altele. În acest scop se creează comitete de sprijinire a luptei pentru independență.

După constituirea la 5 mai 1877 a Comitetului femeilor române din Sibiu, prezidat de Iudita Măcelaru, marele cărturar și patriot George Barițiu, apreciind inițiativa luată de femeile din Sibiu, lansează un apel călduros pentru înființarea altor comitete, în comunele urbane și rurale pentru a veni în sprijinul ostașilor români, deoarece sînt „frați ai noștri care se bat și-și varsă sîngele pentru existența patriei și a națiunii, pentru libertate” ¹³.

Ca urmare, la 10/22 mai 1877 ¹⁴ în adunarea românilor din Brașov ia ființă „Comitetul românilor din Brașov pentru ajutorarea soldaților răniți din România”. Președintele comitetului a fost ales Diamandi Manole, casier fiind

N. Th. Ciurcu, iar dintre membri amintim pe Dr. I. Lapedatu, Aron Densușianu, B. Baiulescu, Ion Petricu etc. În cadrul ședinței de constituire a comitetului s-au purtat discuții referitoare la sfera de acțiune, hotărîndu-se în final ca „comitetul să-și reglementeze activitatea sa și să publice în ziarele românești de dincoace de Carpați rezultatul ședinței de față provocînd și pe alți români de inimă să imite exemplul brașovenilor” ¹⁵. Tot în ședința de constituire, la apelul lui Diamandi Manole, se deschide și prima listă de subscriere cuprinzînd 78 de persoane care au contribuit în total cu 7540 franci ¹⁶. Din această sumă, la data de 13/25 mai 1877 s-au trimis pe adresa președintelui societății „Crucii Roșii” din București, 7 125 franci ¹⁷. La primirea acestei sume, Dimitrie Ghica îi mulțumește lui Diamandi Manole: „Noi vă rugăm să exprimați fraților de la Brașov recunoștința noastră vie pentru această donație, care constituie o probă evidentă a simpatiei și a dragostei pe care ne-o purtați” ¹⁸.

Activitatea comitetelor de sprijinire a războiului a întîmpinat reacția nefavorabilă a cercurilor oficiale. S-au inițiat măsuri de supraveghere a românilor iar prin ordinul nr. 425 din 24 mai 1877 al ministrului de interne de la Budapesta comitetele de ajutorare sînt desființate.

Această măsură n-a putut împiedica acțiunile pentru stringerea ajutoarelor necesare armatei române. Apelurile lansate prin presă, activitatea desfășurată de intelectualii patrioți contribuie la intensificarea strîngerii ofrandelor. În toate numerele Gazetei, pînă la sfîrșitul războiului sînt publicate liste cu donatori din majoritatea localităților din Transilvania.

Documentele aflate la Filiala Arhivelor Statului Brașov precum și la Muzeul primei școli românești din Brașov-Schei, dovedesc că acțiunile de colectare pentru susținerea războiului s-au desfășurat în mod organizat, cu aceeași intensitate, indiferent de greutățile întîmpinate.

La Muzeul primei școli românești din Brașov-Schei ¹⁹ se păstrează 12 liste cu „colectele

¹⁰ Arh. St. Brașov, fond Primăria Brașov, acte prezidiale, 1877, nr. 232, f. 3.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Vasile Netea, *La guerre d'indépendance de 1877, expression de la solidarité du peuple roumain*, în „Revue roumaine d'histoire”, tom. VI, nr. 4/1967, p. 623—625.

¹⁴ Arh. St. Brașov, fond Primăria Brașov, acte prezidiale, registrul de exhibite, IV, M. 26—1877 și IV. M. 27—1878, dosar 1877, doc. 1—12.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 70/1877.

¹¹ *Ibidem*, nr. 94/1877.

¹² *Ibidem*, nr. jubilar, 1908, p. 120—122.

¹³ *Ibidem*, nr. 35/1877.

¹⁴ Arh. St. Brașov, fond Primăria Brașov, acte prezidiale 1877, nr. 232 f. 1; „Gazeta Transilvaniei” nr. 17/1877.

pentru soldații români răniți din România de la românii din Brașov". Primele două liste, întocmite pînă la data dizolvării Comitetului din Brașov, cuprind numele contribuabililor și suma de bani donată. În prima listă sînt trecute 78 persoane, iar în a doua 27, contribuția celor 105 de români brașoveni ridicîndu-se la suma de 11 109 franci aur și 468 florini.

Listele 3—12 sînt întocmite după dizolvarea Comitetului și cuprind un număr foarte mare de contribuabili — 1 430. Datele cuprinse în aceste liste sînt incluse în rubricile „cine trimite” și „prin cine” sau „cine duce”. În listele 4 și 9 la rubrica „prin cine” se indică numărul comitetului pe care îl conduce persoana respectivă. Sînt înscrise 32 de comitete conduse de: Iosif Burac, I. Teclu, Dr. I. Meșotă, Constantin Popazu, David Almășanu, Dumitru Jarca, Ion Moroianu, I. A. Navrea, N. Orghidan, Anton Purcărea, I. Petricu, I. Manole Burbea, I. Reznovean, I. Semintie, George Colbași, A. Pitiș, Constantin Voicu, I. Manole, I. Pascu, I. D. Spuderca, A. Lupan, G. Strîmbu, N. Rîșnoveanu, R. Burbea, H. Orghidan, Vasile Voina, P. Cristian, Ioan Prișcu, D. Lupan, I. Lupseanu, I. Trombițaș și I. Panțiu.

Printre contribuabili figurează și cunoscuți fruntași ai vieții culturale și economice românești din Brașov: George Barițiu (de trei ori), Nicolae Densușianu, Bartolomeu Baiulescu, Ioan Lapedatu, George Lacea, Nicolae Th. Ciurcu, dr. Ioan Neagoie, Ștefan Iosif, Ioan Lengheriu. Dar majoritatea donațiilor pentru alinarea suferințelor răniților și ajutorarea familiilor rămase fără sprijin provin „de la acea clasă a societății noastre care este avizată a-și hrăni familia cu două brațe”²⁰.

Donațiile erau trimise Societății de Cruce Roșie din București. Potrivit ordinului prefectului comitatului Brașov nr. 352 din 28 mai 1877 toate listele cu donații în bani trebuiau prezentate oficiului primăriei din Brașov, făcîndu-se totodată justificarea trimiterii lor la destinație.

În registrele de exhibite ale Primăriei Brașov²¹ sînt înregistrate 14 astfel de cazuri. La rubrica „obiectul” sînt menționate persoanele care prezintă listele de donații, precum și sumele de bani trimise sau care urmează

să fie trimise la București. În 13 cazuri figurează sumele lui Diamandi I. Manole, ceea ce demonstrează că acest patriot s-a aflat în fruntea acțiunilor de sprijinire a războiului pentru independență.

În privința datelor de înregistrare atrage atenția faptul că în timp ce din a doua jumătate a lunii iunie și pînă la sfîrșitul lunii iulie 1877 sînt consemnate 9 declarații privind donațiile în bani, pînă la 8 mai 1878, cînd se efectuează ultima înregistrare se consemnează doar cinci asemenea cazuri. Considerăm că în perioada imediat următoare emiterii ordinului de dizolvare a Comitetului, din precauție, se prezentau la oficiul primăriei Brașov toate listele cu cei care contribuiau în bani. Ulterior, cea mai mare parte a ajutoarelor se trimiteau prin curieri, direct la București, fără a mai fi înregistrate la primărie. La începutul lunii august 1877 preotul Ioan Comșianu din Zărnești este cercetat pentru faptul că în ziua de 23 iulie a trimis la Societatea de Cruce Roșie din România suma de 108 franci aur fără a anunța în prealabil autoritățile²².

Donațiile în bani se ridică la suma de 1 498 franci aur, 2 045 florini și 2 ducăți. Adăugînd și sumele adunate pînă la dizolvarea Comitetului, rezultă că românii brașoveni au contribuit cu 12 507 franci aur și 2 513 florini, la care mai trebuie adăugate alimentele, îmbrăcămîntea, medicamentele și altele. Avînd în vedere condițiile specifice în care s-au desfășurat acțiunile populației românești din teritoriile aflate sub ocupație străină pentru sprijinirea războiului pentru independență, este dificil să se stabilească valoarea reală a ajutoarelor bănești și materiale, cu siguranță mult mai mari decît cele consemnate în diferite publicații²³.

Sprijinul acordat de toți românii transilvăneni războiului pentru independență demonstrează încă o dată că el a fost opera întregului popor, că ideea de unitate a existat și s-a manifestat permanent în cursul întregii istorii a poporului român.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Vasile Netea, *art. cit.*, arată că donațiile bănești ale transilvănenilor au totalizat suma de 124 700 franci aur; Paul Abrudan, în studiul „Contribuția materială și financiară a românilor transilvăneni în sprijinul războiului pentru independență din 1877—1878” publicat în „Transilvania” nr. 9/1976, folosind ca sursă de informare „Gazeta Transilvaniei”, evaluează contribuțiile bănești ale brașovenilor la 2 754 florini și 9 915 lei.

²² „Telegraful român” din 23 iulie 1877.

²³ *Ibidem*.

„SIEBENBÜRGISCH — DEUTSCHES TAGEBLATT“ DESPRE RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

LILIANA POPA

În anii cînd ochii întregii Europe erau ațintiți spre zona de sud-est a continentului, unde se declanșase așa-numita „criză orientală“, știrile de pe frontul sirbo-turc și mai apoi cele de pe cîmpul de luptă din Bulgaria ocupă un loc important în paginile publicațiilor de limbă germană care apăreau în Transilvania.

Lupta poporului român pentru neatîrnare, comportarea eroică a armatei române pe cîmpul de luptă precum și manifestările de solidaritate a românilor din Transilvania cu frații lor de dincolo de munți găsesc în paginile ziarelor amintite o reflectare plină de simpatie și înțelegere. Faptul este, de asemenea, firesc avînd în vedere nu numai conviețuirea de veacuri pe pămîntul Transilvaniei, ci și scopul comun, de rezistență împotriva politicii sistematice de oprimare națională practicate de guvernul dualist, politică al cărei obiect erau deopotrivă românii și sașii, precum și seculara tradiție a legăturilor dintre locuitorii Transilvaniei, nu numai ale românilor ci și ale sașilor, cu românii de dincolo de munți.

Un rol preponderent între publicațiile de limbă germană din Transilvania la sfîrșitul secolului al XIX-lea îl ocupă ziarul sibian „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt“. Beneficiind de conducerea economistului Carl Wolff¹, personalitate a vieții culturale și politice locale, ziarul devenise cea mai importantă publicație a sașilor din Transilvania. După înființarea, la 22 octombrie 1876² a Partidului Național Săsesc, ziarul, devenit organul politic al acestuia, se bucură de o și mai largă

audiență în rîndul cititorilor, slujindu-le drept adevărat îndreptar în înțelegerea și interpretarea nenumăratelor știri aduse la cunoștința lor. În același timp, ziarul reflectă cu fidelitate opinia generală a locuitorilor de naționalitate germană din Transilvania, fiind un sensibil barometru al stărilor de spirit.

★

Încă din 1876 în coloanele ziarului încep să apară scurte știri și chiar articole care scot în evidență atitudinea României față de un eventual război, poziția ei față de Turcia, Rusia și alte țări. Adesea articolele sînt reproduse după ziarele românești, mai ales după „Gazeta Transilvaniei“ de obicei neînsoțite de comentarii, semn, că punctul de vedere exprimat de ziarul românesc este și cel al redactorilor celui german, căci „Qui tacet, consentire videtur“.

Știrile furnizate de „S.D.T.“ în 1876 scot în evidență, pe de o parte, dorința de pace a României iar pe de altă parte, năzuința ei spre independență, hotărîrea de a o cuceri cu armele dacă va fi nevoie, încrederea locuitorilor ei în posibilitatea împlinirii acestui deziderat, precum și intensele pregătiri militare care au loc.

Astfel, în nr. 644/1876 este reprodus un articol publicat de Cezar Bolliac în „Trompeta Carpaților“ articol care exprima hotărîrea de a răspunde unei eventuale agresiuni „nu cu vorbe ci cu tunuri“ pentru a apăra teritoriul „care a fost întotdeauna al nostru și pe care nu l-am luat nimănui“. În nr. 710/1876 ziarul publică o corespondență din București, preluată din „Gazeta Transilvaniei“, care dă glas încrederii oamenilor de stat români în patriotismul locuitorilor țării și convingerii lor că „în caz de pericol iminent, în țară vor fi găsiți bani destui pentru a putea mobiliza o armată de 100 000 de oameni“.

Odată cu primăvara lui 1877 preocuparea ziarului pentru tot ceea ce privea războiul, de pe acum iminent, sporește. Începînd cu manifestul de război al țarului³, continuînd cu intrarea armatelor țariste pe teritoriul țării noastre⁴, cu stabilirea cartierului general rusesc la Ploiești⁵ și pînă la proclamarea

¹ Carl Wolff (1849—1929) își începe activitatea ziaristică în redacția marelui cotidian vienez „Neue Freie Presse“ la care colaborase între anii 1871—1873. Conducînd ziarul „Siebenbürgisch — Deutsches Tageblatt“ timp de 11 ani (1874—1885), Carl Wolff îi imprimă prin vasta sa cultură și profunda cunoaștere a realităților interne și internaționale, prin spiritul său combativ o ținută sobră, onestitate și probitate profesională, discernămint critic și chiar autocritic.

² Gölner Carol, *Muncă și năzuință comune, Din trecutul populației germane din România*, București, 1972, p. 74.

³ Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt, nr. 1013, 1015/1877.

⁴ Ibidem, nr. 1017/1877.

⁵ Ibidem, nr. 1023, 1031/1877.

independenței României⁶, toate evenimentele își găsesc reflectarea în paginile cotidianului.

După începerea ostilităților, mersul operațiunilor militare este redat în amănunțime de ziarul sibian: trecerea armatei rusești peste Dunăre⁷ și victoriile obținute⁸, trecerea peste Dunăre a diviziei a IV-a a armatei române despre care se exprimă convingerea că: „Nu ne îndoiim cătuși de puțin că tinăra armată română va oferi credincioșilor lui „Pester Lloyd o dovadă foarte convingătoare că... este și înarmată cu puști“⁹.

O primă confirmare a acestei convingeri o aflăm în același număr 1092/28 iulie 1877, prin reproducerea ordinului de zi dat de colonelul Cantili, comandantul uneia din brigăzile diviziei Manu în urma cuceririi Nicolopolului. Ordinul de zi subliniază satisfacția, exprimată în mai multe rânduri de către generalul Stolpin, comandantul artileriei ruse, în legătură cu „felul în care cavaleria, infanteria și mai ales artileria românească și-au îndeplinit însărcinările lor atât de dificile și primejdioase“. După ce aduce mulțumiri ofițerilor români și trupelor comandate de ei pentru serviciile aduse, generalul rus, „laudă mai ales pe maiorul Fălcoianu, căpitanii Comănescu și Alexandru, pe locotenentul Ștefănescu, Popovici și Olănescu și pe sergentul Leonida“ și încheie, declarând „cu mare satisfacție că artileristul român este vrednic de misiunea sfântă pe care are a o apăra“.

Sîngeroasele lupte de la Plevna din ziua de 30 august în care armata română s-a distins prin vitejia ei, sînt comentate astfel: „Evenimentul zilei îl constituie ciocnirea trupelor române cu turcii în fața Plevnei. După o notiță a agenției „Politische Correspondenz“ tinăra armată a principelui Carol a făcut față cum se cuvine botezului focului și s-a purtat cu vitejie. În acest fel, bravele trupe române au dezmințit într-un mod strălucit toate calomniile veninoase al căror obiect au fost pînă în ultimul timp și pe cîmpul de luptă a intervenit acum un factor de care turcii trebuie să țină cont și sub aspect militar“¹⁰.

Numirea principelui Carol în fruntea armatei de vest este și ea publicată cu promptitudine de ziar, care consideră că faptul „sporește tensiunea dramatică a momentului“¹¹. De asemenea, este publicat și ordinul de zi dat de principe cu ocazia preluării comenzii armatei de încercuire a Plevnei.

„Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt“ înseamnă, prelunind din diferite ziare străine, corespondențe de pe front care i se par mai convingătoare care exprimă propriul său punct de vedere, speranțele sale chiar. Acest procedeu îi oferea, cel puțin, două avantaje: posibilitatea de a publica ceea ce îi convenea, eludînd în același timp rigorile cenzurii. Ziarul din care citează cu predilecție este „Allgemeine Zeitung“ care apărea la Augsburg.

La 7 septembrie 1877¹² reproduce un vast articol referitor la moralul trupelor române, echipamentul și organizarea lor, din care cităm „Trupele române au un moral cît se poate de bun și îndrăznesc să afirm că armata, sub o conducere calmă și cu sînge rece, își va face pe deplin datoria în clipa cînd va avea de făcut față unor situații grave. Trupele izolate, căroră le-a revenit sarcina de a face recunoașteri îndepărtate pe teritoriul inamic, s-au achitat de însărcinare într-un mod strălucit“. Corespondența evidențiază armamentul modern aflat în dotarea artileriei care îi conferă o capacitate de manevră deosebită. Ofițerii de artilerie sînt aproape toți absolvenți ai înaltelor cursuri de la Berlin și Fontainebleau și își cunosc temeinic meseria.

Misiunea armatelor române la Plevna a fost mult îngreunată de condițiile atmosferice neobișnuit de aspre din luna octombrie 1877. Într-o corespondență publicată se arată felul în care românii au rezistat frigului și zloatei, stînd nemișcați în tranșee, cu haine și încălțăminte nepotrivite“¹³. „După această prezentare fugitivă poate fi apreciată cu ușurință ce putere de rezistență și forță morală, ce disciplină profund intimă e necesară pentru ca soldatul român de ieri să suporte nu o zi, ci trei și chiar patru zile și nopți în cel mai dificil serviciu militar. Pînă la genunchi

⁶ *Ibidem*, nr. 1019, 1035, 1036/1877.

⁷ *Ibidem*, nr. 1063, 1067/1877.

⁸ *Ibidem*, nr. 1076/1877.

⁹ *Ibidem*, nr. 1091, 1092/1877.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 1121/1877.

¹¹ *Ibidem*, nr. 1122, 1123/1877.

¹² *Ibidem*, nr. 1127/1877.

¹³ *Ibidem*, nr. 1164/1877.

au trebuit să stea sârmanii dorobanți în apa ploilor din șanțuri și tranșee cu încălțăminte lor sărăcăcioasă, cu cămășile lor, cu o manta subțire pe deasupra... Este aproape de neînțeles cum poate această miliție, atât de slab înmăbrăcată să facă față din punct de vedere psihic acestei vremi monstruoase. Rușii ca și turcii, au bineînțeles de suportat aceeași vreme, numai că ei sînt soldați cu experiență, parte din ei, oameni învățați cu războiul. Soldatul român a trecut deci la Plevna, în atacurile asupra redutelor Grivița, nu numai proba focului, ci de opt zile trece și proba apei și o trece în condiții mai grele decît rusal și turcul¹⁴.

Procedeele de a reproduce corespondențe de presă străine, adoptat poate și din lipsa unui corespondent de război propriu, prezintă însă și unele dezavantaje: corpul de ziariști fiind acreditat mai ales pe lîngă marele cartier general rus, în unele știri de pe front nu se face o distincție netă între armatele române și cele rusești. În relatarea luptelor se folosește fie expresia „armatele ruso-române”; fie, pur și simplu, „rușii”. În acest fel se ajunge uneori ca victorii datorate în primul rînd vitejiei armatei române să fie atribuite de telegramele de presă rușilor. Reproducînd aceste știri, „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt” comite bineînțeles aceeași eroare. În legătură cu luarea redutei Grivița ziarul reproducînd o amplă corespondență de pe cîmpul de luptă publicată de „Die Presse”, relatează amănunțit operațiunile militare din zilele de 9—12 septembrie 1877, soldate cu cucerirea Griviței: „Cei mai norocoși au fost românii din aripa dreaptă a diviziei a patra care, operînd împreună cu corpul de armată al lui Krüdener, a luat marea redută Grivița. Un atac, repetat de două ori, a eșuat, însă românii aveau rezerve suficiente pe care le-au adus și împreună i-au respins pe turcii care ocupau reduta, luînd cinci tunuri și două steaguri. În 12 septembrie noaptea, turcii au încercat de trei ori să-i surprindă pe români, însă aceștia au fost prevăzători. Principele trimisese imediat după ocuparea Griviței o brigadă de rezervă, fapt care s-a dovedit foarte inspirat, întrucît respinși pe partea dreaptă, turcii s-au aruncat asupra aripei stîngi... Românii au dovedit nu numai o mare vitejie ci și îndemînare în operațiuni”¹⁵.

Ziarul sibilan „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt” a consemnat în coloanele sale largi manifestări de solidaritate frățească a românilor de pretutindeni prin susținerea prin toate mijloacele, a armatei române.

Activitatea comitetului de femei din Sibiu, de sub președinția Judeitei Măcelariu, este urmărită îndeaproape. Începînd cu știrea despre înființarea și componența comitetului¹⁶ ziarul informa cititorii în numerele următoare asupra măsurilor represive luate împotriva lui de autoritățile dualiste. El se situează în mod evident de partea românilor, dezaprobind atitudinea autorităților care, sub pretextul respectării neutralității, iau românilor dreptul firesc la dragostea pentru frații lor aflați în restriște¹⁶.

„Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt” menționează, totodată, și ajutoare străine destinate armatei române. Astfel, în numărul 1053/1877 se anunță plecarea spre România a primului spital de campanie din cele amenajate de Societatea de Cruce Roșie (Pflegeverein) germană, iar în numărul 1175/1877 se citează o scrisoare a unui medic din Riga care are cuvinte calde despre abnegația, priceperea, hărnicia și fermitatea a două femei — medici.

Printre medicii de pe front erau și sași din Transilvania. În nr. 1136/77 ziarul anunță plecarea spre București a unuia dintre „cei mai căutați și iubiți medici ai noștri”, dr. Eduard Copony, și-și încheie știrea cu urarea de noroc adresată „neobositului lucrător pe tărîmul umanității”.

Sursele de pe cîmpul de luptă, victoriile armatelor aliate au determinat largi manifestări de simpatie nu numai din partea românilor transilvăneni ci și a sașilor. Menționăm entuziasmul prilejuit de căderea Plevnei. Ziarul relatează¹⁷ despre felul în care locuitorii din Schei Brașovului, Baia de Arieș, Topești și alte localități și-au manifestat bucuria la aflarea veștii despre această victorie.

Apreciînd căderea Plevnei ca un moment crucial în desfășurarea războiului, ziarul sibilan dă glas încrederii cu care oamenii așteaptă noul an 1878, speranței lor că „din război se va întruchipa pacea, harul muncii și al libertății omenești va înflori pe ruinele înșingerate ale unei inumane dominații”¹⁸.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 1041/1877.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 1041, 1042/1877.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 1081, 1216/1877.

¹⁸ *Ibidem*, nr. 1220/1877.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 1138/1877.

GENERALUL MIHAIL CHRISTODULO CERCHEZ

GHEORGHE SIBECHI

Motto : „Dacă n-a întrecut pe alții,
dar negreșit n-a dat pas nici unul alt
general ca să fie mai patriot, mai mo-
dest și mai brav pe câmpul de bătaie”¹.

M. MOGĂLNICEANU

Prin patriotismul fierbinte demonstrat cu biruințele strălucite obținute pe câmpurile de bătaie în epopeea neatîrnării, prin aceea că și-a consacrat ostirii și țării întreaga viață curmată de un destin tragic, Mihail Cristodulo Cerchez rămîne un nume înscris pentru vecie în cartea vitejiei românești. Proeminentă personalitate militară și-a afirmat alesele calități ostășești în războiul pentru cucerirea independenței „în care s-a deosebit mai mult decît toți ceilalți ofițeri români și a reputat mari succese”². Apreciindu-i-se meritele incontestabile, chiar în timpul campaniei anti-otomane este înălțat, la 1 decembrie 1877 la gradul de general de brigadă³. Cel ce era

numit și Miluță⁴, probabil în cercul intimilor, s-a născut în Birlad la data de 8 iulie 1839. Așa rezultă din „Albumul societății Junimea” redactat în anul 1878⁵ și această dată poate fi considerată ca reală admitîndu-se că a fost declarată de Cerchez însuși⁶. După mărturiile documentare tatăl său a fost doctorul Christodulo⁷ Nicolae⁸ iar după opinia fiului său — Costache Cristodor⁹. La data de 8 iunie 1832 Universitatea din Heidelberg acorda românului Nicolae Christodulo diploma de doctor în medicină, chirurgie și obstetrică¹⁰. Întors în țară, la scurt timp, pe data de 15 ianuarie 1833, doctorul Christodulo era numit medic al orașului Birlad¹¹. La 18 martie 1833 constituindu-se la Iași Societatea medico-naturalistă numele lui Christodulo apare pe listele societății la numărul de ordine 15, cotizînd cu un galben pentru susținerea societății și a muzeului¹², iar pe altă listă, tot din anul 1833, apare la numărul de ordine 48, în rîndul membrilor corespondenți din țară¹³. Nu este exclus ca Nicolae să mai fi avut un frate, numit Gheorghe, tot atras de medicină care, fiind doctor chirurg și acuser „la data de 3 septembrie 1842 se afla pe lista doctorilor și a ipohirughilor carii au cîștigat de la ocîrmuire voe a practica și în principat”¹⁴. Oricum acesta, la 1860 devenise vicepreședinte al societății de medici și naturaliști din Iași¹⁵.

⁴ N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, Intregitorii. București, 1939, p. 185.

⁵ I. E. Toronțiu, *Studii și documente literare*, vol. IV, București, 1933, p. 313, 319.

⁶ După mărturiile fiului său Nicolae ar rezulta că s-a născut la data de 8 iunie 1839. Cf. R. Rosetti, *Jurnalul de operațiuni al diviziei de infanterie de rezervă, 23 iulie 1877—29 iulie 1878, manuscris inedit*, București, 1929, p. VI. Aceeași dată de naștere a fost gravată de urmași și pe piatra de mormînt a generalului și a familiei sale din Cîmîtîrul „Eternitatea”, Iași, mormînt situat în imediata apropiere a Capelei. Deoarece oferă și alte informații despre Cerchez, vom cita în continuare această sursă : „Inscripția...”.

⁷ Gh. Ghibănescu, *Surse și izvoade*, vol. XIV, Huși, 1925, p. LXVIII—LXIX.

⁸ Arh. St. Iași, *fond Documente*, P. 799, doc. 20 ; *Ibidem*, fond Comitetul de inspecțiune școlară, dosar nr. 216, f. 16 v cu mențiunea „Nicolae doctor”.

⁹ R. Rosetti, *op. cit.*, p. VI.

¹⁰ Arh. St. Iași, *fond cit.*, P. 799, doc. 7.

¹¹ V. Gomolu, *Adaos la vol. I din Repertoriul medicilor, farmaciștilor și veterinarilor*, București, 1941, p. 36.

¹² N. A. Bogdan, *Societatea medico-naturalistă și muzeul istorico-natural din Iași, 1830—1919. Documente, scripte și amintiri*, Iași, 1919, p. 15.

¹³ *Ibidem*, p. 17.

¹⁴ „Uricariul”, XIX, p. 440.

¹⁵ N.A. Bogdan, *op. cit.*, p. 110.

¹ „Monitorul oficial al României”. Dezbaterile Corpurilor legiuitoare, 1881/1882, nr. 72, din 9/21 martie 1882, p. 1145.

² Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, Edit. Cartea Românească, f.a., p. 44.

³ „Monitorul oastei”, an. XVIII, nr. 26, din 20 dec. 1877, p. 939—940.

Cert e că mama lui Mihail s-a numit Elencu¹⁶ sau Elena¹⁷ fiind fiica hatmanului Costachi Cerchez, ai cărei înaintași sînt atestați documentar încă din secolul al XVI-lea¹⁸. Miluță a mai avut un frate, numit Costică (Constantin), ajuns chiar primar al Iașului pe la 1870 și deputat în 1885¹⁹. Mama lor a avut o moșioară numită Băsăști²⁰ care „a fost impresurată” în 1844 și 1850 de moșiile învecinate Bălăoșăști, Ciortolom, Măcișeni și Țaga²¹. Studiile, conform modei timpului, Mihail le-a început în familie avînd ca dascăl un emigrant polonez numit Mitrasewsky²². Își continuă pregătirea în pensionul lui Malgouverné²³. Ulterior, urmează cursul secundar la Academia Mihăileană²⁴ fără însă a-l termina²⁵. O vreme lucrează la Departamentul dreptății din capitala Moldovei, după care se înrolează ca voluntar în armată cu gradul de cadet²⁶. S-a afirmat că în această perioadă ar fi urmat cursurile Școlii militare de ofițeri din Iași²⁷ ceea ce nu corespunde realității și iată de ce. Școala regimentară, adică școala militară de ofițeri s-a creat în capitala Moldovei în urma hrisovului nr. 41, din 17 februarie 1857 emis de Căimăcămie în care, între altele, se prevedea ca durata studiilor să fie de 3 clase, adică 3 ani²⁸. Or, Mihail Cerchez încă de la 23 mai 1856 era avansat sergent²⁹, iar la 10 aprilie 1857 (deci la mai puțin de 3 luni de la emiterea ordinului de înființare

a școlii militare) primea tresa de sublocotenent³⁰.

„Foarte ambițios în suflet”³¹ Cerchez avea să urce rapid treptele ierarhiei militare: la 26 septembrie 1858 devine locotenent³², iar la 30 august 1860, căpitan³³. Tot în această perioadă, făcîndu-se remarcat de superiori, reușește să beneficieze de atenția constantă acordată de Cuza întăririi oștirii și este trimis în Franța pentru a asista la manevrele de la Chalons de unde s-a întors cu prețioase învățăminte ce avea să le utilizeze în cariera sa³⁴. Între timp primește și gradul de maior. la 27 decembrie 1863³⁵. La 27 februarie anul următor se căsătorește cu „Elena (10 aprilie 1844—3 octombrie 1905)”³⁶, fiica răposatului spătar Costachi Cerchez, 19 ani, locuința în oraș Iași, despărțitura IV” avînd nuni pe „Costică Cerchez și Zoița Burghilea din Iași”³⁷. Din această căsătorie au rezultat patru³⁸ sau cinci³⁹ copii⁴⁰: Eliza, căsătorită cu Dr. Bothezat (24 septembrie 1868—11 dec. 1909⁴¹), Aglaia, căsătorită cu M. Hurmuzescu. Olga, căsătorită cu Ion Rosetos și Nicu căsătorit cu Alina Ciolac care au avut un fiu numit Mihai (13 oct. 1907—15 febr. 1976)⁴².

Înzestrat cu nobile însușiri de „autodidact”, dovedindu-se „mare amator de literatură”, „avea variate și multiple cunoștințe și se interesa de orice ramură a cugetării omenești”⁴³, Mihail Cerchez intră în societatea Junimea încă din anul 1865 figurînd ca al 16-lea membru⁴⁴. Deși a participat la activitățile Junimii, chiar atunci cînd avea servicii în alte orașe fiind invitat⁴⁵, nu a publicat decît un articol în „Convorbiri literare” inti-

¹⁶ Arh. St. Iași, fond cit., p. 799, doc. 10; R. Rosetti, op. cit., p. VI.

¹⁷ Gh. Ghibănescu, op. cit., p. LXVIII—LXIX.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ „Curierul”, an. XIII, nr. 76, din 14/26 iulie 1885, p. 3. Un Constantin Christodolu Cerchez, spătar, semna împreună cu alți boieri moldoveni petițiunea adresată marilor puteri semnatare a Tratatului de la Paris, document datat 7/19 februarie 1857, Iași. Cf. Acte și documente relative la istoria Renașterii României, vol. III, 1889, nr. 838, p. 1141.

²⁰ Arh. St. Iași, fond cit., p. 799, doc. 10.

²¹ *Ibidem*, doc. 12 și 17.

²² R. Rosetti, op. cit., p. VI.

²³ În anul școlar 1848—1849 era elev în clasa a III-a din pensionatul lui Malgouverné fiind coleg cu un Leon Negruzzi și cu Lascăr Catargi (Arh. St. Iași, fond Comitetul de inspecțiune școlară, pachet 703, f. 1—2).

²⁴ „Curierul”, an. XIII, nr. 77, din 17/29 iulie 1885, p. 3; în anul școlar 1852—1853 era în clasa a II-a gimnazială, obținînd în semestrul II (1853) următoarele note: eminent (istoria românilor), istoria naturală și limba franceză și prima (la Geometrie, Latină și religie). Cf. Arh. St. Iași, fond Comitetul de inspecțiune școlară, dosar nr. 216, f. 226.

²⁵ De la Academia Mihăileană la Liceul național, 100 de ani, Iași, 1935, p. 415, 417.

²⁶ „Curierul”, an. XIII, nr. 77, din 17/29 iulie 1885, p. 3.

²⁷ R. Rosetti, op. cit., p. VI.

²⁸ Arh. Muzeului Militar Central, fond Documente, nr. 467.

²⁹ Anuarul oficial al armatei române, 1876, p. 130.

³⁰ *Ibidem*, 1877, p. 114; R. Rosetti, op. cit., p. VI.

³¹ Iacob Negruzzi, op. cit., p. 44.

³² Anuarul oficial al armatei române, 1877, p. 114.

³³ *Ibidem*, 1876, p. 130; R. Rosetti, op. cit., p. VI.

³⁴ „Curierul”, an. XIII, nr. 77 din 17/29 iulie 1885, p. 3.

³⁵ „Monitorul jurnal oficial al României”, din 8/20 oct. 1867, p. 227, col. 1.

³⁶ „Inscripția...”

³⁷ Arh. St. Iași, fond Stare civilă, căsătorii, 1864, nr. 68.

³⁸ Gh. Ghibănescu, op. cit., p. LXIX.

³⁹ „Curierul”, an. XIII, nr. 77, din 17/29 iulie 1885; „Monitorul Oficial al României”. Dezbaterile Corpurilor legiuitoare 1881/1882, nr. 72 din 9/21 martie 1882, p. 1145.

⁴⁰ Gh. Ghibănescu, op. cit., p. LXIX.

⁴¹ „Inscripția...”

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Iacob Negruzzi, op. cit., p. 44.

⁴⁴ I. E. Torouțiu, op. cit., p. 313, 317. La acea dată era maior iar nu căpitan cum afirma R. Rosetti, op. cit., p. VI, nota 2.

⁴⁵ G. Panu, Amintiri de la „Junimea” din Iași, Edit. Remus Cioflec, f.a., vol. I, p. 210.

tulat „Movila Răbiiiei” evocînd tradiția istorică despre acest loc din apropiere de Huși⁴⁶ și subsemnat cu literele inițiale M.C.C.⁴⁷ La Junimea a conferențiat la începutul anului 1878 „asupra luării Plevnei și predării lui Osman Pașa în mîinele lui”, expunere apreciată ca „foarte interesantă pentru toți”⁴⁸.

Integritatea caracterului său, arătată public de către Kogălniceanu⁴⁹, s-a reliefat pregnant mai ales cu prilejul înlăturării lui Cuza la 11 februarie 1866. Fiul său Nicolae (15 ian. 1865—13 martie 1940)⁵⁰ relatează că în acea noapte „maiorul Lecca, cunoscîndu-i caracterul loial și bănuindu-l a fi incapabil de a-și călca jurămîntul, l-a supravegheat de aproape, jucînd împreună șah pînă după ora 11, cînd s-a retras, după asigurarea ce a căpătat că este obosit și rămîne să se culce”⁵¹. Peste ani și Iacob Negruzzi menționa în amintirile sale: „Avea un viu sentiment de datorie și onoare precum a dovedit-o în mod manifest la căderea lui Cuza, deși știa bine că prin purtarea sa avea să-și piardă pozițiunea în armată poate pentru totdeauna”⁵². Deși Cerchez nu s-a numărat printre semnatarii protestului împotriva militarilor participanți la complot⁵³ nu a depus jurămîntul față de guvernul provizoriu⁵⁴ și a avut serioase neplăceri, despre care avea să-și reamintească în discuțiile amicale cu Iacob Negruzzi: „Adeseori tema conversației era istoria căderii lui Cuza și nu pot uita cum se emoționa Cerchez și cum îi tremura glasul vorbind de trădarea ofițerilor și de momentul cînd, condus de conspiratori în arestul militar dădu ochii acolo cu Solomon, colonelul său”⁵⁵. Amîndoi se îmbrățișară plîngînd, fericiți de a se regăsi în acel loc de onoare și zicîndu-și unul altuia: Ce frică îmi era să nu aflu că și tu ești trădător”⁵⁶.

Continuînd să fie credincios domnitorului Unirii, Cerchez demisionează din armată, retrăgîndu-se la moșia soției sale, Zaboloteni de lîngă Bivolari, județul Iași⁵⁷. La scurtă vreme este însă rechemat în armată și, la 2 octombrie 1867, în urma raportului ministrului de război nr. 12180 este avansat la gradul de locotenent-colonel „în grăniceri”⁵⁸.

În fine, la 1 ianuarie 1870 primește gradul de colonel⁵⁹ și este numit comandant al regimentului 4 linie ce se găsea dislocat în garizoana Craiova⁶⁰.

Din perioada cît a funcționat în calitate de comandant al Regimentului 4 linie s-au păstrat mai multe conferințe pe care Cerchez le-a ținut cu ofițerii subalterni, materiale ce vizau îmbogățirea pregătirii acestora cu noi elemente de cultură militară. Pentru aceasta a tratat diverse aspecte din istoria războiului utilizînd spre documentare lucrările unor autori străini⁶¹. Între acestea se remarcă schița unei conferințe literare în care sînt consemnate aprecieri personale asupra operelor lui Rousseau, de Staël, Chateaubriand, Scott, Balzac⁶², ceea ce dovedește că Cerchez era nu numai un valoros comandant, cu o bogată experiență în conducerea trupelor dar și posesorul unei vaste culturi.

Bucurîndu-se de aprecieri în ministerul de război i se încredințează îndeplinirea unor misiuni în străinătate, mai întîi în Serbia⁶³. În vara anului 1875, la invitația țarului o delegație militară, în frunte cu ministrul de război, generalul I. Em. Florescu⁶⁴, participă la manevrele armatei ruse de la Krasnoie Selo. Din delegație, alături de locotenent-coloneii Schina și Dabîja și căpitanul Blaremburg, a făcut parte și colonelul Cerchez, la sfîrșitul manevrelor fiind decorat cu Crucea de comandant al ordinului Sf. Ana⁶⁵.

⁴⁶ „Convorbiri literare”, an. X, nr. 9 din 1 dec. 1876, p. 344—348.

⁴⁷ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 44.

⁴⁸ I. E. Torouțu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, vol. I, București, 1931, p. 13.

⁴⁹ „Monitorul oficial al României. Dezbaterele corpurilor legiuitoare” 1881—1882, nr. 72, din 9/21 martie 1882, p. 1145.

⁵⁰ „Inscripția”...

⁵¹ R. Rosetti, *op. cit.*, p. VI, nota 3.

⁵² Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 44.

⁵³ A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. XIV, Ed. III., București, p. 85, nota 49.

⁵⁴ *Dicționarul enciclopedic român*, vol. I, A—C, Buc., 1962, p. 583, col. 2.

⁵⁵ Unul din cei 7 coloneli care a semnat protestul, cf. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 85, nota 49.

⁵⁶ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 45.

⁵⁷ R. Rosetti, *op. cit.*, p. VI.

⁵⁸ „Monitorul jurnal oficial al României”, din 8/20 oct. 1867, p. 227, col. 1.

⁵⁹ „Anuarul oficial al armatei române”, 1876, p. 130.

⁶⁰ R. Rosetti, *op. cit.*, p. VII.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*, nota 2.

⁶⁴ Despre viața și activitatea sa vezi R. Rosetti, *Un uitat, generalul Ion E. Florescu*, în „Analele Academiei Române, memoriile secțiunii istorice, seria III, tom. XIX, mem. 1.

⁶⁵ *Reprezentanțele diplomatice ale României*, vol. I, 1859—1917, București, 1967, p. 205.

În luna iunie 1876 colonelului Cerchez, recunoscându-i-se rivalitatea cu care-și îndeplinea îndatoririle de oștean, i se încredințează comanda Corpului de observație de la Gruia. Aceste forțe militare aveau misiunea de a supraveghea mișcările de trupe de la sud de Dunăre și a apăra neutralitatea țării în războiul sîrbo-turc. În această funcție de răspundere Cerchez „fusesse un comandant destoinic care, apreciind exact situația pe cîmpul de luptă peste Dunăre, luase măsuri tactice potrivite și dovedise că era un bun gospodar, foarte activ și plin de demnitate atît ca șef față de reprezentanții puterilor de peste Dunăre cît și ca om față de inferiorii și superiori săi”⁶⁶.

În concentrările din toamna anului 1876 Cerchez a fost numit la 9 octombrie, prin înaltul decret nr. 1945, comandantul brigăzii a II-a de infanterie din Divizia I-a, avînd în subordine Regimentele 2 și 4 de linie⁶⁷.

Odată cu mobilizarea armatei române la 6 aprilie 1877 colonelului Cerchez i se încredințează comanda Diviziei a II-a⁶⁸, iar în ultima decadă a lunii aprilie a fost numit comandantul Diviziei I-a⁶⁹. Trupele colonelului Cerchez, dislocate în zona Calafatului, au fost acelea care au răspuns cu fermitate provocărilor otomane, respingînd cu succes incursiunile turcilor, asigurînd totodată acoperirea concentrării armatei române în Oltenia⁷⁰.

La 23 iulie 1877, ca urmare a împărțirii armatei române în armata de operații și armata de observație, Cerchez a primit comanda infanteriei din rezerva generală (divizia de rezervă) în valoare de 3 brigăzi⁷¹. În sfîrșit, la 9 septembrie 1877 generalul Cernat a propus constituirea diviziei a II-a active din Divizia de rezervă, comanda acesteia rămînînd în continuare colonelului Cerchez⁷², contribuind, dimpreună cu celelalte forțe la împresurarea Plevnei.

Un raport al său din 18 octombrie 1877, cînd își exprimă părerea asupra oportunității unui nou atac asupra redutei Grivița 2, redă profunzimea și realismul gândirii sale ca militar: „Un nou atac asupra redutei nr. 2 ar fi acum o încercare tîrzie și sacrificiile de oameni ce s-ar face ni se par cu totul de prisos, pe cît timp investmentul Plevnei este complet [...] un succes în această parte nu ar grăbi căderea Plevnei”⁷³.

În dramatica bătălie de la 28 noiembrie 1877 „sara”⁷⁴ în urma eșecului total al acțiunilor disperate ale trupelor turcești, colonelul Cerchez a fost comandantul în fața căruia a capitulat Osman Pașa. Despre acest fapt memorabil Kogălniceanu spunea: „este generalul care s-a găsit față în față cu Osman Pașa și dacă nu i-a cerut sabia, lăsînd s-o ia alții”⁷⁵, este pentru respectul către acel leu de Plevna de la care nu voia să-i ia sabia, nici chiar avîndu-l ca prizonier”⁷⁶. Estimîndu-i-se rolul deosebit în cucerirea Plevnei, două zile mai tîrziu, Carol I îi acorda, odată cu colonelul Gh. Anghelescu, gradul de general de brigadă⁷⁷.

Un rol de primă mărime a avut generalul Cerchez în obținerea strălucitei victorii de la Smîrdan. Atunci, acest brav comandant, relata un participant la campanie „la 12 ianuarie 1878, alerga pe calul lui cel șarg în dosul frontului de la unitate la unitate, îmbărbătîndu-ne la atac” iar după lupte „veni domol, liniștit din poziție în poziție strîngîndu-ne mîna celor degerați, răniți și plini de glod ca porcii”⁷⁸. Pentru înalta sa competență în conducerea și mobilizarea trupelor la victorie a fost citat prin ordinul de zi nr. 24 din 11 martie 1878 pe armată de către generalul Cernat, împreună cu alți ofițeri care „în ziua de 12 ianuarie 1878,

⁶⁶ Ibidem, p. 24.

⁶⁷ Ghiorghie Varlam Ghițescu, 1876—77 și 78. *Războiul neafrîndrîi*, Galați, 1927, p. 15.

⁶⁸ „cel dintîi ofițeri (care au luat cunoștință de hotărîrea lui Osman de a capitula — n.n.) au fost Cerchez, colonelul Angelescu și colonelul Arion care au sosit unde se afla Osman; după 1/4 oră sosind și generalul Strucoff comunică lui Osman cu un ton destul de aspru că este prizonier rusesc”, *Războiul pentru independența națională, 1877—1878, Documente militare*, București, 1971, p. 551.

⁶⁹ „Monitorul oficial al României”. *Dezbaterile corpurilor legitoare 1881/1882*, nr. 72, din 9/21 martie 1882, p. 1145.

⁷⁰ „Monitorul Oastei”, an. XVIII, nr. 26, din 20 dec. 1877, p. 939—940.

⁷¹ Ghiorghie Varlam Ghițescu, *op. cit.*, p. 15.

⁶⁶ R. Rosetti, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei de infanterie de rezervă, 23 iulie 1877—29 iulie 1878, manuscris înedit*, București, 1929, p. IX.

⁶⁷ „Monitorul oficial al României”, nr. 226 din 10/22 oct. 1876, p. 5545—5546.

⁶⁸ „Monitorul Oastei”, an. XVIII, nr. 11, din 22 mai 1877, p. 341—343.

⁶⁹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. II, p. 319—320.

⁷⁰ R. Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—78*, București, 1926, p. 33.

⁷¹ *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. V, p. 118—119.

⁷² Ibidem, vol. II, p. 126.

în memorabila luptă de la Smîrdan au condus la victorie cu o distinsă bravură trupele ce comandă⁷⁹.

Odată cu deconcentrarea armatei române la 29 iulie 1878, în urma raportului nr. 466 al ministrului de război, generalul Cerchez a fost numit comandant al Diviziei 1 militare teritoriale⁸⁰ iar din anul 1881 a primit comanda Diviziei a IV-a militare teritoriale cu reședința la Iași⁸¹. Îmbolnăvindu-se de o gravă boală de nervi, a fost pensionat în anul 1882⁸². Consultațiile la cei mai renumiți medici din Viena și din alte orașe din străinătate nu reușesc să-i redea sănătatea⁸³. S-a stins din viață la Iași la 12 iulie 1885 fiind pogorit în liniștea veșnică a cimitirului „Eternitatea”⁸⁴. „Este în adevăr păcat ca naturi distinse ca a lui Cerchez (nota mai târziu un prieten — n.n.) [...] să sfîrșească înaintea vremii și așa de trist”⁸⁵.

Înainte de a fini această schiță biografică se cuvine a prezenta câteva aprecieri ale unor înalte personalități despre cel ce a fost destoinicul general Cerchez.

La moartea sa, Carol I scria în telegrama de condoleanțe adresată familiei îndoliată: „Numele său va rămîne totdeauna neșters din sinul oștirii. Țara a pierdut un bun general care s-a distins pe cîmpul de onoare”⁸⁶. Comisia adunării deputaților, constituită sub președinția lui Dimitrie Gusti, făcea următoarele aprecieri despre eroul de la Smîrdan: „În contingentul armatei noastre generalul Cerchez a fost unul dintre acele persoane onorabile, imparțiale și stăruitoare întru îndepli-

nirea cu punctualitate a parolei și îndatoririlor sale. Acest virtuos cetățean, bun părinte de familie, cugetător, administrator și curajos soldat printre iluștrii săi camarazi are și dînsul o pagină foarte frumoasă în istoria României căci le-a afirmat cu multă demnitate ori de cîte ori a fost supus probelor în cursul campaniei anilor 1877—1878”⁸⁷.

La rîndul său ministrul de război al vremii menționa: „este destul să relevăm numai că generalul Cerchez este unul din ofițerii noștri care au lucrat la consolidarea organizării armatei, la progresul și instruirea ei, pregătind-o astfel la distingere pe cîmpul războiului independenței din 1877—1878 în care, cum se știe, colonelul Cerchez, comandînd o divizie a dobindit gradul de general”⁸⁸.

Alt participant la războiul independenței, generalul Lecca releva alte calități ale generalului Cerchez care „fără a se ocupa de politică, fără a se gîndi la partide, neîncetat sub steagul țării a căutat să-și facă datoria de soldat și cetățean”⁸⁹.

Peste ani, în 1907, generalul Manu, adresîndu-se lui Nicolae Petrașcu în legătură cu proiectul de a se acorda unor străzi bucureștene nume de militari îi reproșă că „ai uitat de Cerchez”⁹⁰. La toate aceste distinse aprecieri să mai adăugăm deosebită modestie a bravului oștean. Deși în cariera sa fusese răsplătit cu 14 decorații⁹¹, o fotografie făcută după război și dăruită unui subaltern⁹² ni-l prezintă nu cu pieptul blindat de decorații ci simplu, purtînd doar „Crucea trecerii Dunării”⁹³.

Dedicîndu-și întreaga viață armatei și țării, contribuind la ctitoria independenței patriei, generalul Cerchez se numără printre vrednicii înaintași, oferind o tulburătoare lecție de patriotism, impunînd respectul nostru și al generațiilor următoare.

⁷⁹ „Monitorul oastei”, an. XIX, nr. 5, din 25 martie 1878, p. 89.

⁸⁰ „Monitorul oficial al României”, nr. 170, din 3/15 august 1878, p. 4735.

⁸¹ „Anuarul oficial al armatei române”, 1881, p. 36.

⁸² „Monitorul oficial al României”. Dezbaterile corpurilor legiuitoare 1881/1882, nr. 73, din 10/22 martie 1882, p. 1162.

⁸³ „Curierul”, an. XIII, nr. 77, din 17/29 iulie 1885, p. 3.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. 76, din 14/26 iulie 1885, p. 3. Alți autori susțin eronat (fără a demonstra) că generalul Cerchez a murit în anul 1884. Vezi *Dicționarul enciclopedic român*, vol. I, A—C, București, 1962, p. 583, col. 2; *Mic dicționar enciclopedic*, București, 1972, p. 1140, col. 2. E posibil ca de aici eroarea să fi fost preluată de autorii volumului „Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1878—noiembrie 1882, București, 1974, p. 429, col. 2 și recent de generalul C. Olteanu în lucrarea *General Alexandru Cernat, Memorii, campania 1877—1878*, București, 1976, p. 7, nota 7.

⁸⁵ Iacob Negruzzi, *op. cit.*, p. 46.

⁸⁶ „Curierul”, an. XIII, nr. 76, din 14/26 iulie 1885, p. 3.

⁸⁷ „Monitorul oficial al României”. Dezbaterile corpurilor legiuitoare, 1881/1882, nr. 72, din 9/21 martie 1882, p. 1144.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 1146.

⁸⁹ *Ibidem*.

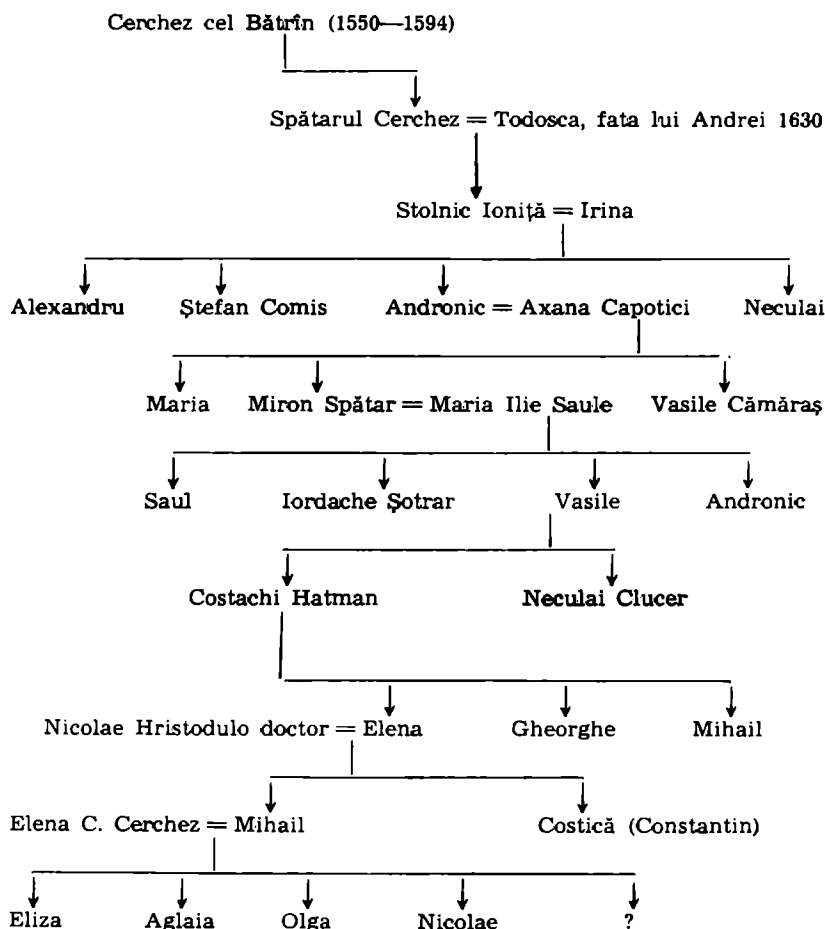
⁹⁰ I. E. Torouțu, *op. cit.*, vol. VI, 1939, p. 306.

⁹¹ „Curierul”, an. XIII, nr. 77, din 17/29 iulie 1885, p. 1.

⁹² Ghiorghe Varlam Ghițescu, *op. cit.*, p. 1.

⁹³ Comparînd fotografia menționată mai sus cu bustul în bronz prezentat în *Almanah*, „Tribuna” 76*, p. 88 ajungem implicit la concluzia că, deși sculptorul respectiv a scris pe soclu „General Cristodor Cerchez”, a reprezentat nu pe eroul de la Plevna și Smîrdan ci cu totul altă persoană. Chiar dacă bustul respectiv se află în altă țară, cîntirea memoriei lui Cerchez trebuie făcută încredințînd bronzul chipul său tăcut, modest și zbuclumat.

Înaintașii (după mamă) ai generalului Mihail Christodulo Cerchez ⁹⁴

⁹⁴ Apud Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. LXVII—LXIX.

SPITALELE VREMELNICE ORGANIZATE ÎN BUCUREȘTI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DIN 1877—1878

EMILIA COHN

Recunoașterea independenței de stat în anul 1878, victoriile de la Plevna, Grivița, Vidin, Smîrdan, au fost cucerite cu sîngele ostașilor români și cu contribuția materială a întregului popor.

Încă din perioada de pregătire a războiului s-au inițiat o serie de măsuri menite să asigure asistența medicală pentru armată. Dr. Ca-

rol Davila, inspector general al Serviciului sanitar al armatei insista pe lângă Ministerul de Război pentru dotarea Serviciului sanitar cu aparatură medicală, medicamente, pansamente antiseptice și ambulanțe. Participant, ca voluntar, în războiul franco-prusian, din 1870, cunoștea însemnătatea organizării și dotării trupelor într-un eventual război.

De asemenea, el face repetate demersuri pe lângă guvern pentru aderarea țării noastre la Comitetul Internațional al Crucii Roșii, înființat în 1864 la Geneva, întrucît „nici bugetele obișnuite din vreme de pace, nici cele extraordinare din timp de război nu puteau asigura serviciului sanitar al armatei baza materială necesară, fără un sprijin suplemen-

tar. De aceea, înființarea noii societăți era imperios necesară, nu mai putea fi amînată”¹.

În luna iulie 1876 și România se înscrie printre țările semnatare ale Convenției, înființînd „Societatea de Cruce Roșie din România”. În concepția lui Davila, această societate trebuia să fie un prețios ajutor pentru serviciul sanitar al armatei, după cum s-a și dovedit. El chiar o denumește „Societatea Română de ajutor pentru militarii răniți”. Greutățile prin care trecea serviciul sanitar al armatei și speranța pe care și-o punea în această societate, le aflăm și din scrisoarea pe care Davila o trimite președintelui societății, principele Dimitrie Ghica. „Mijloacele de care dispune administrațiunea războiului fiind foarte restrînte pentru a se putea duce la îndeplinirea scopului filantropic propus, din toate statele semnatare ale acestei convențiuni, s-au format, prin inițiativă privată, societăți pentru ajutorul militarilor răniți și bolnavi în război, care prin subscripțiile voluntare ce au adunat, au fost singurile în stare de a procura ajutoarele suficiente”².

Prima instituție care a subscris la fondarea noii societăți a fost Eforia Spitalelor civile care a deschis lista subscripțiilor cu suma de 100 000 lei³, la care s-au adăugat materiale sanitare, alimente, obiecte de îmbrăcăminte etc. Multe căruțe au fost rechiziționate pentru transportul de alimente și lemne la spitale unde erau internați răniți⁴.

În organizarea serviciului sanitar medici cu renume s-au alăturat dr. Davila. În primăvara anului 1877, a avut loc conferința medicilor din București în cadrul căreia s-a hotărît să-și ofere serviciile atît pe front cît și în spitalele din interiorul țării. Printre aceștia amintim doctorii Panait Iatropol, Ștefan Capșa, șeful serviciului sanitar civil, Nicolae Krețulescu, Ludovic Fialla, Nicolae Măldărescu, Iacob Felix, medicii militari Antrocle Fotino, Iuliu Al. Theodor ș.a. Numeroase femei au urmat, la spitalul Colțea, un curs de bandaje și pansamente formîndu-se dintre ele 60 de surori de caritate⁵.

În ajunul războiului, Crucea Roșie a organizat două ambulante care urmau să plece cu armata română pe front și spitale temporare instalate atît pe malul românesc al Dunării la Turnu Severin, Zimnicea, Turnu Măgurele, Frătești, Pietroșani cît și în interiorul țării la Craiova, Ploiești, Tîrgoviște, București ș.a.⁶.

În luna august 1877, serviciul sanitar a fost împărțit în formațiuni sanitare din dreapta Dunării, în Bulgaria, care au fost trecute sub comanda Dr. Davila, iar în interiorul țării organizarea a fost preluată de Dr. Ștefan Capșa.

Un tablou veridic al desfășurării luptelor, starea ostașilor, ajutorarea răniților îl găsim în scrisorile Dr. Davila trimise familiei. Acestea cuprind informații despre organizarea serviciului sanitar, trimiterea răniților în țară, transportul lor la Turnu Măgurele unde erau internați în barăcile-spitale organizate de Crucea Roșie. Apoi erau trimiși la spitalele din țară.

Societatea Crucea Roșie, în raport cu condițiile existente, și-a orientat activitatea spre organizarea a o serie de spitale în București, întrucît numărul răniților trimiși de pe front a întrecut cu mult așteptările autorităților comunale. Mulți răniți au fost trimiși în interiorul țării cu ocazia evacuării spitalelor de la Dunăre.

Pe lîngă spitalele existente în București, Crucea Roșie, împreună cu Eforia Spitalelor Civile, societăți filantropice și o serie de medici, au organizat spitale vremelnice pentru situația creată de război. Răniții români, ruși și prizonierii turci au fost tratați deopotrivă în barăcile-spital de la Filantropia, Cotroceni, cazarma Malmaison, în casa Costaforu, în spitalul Crucii Roșii engleze „Providența” ș.a.

În București, răniții erau primiți în gara Tîrgoviște, actuala Gară de Nord și la Filaret unde au fost înălțate barăci pentru adăpostirea lor pînă la repartizarea în spitale.

Trenurile sanitare transportau răniții sub îngrijirea Zoi Costea, asistată de zece surori de caritate⁷.

Principalele barăci-spital au fost organizate în grădina spitalului Filantropia. Pe lîngă paturile rechiziționate în spital, au fost con-

¹ *Crucea Roșie din România 1870—1970*, București, 1976, p. 20.

² *Ibidem*, p. 21.

³ Al. Gălățescu, *Istoria spitalelor civile din București*, 1899, p. 509.

⁴ Arh. St. Buc., colecția Comisiile de poliție pe culori, culoarea de negru, dosar 24/1877, f. 222, 371.

⁵ G. Barbu, *Carol Davila și timpul său*, București, 1958, p. 291.

⁶ V. M. Plătăreanu și Matilda Haepner, *Trei medici brașoveni în războiul de independență* în Arh. St. Buc., fondul Așezămintele „Principesa Elena”, dosar 63/1939, f. 546.

⁷ *Ibidem*, f. 547.

struite trei barăci cu nouăzeci de paturi care și-au deschis porțile în noaptea de 3 spre 4 septembrie 1877, când a sosit primul transport de răniți evacuați de la Turnu-Măgurele⁸.

Numărul mare de răniți a determinat conducerea spitalului să pună la dispoziție atât secția chirurgie cât și cea medicală, rămânând un număr redus de paturi pentru bolnavii civili. Conducerea acestui spital a fost încredințată doctorului Johann Alstäder din Brașov, care a adus cu sine pe doctorii Eduard Caponi și Karl Beldi.

Aici și-a desfășurat activitatea chirurgul Ludovic Fialla, care a lucrat și la spitalul de la Cotroceni și la cel de la Malmaison. El a fost trimis să organizeze și spitalul din Turnu Măgurele și de aici a plecat pe front. Dr. Nicolae Măldărescu șeful secției medicale, G. Gri-gorescu — medic secundar care a plecat apoi pe front, N. Chernbach — șeful secției chirurgie — Dumitru Bălan — medic secundar au lucrat neobosit pentru tratarea ostașilor răniți și bolnavi. Medicii erau ajutați de personalul medical auxiliar: surori de caritate, desemnate de Crucea Roșie, câte două la fiecare salon. Numai în perioada 4 septembrie—27 decembrie 1877 s-a acordat ajutor la 529 ostași răniți și bolnavi români, turci și cîțiva ruși⁹.

Doctorul Fialla în amintirile sale povestește despre munca neobosită a doctorului Bălan, care „din cauza desinfectantelor, cu mîinile pline de răni, bolnav, a lucrat zi și noapte și a rezistat pînă m-am întors de pe front din Bulgaria”¹⁰.

Pentru evitarea infecțiilor în intervențiile chirurgicale, doctorul Fialla a introdus aici o riguroasă antisepsie listeriană prin care au putut fi eliminate infecțiile plăgilor, care făceau ravagii în spitalele aglomerate¹¹.

De asemenea, el a înlocuit scama la pansamente cu vată; a înlăturat pernele umplute cu paie și lînă și a cumpărat perne cu fulgi.

Ziarul „Timpul” consemna despre organizarea acestui spital următoarele: „Facem respectoasele noastre omagii Comitetului Socie-

tății Crucea Roșie și Eforiei spitalelor civile, pentru îngrijirea și devotamentul ce dezvoltă, căci am rămas surprinși de confortul și rînduiala acestor barace de la spitalul Filantropia”. Un medic care slujea în acel spital declarase: „am făcut campanie de la 1866 ca medic militar austriac, dar nu am văzut o asemenea îngrijire”¹².

În fața Palatului de vară de la Cotroceni, de asemenea au fost instalate două barăci-spital, alături de spitalul rusesc. Acestea erau pe stîlpi înalți de doi metri, încălzite cu sobe de fier, iar ventilația se făcea prin deschideri în acoperiș¹³.

Aici au fost instalate 18 paturi și pentru anotimp călduros erau pregătite încă cinci corturi. În gara Cotroceni a funcționat o infirmerie cu 15 paturi unde erau tratați soldații bolnavi.

În martie 1878 numărul mare de răniți turci aduși din Bulgaria, a supra-aglomerat spitalele și Crucea Roșie a fost nevoită să organizeze un nou spital, cu 80 paturi la cazarma Malmaison. Aici au fost internați prizonierii turci degerați din cauza gerurilor aspre, străbătînd pe jos, tot drumul pînă în țară¹⁴. Doctorul Fialla a fost prezent și aici, unde primise conducerea unei secții. Cu personalul de la Filantropia a procedat la aplicarea unui tratament simplu pentru vindecarea părților vătămate de ger, salvînd viața prizonierilor.

Dintre spitalele organizate de societăți sau persoane particulare, este menționat spitalul cu 160 paturi „Providența” organizat de Asociația engleză de binefacere cu contribuția bănească a unor cetățeni din Anglia. Spitalul ocupa un etaj în clădirea școlii de ofițeri de pe Calea Tîrgoviște și era condus de medicii Conelly și Paterson¹⁵.

Doamna N. B. Mawer, soția medicului englez Mawer, a deschis în casele Castoforu din strada Batiștei, un spital cu 30 paturi, unde dădeau îngrijiri medici englezi. Administrația spitalului era condusă de către doamnele Castoforu și Mawer¹⁶.

⁸ Crucea Roșie din România, 1876—1976, București, 1976, p. 39.

⁹ V. M. Plătăreanu, Matilda Haepner, Trei medici brașoveni în războiul de independență, în Arh. St. Buc., fondul Așezămintele „Principesa Elena”, dosar 63/1939, f. 546.

¹⁰ L. Fialla, op. cit., p. 114—115.

¹¹ Istoricul războiului din 1877—1878, participarea României la acest război, lucrare făcută de mai mulți ofițeri, București, 1877, p. 137.

¹² L. Fialla, op. cit., f. 94.

⁸ Ibidem.

⁹ I. Negru, Din activitatea spitalului bucureștean „Filantropia” în războiul pentru independență (1877—1878) în „Viața medicală” nr. 6/1975, p. 7.

¹⁰ L. Fialla, Reminiscențe din războiul româno-ruso-turc, anul 1877 și rolul Societății Crucea Roșie în timp de pace și război, București, 1906, p. 92.

¹¹ I. Negru, art. cit.

Pe lângă spitalele vremelnice organizate și vechile spitale din București s-au amenajat pentru îngrijirea răniților aduși de pe front. În spitalul Brîncovenesc, numai în perioada 11 decembrie 1877—25 ianuarie 1878, au primit îngrijire 30 ofițeri ruși¹⁷. Doctorul Patzelt a lucrat neobosit, îngrijind rănila ostașilor români, ruși și pe prizonierii turci. Spitalul și orfelinatul Pantelimon au pregătit 200 paturi pentru răniții ruși. Eforia a luat măsuri pentru eliberarea spitalului, bolnavii bărbați fiind transferați la mănăstirea Cernica, iar femeile la spitalul Ralet¹⁸. 89 de răniți au fost îngrijiți în spitalul Colțea; 31 ostași bolnavi au fost tratați în spitalul de la Colentina și 22 la spitalul de copii¹⁹.

Cea mai mare parte din medicii care fuseseră mobilizați plecaseră pe front, iar spitalele organizate în interiorul țării dispuneau de un corp medical mai restrîns. Crucea Roșie din România a apelat la Comitetul Internațional pentru a trimite medici. Mulți medici au răspuns apelului. Printre aceștia amintim pe medicii englezi Patterson, N. Beigel, medicul superior din armata suedeză Gustav Dunner, medicul american din New York G. P. Casey. Prin Crucea Roșie s-au oferit pansamente, medicamente, lădițe cu alimente care au fost distribuite pe front și la spitale. Prin listele de subscripție lansate în țară s-au primit importante ajutoare în bani. La sfîrșitul lunii februarie 1878, în București, din cauza supraaglomerării orașului, cu răniții veniți de pe front și numărul mare de spitale, a dus la răspîndirea epidemiei de tifos exantematic și febră tifoidă, amenințînd întreg orașul. Consiliul medical superior din care făceau parte doctorii Marcovici, Felix, Capșa, Fotino, Theodor, Calinderu, Turnescu, în ședința din 18 februarie 1878 a hotărît evacuarea răniților care puteau suporta transportul la alte spitale din țară, interzicerea intrării în București a ostașilor răniți sau bolnavi, îndepărtarea prizonierilor turci din capitală; reducerea armatei aflate în garnizoana București la numai cît era necesar pentru siguranța publică, aplicarea unor măsuri igienice severe pentru întreținerea curățeniei în oraș.

Din darea de seamă a societății Crucea Roșie din România pe perioada războiului, rezultă că pentru barăcile — spital din București — construcții, mobilier, aparate, plata personalului medical etc. s-a cheltuit suma de 154 309,40 lei²⁰. Cea mai mare parte a fost adunată din contribuția maselor populare.

Vedem, astfel, cum prin efortul întregului popor, țara noastră și-a cucerit independența de stat care a marcat un moment important în procesul de afirmare a României moderne.

INFORMAȚII PRIVIND PARTICIPAREA SOLDAȚILOR ROMÂNI LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ CULESE DIN REGISTRELE DE STARE CIVILĂ DIN BUCUREȘTI PE ANUL 1877

OCTAVIA NICHIFOR

Participarea armatei române la războiul ruso-turc din 1877—1878, efortul material impus pentru susținerea războiului au creat o serie de dificultăți în funcționarea serviciului sanitar al capitalei¹. Trecerea prin capitală a unui mare număr de străini, transporturile de trupe, provizii, muniții au provocat o serie de epidemii, capacitatea de spitalizare a devenit insuficientă².

¹ Ibidem, f. 547 și anexa.

A N E X A

Cheltuielilor barăcilor spitale din București în perioada : 1877—1878

— construcții	43 367,93 lei
— mobilier	18 429,30 lei
— efecte spitalicești	15 319,45 lei
— cai și harnașamente	9 389,80 lei
— instrumente chirurgicale	2 853,00 lei
— onorariile personalului medical și al surorilor de caritate (serviciul spitalelor și trenurilor sanitare)	59 839,31 lei
— cheltuieli de cancelarie	3 510,35 lei
	154 309,40 lei

¹⁷ Documente privind războiul de independență, București, 1954, vol. II, doc. nr. 303.

¹⁸ Al. Gălășescu, Istoria spitalelor civile din București, București, 1899, p. 645.

¹⁹ V. M. Plătăreanu, Matilda Haepner, Trei medici brașoveni în războiul de independență, în Arh. St. Buc., fond Așezămintele „Principesa Elena”, dosar 63/1939, p. 547.

¹ I. Felix, Raport general pe anul 1877 asupra serviciului sanitar al orașului București, București, 1878, p. 3, 7.

² Ibidem, p. 18.

Creșterea cu 855 a numărului deceselor în anul 1877 față de 1876 doctorul Felix, medicul șef al capitalei o motivează ca „privind exclusiv populația flotantă, militară și civilă și este o consecință naturală a resbelului; ea privește cu deosebire populația flotantă militară și civilă și este o consecință naturală a resbelului: ea privește cu deosebire populația flotantă de sex bărbătesc iar cifrele de decedați bărbați din capitală respectiv 3 423, se explică prin numărul mare de militari ruși, de lucrători străini ai furnizorilor armatei rusești, de pahonți și alți oameni din coada armatei care au decedat în spitalele din raza capitalei³.

Din cercetarea registrelor de înregistrarea deceselor pe anul 1877 din „Colecția registrelor de stare civilă“ ale orașului București, alături de alte surse documentare și lucrări editate desprindem informații legate de participarea soldaților români la războiul pentru independență.

Întocmite de oficiile de stare civilă ale celor cinci primării ale capitalei respectiv de galben, verde, albastru, roșu și negru, aceste registre conțin și actele de deces ale soldaților români, răniți în timpul operațiunilor militare de pe front, transportați cu carele și trenurile în spitalele din București și care, neputând fi salvați, și-au dat sfârșitul în spitalele bucureștene și au fost înmormînați în cimitirele capitalei. Cei din comunele învecinate capitalei au fost transportați de rude în locurile natale.

Actele de deces, aceste scurte procese-verbale de constatare a morții scrise pe formulare tip, conțin date ca: numele și prenumele decedatului, vîrsta, meseria, locul nasterii respectiv comuna, plasa, districtul, numele părinților acestuia, data și locul decesului, numele a doi martori, numele medicului verficator și al ofițerului de stare civilă.

³ *Ibidem*, p. 25.

Statistica prezentată de Oficiul central de statistică pe anul 1877 înfățișează astfel numărul deceselor:

Bărbați decedați în București

Culoarea	între 20— 30 ani	între 30— 40 ani
Albastră	20	40
Galben	98	108
Negru	24	50
Roșu	104	98
Verde	244	57
Total :	490	353

843 (cf. Statistica din România, mișcarea populației pe anii 1876—1879, după registrele stării civile, București, 1879, p. 85.

O deficiență a acestor procese verbale de înregistrare a deceselor provine din nemenționarea cauzei decesului. Totodată se adaugă lipsa foilor de observație din anul 1877 întocmite de spitalele bucureștene, ale căror fonduri se află în parte la Arhivele Statului (Colțea, Filantropia) iar o altă parte la instituțiile spitalicești ce le continuă activitatea ca: Spitalul clinic Colentina, Spitalul T.B.C. Pantelimon, Spitalul clinic Brîncovenesc, Spitalul Militar.

Informații sumare asupra bolilor ce au cauzat decesele soldaților le aflăm și în „tabela statistică a deceselor urmate în orașul București“ publicată în raportul doctorului Felix: „predominarea deceselor din bolile chirurgicale la adulți provine din cauză că pe la finele anului bravii oșteni români veniți răniți de peste Dunăre au un contingent la mortalitatea capitalei“⁴, sau „numărul deceselor de enterocolită și dysenteria au fost mai numeroase, 726 în anul 1877, decesele în plus cauzate de aceste boli, în afara copiilor — se referă la adulți din care mulți militari și prizonieri de rezel“⁵.

Din numărul total al decedaților în anul 1877 în București 5 834 persoane, bărbați și femei, la unii se indică și profesiunea: soldat, caporal, sergent, căpitan, locotenent.

În culoarea de galben, începînd cu data de 10 august și pînă la sfîrșitul anului, sînt înregistrate, paralel, decese ale militarilor români, ruși și turci. Statistica ne indică cifra de 25 soldați români, voluntari, dorobanți, din regimentele III, VIII, XIII, XV, VII infanterie, III, IV artilerie, XVI dorobanți, veniți din toate colțurile țării, născuți în județele din Muntenia și Moldova: Mehedinți, Putna, Olt, Rîmnicul Sărat, Neamț, Vaslui, Tecuci, Zimnicea, Suceava etc., 1 rus și 10 soldați turci.

Majoritatea din ei au decedat în „casele din str. Filantropia“ (spitalul Filantropia) unde medici constatatori erau Kerenbach, Bălan, Copony, Măldărescu, Carl Beldi, Bucholtzer și cîțiva în „casele din str. Ștefan cel Mare“ (spitalul Colentina) unde funcționau medicii Lazean și Stranschy.

La oficiul stării civile din culoarea roșie înregistrarea deceselor militarilor începe chiar la 1 ianuarie 1877 cu Emanuil Crutescu, loco-

⁴ I. Felix, *op. cit.*, p. 22.

⁵ *Ibidem*, p. 23.

tenent, din Regimentul VII de dorobanți. În continuare sînt înregistrați 8 soldați români, 13 ruși și 5 turci decedați în casele din str. Colțea 32 (Spitalul Colțea) și cele din suburbia Doamna Bălașa, str. Municipală nr. 14 (Spitalul Brîncovenesc).

Împrejurările deosebite în care aveau loc aceste înregistrări au determinat pe ofițerul stării civile de la acest oficiu să se abată de la tipicul formularului procesului verbal sau să se adapteze noilor situații, introducînd elemente noi.

La rubrica referitoare la „ultimul domiciliu al decedatului” acesta indica de fapt locul luptei în care au fost răniți acești eroi ai independenței: „cel din urmă domiciliu în Turnu Măgurele”, „domiciliat în Bulgaria, în ținutul Turciei”, sau „cu armata rusă la Plevna”.

Se mai adaugă și alte amănunte ca „fiind adus mort în casa din str. Colțea 32”, „adus în stare muribundă” în aceeași casă; cînd nu se putea indica data sau locul nașterii se menționa „despre a cărui stare civilă nu s-au putut lua alte informații” sau necunoscînd numele celui decedat se însemna „un pahonț de sex masculin cam de 40 de ani a fost adus mort în casa din str. Colței 32”.

În culoarea verde, este impresionant numărul soldaților români a căror moarte este înregistrată, toți decedați în casa din suburbia Sf. Ștefan, str. Știrbei Vodă nr. 67, respectiv Spitalul militar central, unde medicii verificali erau Felix, Damian, Izvoranu, Steiner, Petrini, Glink, Marcovici, Pastia etc., iar cei doi martori apar aproape invariabil Marin Costache și Mălăileanu Ion, ambii soldați în compania sanitară cu sediul la aceeași adresă.

De la 13 iunie pînă la sfîrșitul lui august s-au înregistrat 12 decese de soldați români*.

În luna decembrie sînt înregistrați și soldați turci, prizonieri de război, despre care se

menționează în cuprinsul actelor de deces: „soldat turc a cărui stare civilă și loc de naștere sînt necunoscute, fiind prizonier de resbel”.

Întrucît în culoarea de negru nu exista nici un spital în registrele de deces nu apar soldați.

O altă categorie de acte de deces întîlnite în registrele stării civile din București pe anul 1877 o constituie cele transcrise din registrele de înregistrarea deceselor, întocmite pe cîmpurile de luptă, de către ofițerii de stare civilă ai regimentelor. Existența acestor acte se datorește obligației ce exista ca copiile de pe actele de deces ale soldaților decedați, înscrise în registrele regimentelor, să fie trimise și în localitățile de naștere.

În culoarea de albastru la nr. 776 este transcris actul de deces nr. 95 din registrul stării civile al Regimentului VII infanterie, staționat pe cîmpul de luptă din fața Plevnei, aparținînd căpitanului Gănescu Dimitrie din compania II, de 43 ani, al cărui domiciliu era în București, mahalua Bărbătescu Nou și din care aflăm împrejurările morții sale „mort ieri (7 octombrie) la ora patru după amiază în atacul dat contra turcilor lingă orașul Plevna, în Bulgaria”. Martori au fost sergentul Constantin George, rezervist și sergentul permanent Costache Popescu, ambii de profesie militari și care au luat parte în atac cu decedatul⁶. La sfîrșitul actului se menționează că a fost transcris conform adresei Prefecturii poliției capitalei cu nr. 28 309.

Alte șase acte de deces transcrise în registrele din culoarea de verde aparțin la șase eroi, decedați toți în ziua de 30 august 1877 cînd s-a dat a 3-a bătălie pentru Plevna. În acea zi întunecoasă, tristă și ploioasă pe la ora 2½ cînd se apropia momentul atacului, atmosfera se întunecase din nou și ploaia care căzuse toată noaptea a reînceput abundentă.

Coloana de atac a Regimentului 8 infanterie de linie era comandată de lt.-col. Poenaru, căpitanul Valter Mărăcineanu și maiorul Maca. Îmbărbătați de cuvintele înflăcărâte ale maiorului Șonțu George: „Băieți, să fiți viteji, să înaintați bărbătește. Ni s-a încredințat cîntea de a deschide lupta, să fim vrednici de aceasta, să arătăm că sîntem

* Statistica acestor tineri eroi între 20—25 ani este următoarea:

septembrie	octombrie	noiembrie	decembrie
data	data	data	data
1—1	1—6	5—4	2—1
7—3	2—5	6—1	3—3
9—6	3—1	12—7	7—4
16—6	10—11	15—4	14—4
21—7	11—7	21—4	17—1
23—13	13—3	26—6	31—2
29—8	16—4	29—2	
	18—1		
	22—7		
	25—2		
	27—3		
	30—6		

⁶ Arh. St. Buc., colecția stării civile, dosar 2697/1877 Alabastru, act 776.

români și că nu ne temem de vrăjmaș⁷, soldații din Batalionul I, sub conducerea lui Valter Mărăcineanu înaintaseră urcând povârnișul văii Bucov spre reduta ce urmau să o atace. Ajungând în culme se găsiră la marginea unei alte vâlcele strâmte, cam de 500 m care îi despărțea de întăriturile inamice. Prima parte a coloanei de atac trece repede culmea, coborî în fundul vâlcele și sub o ploaie torențială de gloanțe se aruncă asupra întăriturilor din față luptându-se totodată cu greutățile terenului înclinat, pătruns de ploaie și alunecos.

Bravii noștri soldați, conduși de comandanții lor, Șonțu și Mărăcineanu, înfruntând pericolul, luară pe rînd, cu baioneta, șanțurile înaintate, ajunseră pînă la redută și începură chiar să escaladeze parapetul. Atunci rezerve inamice ies din șanțurile din spatele redutei, cad în coasta colonei noastre, omorînd pe șefii ei, maiorul Șonțu și căpitanul Valter Mărăcineanu⁸. Cea mai mare parte din ofițeri au rămas pe cîmpul de luptă, morți sau răniți.

Cele șase acte de deces transcrise din ordinul Primăriei capitalei în registrul de morți din culoarea verde aparțin la șase din acești eroi români secerați de gloanțele inamice în acea zi glorioasă.

Este vorba de actele de moarte ale lui Nicolae Valter Mărăcineanu, căpitan; Pană Nicolae, căpitan; Șurcă Mihail, locotenent; Nancovici Nicolae, locotenent; Ulescu Constantin, sublocotenent; Horcea Vasile, sublocotenent, toți din batalionul 1 al Regimentului 8 de infanterie de linie.

Cinstind memoria celor căzuți pentru realizarea idealului neamului la 100 de ani de la războiul pentru independență am considerat oportună publicarea, pentru prima dată, a actelor de deces, transcrise în registrul stării civile al sectoarelor din capitală, a unora dintre eroii neamului nostru.

1877 decembrie 8. Actul de deces al căpitanului N. Valter Mărăcineanu transcris în registrul circumscriptiei 3 de Verde.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Ort. Rom. Transcripțiune N. Walter Mărăcineanu de 37 ani.
Nr. 1384.

Din anul una mie opt sute șaptezeci și șapte, luna decembrie opt. ora unu și jumătate post meri-

diane. Transcripțiunea copiei unui act de deces ce ni s-a înaintat de D. Primar al com. București prin adresa nr. 18594 din 7 decembrie curent, redactat de D-ul Administrator cl. III casierul și ofițier al stării civile al regimentului nr. 8 de infanterie în următoarea cuprindere:

A 3-a Divizie activă al 8 regim. de linie, com. Verbitza.

Nr. 1

Din anul una mie opt sute șaptezeci și șapte luna august în treizeci și una zile, ora patru după amiază. Actul de moarte a căpitanului N. Walter Mărăcineanu etate de 37 ani, profesie militar, din regim. 8 de linie, fiu lui D. Walter și al Rucsandrei numită Bădulescu, mort ieri la ora trei și jumătate după amiază în lupta de la 30 august la reduta nr. 1 lângă Plevna. Martori au fost: sub. locot. Cugler Cazemir, etate de 23 ani și Teliman Ion locot. etate 34 ani, ambii martori din reg. Nr. 8 linie fiind prezenți care au subscris împreună cu noi acest după ce l-am citit noi înșine, administrator cl. III Andreescu George, casierul regim. și ofițier al stării civile al acestui regiment (Sem.) Martori Locot. Teliman Ion, s.lt. Cug. Casemir, ofițier al stării civile Ad-tor cl. III A. George.

Conform cu originalul Serg. (Indescifrabil).

Transcris și colonaționat de noi Dimitrie C. Elen-therescu ofițierul din Buc., Circom. 3 de verde, în baza art. 83 din c. civile.

Ofițier

ss. indescifrabil

1877 decembrie 8. Actul de deces al căpitanului Pană Nicolae din Regimentul nr. 8 linie transcris în registrul circumscriptiei 3 de Verde.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Ort. rom. Transcripțiune Pană Nicolae de 33 ani.
Nr. 1385.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte luna decembrie opt. la ora două post meridiane. Transcripțiunea unui act de deces ce ni s-a înaintat în copie de D. Primar al comunei București, pe lângă adresa nr. 18594 din șapte ale curentei, redactat de D. Administrator cl. 3-a casierul și ofițier de stare civilă al regimentului nr. 8 de infanterie în următoarea cuprindere:

A 3-a Divizie activă reg. nr. 8 linie com. Verbitza.
Nr. 2

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte luna august în trei zeci și una zile, ora patru după amiază. Actul de moarte a căpitanului Pană Nicolae, în etate de trei zeci și trei ani, profesia militar în reg. nr. 8 linie, fiu lui Majorul Vasile Panu și al D-nei Maria, mort ieri la ora trei și jumătate după amiază în lupta de la 30 august, lângă Plevna. Martori au fost: Cugler Cazemir,

⁷ Istoricul războiului din 1877-1878, Participarea României la acest război, partea a II-a și a III-a, București, 1896, p. 474.

⁸ Ibidem, p. 475-476.

sublocotenent, etate de 23 ani și Teliman Ion etate de 34 ani, ambii din reg. nr. 8 linie care au subscris împreună cu noi după ce l-am citit noi înșine Administrator cl. 3 Andreescu Gg., casierul regimentului și ofițer al stării civile al acestui regiment.

(Sem.) Martori Lt. Teliman Ion, S. Locot. Cugler Casemir.

(Sem.) Ofițer al stării civile Ad-tor cl. III. And. Gg.

(Sem.) Conform cu originalul Serg. (Indescifrabil).

Transcris și colaționat de noi Dimitrie Elențescu, ofițer al stării civile din București, Elfcom.

III de Verde, în baza art. 83 din c.c.

Ofițiar,
ss. Indescifrabil.

1877 decembrie 8. Actul de deces al lt. Șurcă Mihail, căzut la 30 august în lupta pentru cucerirea Plevnei, transcris în registrul Circumscripției 3 de Verde

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Orth. rom. Transcripțiune Șurcă Mihail de 50 ani. Nr. 1386.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte, luna decembrie opt, ora două și jumătate post meridiane. Transcripțiunea copiei unui act de deces ce ni s-a înaintat de D. Primar al com. București pe lângă adresa nr. 18594, din șapte ale curentei, redactat de D. Administrator cl. 3, casierul și ofițer al stării civile al reg. nr. 8 de Infanterie în următoarea cuprindere :

A. 3-a Divizie activă reg. nr. 8 linie, com. Verbitza. Nr. 3

Din anul una mie opt sute șaptezeci și șapte, luna august în treizeci și una zile, ora patru după amiază. Actul de moarte a locotenentului Șurcă Mihail în etate de 50 ani, fiul lui Dinu Șurcă și al Mariei, mort ieri la ora trei și jumătate după amiază, în lupta de la 30 august lângă Plevna. Martori au fost : D. Cugler Casemir, sublocotenent de 23 ani și Teliman Ion locot. etate 34 ani, ambii martori în reg. nr. 8 linie, care a subscris împreună cu noi, după ce l-am citit noi înșine administrator cl. III. Andreescu Gg., casierul regimentului și ofițer al stării civile al acestui regiment.

(Sem.) Martori Lt. Teliman Ion, Slt. Cugler Casemir.

(Sem.) ofițer al stării civile Ad-tor cl. 3 And. George.

(Sem.) Conform cu originalul Serj. (Indescifrabil).

Transcris și colaționat de noi Dimitrie C. Elențescu, ofițer al stării civile din București, circumscripția III de verde, în baza art. 83 din c.c.

Ofițer,
ss. Indescifrabil.

1877 decembrie 8. Actul de deces al lt. Nancovici Nicolae căzut în bătălia pentru Plevna.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Orth. rom. Transcripțiune Nancovici Nicolae de 25 ani.

Nr. 1387.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte luna decembrie, opt ora trei post meridiane, transcripțiunea copiei unui act de deces ce ni s-a înaintat de D. Primar al comunei București pe lângă adresa nr. 18594 din șapte ale curentei, redactat de D. Administrator cl. 3, casierul și ofițerul de stare civilă al reg. nr. 8 de Infanterie în următoarea cuprindere :

A 3-a Divizie activă reg. nr. 8 de linie com. Verbitza.

Nr. 4.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte luna august în trei zeci și una zile ora patru după amiază. Actul de moarte a sub. locotenentului Nancovici Nicolae în etate de 25 ani, fiul lui Costache și al Sîtei, mort ieri la ora trei și jumătate după amiază în lupta de la 30 august lângă Plevna. Martori au fost : sublocotenent Cugler Casemir, etate de 23 ani și locot. Teliman Ion în etate de 34 ani, care au subscris împreună cu noi după ce l-am citit noi înșine. Ad-tor cl. 3. Andreescu George casierul regimentului și ofițer al stării civile al acestui regiment.

(Sem.) Martori lt. Teliman Ion, Slt. Cugler Casemir.

(Sem.) ofițer al stării civile Ad-tor cl. 3 And. Gg.

(Sem.) conform cu originalul Serg. (Indescifrabil). Transcris și colaționat de noi Dimitrie C. Elențescu ofițerul stării civile din București circumscrip.

III de Verde în baza art. 83 din codul civil.

Ofițer,
ss. Indescifrabil.

1877 decembrie 8. Actul de deces al sublocotenentului Ulescu Constantin căzut în bătălia pentru Plevna din 30 august.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Orth. rom. Transcripțiune Ulescu Constantin de 31 ani.

Nr. 1388.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte, luna decembrie opt, ora trei și jumătate post meridiane. Transcripțiunea copiei unui act de deces ce ni s-a înaintat de D. Primar al comunei București, pe lângă adresa nr. 18594, din șapte ale curentei, redactat de D. Administrator cl. 3 casierul și ofițer de stare civilă al Regimentului nr. 8 de linie, în următoarea cuprindere :

A 3-a Divizie activă reg. nr. 8 linie com. Verbitza. Nr. 5.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte, luna august în trei zeci și una zile ora patru după amiază. Act de moarte a sublocotenentului Ulescu Constantin, în etate de trei zeci și unu ani, fiu a lui Alecu Ulescu și al Dinichel, mort ieri la ora trei și jumătate după amiază în lupta de la 30 august lângă Plevna. Martori au fost sublt. Cugler Casemir, etate 23 ani și locot. Teliman Ion etate 34 ani, care au subscris împreună cu noi după ce l-am citit noi înșine Ad-tor cl. 3 Andreescu George casierul regimentului și ofițer al stării civile al acestui corp.

(Sem.) Martori Lt. Teliman Ion slt. Cugler Casemir

(Sem.) ofițer al stării civile Ad-tor cl. 3 And. George.

(Sem.) conform cu originalul serg. (indescifrabil). Transcris și colaționat de noi Dimitrie Elentherescu ofițer al stării civile din București, circumscrip.

III de Verde în baza articolului 83 din codul civil.

Ofițer,

ss. indescifrabil.

1877 decembrie 8. Actul de deces al sublocotenentului Horcea Vasile. căzut în lupta pentru Plevna din 30 august.

REGISTRUL STĂRII CIVILE PENTRU MORȚI

Orth. rom. Transcripțiune Horcea Vasile. de 33 ani. Nr. 1389.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte luna decembrie opt, ora patru post meridiane. Transcripțiunea copiei unui act de deces ce ni s-a înaintat de D. Primar al comunei București, pe lângă adresa nr. 18394 din șapte ale curentei, redactat de D-nu Administrator cl. III, casierul și ofițer de stare civilă al reg. nr. 8 de linie în următoarea cuprindere :

A 3-a Divizie activă reg. nr. 8 linie com. Verbitza. Nr. 6.

Din anul una mie opt sute șapte zeci și șapte, luna august, ziua treizeci și una. Act de moartea sublocotenentului Horcea Vasile, în etate de treizeci și trei ani fiul lui Nicolae și al Ioanei, mort ieri ora trei și jumătate după amiază, în lupta de la 30 august lângă Plevna. Martori au fost : sublocotenentul Cugler Casemir în etate de 23 ani și locot. Teliman Ion, în etate de 34 ani, care au subscris împreună cu noi după ce l-am citit noi înșine Ad-tor cl. 3 Andreescu George casierul regimentului și ofițer al stării civile al acestui corp.

(Sem.) Martori Lt. Teliman Ion. Slt. Cugler Casemir

(Sem.) Ofițer al stării civile Ad-tor cl. 3 And. Gg.

(Sem.) Conform cu originalul (serg.) indescifrabil. Transcris și colaționat de noi Dimitrie C. Elentherescu, ofițerul stării civile din București, circumscrip. III de Verde în baza art. 83 din codul civil.

Ofițer,

ss. indescifrabil.

ASPECTUL DOCUMENTAR AL DESENELOR DIN JURNALELE DE CAMPANIE ALE PICTORILOR ROMÂNI PARTICIPANȚI LA RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ

ELENA IOSEFIDE
ADRIAN ADAMACHE

Decretul 472, în articolul 2, include printre categoriile de documente și desenele, dar delimitarea în infrastructura categoriei de documente a desenului artistic este dificilă datorită jocului implicit dintre realitatea obiectivă și relativitatea receptării expresiei subiective.

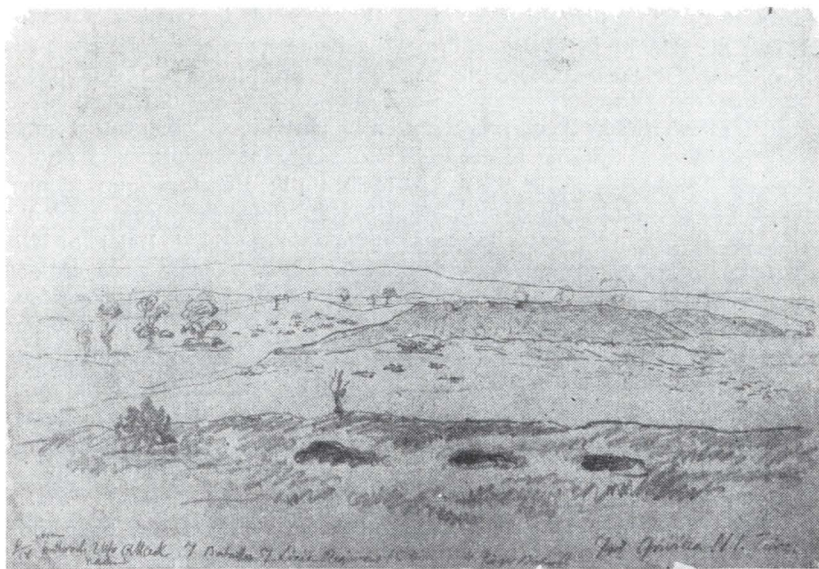
Actul creator este însă, în primul rând, o reacție în sensul stării de spirit. Artistul, prin exacerbata sa sensibilitate, reușește să surprindă, să acumuleze și să emită o totalizare subiectivă și astfel să atingă veridicitatea prin generalizare.

În al doilea rând, realitatea, la un anumit nivel al creației, la o anumită condiție tehnică și la un anumit moment al istoriei artei, este abordată net favorabil exactității. Ne referim în special la „crochiuri”, schițe realizate instantaneu, un fel de notații pregătitoare lucrărilor finite și unde artistul plastic prinde scene la care asistă în câteva linii fără intenții compoziționale : ne referim la tehnicile simple, creion, cărbune, peniță, acuarelă, deci fără complicate pregătiri tehnice care ar putea implica între vizionare și realizare timp de a gândi opera ; ne referim la momentul bătăliei dintre plenerism și clasicism, fiecare implicând o anumită atitudine, față de real — primul implicând lucrul în afara atelierului, deci la fața locului, să-i zicem, altul exactitatea obiectului desenat până la idealul perfecțiunii imitării.

Nu trebuie uitat însă, mai ales în cazul aflat în discuția noastră, un al treilea element de probitate : scopul urmărit de gruparea de pictori de la 1877 — informarea publicului.

Încă de la mijlocul secolului trecut intrase în obișnuința marilor ziare ale timpului, imprimarea unor genuri care să înfățișeze diferite evenimente importante din viața politico-socială a momentului.

Pe de altă parte, inventarea paniconografiei — gravură în zinc sau cupru — prin coro-

C. Popp de Szathmáry, Peisaj de la Grivița (Muzeul de artă al R. S. România)

darea, în afara desenului, a plăcii sub acțiunea unor acizi corozivi — lărgise posibilitățile de multiplicare. Se evita prin acest procedeu, descoperit de Formin Gillot, accidentele specifice litografiei — spargerea plăcii — sau celor ale gravurii în lemn — încălcarea fibrei cu cerneală, de unde o îngroșare nefirească a liniei desenului.

Sistemul fuse repede abordat de mai toate ziarele epocii (la noi, de exemplu gravurile din „Războiul“ vor fi executate prin acest procedeu) ba chiar permisesese apariția unor mari ziare ilustrate ca „The Illustrated London News”, „L'Illustration”, „Leipziger Illustrirte Zeitung” sau „La Illustracion Esponola y Americana” ca să le cităm pe cele care în 1877 vor prezenta multe imagini din războiul nostru pentru independență.

La noi Carol Popp de Szathmáry, acest mare practicant al noilor tehnici, va înființa și el în septembrie 1860 un ziar: „Ilustrațiunea”, e drept cu viață scurtă, în care va adopta formula gravurii în paniconografie.

Ori toate aceste ziare cereau imagini cât mai precise, mai veridice. De aceea, în momentul izbucnirii războiului din 1877, pe câmpul de luptă vor apărea un număr destul de mare de desenatori, adevărați corespondenți de război, cum au fost francezul de

origine spaniolă Daniel Vierge, germanii Eckenbrecher, Koenen, A. Ferdinandus F. W. Friedwänger¹, sau francezul de origine română Filip Montaureanu² care avea chiar statut de corespondent pe lângă Marele Cartier General al armatei ruse din partea gazetei „Le Monde Illustré”.

Într-o astfel de circumstanță, guvernul român va invita o serie de artiști români să participe la desfășurarea luptelor. Se pare că inițiativa aparține dr. Carol Davila, dar ea fusese îmbrățișată și de I. Brătianu.

Au fost invitați să participe principalii artiști ai momentului: Th. Aman, Carol Popp de Szathmáry, Henry Trenk, N. Grigorescu, G. Demestrescu-Mirea și Sava Henția. Dintre aceștia se pare că numai Szathmáry, Grigorescu, G. Demestru-Mirea și Savu Henția au însoțit trupele. Despre Theodor Aman, G. Bora, incidental³, susține că s-ar fi aflat în suita domnitorului alături de Szathmáry și Henția în timpul campaniei din Bulgaria. În

¹ Imagini ale desenelelor acestora au fost publicate de N. Iorga, *Războiul din 1877—1878*, în „Almanahul grafiei române”, 1929, p. 28—31.

² George Oprescu, *Grafica românească în secolul al XIX-lea*, vol. II, p. 36—37. G. Oprescu citează și câteva desene ale lui Montaureanu ce se păstrează la biblioteca Urechia din Galați (nr. 4432).

³ G. Bora, *Insemnări cu privire la pictorul Carol Pop de Szathmáry*, în „Revista Fundațiilor”, VIII, nr. 7, p. 183.

acest sens pledează și cele câteva desene păstrate la Muzeul de artă al R. S. România (La atac și altele)⁴ care atestă o spontaneitate deosebită ce nu se cadrează lucrului de atelier specific clasicizantului Aman. În același timp, Alexandru Tzygara-Samurcaș nota că în documentele rămase de la Aman se afla și o propunere făcută în 1881 de ministrul de război ca acesta să picteze o „Bătălie de la Smîrdan”⁵ ori era normal ca propunerea să se fi făcut unui pictor ce cunoștea realitatea de pe cîmpul de luptă...

Pe de altă parte, Radu Bogdan⁶ considera că din motive de boală „Aman n-a putut face parte din echipa de pictori... care a însoțit armata română pe cîmpul de luptă în războiul de independență”. Și se pare că Th. Aman a fost, în perioada războiului, în București conducînd Pinacoteca și Școala de Belle Arte întrucît apare în toată această perioadă adresînd diferite cereri Ministerului Instrucțiunii⁷.

De aceea grupul propriu-zis rămîne format din Grigorescu, Popp de Szathmáry, Henția și Mirea. Solicitarea oficială îi găsește pe cei patru prinși în activități diverse și situații deosebite⁸. Aceștia primesc statute diferite. Szathmáry participă ca pictor oficial al curții deși, după război, Carol va comanda totuși în străinătate, la Viena, două tablouri reprezentînd marile victorii ale armatei române⁹; Grigorescu, invitat de primul ministru¹⁰, va fi, probabil, atașat pe lîngă armata de observație și apoi pe lîngă Cartierul General¹¹; Sava Henția ca și G. Demetrescu Mirea vor apare ca atașați¹² pe lîngă ambulanța Marelui Cartier General pe tot timpul războiului¹².

Participînd în condiții diverse¹³, de unde varietatea tematică a desenelor, ei vor realiza imagini ce se completează unele pe altele ca într-o suită plastică a războiului: Szathmáry va fi pictorul comandamentelor; Grigorescu al soldaților și ofițerilor din primele linii; Henția — un pictor al bivouacurilor, în timp ce Mirea rămîne un pictor al ambulanțelor și al liniei a II-a. De aceea, putem spune că cele circa 400—500 de desene ajunse la noi¹⁴ reprezintă o adevărată cronică desenată a epopeii de la 1877.

Cei patru au formații artistice diferite: Szathmáry s-a format la desenul școlii vieneze, suportînd însă și influențele școlii de la Düsseldorf a lui Ludwig Knaus, de unde acea atracție spre pitorescul costumelor și anecdoticii uneori dulcele; Grigorescu, autodidact de mare talent, intrase în contact cu pictura franceză a secolului — de la romantismul lui Delacroix, la realismul lui Courbet și Millet pînă la plenerismul școlii de la Barbizon; Sava Henția învățase în țară și la Paris, de unde și influența picturii lui Prud'hon; Mirea, la data experienței războiului pentru independență, era încă neformat deplin, dar se prefigurează încă de pe atunci stilul său academizant.

Toate acestea — formația artistică, scopul publicistic de informare a publicului cunoștința de participare la un moment istoric pentru poporul din care făceau parte, stilistica — îi duc în mod normal către realism, un realism ce se accentuează și mai mult în condiția tehnică implicată, crochiul.

Szathmáry duce uneori acest realism pînă la exactitate. Alteori adoptă maniera lui Jacques Callot, cel din hărțile pentru cardinalul Richelieu, adică un desen cu perspectivă

⁴ Muzeul de Artă al R. S. România, secția de grafică.

⁵ Al. Tzigara-Samurcaș, *Catalogul Muzeului Aman*, București, 1908, p. 34.

⁶ Bogdan Radu, *Theodor Aman*, București, 1955, p. 62.

⁷ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar 3532/1877, f. 237, 239 și urm. Din păcate mare parte a arhivei Institutului de Arte Plastice a ars chiar în perioada directoratului lui Aman. Muzeul Aman, a cărui arhivă a fost consultată nu posedă decît documentele de gestiune a bunurilor muzeului.

⁸ *Ibidem*, f. 237, 239, 240.

⁹ *Ibidem*, fond Casa regală, dosar 67/1878, f. 3.

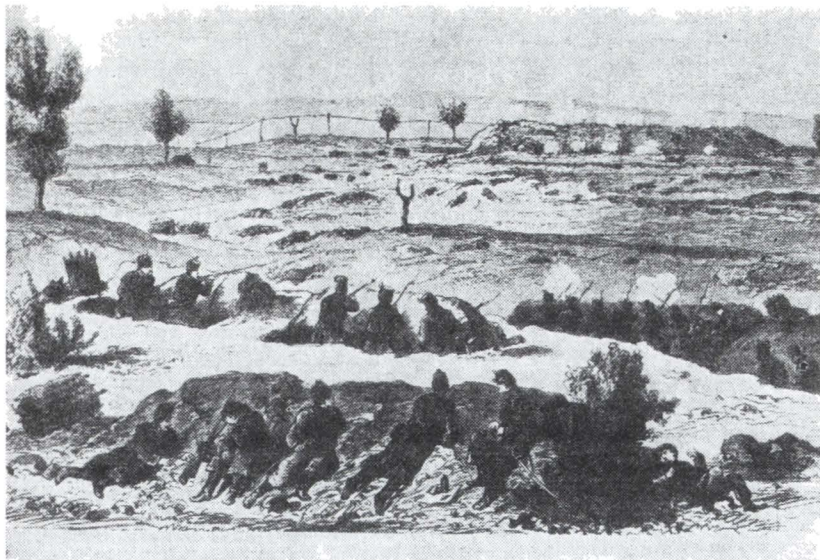
¹⁰ *Ibidem*, fond Marele Stat Major, dosar 643/1877 — 78, f. 201.

¹¹ *Ibidem*, dosar 757/1877, f. 41 și 44.

¹² Bibl. Acad. R. S. România, Arhiva Artiștilor Plastici, Sava Henția, acte 1—17, f. 4.

¹³ Szathmáry va însoți pe domnitor; Grigorescu posedînd o caretă se va deplasa atît în prima linie cît și la comandamente; Henția, fiind surd, va evita prima linie și se va rezuma la tabere; Mirea, care făcuse doi ani de medicină, se pare, a fost folosit și ca sanitar.

¹⁴ Situația păstrării desenelor: Grigorescu — Muzeul de Artă al R. S. România (fostele colecții Toma Stelian, Kalinderu, Olaru), Muzeul Militar Central, Biblioteca Academiei R. S. România (Cabinetul de Stampe), Muzeul omagial Cîmpina, Muzele județene de artă Cluj, Ploiești, Brașov, Constanța. Szathmáry: Muzeul de Artă al R. S. România, Muzeul Militar Central, Biblioteca Academiei; Henția: Muzeul Militar Central, Muzeul de Artă al R. S. România, Biblioteca Academiei, col. dr. Gh. Stoica (Timișoara), Muzeul de istorie al R. S. România, Muzeul județean Craiova, Ploiești, Brăila, Arad, Muzeul de istorie al municipiului București, Muzeul Bruckenthal, Mirea: Muzeul Militar Central (donația soției pictorului), Muzeul de Artă al R. S. România.

Reduta Grivița nr. 2, Plevna, după Koenen (Illustrierte Zeitung, 1877, nr. 1790 p. 304)

adîncă, așa cum este „Lagărul de la Calafat”¹⁵ unde pictorul ne dă o imagine a organizării lagărului. În planul din fund, pe orizont, pictorul schițează o vedere panoramică a orașului Calafat. În prim plan angajat în diagonală este desenat drumul Poiana-Calafat. În stînga drumului corturile batalionului de vînători, iar mai în față cele ale Regimentului de dorobanți; în partea dreaptă bateriile de la Calafat (interesant este că pictorul folosește în desen semnele de schițare a tunurilor din planurile militare!) apoi corturile Regimentului 4 de infanterie și ale escadronului de Călărași. Tot în dreapta, pe o poziție mai înaltă, comandamentul diviziei I. Szathmary nu uită să-și noteze aliniamentul Dunării undeva în perspectiva adîncă. Și peste tot, ca într-o hartă indică în scris, în germană sau în română, ce reprezintă semnele sau imaginile.

La fel procedează și în: „Lagărul de la Calafat” — comandamentul I divizionar din Regimentul I Roșiori¹⁶. În prim plan, la dreapta jos, este desenat comandamentul așezat pe un dîmb. De pe această ridicătură schițează pictorul întreaga panoramă notîndu-și cu grijă poziția drumului Poiana-Calafat, așezarea artileriei etc.

Într-un alt desen, „Peisaj de la Grivița”¹⁷ el ne dă o imagine foarte clară a poziției turcești de la Grivița II, imagine luată din reduta cucerită Grivița I. Nu uită să dea date întocmirii desenului: 18 octombrie — 6 noiembrie 1877 indicînd și poziția trupelor românești, Batalionul VII linie din Regimentul 152 și Batalionul IV aflate în reduta Grivița I. Această piesă, analizată cu atenție, ne poate sublinia realismul dus pînă la exactitate de Szathmary. Întîmplarea face ca aceeași imagine să fie făcută și de desenatorul german Koenen și reluată în „Illustrierte Zeitung” nr. 1790/1877¹⁸. Comparate, cele două desene evidențiază similaritatea pînă la nivelul de amănunt¹⁹. Singura deosebire este punctul de observație. Koenen are un punct de vedere mai înalt, de unde vede și poziția trupelor române, dar nu vede un grup de tufişuri aflate între cele două redute, în timp ce Szathmary se află într-o poziție mai joasă, probabil la ambraturile inferioare ale redutei de unde vede tufişurile și doi copaci ce se ridică deasupra redutei turcești.

Se știe însă că „Schițele la fața locului (ale lui Szathmary) ...au servit și ca punct de

¹⁷ Muzeul de Artă al R. S. România, secția grafică, DR I Sz. 8 inv. 4727.

¹⁵ Muzeul Militar Central, Biblioteca, Szathmáry D. IV, 290.

¹⁶ *Ibidem*, D II, 289.

¹⁸ N. Iorga, *Războiul din 1877—1878 în ilustrații*, în „Almanahul grafiei române”, ilustr. nr. 11.

¹⁹ Vezi imaginile ce însoțesc textul.

plecare pentru gravorii și cronicarii străini, reporteri de război trimiși de marile reviste europene²⁰. Deci ar fi posibil ca Koenen să fi folosit desenul pictorului român, ceea ce ar justifica asemănarea desenelor ce merg atât de departe încât să rețină amîndouă un ciot de lemn existent în „țara nimănui” în preajma poziției române. Totul este posibil, dar comparînd cele două planuri cu schița morfologică a amplasării redutelor I și II din Atlasul „Războiului din 1877—1878”²¹ constatăm aproximativă stabilitate a liniilor reliefului. Aproximativitatea apare nu din neatenția desenatorilor (de exemplu scăderea de nivel 275) ci de poziția în care se aflau desenatorii pe redută, deci de sus în jos.

Printr-un procedeu tehnic de punere în pagină, obișnuit de fapt în epocă, prin ridicarea liniei orizontului, Szathmáry realizează mari adîncimi în perspectivă, în care notează cu fidelitate datele realului.

Așa face în cazul „Bateria Carol”²² unde dă o imagine a Dunării în zona Calafatului, indicînd ostroavele și apartenența lor la statul român sau imperiul turcesc. La fel procedează și în „Cantonamentul rus de rezervă la 10 octombrie 1877”²³, unde indică din nou dispunerea corturilor, a artileriei și comandamentului, ca și în „Scenă din războiul de independență” unde schițează dispunerea artileriei române în zona Grivița, sau în „Scenă din războiul din 1877”²⁴ unde își numerotează cu grijă diverse obiective și dă explicații în partea de sus a imaginii (de exemplu „Calafat; 2—3 Balcani, 4 lagăr, 6 Dunărea, 7 un pichet etc.”).

Nu trebuie uitat însă că Szathmáry este un pictor al curții — el ne lasă în consecință un număr destul de mare de portrete ale lui Carol în companie, uneori singur, alteori însoțit de întregul comandament²⁵ — dar și un pictor atras de pitorescul costumelor, de unde un mare număr de desene reprezentînd uni-

forme, capele, în cele mai diverse poziții, sub bătaia vîntului, în virtejul luptei, figuri de dorobanți și cazaci în poziții diferite²⁶, unele în acuarelă, altele în creion, toate putînd fi folosite din plin în reconstituirea uniformelor trupelor române și ruse, a partizanilor bulgari din timpul războiului de la 1877.

De aceea, pe bună dreptate putea George Oprescu să scrie: „Szathmáry ne-a lăsat nu numai opere cu care se mîndrește poporul nostru dar și documente sigure și valoroase pentru geografi, pentru economiști, pentru istorici”²⁷. Și aceasta pentru că „Scopul desenatorului a fost mai ales să fie exact fără ca prin aceasta să renunțe la darurile lui de pictor”²⁸.

Grigorescu are altă formație, este cu mult mai mult artist decît Szathmáry. De altfel, după experiența Barbizon, după marile succese ale expoziției din 1875, el era deja considerat cel mai mare pictor român al vremii. În război este chemat de primul ministru Brătianu pentru „a întovărăși armata, pentru a reproduce atît diferite act(e) ce va (vor) avea (loc) cît și diferite întăriri, tabere și localități”²⁹. Fusese înzestrat cu o trăsură ce costase împreună cu hamurile 400 lei³⁰, i se dăduse o ordonanță³¹ și primea 1000 lei pe lună ca „diurnă”³².

„Nici unul din acești pictori (cei patru n.n.) nu a privit cu atîta seriozitate ca Grigorescu însărcinarea de a însoți armata”³³. Și în adevăr, realist în sensul școlii de la Barbizon, el a înlocuit pătura cu un cîmp de luptă. Martori oculari l-au găsit în primele linii. Al. Ciurcu, ziaristul de la L'indépendance Roumaine scria să Grigorescu se afla „dans le camp, très souvent, a la portée des balles”³⁴, iar Vlahuță³⁵ nota: „în rînd cu soldații înfruntînd moartea, a privit de aproape toate atrocitățile războiului și a înțeles cine sînt adevărații eroi și lor le-a închinat toată iubirea și toată admirația su-

²⁰ G. Oprescu, *Scrieri despre artă*, București, 1966, p. 35—36.

²¹ *Războiului 1877—1878*, Partea a II-a și a III-a, Atlas, București, 1895, planșa nr. 21.

²² Muzeul Militar Central, Bibliotecă, Szathmáry D III, 1961.

²³ Muzeul de Artă al R. S. România, secția grafică, DR III, Sz. 8, inv. 4698.

²⁴ Muzeul Militar Central, Bibliotecă, Szathmáry, Dr II, 294.

²⁵ Muzeul de Artă al R. S. România, secția grafică DR III, Sz. 1—2, inv. 24598/9 DR III, Sz. 2 inv. 29078/4479; Dr. IV, Sz. 1 inv. 20090/4493; Dr. IV, Sz. 1, inv. 29091/4494; Dr. IV, Sz. 1, inv. 29098 etc.

²⁶ Muzeul Militar Central, Bibliotecă, Szathmáry, D IV, 286, D II, 291, D III, 283; D III, 284 etc.

²⁷ I. Oprescu, *Szathmáry*, București, 1954, p. 22.

²⁸ G. Oprescu, *Pictorii din familia Szathmáry*, în „Analecta” I, 1943, p. 77.

²⁹ Arh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 643/1877—78, f. 201.

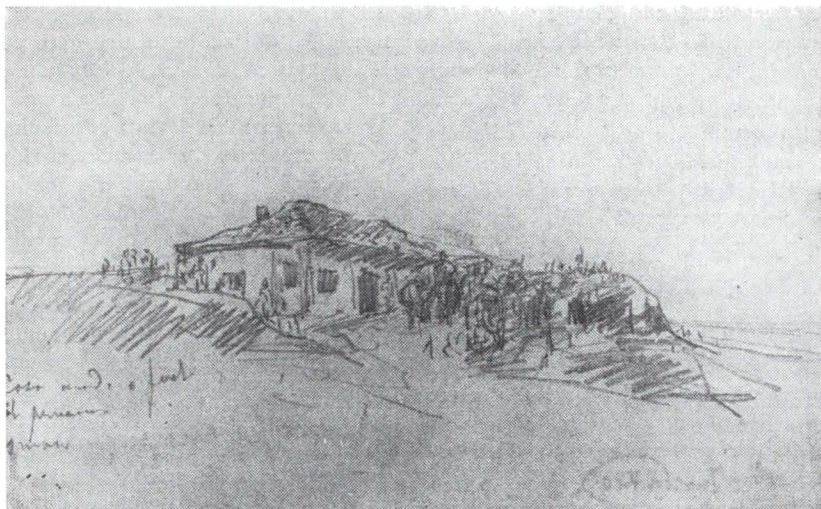
³⁰ *Ibidem*, f. 201 și 257.

³¹ *Ibidem*, dosar 757/1877, f. 44 verso (poziția 165).

³² *Ibidem*, dosar 645/1877—1878, f. 200.

³³ Oprescu G., *Scrieri despre artă*, București, 1966, p. 38.

³⁴ „L'indépendance Roumaine” din 10/22 mai 1881.
³⁵ Al. Vlahuță, *Grigorescu*, în „Calendarul Mîner-va”, 1908, p. 219.

N. Grigorescu, Casa în care a fost luat prizonier Osman Pașa (Muzeul de artă al R. S. România)

fletului lui". Tot pe front l-a văzut, la Grivița și Plevna, dr. C. I. Istrati³⁶.

Grigorescu este pictorul soldaților, al mișcării, al dramelor războiului. Nu ne dă imagini documentarizate pînă la apropierea de fotografie ca Szathmáry, dar nu e mai puțin evident caracterul lor documentar. Un exemplu: „Trecerea Dunării”³⁷ — un șlep urmat de un bac și două bărci încărcate cu provizii și oameni. În cazul de față detaliul geografic este estompat la maximum, dar prezintă locul ocupat de flota de Dunăre în organizarea transportului de pe un mal pe altul.

Suflet sensibil, Grigorescu vibrează la sentimentele esențiale provocate de confruntare: vitejia, mîndria, patriotismul ostașilor români, ca în „Post de observație”³⁸, „Atac”³⁹, „Scenă de bătălie”⁴⁰, dar și la marile drame: înfrîngerea ce afectează teribil pînă la destrămarea personalității la prizonierii din nenumăratele sale „convoaie de prizonieri”⁴¹.

Grigorescu ține să-și noteze o serie de imagini care au un vădit caracter documentar, cum ar fi „Interiorul casei unde a fost luat

prizonier Osman Pașa”⁴² și exteriorul ei⁴³, „Rahova — partea dreaptă a redutei”⁴⁴, „Grivița”⁴⁵.

Interesant este podul de peste Dunăre din „Trupe trecînd Dunărea”⁴⁶ aflat într-unul din carnetele lui Grigorescu. El prezintă două întreruperi ale pontoanelor. Verificînd harta zonei podului întreruperile se explică prin faptul că locul ales pentru construcția podului de pontoane prezintă două insulițe ce fuseseră folosite de către constructori. Desenînd de pe malul destul de jos — zona e nisipoasă, deci la nivelul apei — Grigorescu vede întreruperile dar nu și insulițele, mai curînd bancuri de nisip, mascate de înălțimea pontoanelor, ceea ce indică din nou veridicitatea ce caracterizează aceste desene. De fapt martorii oculari i-au recunoscut lui Grigorescu meritul de a face artă, dar și de a fi exact în redarea faptelor. Scria dr. C. I. Istrati⁴⁷ despre convoaiele de prizonieri înfățișate de marele pictor: „Convoiul de prizonieri pe cari l-am văzut la fața locului e tot absolut ca o foto-

³⁶ Muzeul de Artă al R. S. România, loc. cit., inv. 27324/2725.

³⁷ Ibidem, inv. 27319/2720 — a se compara cu imaginea fotografică.

³⁸ Ibidem, inv. 27235/2645 și aici se poate reface întreaga desfășurare de argumente din cazul „Grivița 2” a lui Szathmáry.

³⁹ Ibidem, 27271/2674 — reprezintă însă latura stîngă a redutei față de Koenen și Szathmáry.

⁴⁰ Ibidem, 7326/2727.

⁴¹ I. C. Istrati, op. cit., p. 140.

³⁶ C. I. Istrati, *Doi luceferi*, în *Ibidem*, p. 140.
³⁷ Muzeul Militar Central, Biblioteca. Grigorescu D III, 168.

³⁸ *Ibidem*, D IV, 1105.

³⁹ *Ibidem*, D IV, 1104.

⁴⁰ *Ibidem*, D IV, 159.

⁴¹ Muzeul de Artă al R. S. România, secția grafică, nr. inv. 26295/1705, 26304/1714. Muzeul Militar Central, loc. cit., D IV, 1105.

grafie. Se vede burtosul maior turc și căluțul său alb, tot, absolut tot, cum ne-a apărut celor ce l-am văzut în momentul plecării lor, nici nu se poate închipui ceva mai adevărat⁴⁸.

În aceeași problemă George Oprescu⁴⁹ aduce o mărturie ce subliniază veridicitatea imaginilor cu prizonieri ale lui Grigorescu. Scria acel martor: „Pe drum am întâlnit un transport de prizonieri, opriți de oboseală. La fiecare pas zăceau turci luptându-se cu moartea sau degerați. Mulți dintre călăreții și dorobanții care escortau căzura și ei și dormiră somnul cel din urmă, lângă vrăjmașul lor din ajun“.

Dar mărturiile nu se reduc numai la convoaiele de prizonieri. Dr. Istrati scria în continuare: „Dar carele cu proviant, cum se zicea înainte, pentru armată! Dar cerul cel de plumb al atacului de la Opanez! Totul e trăit, e văzut, e rezumatul unei impresii cu durere, a unui mare artist care era român și acolo era și combatant, cu sufletul cel puțin“⁵⁰.

Iar Delavrancea⁵¹: „Și dacă oamenii de pe vremuri l-ar fi înțeles ca pe cel mai puternic istoric al războiului și ca pe adevărata glorie a României, desigur că ar fi avut adevărata istorie a independenței. I s-au cerut ilustrații pentru un ziar cotidian — ca și cum s-ar fi cerut lui Homer să facă madrigale (sic!) și el văzuse o epopee crîncenă și eroică din care avem numai pagini geniale și o sumă de documente de o neprețuită valoare“.

De pe front, Grigorescu a adus o serie de portrete, unele caricaturizante, dar cele mai multe bine stabilizate caracterologic cum ar fi portretele medicului Vercescu⁵², colonelului Pilat și a colonelului Blaremburg⁵³, generalul Tătărașcu⁵⁴, generalul Cerchez⁵⁵, colonelul Gaillard⁵⁶, dr. Kalinderu⁵⁷ etc. Dar nu numai ofițerii vor fi portretizați ci și simplii dorobanți⁵⁸, cavaleriști⁵⁹, santinele⁶⁰, mergînd pînă la individualizarea lor ca în cazul soldatului Alexandru Stan din compania a VII-a, regimentul 8, etc.

Desigur, s-ar putea spune multe despre cele peste 300 de schițe, dintre care 261 se află la Muzeul de Artă al R. S. România, pe care le datorăm marelui pictor. Dar nu trebuie uitat că acestea sînt crochiuri și pe baza lor Grigorescu a realizat cîteva tablouri rămase să celebreze ostașii români, vitejia lor, întreaga epopee a războiului de independență: „Atacul de la Smîrdan“, „Spionul“, „Convoiul de prizonieri“ etc.

Sava Henția nu avea prestața oficioasă a lui Szathmáry, nici marele talent recunoscut a lui Grigorescu. La izbucnirea războiului era cvasi cunoscut, și asta numai de un cerc restrîns de cunoscători printre care se număra și Carol Davila. Dar Sava Henția era un artist muncitor și el și-a luat în serios activitatea în cursul războiului. Surd fiind însă, el va evita marile bătălii, primele linii; fiind un simplu „profesor de desen și pictură al Azilului „Elena Doamna“ și Școala secundară din București“⁶¹, nu se va afla nici în febrilitatea marilor comandamente.

De aceea desenele sale vor reflecta viața de zi cu zi în tabere. Iată o „ziua de sîmbătă în taberele de la Calafat“⁶², unde schițează o simplă scenă, și tocmai prin aceasta umană, a tunsorii cîtorva recruți, sau „Repausul ostașilor în lagărul de la Calafat“⁶³, unde prezintă un grup de soldați odihnindu-se. În alt desen vedem o horă încinsă de soldați⁶⁴ iar în altul „uă familie țărăncă (sic!) vizitînd pe fii lor la lagărul de la Calafat“⁶⁵.

Sensibil, în general, la viața cotidiană, el nu exclude din tematica desenelor sale nici aspecte militare. E drept că acestea n-au anvergura exactității ca la Szathmáry nici precipitare, avalanșa de mișcare definitorie a lui Grigorescu. Dar și la el situațiile se pot verifica. Are și el un pod de la Corabia⁶⁶ cu aceeași fragmentare ca și la Grigorescu, fragmentare explicabilă prin particularitățile de construcție ale podului.

Sava Henția dă și el atenție vestimentației⁶⁷, ceea ce ne aduce imagini sigure și interesante. Convins de caracterul documentar al desenelor

⁴⁸ G. Oprescu, *Nicolae Grigorescu — maturitatea și ultimii ani*, București, 1970, nota 10, p. 95.

⁴⁹ Istrati C. I., op. cit., p. 140.

⁵⁰ B. Ș. Delavrancea, *Grigorescu*, în „Calendarul Minerva“, 1908, p. 78.

⁵¹ Muzeul de Artă al R. S. România, loc. cit., inv. 25969/1379.

⁵² *Ibidem*, inv. 26288/1968 și 26296/1706.

⁵³ *Ibidem*, inv. 26322/1732.

⁵⁴ *Ibidem*, inv. 27750/3152.

⁵⁵ *Ibidem*, inv. 31608/7012; 27216/2629, 27215/2628.

⁵⁶ *Ibidem*, inv. 27301/2702.

⁵⁷ *Ibidem*, inv. 238614/7018.

⁵⁸ *Ibidem*, inv. 31620/7024, 31621/7025.

⁵⁹ *Ibidem*, inv. 27199/2613, 27200/2614, 27212/2626.

⁶⁰ Bibl. Academiei R. S. România, Arhiva artiștilor plastici, Sava Henția, acte, 1—17, f. 4.

⁶¹ Muzeul Militar Central, Bibl., D IV 182.

⁶² *Ibidem*, D IV, 181.

⁶³ Muzeul de Artă al R. S. România, secția grafică, Henția, inv. 25983/1393.

⁶⁴ *Ibidem*, inv. 25982/1392.

⁶⁵ *Ibidem*, inv. 25972/1382.

⁶⁶ *Ibidem*, inv. 25978/1388, inv. 25981/1391; 26342/1752.

sale, Henția a ținut să-și intituleze cu exactitate desenele pe care însă editorii moderni le-au simplificat pînă la anostitate⁶⁷. E pe de o parte o împietate, pe de alta un lucru ce anulează, în parte, caracterul științific al unor astfel de publicații (chiar dacă autoarele au înserat și însemnările autografe).

Henția a fost, trebuie să recunoaștem, un cronicar fidel și complet al războiului, începînd de la trecerea trupelor rusești prin București către Bulgaria⁶⁸, conform convenției încheiate între România și Rusia, și pînă la „Primirea pe cîmpia Băneasa a armatelor întoarse din războiu la 8 octombrie 1878”⁶⁹. Și el ca și Grigorescu va folosi mai tîrziu crochiurile realizate pentru opere finite în ulei.

George Demetrescu-Mirea a rămas un timp limitat pe front. Probabil puțin după 10 octombrie 1877 cînd i se aduce la cunoștință de către Consiliul permanent⁷⁰ că i s-a aprobat bursa de 3 ani, doi în Italia și unul în Franța, la care avea dreptul cîștigînd concursul de străinătate al Școlii de Belle Arte, deși se pare că el a plecat abia în primăvară⁷¹.

Cert este însă că el ne-a lăsat numai circa 40 de desene realizate în campanie. Nu este exclus însă ca numărul acestora să fi fost mai mare. Unele desene aflate la Muzeul Militar Central par a fi făcut parte dintr-un carnet⁷².

Mirea era la acea dată în plină formare. Desenele sale sînt școlarești (de exemplu își trasează cu deosebită atenție cadrul desenului). Tematica e diferită. Fost medicinist, e probabil, ca Mirea să fi funcționat și ca sanitar pe lingă ambulanțele dr. Davila. În consecință, vom găsi imagini ale posturilor sanitare⁷³, portretele unor medici cum sînt: Carol Davila⁷⁴, dr. Stănescu⁷⁵ etc. sau capete de expresie ale unor ostași⁷⁶.

Un interesant portret este cel al lui Ion Brătianu, „Ion Brătianu în fața Vidinului”⁷⁷. Primul ministru stă pe scaun, pe un dîmb, cu pălăria lăsată pe ochi, aplecat puțin în față și privind cu binoclul către Vidin.

În fine merită menționat „Dorobanțul la atac”⁷⁸ care, pus față în față cu nenumăratele schițe cu același subiect ale lui Grigorescu, simbolizează ideea de avînt și vitejie a ostașului român din timpul războiului pentru independență.

Concluzionînd, crochiurile și desenele celor patru pictori sînt documente de epocă, documente de stare de spirit, documente care folosesc un limbaj aparte — limbajul liniei și hașurei, estompei și culorii, documente de artă legate direct de viața poporului din care își trage esența și în același timp, căruia i se adresează.

POVEȘTEA UNUI TABLOU CELEBRU : „ATACUL DE LA SMİRDAN” DE NICOLAE GRIGORESCU

ADRIAN ADAMACHE
CRISTINA DINU
OCTAVIA NICHIFOR

Cînd în iulie 1877, N. Grigorescu era invitat de primul ministru I. Brătianu de a participa¹ alături de alți artiști români² și străini³ la războiul pentru independență, desigur că el gîndise la o mare compoziție.

Fiecare operă de artă își are propriul său destin căci este o bătălie a creatorului însuși, o bătălie cu materia în care plămăiește pentru a o face să-i fie purtător de mesaj.

Și, „Atacul de la Smîrdan”⁴ a fost pentru Grigorescu o victorie și o înfrîngere: o victorie pentru că intrase deja în conștiința contemporanilor săi ca un mare artist, o victorie pentru că avusese îndrăzneala și reușise să abordeze, primul la noi, o pictură monumentală pe pînză (2,90×3,88 m), în fine, pentru că

⁶⁷ Vezi Livia Drăgoi, *Catalogul Expoziției retrospective Sava Henția (1848—1904)*, editat de Muzeul de arte Cluj, ca și Dolina Pentelciuc, *Repertoriul Grafiei române*, vol. I, București, 1974.

⁶⁸ Muzeul de istorie a municipiului București, inv. 69513.

⁶⁹ *Ibidem*, inv. 11279.

⁷⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice, dosar 3532/1877, p. 140.

⁷¹ Enescu Teodor, *Problemele artei academice și G. D. Mirea*, în „Studii și cercetări de istoria artei”, seria Arta Plastică, nr. 2/1969, p. 265.

⁷² Muzeul Militar Central, Biblioteca, Mirea, D. III, 193.

⁷³ *Ibidem*, D III, 194, D IV, 209; D III, 218 etc.

⁷⁴ *Ibidem*, D III, 204.

⁷⁵ *Ibidem*, D III, 184.

⁷⁶ *Ibidem*, D V, 188; D IV, 190; D III, 192.

⁷⁷ *Ibidem*, D III, 193.

⁷⁸ Muzeul de Artă al R. S. României, secția grafică, Mirea, inv. 31570/6874.

¹ Arh. St. Buc., fond Marele Stat Major, dosar 643/1877—1878, f. 201.

² Din formație a mai făcut parte Carol Popp de Szathmary, Sava Henția, G. Demetrescu Mirea și, după unele surse, Th. Aman.

³ Daniel Vierge, Koenen, A. Lançon, Montauréanu etc.

⁴ Muzeul de Artă al R. S. României, inv. 3598.

a prins și a transfigurat sentimentul eroico-patriotic al maselor, ceea ce va aduce tabloului popularitatea; o înfringere pentru că, în ciuda unei munci imense, era din punct de vedere artistic, cumva, o nereușită, atât cât poate fi vorba de nereușita unui mare artist. Tabloul avea să demonstreze că Grigorescu nu era pictorul de mare respirație romantică, ușor grandilocventă a monumentalului. Artistul va ataca un spațiu uriaș cu mijloacele sale specifice, cu tușe fără mare amplitudine, cu ecleraje puternic contrastante, ca în cazul aceluia alb al zăpezii față de dominanța generală a tabloului, ce rup unitatea cromatică, cu repetarea în infinit a unei mișcări, ceea ce creează o ritmică obositoare, în fine, cu o punere în pagină ce lasă centrul gol⁵ etc.

De fapt se întâmplă cu Grigorescu ceva ce s-a petrecut cu mulți creatori, pe de o parte s-a consumat în zeci de schițe, iar în momentul finalizării era vid, poate chiar plictisit; pe de altă parte e probabil să fi simțit el în-suși că-l depășea misiunea ce și-o asumase.

Cert este însă că acest tablou i-a cerut pictorului șapte ani de frământare. Totul a început la 27 martie 1878, când Procopie I. Dumitrescu „locotenent de primar” al Bucureștiului propunea Consiliului Municipal că dat fiind faptul „că autoritatea comunală” era „frecventată în fiecare zi de un numeros public, găsește de mare utilitate ca în sala ședințelor să fie așezat un tablou pe care să fie reprezentată o luptă a românilor cu turcii din războiul actual, ceea ce va fi pentru publicul capitalei o vie lecțiune de devotament și bravură”⁶. Totodată, propunea consiliului „să aleagă un pictor care să se însărcineze cu această lucrare”⁷.

În aceeași ședință, la cuvântul și consilierul comunal, dr. Sergiu care lansează în dezbatere numele lui Nicolae Grigorescu, pentru că acesta a „urmat răzbelul și cunoaște totul”. De asemenea, mai cere să se desemneze un consilier care să ia legătura cu pictorul, iar în final, tabloul să fie litografiat și să se trimită în școli „asemenea lucruri contribuind mult la ridicarea moralului național”⁸.

Consiliul aprobă toate propunerile și-l delegează pe dr. Sergiu să sondeze opinia lui Nicolae Grigorescu⁹.

Acesta ia legătura cu Grigorescu și în ședința din 3/15 aprilie¹⁰ aduce la cunoștință adunării acordul de principiu al artistului care propunea, totodată trei subiecte: „bătălia de la Rahova, lupta pentru apărarea punții și lupta de la Smîrdan” pentru un onorariu de 10 000 lei noi. Consiliul, după deliberări în care se propune instituirea unui concurs, ba chiar amânarea comenzii „pentru alte timpuri mai prospere”¹¹, ajunge să hotărască „facerea aceluia tablou de către N. Grigorescu cu prețul arătat de 10 000 lei „iar subiectul urmînd să fie „lupta de la Smîrdan” în vederea că acolo au luat parte și trupe de linie”¹² formate și din bucureșteni.

În consecință se dă decizia nr. 148/1878 prin care se stabilește însă ca să i se ceară pictorului „tot în acest preț și portretul M. S. Doamna”¹³, fapt ce îi este comunicat lui Grigorescu prin adresa nr. 6021 din 13 aprilie 1878.

La 21 aprilie, artistul răspunde că „potrivit înțelegerii ce am avut cu domnul dr. Sergiu. consilier comunal, cestiunea a fost că subsemnatul lua sarcina de a lucra numai un tablou în oleu și în dimensiunea de trei metri lungime și înălțime proporțională acestei lungimi, reprezentînd lupta armatei române la Smîrdan (în Bulgaria), iară nu și acela portret al M. S. Doamna pentru care am onoarea a vă arăta că timpul ne lipsește cu desăvîrșire a-l putea executa și că nici n-ar putea compta tot în prețului ce lăsați să se înțeleagă dv. De aceea, am onoarea a vă face cunoscut că primesc angajamentul numai pentru tabloul în cestiune”¹⁴.

În fața intransigenței artistului, Consiliul cedează. La 8 mai 1878, prin adresa nr. 7091. se cere Ministerului de Interne¹⁵ deschiderea unui credit extraordinar pentru plata a 5 000 lei, jumătatea prețului ce trebuia plătit lui Grigorescu ca arvună, iar la 9 mai se încheia și contractul¹⁶, înregistrat la nr. 7201/1878, prin care artistul era obligat să picteze

⁵ G. Oprescu, Nicolae Grigorescu, maturitatea și ultimii ani, București, Edit. Minerva, 1970, p. 18—19.

⁶ Arh. St. Buc., fond Primăria Municipiului București, Secretariat, dosar 1/1878, f. 162.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, f. 179—180.

¹¹ Ibidem, f. 181.

¹² Ibidem, f. 180.

¹³ Ibidem, Dir. Administrativă, dosar 7/1878, f. 3.

¹⁴ Ibidem, f. 4.

¹⁵ Ibidem, f. 5.

¹⁶ Ibidem, f. 7—8.

„luarea cu asalt de către armatele române a întăriturilor de la Smîrdan spre a eterniza memoria acestei lupte“, urmînd ca lucrarea să se facă „cu toată acuratețea și după toate regulile artei și spre a reprezenta întrînsul pe cit va fi posibil toate armele ce au luat parte la luptă, iar localitățile, precum și armatele și pozițiunea lor în luptă vor fi reprezentate pe cit se va putea de conforme cu adevărul“¹⁷.

Pictorul i se mai condiționa lungimea pinzei la 4 metri (inclusiv cadrul) precum și suportarea cheltuielilor pentru o ramă „dintre cele mai de lux“ ce trebuia comandată la Paris¹⁸, termenul de predare fiind fixat pentru anul 1879.

Primăria, la rîndul ei, se obliga să plătească 10 000 lei pentru lucrare în felul următor: 3 000 lei la încheierea contractului, 2 000 lei la finele lunii iulie și ultimii 5 000 lei la predarea tabloului¹⁹.

Nu s-ar putea spune că această comandă l-a luat pe Grigorescu pe nepregătite. Încă din schițele sale din timpul războiului pictorul acumulase multe din datele viitoarei compoziții. Ba mai mult, pornind de la aceste crochiuri se pot reconstitui etapele închegării compoziției.

Astfel, încă din carnetele de schițe, apar o serie de capete de expresie²⁰ ale unor cavaleriști, văzuți din profil-spate, prinși într-un moment de încordare cu capul în piept, dirji și cutezători, precum și cîteva studii de cadavre²¹, schițele fie din lateral, fie în racursiu.

Ideea compozițională a postării personajelor în profil-spate, pare să fi fost scumpă lui Grigorescu. Probabil, pictorul a văzut aievea nenumărate asemenea scene și conștient de rolul său de martor al istoriei a transpus-o cît mai exact. El își dădea seama atunci „în rînd cu soldații“ și „înfruntînd moartea“²², că desenele sale au o mare valoare documentare și în consecință transcria pur și simplu ce vedea. În plus, formula aceasta permitea o mai largă generalizare, îndărătul fiecărei siluete, privitorul putîndu-se imagina.

De aceea, realist prin conștiință creatoare, dar și prin contract, Grigorescu se postează

exact în starea în care s-a aflat față de subiecții săi. Așa face în multe din desenele lui din această perioadă cum ar fi „Trei studii de dorobanț“²³, unde repetă aceeași imagine la diverse proporții, sugerînd deplasarea în spațiu, într-unul din convoaiele sale de prizonieri²⁴ sau în „Soldat călare la Rahova“²⁵.

Și pentru că artistul nu a fost la Smîrdan²⁶ — și curios că el însuși și-a propus o asemenea temă — preia din notele din timpul războiului elementele compoziționale ale viitorului său tablou, dar și din schițele create în vederea altor proiecte.

Un astfel de studiu este și cel creat pentru „În valea Rahovei“²⁷ — un desen în cărbune, estompă, laviu și conte — unde întîlnim schițată una din pozițiile de atac ale infanteriștilor români, după toate probabilitățile, reală întrucît aceeași mișcare o vom găsi și la G. Dem. Mirea printre desenele aduse din campania de la 1877²⁸.

Grigorescu procedează apoi la trecerea în ulei a desenului, cu mici dar nesemnificative modificări, în vederea stabilirii valorilor coloristice²⁹. Este astfel stabilizat principalul personaj al viitoarei opere.

În vederea obținerii formei celui alt personaj, Grigorescu apelează din nou la carnetele de crochiuri din campanie, cum ar fi „Cadavrele de ostași“ sau „Soldat căzut pe cîmpul de luptă“³⁰ din primul caiet de schițe, urmat de o trecere în ulei, pe pînză.

Sînt de fapt cele două personaje fundamentale, simbolurile victoriei și înfrîngerii. Avînd cele două stabilități, pictorul trece la o nouă etapă de construcție compozițională, aceea a asamblării elementelor și a punerii în pagină. Aci se pare că apar dificultățile pentru artist: dat fiind optica privitorului și necesitatea de a-i trezi sentimentele de mîndrie și patriotism, se impunea o distanțare sau o apropiere a scenei de limitele cadrului (pentru a-l face martor și deci a-i trezi admirația, respectiv

²³ Muzeul de Artă al R. S. României, inv. 31622/7026.

²⁴ *Ibidem*, inv. 27233/2643.

²⁵ *Ibidem*, inv. 27274/2676.

²⁶ G. Oprescu, *op. cit.*, p. 96, nota 15.

²⁷ Muzeul de Artă al R. S. României, *loc. cit.*, inv. 24846/257 s-ar mai putea adăuga și alte studii pentru aceeași compoziție, cum ar fi desenele de la nr. de inv. 26309/1719, 26310/1720 etc.

²⁸ *Ibidem*, inv. 31570/6874.

²⁹ Muzeul de artă din Constanța — expoziția permanentă. În colțul de sus stînga, al tabloului este schițat un portret feminin.

³⁰ Muzeul de Artă al R. S. României, *loc. cit.*, inv. 27243/2652; inv. 27244/2653.

¹⁷ *Ibidem*, f. 7, punctul 2 din contract.

¹⁸ *Ibidem*, f. 8, punctul 3 din contract.

¹⁹ *Ibidem*, punctul 4 din contract.

²⁰ Muzeul de Artă al R. S. României, secția de grafică, inv. 27339/2740 v. 27341/2741, 27342/2742.

²¹ *Ibidem*, inv. 27346/2745; 27347/2746; 27243/2652; 27314/2715.

²² Al. Vlahuță, *Grigorescu*, în „Calendarul Miner-va“, 1908, p. 219.

a-l face participant emoțional, direct și permanent la acea pagină glorioasă din istoria țării). Într-una din schițe³¹, își organizează materia postînd un soldat în atac, în prim plan, parcă desprins din cadru, ca o extremitate a unui triunghi format din trupurile camarazilor lui, un triunghi înfipt într-un plan orizontal al liniei redutei. Desenul crează astfel iluzia participării privitorului la luptă și totodată momentalitatea personajului principal. În alt studiu³² îndepărtează imaginea de cadru, făurind o perspectivă mai largă, cu planuri ce se întretaie haotic, exprimînd mai bine vîltoarea și complexitatea luptei.

În fine, o a treia imagine compozițională e cea intitulată „La Smîrdan”³³, unde Grigorescu încearcă un grup central — un dorobanț înfrîngînd un ostaș turc în lupta de baionetă — pe un fundal de siluete în atac...

Frămîntat între cele trei moduri de a-și gândi opera, artistul întîrzie mereu realizarea tabloului și îndeplinirea comenzii. De aceea, cînd în 1881 Grigorescu face publică intenția sa de a se exaptria și organizează o mare expoziție pentru a-și lichida atelierul, primăria se alarmează. La 4 iulie D. Slătineanu, șeful diviziei I, atrage atenția primarului asupra faptului că „D-l Grigorescu voese a desființa atelierul D-sale de pictură pentru a se strămuta la Paris”, în condițiile în care trecuse „termenul în care d-sa era obligat să termine și să predea Primăriei acest tablou”³⁴.

La cererea primarului, D. Slătineanu îi face o vizită la 10 iulie 1881 lui Grigorescu și raportează: „După cercetările făcute, m-am încredințat că D. Grigorescu lucrează la tabloul în destiune și că în curînd îl va termina”³⁵.

Acest referat al șefului diviziei I a Primăriei Bucureștiului documentează faptul că pictorul adoptase deja forma compozițională definitivă și tabloul se afla într-un stadiu destul de avansat de realizare. Dar în ciuda nenumăratelor somații ale comandatarului, artistul nu se grăbește.

De fapt, la 21 aprilie 1883, enervat de insistențele autorităților municipale, Grigorescu scrie din Paris, arătîndu-se dispus să rupă chiar contractul: „Fiindcă pentru operele de

artă nu se pot pune lucrători și termina la zi fixă precum a putut crede onorabila primărie și fiindcă n-am obiceiul de-a lucra cu execuție, nici a primi adresa de felul acesteia sub nr. 3168, am onoarea domnule primar a declara că banii ce mi s-au avansat și pentru care Onorabila Primărie este așa de mult îngrijită, sînt la dispoziția sa oricînd a binevoi să-mi trimită înscrisul și chitanțele ce am dat la primăria lor”³⁶.

Primăria însă nu reziliază contractul, deși, abia peste doi ani, marea pînză va fi terminată. Tabloul însă s-a bucurat de o primire favorabilă încă de la expoziția organizată în 1885 la Intim Club. El va figura în marile expoziții Grigorescu de mai tîrziu. „Privindu-l — scria criticul german W. Ritter — rămii uimit de nespusa simplitate a compoziției, dar mai ales de marea pasiune ce respiră din toată această pînză; e războiul văzut cu ochii soldaților, nu cu al șefilor”³⁷. Grigorescu adoptase cea mai simplă dintre formulele compoziționale, aceea a unui „stop-cadru” dintr-o derulare, formulă de operă originală, nouă, chiar modernă — să ne gîndim la Degas și la Utrillo!

În plus, pus în fața marelui spațiu, artistul descoperă ritmicitatea decorativă, dar din păcate nu este consecvent propriei noutăți, rupînd ritmica în încercarea de a diversifica și a crea astfel vîlmășagul luptei — ne referim la pozițiile armelor, a fețelor, or tocmai această diversificare produce acea „oboseală” de care vorbea George Oprescu.

Închiderea paletelor în tonalitatea cromatică dominantă, opozițiile bruște de ecleraj, fac ca acest tablou „care ar fi putut fi o operă capitală în cariera sa”³⁸ să rămînă numai un bun tablou în contextul foarte larg al artei grigoresciene.

În ciuda, însă a rezervelor de ordin special „Atacul de la Smîrdan” se bucură și azi de un succes deosebit. Contemporanii s-au simțit probabil reflectați cu exactitate, or „el se afla acolo, cum remarcă Vlahuță, în ceasurile acelea de scrișnire, un glas al istoriei care avea să vadă într-o clipită și pentru toți aceia ce nu se puteau vedea decît o singură dată în toată întunecata nemărginire a timpului, să vadă profund cu ochii pe care moartea nu-i

³¹ *Ibidem*, inv. 246.

³² *Ibidem*, inv. 2180.

³³ *Ibidem*, inv. 3008.

³⁴ Arh. St. Buc., fond Primăria municipiului București, Dir. Administrativă, dosar 7/1878, f. 11.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*, f. 22.

³⁷ W. Ritter, *Die Kunst für Alle*, 1 febr. 1892. Apud. Al. Vlahuță, Pictorul N. Grigorescu, București, Edit. Tineretului, 1949, p. 40.

³⁸ G. Oprescu, *op. cit.*, p. 19.

închide și să spună veacurilor viitoare ce a văzut”³⁹.

Or, dacă pentru contemporanii lui Grigorescu, participanți mijlociți la războiul de independență „totul e trăit, e văzut, e rezultatul unei impresii cu durere, a unui artist, care era român și acolo era și combatant cu sufletul cel puțin”⁴⁰ pentru noi, cei de astăzi, „Atacul de la Smîrdan” este un document, un document de „devotament și bravură”, un document de artă.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA EFORTURILOR MASELOR POPULARE PENTRU SUSȚINEREA MATERIALĂ A RĂZBOIULUI

MIOARA TUDORICA

Cucerirea independenței de stat, în 1877, eveniment cu adînci semnificații în istoria poporului român, se înscrie în lupta seculară pentru apărarea ființei naționale ca o condiție necesară pentru progresul societății românești. Înțelegerea acestui fapt a determinat impresionanta unanimitate cu care declarația de independență de la 9 mai 1877 a fost susținută, sub diferite forme, pe întreg teritoriul locuit de români.

„Lupta pentru libertate și independență națională se ridică pe o treaptă superioară, astfel că, la mai puțin de două decenii după Unire, este cucerită, cu arma în mînă, prin mari sacrificii și jertfe de sînge, suveranitatea de stat a patriei noastre. Încununare a unor năzuințe și lupte de veacuri ale poporului român, cucerirea independenței, al cărei glorios centenar îl vom aniversa anul viitor, a avut o profundă înfrîurire asupra întregii dezvoltări a societății românești, pe calea progresului economic și social, deschizînd largi orizonturi națiunii noastre spre afirmarea liberă, de sine stătătoare”¹.

³⁹ Al. Vlahuță, op. cit., p. 39.

⁴⁰ C. I. Istrati, *Doi luceferi*, în: „Calendarul Minerva”, 1908, p. 140.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă, de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilaterale dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, 2 iunie 1976.

Complexitatea și multitudinea aspectelor participării României la războiul ruso-turc din anii 1877—1878 au generat elaborarea a numeroase studii și lucrări în care autorii au emis, în multe cazuri, puncte de vedere noi.

Tema de față, fără a ne propune o analiză istoriografică a problemei, a fost tratată mai mult sau mai puțin, într-o serie de lucrări.

Istorici de seamă, mulți scriind sub influența desfășurării evenimentelor, alții întrevăzînd consecințele favorabile ale cîștigării independenței, au descris faptele petrecute acum un secol, adoptînd puncte de vedere diferite.

Astfel, N. Iorga² atribuia într-o mare măsură realizarea independenței unor personalități politice ale vremii. T. C. Văcărescu aprecia participarea poporului la război ca o datorie către țară, arătînd și diferite modalități concrete „de la banița de grîu ori de porumb, putineii de lapte, coșul de brînză, serviciile cu care în treburile oștirii”³, pînă la ajutorul medical organizat de societatea Crucea Roșie.

Din bogata bibliografie⁴ a războiului pentru independență remarcăm voluminoasa colecție de documente editată de Academia R. S. România⁵ care însumează piese păstrate la Arhivele Statului.

Bibliografia problemei s-a îmbogățit cu noi puncte de vedere cu prilejul aniversării a 75 de ani de la cîștigarea independenței⁶. Preocupările ulterioare au aprofundat unele aspecte printre care și acela legat de susținerea materială a războiului⁷.

În ultima perioadă de timp aria preocupărilor s-a extins cu prilejul pregătirilor ce s-au făcut în vederea aniversării centenarului mărețului eveniment⁸.

² N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, București, 1927, p. 29.

³ T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în războiul din 1877—1878*, București, p. 63.

⁴ Ioan C. Băcilă, *Bibliografia războiului pentru independență (1877—1878)*, în „Așezămîntul cultural Ion C. Brătianu”, Cartea românească, București, 1927; *Războiul neatinzării 1877—1878*. Conferințe ținute la Ateneul Român, București, 1927; Al. Pencovici, *Rechizițiunile și ofrandele pentru trebuințele armatei române în războiul din 1877—1878*, București, 1879; C. I. Istrati, *O pagină din istoria contemporană a României*, București, 1890 și altele.

⁵ Documente privind istoria României. *Războiul pentru independență*, Edit. Acad. R.P.R., București, 1954.

⁶ 75 de ani de la proclamarea independenței de stat a României, Edit. Acad. R.P.R., București, 1952.

⁷ V. Maciu, *Condițiile interne ale proclamării independenței României*, București, 1955.

⁸ Elena Stingaciu, Mircea Spiridonăanu, *Războiul pentru independență al României 1877—1878*. Bibliografie de cercetare, în „Revista Arhivelor”, an. LIII, vol. XXXVIII, nr. 3, 1976, p. 327.

Necesitate pentru toate clasele și păturile sociale, participarea la război impunea luarea măsurilor care să permită României purtarea unui război de asemenea proporții. Ele erau în relație directă cu finanțele țării și necesitau fonduri mari, care în acel moment lipseau datorită crizei financiare prin care trecea România încă din anii 1870—1871.

În 1877 efectele ei se resimțeau pe deplin. Dimitrie Sturdza în interpelarea din 19 ianuarie 1877 în Senat⁹, analiza detaliat manifestările crizei financiare la începutul anului 1877.

Datorită deficitelor mari înregistrate s-a recurs la împrumuturi. Pentru plata datoriilor dinainte de 1867 s-au contractat împrumuturile Stern și Oppenheim și împrumutul domenal pentru plata datoriilor anterioare anului 1871. Cu toate acestea situația financiară continua să rămână precară.

Datoria publică în această perioadă creștea și ea de la an la an. Dacă în 1871 reprezenta 24 172 225,97 lei în 1875 a ajuns la 45 280 203,85 lei.

Este suficientă comparația între situația României și a celorlalte țări din Europa pentru a evidenția deficitul financiar. Din punct de vedere al datoriei publice România ocupa rangul întâi. Dacă se raportează datoria publică la cheltuielile bugetare, calculându-se de câte ori aceasta e mai mare, România se afla pe locul al 14-lea. Raportînd datoria publică la numărul locuitorilor, România ocupa locul 9.

Presa timpului remarcă și ea criza financiară ce cuprinsese România. „Curierul financiar” aprecia în 1876 că „criza domnește încă și poate mai pronunțată chiar decît săptămînile trecute”¹⁰.

O altă metodă de redresare financiară a fost emiterea bonurilor de tezaur, care a produs însă o ameliorare trecătoare.

În presă se vehicula părerea că „administrarea finanțelor noastre a devenit atît de confuză încît nimic nu va face să credem pînă acum în vreo ameliorare, din contră deficite și datorii flotante, acesta va fi rezultatul anilor 1875, 1876 și 1877”¹¹.

În aceste condiții România a participat la războiul ruso-turc. Eforturile guvernului nu au acoperit decît o mică parte a cheltuielilor necesitate de purtarea războiului.

În 1876 s-a realizat împrumutul de 5,5 milioane lei prin emiterea bonurilor de tezaur. Începînd din aprilie 1877 în fiecare lună guvernul deschidea cite un credit extraordinar pentru nevoile armatei, cu o valoare medie de 500 000 lei¹². Se mai adăugau creditele lunare suplimentare.

„În primăvara anului 1877 avînd certitudinea că războiul va avea loc, o închietudine a cuprins cercul populațiunii”¹³, cu toate că cercurile conducătoare afirmău păstrarea neutralității.

Pentru 14 aprilie 1877 s-a hotărît convocarea unei sesiuni extraordinare a corpurilor legiuitoare, care trebuia să decidă măsurile ce trebuiau luate în noua situație creată în România.

Guvernul, care cu mijloacele arătate nu putea face față cheltuielilor necesitate de război, a apelat din nou la masele populare. Perspectiva realizării idealului național, pentru care au luptat generații de români, a însuflețit masele populare care și-au manifestat dorința susținerii războiului încă înainte de proclamarea independenței.

Este sugestivă descrierea entuziasmului poporului după proclamarea independenței la 9 mai 1877¹⁴, era de fapt un angajament solemn față de apărarea idealului național :

„De la o margine a țării la alta toate inimile sînt coprinse de un nespus entuziasm ; autoritățile și corpurile constituite, orașele, satele, cătunele, toți într-un cuvînt, de la mic pînă la mare, se rostesc gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile națiunii, cu aurul și singele ei libertatea și neamîrnarea Patriei. Camerele pun la dispozițiunea guvernului un credit de 10 milioane lei pentru a face față la primele cheltuieli necesitate de punerea oștirii pe picior de rebel și autorisă contractarea unui împrumut de 30 milioane lei. Ofrandele de servicii și ajutoare pentru armată, darurile voluntare în bani și în natură, curg din toate părțile. Domnitorul dă una sută mii lei spre a se adăoga la misia

⁹ Dimitrie Sturdza, *Despre situația financiară a României 1875—1876*, în D.I.R., vol. I, p. I-a, doc. 250. p. 389.

¹⁰ „Curierul financiar”, an. III, nr. 2, București, 11/23 ianuarie 1876.

¹¹ *Ibidem*, nr. 3, 18/30 ianuarie 1876.

¹² „Monitorul Oastei”, 1877.

¹³ Dr. L. Fliala, *Reminiscențe din războiul româno-ruso-turc din anul 1877 și rolul societății Crucea Roșie*, București, 1892, p. 40—41.

¹⁴ T. C. Văcărescu, *op. cit.*, p. 70—72.

de campanie a oficerilor din trupele mobilizate. Cadrul acestei scrieri nu permite a intra în amănuntul actelor de generos și dezinteresat patriotism săvârșite în acele memorabile momente de întruniri și asociațiuni, de persoane publice sau private, în cercul mai larg sau mai restrâns al mijloacelor fiecăruia. Paginile „Monitorului Oficial” și ziarele din acel timp sînt pline cu reproducerea unor asemenea acte.

„Înrolările de bună voie în oștire și în ramurile ei auxiliare se îmbulzesc din toate părțile, tineri și oameni maturi din toate stările sociale, bărbații care ocupaseră pozițiuni însemnate în administrațiune, în magistratură, în corpurile legiuitoare, părăsesc căminul și ocupațiunile lor, iau arma și aleargă în jurul steagurilor. Bătrînii chiar se simt întineriți de sînta ardoare care încinge toate inimile, și vin de-și pun experiența și autoritatea vîrstei la serviciul țării organizînd felurite ajutoare pentru oștire, instituind ambulante și spitale pentru căutarea celor ce se vor răni în lupte”.

„Femeile române, mai ales, nu uită dumnezeasca lor menire de mîngîiere și de alinare. Cu nobila lor doamnă în frunte, ele, ca și soții, frații și fiii lor, își împlinesc datoria către țară. Și cînd suferințele, rănile și moartea vor începe cumplit a secera rîndurile vitejilor, devotamentul sublim al româncei va dovedi mărirea sufletului ei”.

Dar decretarea mobilizării la 6 aprilie 1877 impunea statului român o serie de cheltuieli pentru întreținerea armatei și purtarea războiului. Situația armatei române nu era de natură să garanteze participarea ei la război.

Armata română nu era înzestrată cu suficient armament modern, nu avea echipament îndestulător, nu avea serviciu de intență și-i lipseau creditele. În bugetul țării pentru 1877 Ministerului de Război i s-au prevăzut 13 571 344 lei, ceea ce reprezenta 15,48% din totalul cheltuielilor¹⁵.

Consulul general al Franței la București, Fred Debains remarcă într-un raport din 16 aprilie 1877 starea armatei române.

„Armata română a Miciei Valahiei, care se ridică la 29 000 oameni, nu are intență. Ea se întreține din rechizițiile făcute în țară și nu este capabilă să-și procure hrană pe

cinci zile pentru a lupta dincolo de Dunăre...”¹⁶.

Într-un alt raport asupra pregătirilor militare din România, același consul arăta că „toate acestea aduc mizerie și armata română va deveni un veritabil flagel pentru concetățenii săi, neputînd trăi decît prin rechiziții pe socoteala țării și nefiind în stare să plătească nimic...”¹⁷.

În aceste condiții singura soluție era apelul către popor. Participarea maselor la război s-a făcut prin mijloace variate: rechiziții, transporturi, subscripții, diferite donații în bani, înrolări voluntare în armată, servicii pentru armată.

Întrucît susținerea materială a războiului era de strictă urgență s-a hotărît să se ia direct, în natură, de la popor „tot ce se va putea găsi la ei din obiectele necesare pentru întreținerea armatei”¹⁸.

În acest scop s-a proiectat elaborarea unei legi a rechizițiilor luate de la toți cetățenii țării pentru întreținerea armatei și susținerea războiului. Rechiziționarea nu s-a putut amîna pînă la elaborarea legii deoarece armata avea nevoi urgente în cadrul pregătirilor de război.

Din lipsa altor mijloace, Consiliul de Miniștri, în ședința din 4 aprilie 1877, autoriza Ministerul de Război să prezinte regelui spre sancțiune regulamentul pentru rechiziții militare, avînd în vedere „condițiile grele în care s-a făcut mobilizarea armatei”¹⁹.

După alte două zile, la 8/20 aprilie Ministerul de Război prezenta regelui raportul cu privire la regulamentul pentru rechiziții. Raportul motiva măsura prin faptul că aceasta a fost o metodă des folosită în timp de război și prin insuficiența mijloacelor ordinare necesare armatei.

Regulamentul rechizițiilor militare, emis la 6 aprilie și publicat la 8/20 aprilie²⁰ arăta modul efectuării rechizițiilor și va rămîne valabil, cu unele modificări, toată perioada războiului. El cuprinde trei titluri, șapte capitole și 38 articole.

Articolul 1 motiva necesitatea rechizițiilor „pentru a completa insuficiența aprovizionării

¹⁵ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Franța, rolă 21, (Ministère des Affaires Étrangères, Archives diplomatiques, C. P. Turcia — București), vol. 42, f. 81—82, l. franceză.

¹⁷ *Ibidem*, vol. 41, p. 193—194, l. franceză.

¹⁸ N. Zubcu-Codreanu, *România*, în D.I.R., vol. I-a, p. 566.

¹⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 79, 9/21 aprilie 1877.

²⁰ *Ibidem*, nr. 178, 8/20 aprilie 1877.

¹⁵ *Istoria României*, vol. IV, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 609—610.

armatelor"²¹. Se stabilea că rechizițiile efectuate se vor despăgubi cu o valoare egală cu cea a obiectelor rechiziționate, cu excepția cartiruirilor. Pentru împiedicarea abuzurilor se stabilea ca dreptul de rechiziție să aparțină numai autorității militare. Articolul 3 garanta legalitatea efectuării lor „nimeni nu poate fi silit a da un obiect dacă în momentul cererii nu-l posedă”²², prevedere încălcată după cum vom vedea, într-o serie de cazuri.

Capitolul al II-lea cuprinde categoriile de obiecte ce se puteau rechiziționa*. Dintre acestea numai vitele și mijloacele de transport se rechiziționau și în timp de pace.

În titlul II se explică modul în care se vor efectua rechizițiile, luându-se fiecare categorie în parte. Se pune accent pe rechiziția vitelor și a mijloacelor de transport.

Procedura urma să se desfășoare astfel: autoritatea militară trebuia să se adreseze autorității administrative, numai în caz de urgență direct locuitorilor.

Se menționa că „rechizițiile făcute într-o comună nu trebuie să treacă peste resursele aflate pe teritoriul lor”²³. Oficial o rechiziție se efectua de către o comisie formată din primar, doi membri ai consiliului comunal, doi dintre locuitorii cei mai cunoscuți din comună. Pentru orice rechiziție primarul elibera o chitanță ce urma să servească proprietarului la despăgubire. Prevederile referitoare la mijloacele și vitele de transport — necesitatea cea mai urgentă a armatei — erau cuprinse în cap. III. Pentru asigurarea cailor armatei anual se făceau recensăminte și se recrutau cei de la 6 ani în sus. Tabelele întocmite se înaintau Ministerului de Război care centraliza datele și păstra evidența pentru întreaga țară. În fiecare județ funcționa o comisie militară ce primea caii.

Rechizițiile referitoare la căile ferate erau prevăzute în cap. V și se efectuau numai pe baza unor ordine ministeriale.

²¹ D.I.R., vol. II, 6 aprilie 1877, doc. 206, p. 128—136.
²² *Ibidem*.

* Dintre acestea amintim: cartiruirea la locuitori a oamenilor, cailor și celorlalte animale în localurile disponibile; alimente pentru ofițeri și soldați; morile și cuptoarele; hanurile și trăsurile pentru transport, animale pentru transport și furaje, căile ferate cu personalul și cu cele necesare pentru repararea lor, oameni necesari pentru diferite lucrări ale armatei; îngrijirea bolnavilor sau răniților pe la locuitori; bastimente sau îmbarcări; îmbrăcăminte, toate celelalte obiecte necesare armatei.

²³ *Ibidem*, p. 130, art. 9.

Titlul III cuprindea indemnitațiile ce se acordau pentru rechizițiile efectuate. Ele erau fixate de comisii mixte constituite în fiecare județ și erau plătite de către primar.

Legea rechizițiilor a fost discutată în Adunarea deputaților la 14 aprilie 1877. S-au delimitat două puncte de vedere asupra discutării acestui proiect. Curentul potrivit a fost reprezentat prin cuvântul deputaților: N. Constantinescu, G. Vernescu, G. Mirzescu, Manu, P. Ghica, C. Grădișteanu, Sc. Ferechide. Ei își motivau opoziția prin diferite pretexte²⁴.

G. Vernescu arăta că „acum e vorba de ceva mai grav, e vorba de această țară, e vorba de situațiunea politică a țării și aceasta ar trebui a se trata înainte de orice”²⁵. G. Mirzescu declara deschis că „pentru mine puțin-mi importă astăzi legea rechizițiilor căci înainte de toate voiesc să văd limpede și lămurit cum stăm... legea rechizițiilor putem să o votăm în cinci minute”²⁶.

Manu motiva cu alte pretexte: „trebuie să știm pentru ce scop se mai fac aceste rechiziții, la ce au să servească”²⁷. Sc. Ferechide considera că discutarea și votarea legii însemna declararea războiului²⁸.

Curentul favorabil legii a fost reprezentat prin cuvântarea deputaților: I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Eug. Stătescu, A. Stolojan. I. C. Brătianu a demonstrat necesitatea votării prin nevoile urgente de hrană ale armatei, transporturi, îmbrăcăminte etc. și prin faptul că regulamentul dat avea caracter provizoriu. El încheie cu îndemnul: „de aceea, în numele armatei noastre, vă rog să discutați și să votați legea rechizițiilor, pînă ce se va constitui senatul”²⁹.

Proiectul de lege, fără modificări din sesiunea ordinară, este citit și supus spre dezbateri (raportor N. Constantinescu) Adunării. Discuțiile asupra proiectului au urmat aceleași direcții.

P. Ghica considera votarea legii „ca neoportună și ca primejdioasă, pentru chiar existența noastră națională”³⁰.

G. Misail, susținând votarea proiectului, arăta că ea se face din „necesități de la care un stat nu se poate sustrage”³¹.

²⁴ „Monitorul Oficial” nr. 99, 1/13 mai 1877, p. 2914.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 2913.

²⁷ *Ibidem*, p. 2914.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 2913.

³⁰ *Ibidem*, p. 2915.

³¹ *Ibidem*.

Adunarea a votat luarea în consierare cu o majoritate de 68 voturi pentru (bile albe) și 4 contra (bile negre). Principalele modificări, aduse de Adunarea deputaților proiectului, se refereau la responsabilitatea pecuniară, în sensul responsabilității statului către proprietari³². Proiectul a fost votat cu o majoritate de 55 bile albe și 9 bile negre.

La deschiderea sesiunii extraordinare a Senatului din 16 aprilie 1877 se votează luarea în considerare a proiectului. Discutarea lui are loc în ședința din 18 aprilie, raportor fiind N. Cămărășescu. Expunerea de motive arăta necesitatea elaborării legii pentru ca armata să poată trece ușor de pe picior de pace pe picior de război, lucru pentru care mijloacele ordinare ale administrației erau insuficiente iar rechizițiile efectuate până la acea dată nu erau regulate și reglementate, ceea ce crea posibilitatea unor abuzuri. Dintre vorbitori se remarcă C. Racoviță care susține ca legea, pe care o numește draconică, să aibă caracter excepțional. Senatul votează discutarea proiectului dar cu amendamente. Unul dintre acestea, propus de Voinov specifică faptul că nici-o rechiziție să nu depășească maximum a treia parte din produsele proprietarului moșiei, arendașului sau oricărui alt locuitor³³.

Amendamentele votate se refereau la: eliberarea chitanțelor din registru tipărit cu matcă pentru o mai mare siguranță, modul de evaluare a rechizițiilor făcute pe loc, caracterul excepțional al legii.

La 19 aprilie 1877 Senatul votează legea cu o majoritate de 37 voturi pentru și 3 contra³⁴ iar la 22 aprilie a fost sancționată de rege. Pe baza ei a fost elaborat la 27 aprilie un regulament care să servească la efectuarea rechizițiilor. Acesta nu cuprindea modificări esențiale față de cel din 6 aprilie. Se stabilea însă mai amănunțit modul în care se vor executa rechizițiile, pe baza unei serii de formulare și chitanțe care să nu permită abuzurile. Dar însăși regulamentul prevedea că în caz de nesupunere a primarului sau din reaua voință a locuitorilor, rechizițiile se puteau face cu forța. În momentul cînd se decreta mobilizarea armatei Ministerul de Război ordona rechizițiile și numea comisii

mixte în districte sau localități. Ministerul de Război stabilea repartiziile rechizițiilor pe districte avînd în vedere resursele locale. Comisiile mixte procedau apoi la repartizarea lor pe comune iar primarii, în urma ordinelor primite, făceau repartiziile între locuitori. Această repartiziție nu trebuia să depășească 1/3 din produsele fiecărui proprietar. Pentru rechizițiile efectuate primarul elibera chitanțe. Toate rechizițiile se adunau la punctele unde se făcea aprovizionarea și se elibera primarului un proces-verbal și un tablou cu prestațiile primite. Regulamentul cuprindea un capitol special cu prevederi penale. În caz de abateri de la normele stabilite fie autoritățile civile sau locuitorii, fie autoritățile militare erau pedepsite cu amendă sau închisoare. Astfel stabilite toate normele după care vor fi făcute rechizițiile, guvernului nu i-a mai rămas decît să decreteze înființarea unor comisii pentru supravegherea rechizițiilor. Această lege a fost dată la 29 aprilie 1877 și stabilea înființarea a trei comisii, formate din cinci membri fiecare. Guvernul fixa, după necesități, locul de reședință al acestor comisii, ce au funcționat sub conducerea Ministerului de Interne din mai 1877 pînă la 5 august 1878, la București pentru 14 județe, la Iași pentru 14 județe și la Craiova pentru 5 județe*.

Comisiile de supraveghere au mai avut ca sarcină cercetarea tabelilor, alcătuite de comisiile mixte, referitoare la despăgubirile ce se acordau pentru obiectele rechiziționate. Comisia din București, în urma unor lungi dezbateri a hotărît respingerea tarifelor întrucît prețurile fixate nu corespundeau realității, unele erau prea ridicate, altele prea scăzute, uneori erau fixate două prețuri pentru același produs. În septembrie 1877 s-a hotărît alcătuirea unor noi tarife, pe baza unor formulare tipărite, care să fie publicate treptat în Monitorul Oficial. Pentru alcătuirea și funcționarea celor trei comisii s-a cheltuit suma de 50 402 lei³⁵.

Mobilizarea fiind decretată de la începutul lunii aprilie s-a început numirea comisiilor pentru rechiziții, prevăzută de regulament. Constituirea lor este adusă la cunoștința

³² Ibidem.

³³ Ibidem, nr. 90, 21 aprilie 1877, p. 3052.

³⁴ Ibidem, nr. 91, 21 aprilie 1877, p. 2677-2678.

* Atribuțiile acestor comisii de supraveghere au fost publicate în „Monitorul Oficial” din 30 aprilie 1877.

³⁵ Pencovici Alexandru, *Rechizițiunile și ofrandele pentru trebuințele armatei române în războiul din 1877-1878*, București, 1879.

Ministerului de Interne de prefectii județelor respective³⁶. Pe baza legii s-a început rechiziționarea de „cai pentru artilerie și cavalerie, pentru transporturi, alimente, grâu, porumb, brânză, legume, se rechiziționau case, clădiri pentru plasarea bolnavilor și a răniților, se rechiziționau căruțe și care, se rechiziționau chiar oameni cu carele lor pentru transport etc.”³⁷. Legea era egală pentru toți locuitorii țării care însă nu erau egali între ei.

Izvoarele documentare dovedesc cantitatea imensă a rechizițiilor. Dacă se compară județele în raport cu produsele rechiziționate este greu să se stabilească care dintre ele se situează pe primele locuri.

Vitele se rechiziționau pe de o parte pentru a asigura nevoile de transport ale armatei iar pe de altă parte în scopul satisfacerii nevoilor de hrană ale acesteia. Rechizițiile de vite și mijloace de transport se înscriu în nevoile prioritare ale armatei. De aceea, instituțiile și organele interesate sau desemnate prin lege să se preocupe de efectuarea sau supravegherea lor poartă o întreagă corespondență pentru îndeplinirea lor și satisfacerea cât mai deplină a nevoilor armatei.

Încă de la mobilizarea armatei Ministerul de Război fixa într-o corespondență cu Ministerul de Interne amănuntele rechiziționării cailor necesari armatei, conform regulamentului³⁸, formarea comisiilor la fiecare reședință de județ și convocarea lor la 9 aprilie pentru a determina numărul cailor necesari armatei și fixarea prețului lor. La nivelul comunelor primarii erau direct răspunzători de îndeplinirea acestei acțiuni. Cîteva zile mai tîrziu Ministerul de Război venea cu precizări asupra rechiziției cailor pe județe³⁹.

Totalul vitelor rechiziționate în timpul războiului a fost de 66 387 dintre care : berbeci și oi 33 134, boi și vaci 26 099 ; cai 7 129, asini și căfri 20 ; porci 5. Prefecturile raportau cu regularitate Ministerului de Interne rechiziționarea cailor necesari armatei⁴⁰.

Județul Mehedinți a dat cel mai mare număr de vite — 6 631 după care urmează județele Ialomița — 5 780, Vîlcea — 4 265,

Dolj — 6 088 și Putna — 2 285⁴¹. Rechiziția vitelor s-a făcut în condiții dificile deoarece numărul de vite stabilit a se rechiziționa depășea, de multe ori, posibilitățile locale. Prefecții, în rapoartele înaintate Ministerului de Interne propuneau diferite soluții pentru completarea numărului cerut. Astfel, prefectul de Cahul telegrafia la București arătînd că nu poate completa numărul cailor ceruți județului său intrucît majoritatea cailor buni pentru rechiziție aparțin străinilor, care erau scutiți prin lege. Prefectul județului Fălciu cerea permisiunea ca din 100 cai pe care trebuia să-i dea să i se considere numai cei 86 rechiziționați intrucît ceilalți nu mai corespund⁴². Nevoile urgente ale armatei și neregulile constatate în prima perioadă au făcut ca Ministerul de Război să vină cu precizări⁴³ la Ministerul de Interne despre modul rechiziționării cailor. Astfel, trebuiau întocmite tabele cu numărul cailor de lux (artilerie și cavalerie) și ordinari (pentru tren) care sînt absolut necesari armatei.

Rechiziția cailor era îngreuiată de excepțiile ce se făceau, în majoritatea cazurilor, neîntemeiate⁴⁴ : proprietățile societății de Credit funciar, străinii etc.

Rechiziția cailor era însoțită, de obicei, de cea a harnașamentelor și a furajelor pentru hrana lor precum și de cea a mijloacelor de transport — trăsuri, căruțe și alte atelaje. Mijloacele de transport serveau diferitelor necesități ale armatei : transportul produselor rechiziționate, al bolnavilor și în alte scopuri impuse de starea de război. Insuficiența mijloacelor de transport a împiedicat aprovizionarea la timp a armatei⁴⁵.

Astfel, în octombrie 1877 din Turnu Măgurele se raporta Marelui Cartier General imposibilitatea expedierii fînului și orzului și a transportării pîinii pentru armată din lipsa mijloacelor de transport⁴⁶. Prefectul de Argeș solicita într-un raport către Ministerul de Interne ca plășile Podgorii, Rîfurile și Argeșul din districtul Muscel să vină în ajutor cu mijloace de transport pentru că districtul Argeș nu poate⁴⁷ satisface cererile armatei.

³⁶ Pencovici Al., op. cit.

³⁷ D.I.R., vol. III, doc. 429, p. 222—223, 20 mai 1877.

³⁸ Ibidem, vol. II, doc. 324, 325.

³⁹ Ibidem, vol. VII, doc. 1196 p. 701—702.

⁴⁰ Istoria României, vol. IV, București, 1964, p. 611—612.

⁴¹ Arh. St. Buc., fond Casa regală, dosar 9/1877, p. 253.

⁴² Ibidem, fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 95/1877, f. 496, original.

³⁶ D.I.R., vol. II, doc. 933, 954, 1005, vol. III, doc. 701.

³⁷ N. Zubcu-Codreanu, *România*, în D.I.R., vol. I, p. I-a, doc. 359, p. 566.

³⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 23/1877, p. 4, orig.

³⁹ Ibidem, f. 27, 72 ; v. și D.I.R., vol. I, doc. 324.

⁴⁰ Ibidem, dosar 20/1877.

În perioada războiului au fost rechiziționate 1553 trăsură și 264 394 care de transport⁴⁸. Numărul este desigur mare în raport cu posibilitățile de care dispuneau țărani. Odată cu caii s-au rechiziționat și 398 potcoave⁴⁹, 1 344 hamuri și hățuri, 2 541 căpestre și frîngii⁵⁰ și 293 bice. Rechiziția carelor a fost cea mai apăsătoare pentru țărani. Lipsa carelor împiedica desfășurarea lucrărilor agricole. Dintre județele care au dat un număr mare de care remarcăm pe cele de pe malul Dunării, unde era dislocată armata: Dolj cu 88 784 care, Romanați cu 36 920 care, Teleorman 23 041 care, Argeș cu 15 684 care. Carele se rechiziționează împreună cu boii, doi sau patru la un car.

Prefectul poliției Capitalei, C. Ciocirlan arată că cererile de care pentru armată depășeau posibilitățile locuitorilor. Zilnic se solicitau cîte 60—70 care iar capitala a dat toate carele de care dispunea⁵¹. Prefectul de Dolj raporta o situație asemănătoare. La Craiova se cereau zilnic 100 care pentru transportul piinii, 50—60 pentru diferite alte treburi și o dată pe săptămîină 300 care pentru transporturi militare.

De multe ori autoritățile militare luau direct de la locuitori fără respectarea prevederilor legale: „și luară tot pe aceia care au fost neconținut întrebuițați cu armata noastră, din care cauză vitele lor fiind slăbite atît de munca cîmpului cît și de deseale transporturi sînt expuse la pierdere”⁵².

Datorită numărului mare de care și vite rechiziționate arăturile erau amenințate. Prefectul de Teleorman raporta Ministerului de Interne că „deoarece vitele sînt foarte slabe și locuitorii pierzînd un timp îndelungat, agricultura, a cărei epocă a sosit, va suferi foarte mult”⁵³. În aceeași perioadă în subprefectura Dîmbovița din județul Ilfov locuitorii, datorită rechizițiilor de care pentru armată, „au rămas fără vite de muncă nepunîndu-și ara pămîntul”⁵⁴.

Numărul total al trăsurilor rechiziționate fiind inferior față de cel al carelor, Ministerul de Interne emite un ordin circular în vara anului 1877 către prefecturile Suceava, Boto-

șani, Dorohoi, Neamț, Iași, Roman, Fălciu, Cahul, Bolgrad, Ismail, Vaslui, Bacău, Tecuci, Tutova, Putna, Covurlui, Brăila, Ialomița, Rîmnicu-Sărat, prin care le obligă pentru „neapăratele trebuințe ale armatei” să rechiziționeze 100 trăsură din cele mai bune cu cai din fiecare județ. Trăsurile se vor concentra la reședința fiecărei subprefecturi unde vor fi verificate dacă corespund și apoi cele 100 se vor aduna la reședința județului, unde vor fi inspectate de prefect și de comandantul escadronului de Călărași.

Se indică în cele mai mici amănunte modul de organizare a convoiului și transportarea trăsurilor la București pentru trebuințele armatei. Se menționează că aceste trăsură cu caii lor se vor înapoia după campanie proprietarilor lor — cînd li se va plăti și indemnizația respectivă și despăgubirile pentru eventualele stricăciuni. Se vor întocmi procese-verbale cu numele proprietarilor și semnalmentele cailor⁵⁵. Prefecții județelor respective raportau de obicei imposibilitatea executării acestei rechiziții datorită diferitelor greutăți⁵⁶.

Rechiziția trăsurilor s-a făcut în special în centrele urbane. Ministerul de Război propunea Ministerului de Interne ca acestea să se ia de la locuitorii capitalei care sînt „mai numeroși și mai avuți”⁵⁷. Numărul total al zilelor de transport în cele 16 luni de război a fost de 1 045 747, echivalente cu 26 143 677 km parcurși⁵⁸.

Paralel cu rechiziția mijloacelor de transport și a vitelor se efectua și cea a furajelor necesare, de care armata ducea mare lipsă în vara anului 1877. Ministerul de Interne revine în repetate rînduri cu ordine către prefecturi asupra cantităților și calității furajelor pentru armată⁵⁹. În luna iulie 1877 Ministerul de Război se adresa Ministerului de Interne insistînd a repeta ordinele date pentru rechiziția furajelor și expedierea lor cît mai urgentă, intrucît depozitele armatei nu pot satisface cererile de furaje⁶⁰. Ministerul de Interne notează următoarea rezoluție: „se va repeta ordinul nr. 14981 la Prahova pentru fin și pae insistîndu-se ca să

⁴⁸ Al. Pencovici, op. cit.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ D.I.R., vol. III, doc. 77, p. 35, 11 mai 1877.

⁵² *Ibidem*, vol. II, doc. 9, p. 5, 9 mai 1877.

⁵³ *Ibidem*, vol. III, doc. 460, p. 237, 21 mai 1877.

⁵⁴ *Ibidem*, vol. IV, doc. 165, p. 82—83, 13 mai 1877.

⁵⁵ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Divizia comunală, dosar 94/1877, f. 2, 28.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ D.I.R., vol. II, doc. 625, p. 323, 21 aprilie 1877.

⁵⁸ Pencovici, op. cit.

⁵⁹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosare 22, 24, 95/1877.

⁶⁰ *Ibidem*, dosar 24/1877, f. 112.

le trimiță de îndată. Asemenea se va repeta cererea la Ilfov pentru ca să se trimită imediat finul și paele ce i s-au cerut căci caii armatei de aici se află în lipsă 11/23 iulie”⁶¹.

Lipsa de furaje s-a resimțit pe tot parcursul războiului. Generalul Cernat, scria în memoriile sale: „În ziua de 17 septembrie s-a stricat timpul dînd lapoviță și ger, așa încît în această noapte au degerat picioarele la mai bine de 60 de soldați din cei care ședeau în tranșeu”.

„Tot în acest timp din cauza marilor furturi s-a rupt podul de peste Dunăre ce se afla între Turnu Măgurele și Nicopole din care cauză nu se mai puteau trimite provizii din țară și pînă la repararea podului am suferit mari lipsuri de pîine și furaje pentru cai”.

„Am amintit domnitorului promisiunea Marelui Duce Nicolae de a ne da tot ce vom avea trebuință, dar a fost în zadar, am rămas numai cu promisiunea”.

„Trimiteam comisiuni prin sate de cumpărau vite și dam la trupe porția îndoită de carne. De altfel, acest articol ne-a lipsit în tot timpul campaniei”⁶².

Cantitatea de furaje rechiziționate era folosită nu numai pentru vitele rechiziționate ci și pentru cele ale armatei. De obicei rechiziția furajelor se făcea din comunele limitrofe cu locul unde staționa armata. Au fost afectate, astfel, comunele din județele din cîmpia Dunării, în Oltenia, unde era concentrată armata română: Dolj, Argeș, Mehedinți, Bolgrad⁶³.

Dar alte și alte prestații se adăugau pe lista rechizițiilor. Populația a trebuit să asigure și hrana armatei. Produsele diferite ce s-au rechiziționat începînd cu cerealele este o dovadă a insuficienței mijloacelor statului de a întreține armata.

La scurt timp după decretarea mobilizării, Ministerul de Interne se adresa printr-un ordin tuturor prefecturilor din țară solicitîndu-le înaintarea unor situații din care să rezulte produsele disponibile în județul respectiv, la ce prețuri se vînd și la ce distanță se află de calea ferată⁶⁴. Răspunsurile prefec-

turilor asupra măsurilor luate pe baza acestui ordin nu au satisfăcut nevoile armatei. Ministerul de Război revine în repetate rînduri cu cererea de a se rechiziționa noi cantități de cereale⁶⁵. De multe ori județele erau în imposibilitate să satisfacă aceste cereri datorită lipsei lor din județ. Este cazul județului Ilfov care în iulie 1877 raporta la București, că „în tot districtul nu se mai află produse poprite, fiind toate liberate în urma ordinului d-voastră”⁶⁶. Prefectul de Dolj raportează o situație similară pe care o explică prin „lipsa oamenilor luați cu carele”⁶⁷ în mișcările armatei”.

Datorită proastei funcționări a serviciului de intențență de la 1/13 iunie 1877 alimentele pentru trupe și furajele pentru cai s-au procurat pe bază de rechiziție⁶⁸.

În total s-au rechiziționat 116 199 hl. grîu, 18 162 hl. porumb, 195 388 hl. orz, 1 383 641 kg alimente diverse, 66 387 vite, 19 181 274 kg fin⁶⁹. Încă din luna mai 1877 primul ministru a ordonat prefecților să considere rechiziționată 1/3 din orzul, ovăzul, grîul și finul aflate în județe⁷⁰.

Gama produselor rechiziționate se completează cu: pîine, făină și pesmeți 650 194 kg, brînză și cașcaval — 361 656 kg, fasole și alte legume 6 311 hl, pastramă și carne 35 351 kg, cîrnați — 1 280 kg⁷¹.

Erau solicitate mai mult alimentele nealterabile, ca fasolea, lîntea și altele.

Pe lista rechizițiilor a fost inclusă și o serie de materiale de construcții: lemne de cherestea, șite, fier, cabluri, unelte de lemn, sfoară, cărămizi. Amintim aici și rechiziția lemnului pentru foc. În luna octombrie 1877 armata aflată la Dunăre resimțea mare lipsă de lemne de foc. Șeful Statului Major anunța din Poradin că trupele de acolo nu au lemne „nici măcar pentru fiertul hranei”⁷². Din Grivița se manifesta aceeași îngrijorare⁷³.

În general aprovizionarea cu lemne era împiedicată, ca și în cazul altor rechiziții, de imposibilitatea transportării lor⁷⁴.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 24/1877, f. 81.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 79.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 396, orig.

⁶⁸ *Istoria României*, vol. IV, București, 1964, p. 611.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ D.I.R., vol. III, doc. 612, p. 311.

⁷¹ Pencovici A.I., op. cit.

⁷² Arh. St. Buc., fond Casa regală, dosar 9/1877, f. 108.

⁷³ *Ibidem*, f. 111.

⁷⁴ *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 95/1877, f. 317, orig.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² Arh. St. Buc., fond Cernat, dosar III/64, 1877—1878, p. 18, din „Amintiri din campania de la 1877—1878”.

⁶³ A.I. Pencovici, op. cit.

⁶⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 22/1877, f. 5, cîrnă.

Forța de muncă umană a fost inclusă, de asemenea, pe lista rechizițiilor. Este semnificativ faptul că lucrările agricole și alte munci, efectuarea transporturilor întârziu sau nu se executau din cauza oamenilor ce erau rechiziționați sau erau plecați pe front. Este mare numărul familiilor din care rămăneau acasă numai femeia cu copiii.

Numărul zilelor de muncă efectuate de locuitori s-a ridicat la 53 676⁷⁵ și erau folosiți la diferite lucrări: transporturi (uneori mijloacele de transport erau rechiziționate și cu oameni), repararea drumurilor etc. Acest aspect este menționat de viceconsulul Franței din Tulcea într-un raport înaintat ambasadorului Franței din Constantinopol în iulie 1878 în care vorbea de „rechiziția fixată asupra țăranilor pentru construirea și repararea imediată a drumurilor strategice din Dobrogea”⁷⁶. Se rechiziționau, de asemenea, oameni din diferite categorii de profesii ca măcelari, brutari⁷⁷, muncitori necalificați etc.

Locuințele pentru cartiruirea soldaților sau pentru adăpostirea răniților au fost rechiziționate încă de la începutul războiului. Pentru cunoașterea disponibilităților și repartizarea lor după necesități I. C. Brătianu trimite în mai 1877 o circulară prefecturilor Vâlcea, Gorj, Mehedinți, Dolj și Romanai pentru a comunica mănăstirile spațioase din județul respectiv⁷⁸.

Rechizițiile au fost variate și s-au efectuat în cantități imense. Ele au fost suportate îndeosebi de masele populare. Nu se poate preciza contribuția fiecărui județ la totalitatea rechizițiilor. Ele nu au fost repartizate uniform nici pe județe și nici în cursul celor 16 luni de război. Unele produse s-au rechiziționat la începutul războiului, altele au fost eşalonate pe toată durata lui, spre exemplu: vite, alimente, mijloace de transport, furajele și alte obiecte de primă necesitate.

Abuzurile săvârșite cu ocazia rechiziționării se adaugă eforturilor și jertfelor maselor populare în războiul din 1877—1878. Ele au cunoscut diferite forme și au avut un caracter

general. Menționăm mijloacele prin care moșierii și arendașii se scuteau de rechiziții, demersurile pe care le făceau pentru a-și vinde produsele la licitație pentru a obține un preț mai mare, trecerea averilor pe numele supușilor străini care erau scutiți de rechiziție. La acestea se adaugă abuzurile autorităților civile și militare⁷⁹. Numeroasele plângeri și reclamații primite de Ministerul de Interne au făcut ca acesta să expedieze o circulară⁸⁰ în care-i prevenea pe prefecti de întocmirea unor comisii „care să facă anchete minuțioase și vă voi face personal răspunzător de orice abuzuri s-ar proba că s-au comis în districtul dvs.”⁸¹.

Numeroase sînt cazurile cînd țăranilor li se rechiziționau ultimele vite sau singurele pe care le aveau pentru existența lor și a familiilor lor⁸². De multe ori rechizițiile se luau și celor ce erau pe front. În plîngerile lor arătau că autoritățile nu respectau legea din 8 martie*. Menționăm cazul rezervistului Ghimiș Ion⁸³, al soldatului Al. Ștefănescu⁸⁴ și al altora. Îndeobște „averea lor nu este scutită de rechizițiuni, astfel că li se iau vitele, produsele etc. de către autoritățile administrative respective fără nici o excepțiune”⁸⁵. Dorobanții din regimentul I au reclamat că sînt supuși la rechiziții⁸⁶. Conform legii primarii ar fi trebuit să asigure muncile agricole ale rezerviștilor dar ei „nu numai că nu dau nici un ajutor pentru muncile agricole ale familiilor lor, dar le iau vitele la rechiziție”⁸⁷. Urmarea acestui procedeu era putrezirea recoltei pe cîmp datorită lipsei brațelor de muncă⁸⁸. O telegramă expediată Ministerului de Interne arăta un alt aspect al consecințelor acestei situații, anume la reîntoarcerea celor aflați în campanie „recompensa va fi foamea”⁸⁹.

⁷⁹ N. Adăniloae, art. cit.

⁸⁰ D.I.R., vol. III, doc. 1138, p. 612.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 23 1877, f. 48, orig.

* Legea din 8 martie 1877 privitoare la rezerviști reglementa situația familiilor rezerviștilor; erau scutite de orice dări, de rechiziții, iar primăvara trebuia să li se execute muncile agricole.

⁸³ *Ibidem*, f. 187, orig.

⁸⁴ *Ibidem*, dosar 25/1877, f. 3, orig.

⁸⁵ D.I.R., vol. V, doc. 766, p. 394.

⁸⁶ *Ibidem*, vol. III, doc. 653, p. 330—331.

⁸⁷ *Ibidem*, vol. IV, doc. 70, p. 41.

⁸⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 15/1877, f. 214—215, orig.; D.I.R., vol. IX, doc. 538, p. 252—253.

⁸⁹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 34/1877, f. 315, orig.

⁷⁵ Penocovici Al., op. cit.

⁷⁶ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Franța, rola 98, c. 876. 880 (Ministère des Affaires Étrangères, Archives diplomatiques, C.P. Turquie, vol. 418) l. franceză.

⁷⁷ *Ibidem*, fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 102/1877.

⁷⁸ D.I.R., vol. III, doc. 722, p. 373.

Într-un raport din luna noiembrie 1877 prefectul de Vlașca raporta Ministerului de Interne că datorită numeroaselor rechiziții și epizootiei vitelor sătenii din comunele acestui județ nu se mai reîntorc la casele lor, fapt ce atrage după sine neplata contribuțiilor către stat⁹⁰.

Rechiziția transporturilor, cu urmări dintre cele mai apăsătoare pentru locuitorii țării, s-a făcut în mod defectuos. Raportul comisiei de rechiziție din Craiova prezenta modul arbitrar al rechiziției trăsurilor și al celorlalte mijloace de transport „...acum și la locuitorii aceștia de prin comunele mărginașe, cei ce pe lângă carul cu boi mai au și căruțe cu cai au ajuns la exasperare din cauză că domniile ofițeri dispun de aceste trăsuri într-un mod cu totul arbitrar”.

„Asemenea s-a constatat că unii din domniile comandanți de trupe recurg înșile sau prin subprefecți pentru îndestularea oamenilor și cailor la rechiziție cu totul însă în afară de lege, neținând cont de proporțiunea treimii căci trebuințele fiind grabnice sînt nevoiți a lua cele necesare și chiar în mod arbitrar de unde le găsesc”⁹¹.

Însuși Ministerul de Interne recunoaște abuzurile săvîrșite în rechiziția transporturilor, specificînd că ele au fost suportate numai de cei săraci pentru că nu li se plăteau, iar celor bogați li se crea posibilitatea să se sustragă încît s-a ajuns la situația în care erau „comune unde bogații nu au făcut nici un transport deoarece săracii au dus singuri sarcina”⁹². Aceeași remarcă o făcea și primul ministru I. C. Brătianu⁹³. Încă din aprilie 1877 Ministerul de Interne aducea la cunoștința tuturor prefecturilor că autoritățile militare nu au dreptul la rechiziții, ci numai prin intermediul comisiilor de rechiziție⁹⁴. La greutățile provocate de autorități s-au adăugat condițiile naturale grele din iarna anului 1877, respectiv viscolul care a produs victime. Țăranii care făceau transporturi pentru armată au fost nămețiți cu vitele. Puțini dintre ei reușeau să scape cu viață⁹⁵.

Rechizițiile mai întotdeauna erau însoțite de folosirea forței. Amintim raportul regimentului 2 Dorobanți din divizia a IV-a înaintat Ministerului de Interne, prin care solicită înlăturarea abuzurilor autorităților comunale⁹⁶.

O situație similară este descrisă și de locuitorul N. Suditu, căruia i s-au luat cu forța doi cai în timp ce de la amicii prefectului se iau cai orbi și bătrîni. El solicită Președinției Consiliului de Miniștri instituirea unei comisii pentru constatarea faptelor⁹⁷.

Astfel de situații nu sînt singulare. Autoritățile militare, la rîndul lor, săvîrșeau o serie de abuzuri executînd direct rechizițiile, fără avizul autorităților comunale, nerespectînd proporția stabilită de lege sau obligînd la rechiziții pe cei ce erau scutiți prin lege.

La toate acestea se adaugă subterfugiile la care recurgeau arendași și moșierii pentru a se sustrage rechizițiilor: declararea unor cantități mai mici de produse, oferirea la rechiziție a unor cereale de proastă calitate sau alterate, declararea averii lor pe numele supușilor străini ce erau scutiți de rechiziții și altele.

Ziarul „Războiul” semnala abuzurile făcute cu ocazia rechizițiilor, cerînd să se publice toate rechizițiile făcute precum și ofrandele⁹⁸.

Numărul mare al plîngerilor și reclamațiilor a necesitat elaborarea unui nou regulament, la 28 iunie 1877⁹⁹, al legii din aprilie 1877. În conținut nu diferă de cel anterior. Sînt incluse o serie de prevederi menite să micșoreze numărul abuzurilor și să atenueze urmările lor. Astfel sînt nominalizate autoritățile militare care au dreptul de a cere rechiziții*, spre deosebire de formularea anterioară: autoritate militară. Cererile pentru rechiziții trebuiau înaintate în scris, după un formular tip ce nu exista pînă atunci. Interesele administrației trebuiau coordonate cu cele ale locuitorilor, iar vitele, sculele și instrumentele care constituie unicul mijloc de subzistență vor trebui cruțate de rechiziție. Vitele cirezilor nu se

⁹⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 95/1877, f. 548, copie.

⁹¹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 95/1877, f. 548, copie.

⁹² „Războiul” nr. 180, 184 și 186 din 1877.

⁹³ D.I.R., vol. IV, doc. 523, p. 288—306.

* Ministerul de război, comandanții de corpuri și diviziuni active cu ordin ministerial, comandanții de corpuri de trupă călătorind izolat și prezentînd o autorizație a comandamentului de divizie care să indice efectivul trupeii și natura rechiziției.

⁹⁰ *Ibidem*, dosar 95/1877, f. 218, orig.

⁹¹ D.I.R., vol. V, doc. 72, p. 33—34.

⁹² D.I.R., vol. VIII, doc. 651, p. 334—335.

⁹³ *Ibidem*, vol. VII, doc. 1193, p. 700.

⁹⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 32/1877, f. 78.

⁹⁵ D.I.R., vol. VIII, doc. 457, p. 245—246; vol. IX, doc. 130, 344, p. 69, 245—246.

puteau rechiziționa decît în proporție de 10%. Pentru executarea rechizițiilor se instituiau comisii mixte în fiecare județ.

Ministerul de Război trebuia să-și formuleze cu o lună înainte cantitatea și natura rechiziției pe baza mijloacelor locale.

Repartiția rechizițiilor pe comune o făcea comisia mixtă iar între locuitorii nu o mai făcea primarul ci o comisie comună formată din primar și doi locuitori.

La rechiziția vitelor, unde s-au înregistrat cele mai multe abuzuri, o dată cu declarația primarului se elibera și o chitanță fiecărui proprietar. Prevederi noi cuprindea și capitolul referitor la rechiziția trăsurilor care se luau numai pentru 24 ore, stabilindu-se exact modul cum trebuia să decurgă această rechiziție.

A fost inclus un capitol separat relativ la rechizițiile în caz de urgență. Numai în cazuri speciale autoritățile militare se puteau adresa direct locuitorilor: cînd în comună nu se află nici un membru al municipalității sau cînd rechiziția se făcea într-un punct depărtat de reședință. Urgența însă includea îndeplinirea formalităților impuse de lege.

Un alt capitol nou a fost cel referitor la rechizițiile din timp de pace: cartiruirea la locuitori, alimente, încălzitul pentru armată, furaje, trăsuri pentru care locuitorii vor fi despăgubiți cu o sumă egală cu valoarea lor.

Un alt capitol se referă la ținerea contabilității rechizițiilor, în care scop trebuiau alcătuite tabele și procese-verbale ce urmau să se centralizeze de administrația războiului și păstrate în dosare pe județe. Pentru despăgubire se întocmeau registre asemănătoare.

Dispozițiile penale ce formează ultimul capitol sînt mai severe și mai concrete. Astfel, cînd rechizițiile nu se efectuau în condițiile cerute din vina autorităților comunale cei vinovați sînt pasibili de o amendă între 20 și 200 lei. Oricine părăsea serviciul pentru care era rechiziționat plătea o amendă între 5—20 lei. Proprietarii mijloacelor de transport care nu respectau regulamentul plăteau o amendă între 20—400 lei. Pentru cei ce făceau declarațiile false se fixa o amendă între 100—1 000 lei.

Militarii ce nu respectau regulamentul erau pedepsiți conform legilor militare și erau judecați și cu restituirea obiectelor rechiziționate.

Însăși faptul că a fost necesară elaborarea unui nou regulament este o dovadă a faptului

că abuzurile deveniseră îngrijorătoare. Regulamentul din iunie permitea o evidență mai strictă a rechizițiilor și a despăgubirilor. El fixa mai exact modul de desfășurare a rechizițiilor.

Legea, egală pentru toți locuitorii țării, nu avea în vedere diferențierea socială existentă. Mijloacele de sustragere au îmbrăcat o varietate mare de forme.

Astfel de situații s-au petrecut în județele Ismail¹⁰⁰, Roman¹⁰¹ etc. Uneori arendașii dădeau la rechiziție fin stricat. La Caracal se semnalează o astfel de situație cînd „comisiunea în interesul sănătății cailor este exigentă fiindcă pînă acum se lua fin stricat de la arendașii statului”¹⁰². Nici caii nu erau exceptați. Aceștia erau declarați pe numele sușilor străini sau erau ascunși.

Menționăm județele Mehedinți¹⁰³ și Argeș¹⁰⁴. O metodă des folosită de moșieri era declararea cerealelor vindute armatei ruse, anulîndu-se astfel legea rechizițiilor.

Vedem astfel că la adăpostul legii, arendașii și moșierii au găsit cele mai variate mijloace de a se sustrage rechizițiilor afit de necesare armatei. Prin aceasta contribuția lor la susținerea războiului a fost mult diminuată. N. Iorga apreciînd aportul claselor stăpînitoare la război arăta că ele „nu participară decît în prea slabă măsură la durerea suferințelor și la bucuriile gloriei cîștigate”¹⁰⁵ pentru că „partidele întrebuintau războiul pentru luptele sterpe dintre dîsele”¹⁰⁶. În cadrul dezbaterilor parlamentare din ianuarie 1878 asupra rechizițiilor, Maniu recunoștea că „răul războiului a căzut asupra acelei clase din popor care, neavînd nimic, a dat mai mult decît bogății, a făcut tot felul de sacrificii, mai mult ca aceea care aveau de unde să le facă”¹⁰⁷.

Izvoarele istorice aduc dovada susținerii materiale a războiului de către păturile sărace ale țării, îndeosebi de țărănime.

★

Rechizițiile, mijlocul principal al contribuției maselor au fost numeroase și variate iar volumul lor uriaș. Aceasta dovedește imposibilitatea statului de a susține cu mijloace pro-

¹⁰⁰ *Ibidem*, vol. IV, doc. 479, p. 255.

¹⁰¹ *Ibidem*, doc. 16, p. 9—10.

¹⁰² *Ibidem*, vol. III, doc. 998, p. 540.

¹⁰³ *Ibidem*, vol. II, doc. 392, p. 220.

¹⁰⁴ *Ibidem*, doc. 471, p. 250.

¹⁰⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 166.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 167.

¹⁰⁷ „Monitorul Oficial”, 18 ianuarie 1878.

prii războiul. Dacă se raportează volumul rechizițiilor la posibilitățile materiale și financiare ale claselor și categoriilor sociale care le-au susținut se evidențiază spiritul de sacrificiu și patriotismul de care au dat dovadă. Prin condițiile create de chiar legea rechizițiilor aceștia își puteau da „frișu liber, în liniște entuziasmului patriotic pentru vitejia militară și pentru neînfricarea arătată de țăranul soldat român, de dorobanș”¹⁰⁸. Păturile sărace și-au exprimat nemulțumirea față de modul arbitrar al executării lor. Prefectul de Focșani explica starea proastă a căruțelor rechiziționate, prin „starea de mizerie a țăranului din Moldova”¹⁰⁹. Transporturile au fost cele mai apăsătoare rechiziții, țărani ajungând uneori să nu le mai suporte.

Pentru locuitorii țării se adăuga, la toate aceste obligații, asigurarea transportului pentru armata rusă și o parte din hrana necesară acesteia. Demersurile făcute de reprezentanții marelui duce Nicolae pe lângă autoritățile românești s-au finalizat în stabilirea condițiilor în care locuitorii din județele Râmnicu Sărat, Brăila, Ialomița, Buzău, Prahova, Dîmbovița, Ilfov și Vlașca vor asigura transporturile pentru armata imperială¹¹⁰.

Bonurile primite de locuitori în schimbul rechizițiilor la care erau obligați s-au eliberat în scopul despăgubirii lor. Achitarea lor s-a aminorat încît și în anul 1880 mai funcționau comisii pentru lichidarea rechizițiilor¹¹¹.

Comisia pentru lichidarea rechizițiilor, al cărei președinte era N. Bucșenescu și-a încheiat lucrările în cursul anului 1880—1881.

OFRANDE :

Un rol nu mai puțin important în susținerea materială a războiului de către masele populare l-au avut numeroasele ofrande făcute în tot cursul războiului. Majoritatea lor au venit din partea maselor populare țărănești și orășenești. „Majoritatea ofrandelor veneau din partea intelectualilor, a țăranilor și a muncitorilor. Donațiile marii burghezii au fost puține, iar cele ale moșierimii cu totul sporadice”¹¹².

Întocmirea unei evidențe exacte a tuturor ofrandelor este practic nerealizabilă întrucît cele făcute prin societățile de binefacere nu au fost înregistrate iar mulți donatori sînt anonimi. Pentru cele adresate guvernului s-a întocmit o statistică¹¹³ iar valoarea lor se ridică la 9 247 055 lei¹¹⁴.

„Ofrandele de servicii și ajutoare pentru armată, darurile voluntare în bani și în natură”¹¹⁵ au fost oferite cu mult entuziasm de populație în tot cursul războiului. Au fost însă luni de virf din punct de vedere al cantităților oferite și anume : septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie 1877. În 1878 volumul lor scade simțitor, fapt pentru care tabelele s-au întocmit global pentru perioada ianuarie—august 1878.

Ofrandele au fost numeroase și variate. Cele mai multe s-au făcut în bani pentru satisfacerea diferitelor nevoi ale armatei. Luna mai 1877 se remarcă cu suma de 123 250,95 lei, în timp ce în prima jumătate a anului 1878 s-au oferit numai 65 273,66 lei¹¹⁶.

Lunile iunie și iulie, de asemenea, sînt luni în care s-au primit sume mari de bani : 86 931,14 lei și respectiv 52 294,85 lei. În celelalte luni ale anului 1877 suma medie a ofrandelor în bani variază între 15—20 000 lei. Sumele de bani se ofereau fie pentru armată fie pentru cumpărarea de arme. Pentru armată suma s-a ridicat la 287 497,39 lei iar cea pentru arme la 232 626,25 lei¹¹⁷.

Banii pentru arme au cunoscut o repartizare uniformă pe luni. Strîngerea ofrandelor în bani pentru cumpărarea armelor a depășit adeseori caracterul voluntar. Această situație era impusă de faptul că soldații români nu mai aveau cu ce să lupte. Acțiunea avea un caracter organizat „prefecții districtelor desfășoară o activitate rară în adunarea contribuțiilor voluntare pentru cumpărarea de arme”.

„Prefecții merg din comună în comună și impun primăriilor să voteze o sumă oarecare și apoi trec pe la fiecare locuitor și le cer banii, cît de mulți, ca ofrandă patriotică”¹¹⁸. În total s-a încasat suma de 1 212 661 lei¹¹⁹.

¹¹³ Dintre acestea menționăm : 376 900 litri porumb, 125 600 litri orz, 252 600 kg. fasole, 11 438 pîini, 47 244 kg. brînză, 2 332 cojoace, 2 992 flanele, 2 544 kg. seamă, în *Istoria României*, vol. IV, p. 613.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ T. C. Văcărescu, *Luptele românilor în rebelu din 1877—1878*, București, 1896, vol. I, p. 72.

¹¹⁶ Pencovici Al., op. cit.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ Pencovici Al., op. cit.

¹¹⁹ D.I.R., vol. V, doc. 1093, p. 548.

¹⁰⁸ N. Z. Codreanu, *România*, în D.I.R., vol. I, partea I, doc. 359, p. 568.

¹⁰⁹ D.I.R., vol. IV, doc. 878, p. 454.

¹¹⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 105/1877, f. 19, 27, 34, 55.

¹¹¹ *Ibidem*, dosar 95/1877, f. 72.

¹¹² N. Adămoș, art. cit., p. 127.

Prefecții, pe baza dispozițiilor primite, ordonau la rândul lor : „vă rog în numele iubirei ce trebuie să aveți pentru țară, umblați singur din comună în comună, din cătună în cătună, din casă în casă și faceți apel la toți ca să subscrie cu cât se va putea”¹²⁰.

O categorie importantă ce și-a oferit cu sincer și înflăcărat patriotism salariile au fost cadrele didactice.

Profesori, învățători, institutori din cele mai îndepărtate cătune ale țării își dădeau obolul pentru sprijinirea războiului. Fie individual fie în grupuri acești patrioți cereau să li se rețină din salarii suma pe care o puteau oferi. Menționăm profesorii liceului din Craiova¹²¹, cei de la școala centrală de fete tot din Craiova¹²², alături de care se înscriu numele altor sute și mii de profesori și învățători din întreaga țară, de la orașe și sate.

Banii, cu specificarea „pînă la sfîrșitul războiului”, s-au oferit sub diverse forme : direct din partea celor ce-i donau, rețineri din salarii, vînzarea unor cărți și broșuri sau spectacole ale căror încasări erau oferite pentru arme sau armată. Astfel, la prefectura Putna s-au primit mai multe broșuri ale lui T. Orășanu și Ioan Panu al căror venit a fost destinat de autori pentru răniți¹²³; artistul George Robescu oferă 52,50 lei din suma realizată la spectacolele sale din Panciu¹²⁴; circuitul japonez Soulié Louis a donat 154,65 lei din încasările realizate la reprezentațiile date în orașul Focșani¹²⁵.

N. Butculescu, oferă pe lingă doi cai și suma de 400 franci¹²⁶.

Din situația întocmită județul Ilfov se înscrie pe primul loc în ceea ce privește ofrandele în bani. Urmează județele Brăila, Roman, Bacău, Dolj.

Exemplele de donatori sînt numeroase. Coloanele „Monitorului Oficial” și ale ziarelor „Războiul”, „Dorobanțul”, „Românul” cuprind numele donatorilor.

Sumele oferite au fost însemnate dar totuși insuficiente pentru un stat ce nu dispunea de mijloacele necesare purtării unui război.

Variatatea ofrandelor poate fi comparată cu cea a rechizițiilor.

În toată perioada războiului s-au oferit 6 724 vite¹²⁷. Caii au fost oferiți îndeosebi în perioada aprilie—august 1877. Media a fost 200 cai lunar, cu excepția lunii aprilie cînd au fost oferiți 935. În 1878 numărul lor scade simțitor. În fiecare lună prefectii raportau Ministerului de Interne situația ofrandelor primite, întocmeau tabele cu numărul lor și numele persoanelor. Raportul din 5 mai 1877 al prefecturii de Roman adresat lui Ion C. Brătianu cuprinde un extras din tabelul relativ la ofrandele de cai în care figurează poetul Vasile Alecsandri cu donația unui cal¹²⁸. Sevastița Bălcescu donează un cal despre care raportează prefectul de Argeș¹²⁹.

La berbeci și oi proporția cea mai mare se înregistrează în toamna anului 1877 ajungîndu-se în luna noiembrie la 1 871 capete. La vitele cornute lunile de vîrf au fost mai, iunie, iulie 1877. În rest media a fost de 40—50 capete lunar.

În 1878 numărul vitelor oferite scade simțitor datorită faptului că nu mai existau în țară. Mulți locuitori ofereau singurul cal pe care-l aveau sau din doi unul. Menționăm locuitorii din Pitești¹³⁰ și Cahul¹³¹.

Pentru hrana vitelor s-au oferit 1 256 hl. orz, 354 hl. ovăz, 57 ha. islav, 42 clăi și căpițe, 432 care și 90 956 kg. de fin și paie¹³². Pentru cai s-au oferit 190 hamuri, 196 căpestre și pentru transport 205 trăsuri¹³³.

A fost, de asemenea, oferită o mare cantitate de alimente și cereale, care înregistrează o pondere mai mare la începutul războiului : 110 kile grîu, 3 769 hl. porumb, 33 736 kg. făină și mălai. Tot aici intră și legumele, uscate și verzi : fasole uscată și alte legume 2 526 hl., legume verzi — 3 374 hl. Menționăm și brînză, cașcavalul, pastrama și carnea.

Excluzînd grîul și făina s-au mai oferit armatei 91 436 pîini, 7 217 kg. pesmeți, orez, griș etc.

Un capitol important al ofrandelor îl formează obiectele de îmbrăcăminte și cele necesare îngrijirii răniților. Au fost strînse pen-

¹²⁰ „Resboiul” nr. 67, 28 septembrie 1877.

¹²¹ *Ibidem*, vol. III, doc. 1043, p. 563—564.

¹²² *Ibidem*, doc. 840, p. 453—454.

¹²³ Arh. St. Vrancea, fond Prefectura județului Putna, dosar 24/1877, f. 83, 89.

¹²⁴ *Ibidem*, f. 116, orig.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 75, 76.

¹²⁶ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 28/1877, f. 184.

¹²⁷ Pencovici Al., op. cit.

¹²⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, inv. 318, dosar 91/1877, f. 153.

¹²⁹ *Ibidem*, dosar 28/1877, f. 132—133, orig.

¹³⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 88, 18 aprilie 1877.

¹³¹ D.I.R., vol. V, dosar 639, p. 321.

¹³² Pencovici Al., op. cit.

¹³³ *Idem*.

tru soldați cojoace (2 332 bucăți), flanelle (2 992 bucăți), diferite rufe (23 750 bucăți), încălțăminte (3 291 bucăți). Alături de obiecte confecționate s-au dat și sub formă de metraj : pînă, flanelă, postav.

În strîngerea și pregătirea obiectelor necesare răniților, un rol important l-au avut femeile. Nu exista casă la sat sau la oraș în care să nu se lucreze scamă pentru răniți. Ea s-a oferit în cantități foarte mici pînă în septembrie 1877 cînd începe să crească la 1 309,860 kg. în septembrie și 589,233 kg. în octombrie. Cantitatea totală de scamă a fost de 2 554,451 kg. Confecționarea scamei devine un fenomen general ce a cuprins tinerele fete, soțiile și bătrînele.

Între obiectele oferite răniților a fost și tutunul : 1 sac, 2 cutii, 2 738 pachete, 1 077 kg și 14 500 țigări și băuturile ce erau folosite ca întăritoare. Astfel, s-au oferit 914 butelii, 470 hl. și 78 l.

Lista ofrandelor este completată de o serie de materiale de construcții : sițe, lemne de cherestea, rogojini, var și de alte obiecte : mobilă, tacumuri, veselă și combustibil.

Ofrandele de orice fel au fost făcute dintr-un sentiment patriotic, însă uneori s-au folosit și presiunile, mai cu seamă asupra țăranilor : cu această ocazie subprefecții și primarii au perceput adevărate taxe ilegale făcînd pe țăranii să creadă că este o nouă dare impusă de stăpînire. „În unele localități acești demni funcționari neputînd lua parale de la țăranii siliți de rechiziții, au închipuit să le vîndă munca pe la arendașii și proprietarii care dădeau banii pentru aceștia“. Se înțelege că sumele subscrise aveau o valoare mult mai mică decît munca angajată¹³⁴.

Cea mai mare parte a ofrandelor a venit din partea maselor populare. Presa vremii remarca această stare de lucruri. „Am văzut oameni din toate clasele societății oferind bani, bucate și alte lucruri... am văzut pînă și străini trecători care nu se opreau decît o zi în capitală contribuind pentru răniți. Numai pe miniștrii noștri nu i-am văzut contribuind măcar cu un ban, fie chiar din acei 1 500 franci care-i au pe lună“¹³⁵.

Tot la acest capitol menționăm și ajutorul în pansamente, instrumente chirurgicale și rufe primit din Germania, de la tatăl lui Carol I.

În scrisoarea prin care anunța expedierea acestor obiecte își exprima admirația față de purtarea armatei române, chiar dacă pierderile sînt prea mari față de rezultatele obținute „totuși armata a devenit un factor important în România“¹³⁶.

Volumul mare al ofrandelor și varietatea lor dovedesc că ele au reprezentat cu adevărat o parte însemnată a susținerii materiale a războiului.

La ofrandele pentru care s-au întocmit statistici și la cele oferite prin societățile de binefacere se adaugă ofrandele anonimilor și cele făcute direct soldaților.

Ofrandele reprezintă expresia modului în care masele populare au înțeles nevoile țării în acele momente.

Rolul Societății Crucea Roșie

În cursul războiului s-au organizat o serie de societăți de binefacere ce au contribuit la strîngerea ofrandelor. S-au înființat peste 40 de asemenea societăți ce au funcționat cîte 2—3 în fiecare județ. În capitală și-au desfășurat activitatea societățile „Crucea Roșie“, „Independența“, „Providența“, „Comitetul femeilor medicilor din capitală“, „Societatea englezilor din București“. Pe lîngă ele funcționau o serie de spitale destinate răniților : „Elena doamna“ din Galați, „Independența“ din Craiova, Spitalul răniților din Ploiești, „Virtutea militară“ din Roman. Societatea care reprezenta „Instituțiunea cea mai umană a secolului nostru“¹³⁷ a fost Crucea Roșie.

Această societate, deja înființată la izbucnirea războiului, din inițiativa dr. Al. Davila, avea numai să-și schimbe activitatea din timp de pace în activitate specifică războiului. Societatea avea un comitet central la Iași și sucursale în alte orașe ale țării.

O dată cu publicarea actelor de constituire a comitetului din Iași, la 18 aprilie 1877 se lansează un călduros apel¹³⁸ către femei îndemnîndu-le să facă ofrande pentru ajutorarea răniților pentru care nu trebuie cruțat nici un

¹³⁶ Arh. St. Buc., fond Casa regală, Carol I, scrisori, nr. 2/35 (7/19 octombrie 1877 Weinburg) orig., 1 germană.

¹³⁷ Dr. Ludovic Fialla, *Reminiscențe din războiul româno-ruso-turc, 1877—1878 și rolul Crucii Roșii*, București, 1892, p. 7. Autorul a fost în timpul războiului șeful serviciului spitalelor temporare ale „Crucii Roșii“ la Turnu Măgurele.

¹³⁸ „Presa“ nr. 78, 20 aprilie 1877.

¹³⁴ „Resboiul“ nr. 102, 2 noiembrie 1877.

¹³⁵ *Ibidem*, nr. 53, 14 septembrie 1877.

efort : „Româncelor ! Să vărsăm fiecare din noi obolul nostru întru realizarea scopului ce ne propunem și unite în sacrificii ca și în iubire pentru scumpa noastră țară”¹³⁹.

Un comitet asemănător a funcționat și la București, al cărui președinte era Dim. Ghica, ce a deținut în timpul războiului funcția de președinte al Societății Crucea Roșie și pe aceea de efor al spitalelor civile.

Scopul tuturor acestor societăți a fost de a primi toate ofrandele ce se vor face, de orice natură vor fi și de a le folosi în modul cel mai util ; de a forma, dacă va fi nevoie, ambulanțe ; de a îngriji răniții și a da ajutor familiilor celor căzuți pe câmpul de luptă. Activitatea societății Crucea Roșie și a celorlalte se baza pe aportul voluntar al locuitorilor țării.

La izbucnirea războiului Crucea Roșie publică un apel¹⁴⁰ în care cheamă călduros pe toți românii pentru a da ofrande în ajutorul răniților. Listele de subscripții au fost răspândite în toată țara. Prin activitatea desfășurată Crucea Roșie a asigurat serviciul sanitar necesar armatei în timpul războiului. S-au organizat o serie de ambulanțe ce au plecat pe front cu personal format din medici și farmaciști care participau voluntar. Activitatea Crucii Roșii se desfășura în țară și pe front. În țară ea s-a concretizat în înființarea de spitale pentru răniți și în stringerea ofrandelor.

Pentru front comitetul din Iași a organizat o ambulanță formată din 9 trăsură cu tot echipamentul și 3 medici. De asemenea, a construit un spital și a asigurat bandajele și medicamentele pentru 4 000 răniți¹⁴¹ și un spital mobil.

Acțiuni asemănătoare au existat și în capitală unde, sub conducerea Crucii Roșii funcționau : spitalul de la Filantropia și barăci la Cotroceni pentru răniți. Un martor ocular care a vizitat spitalul din București remarcă buna îngrijire a răniților¹⁴².

Comitetul din București a inițiat în capitală stringerea obiectelor necesare răniților. De asemenea, organiza diferite spectacole, serate, conferințe, concerte ale căror fonduri erau destinate fondurilor Crucii Roșii. Amintim

conferința lui V. Alecsandri în folosul soldaților români din 24 iunie 1877¹⁴³.

Odată cu trecerea armatei române peste Dunăre, Societatea a prevăzut creșterea cheltuielilor, de aceea cheamă din nou populația să contribuie la sporirea fondurilor societății.

Un bilanț al anului 1877 dovedește contribuția însemnată a societăților Crucea Roșie la susținerea războiului : s-a încasat suma de 407 079,99 lei ; în spitalele proprii a îngrijit 4 428 bolnavi dintre care 3 931 se însănătoșiseră. Aportul ei și al celorlalte societăți de binefacere este o expresie a dorinței de ne-afirmare a poporului, măbind gama formelor prin care masele populare au contribuit la susținerea războiului.

Societatea Crucea Roșie a asigurat pe toată durata războiului cea mai mare parte a serviciului sanitar, necesar armatei. Un rol important în organizarea și desfășurarea activității ei l-au avut femeile, care și-au adus contribuția sub diferite forme : ajutoare în scamă, pansamente, medicamente, îmbrăcăminte etc. Femei din cele mai modeste pături sociale veneau și-și ofereau serviciile pentru cei ce-și vărsau singele pe front.

*Contribuția românilor din Transilvania **

Unanimitatea susținerii actului de la 9 mai 1877 a cuprins și românii din Transilvania. De aceea, ei au participat la războiul pentru independență cu căldură și entuziasm.

Românii din Transilvania „nu pot face altceva decât să nutrească aceleași sentimente care domnesc în țara-mamă”¹⁴⁴.

Manifestarea sentimentelor de atașament ale românilor transilvăneni față de lupta fraților lor de peste Carpați a fost înfrînată de atitudinea Austro-Ungariei, care voia să creeze dificultăți internaționale, favorabile Turciei.

Inițiativele românilor erau împiedicate de autoritățile maghiare. Comitetele organizate pentru ajutorarea răniților au fost desființate, dar activitatea lor a continuat din inițiativă particulară. Menționăm comitetele din Abrudsat, Brașov, Cluj, Alba Iulia, Năsăud, precum și pe cel al studenților români din Viena.

¹³⁹ „Pressa” nr. 14, 22 iunie 1877.

* Intrucit această problemă se poate trata într-o lucrare separată, ne-am limitat aici numai la reliefaarea citorva aspecte.

¹⁴⁴ N. Buba. *Ardealul în 1877*, (văzut de un ziarist francez) în „Societatea de mîine”, Cluj, IV, 1927, nr. 29-30, p. 376. Articolul a fost publicat în ziarul francez „L'Univers”, sub titlul „Lettres de Transylvanie”, desemnat și trimis la 8 august din Buzău.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*, nr. 66, 14 aprilie 1877, v. și „Monitorul Oficial”, nr. 84, 14 aprilie 1877.

¹⁴¹ D.I.R., vol. IV, doc. 913, p. 509-510.

¹⁴² „Reșbotul” nr. 48, 9 septembrie 1877.

În aceste condiții, acțiunile românilor ardeleni capătă o semnificație deosebită, fiind susținute de „santinela neclintită a românismului”¹⁴⁵, „Gazeta Transilvaniei”, ce milita pentru război și pentru intrarea în acțiune a armatei române. S-a publicat un articol¹⁴⁶, în care se arată care sînt obiectele cele mai necesare pentru ajutorarea răniților : scamă, bandaje, prosoape, ciorapi, lenjerie, alimente.

Acțiunea de organizare a comitetelor pentru ajutorarea răniților este stimulată de apelul lansat de Gh. Barițiu în „Gazeta Transilvaniei” către femeile¹⁴⁷ din Transilvania pentru susținerea războiului. În apel, după un istoric al operelor de binefacere ale femeilor din Transilvania, se arată semnificația războiului și activitatea femeilor din vechea Românie. Autorul face apel la sentimentele patriotice ale femeilor, îndemnându-le să formeze un comitet după modelul celui din Sibiu, pentru primirea ofrandelor.

În urma apelului lansat de Barițiu, ofrandele încep să fie adunate în cantități mari și foarte variate : bani, diferite obiecte. Brașovenii au strîns 30 358 lei¹⁴⁸, reprezentînd „contribuțiunile multe ale celor ce dau din sărăcia lor lor cite 10, 5 și 2 creițari”¹⁴⁹.

Inițiativele Haretei Stănescu și a lui Diamandi Manole au avut rezultate frumoase. Mărturie sînt listele cu diferite ofrande publicate în „Gazeta Transilvaniei”¹⁵⁰. Periodicul a mai publicat în coloanele sale și alte liste întocmite din inițiative particulare ce au existat în mai toate orașele din Transilvania.

La Năsăud, Elisabeta Papu Păcurariu, președinta fostului Comitet filantropic, a continuat stringerea ofrandelor și trimite Comitetului din Iași 14 ducați aur și o ladă cu 381 kg obiecte necesare pentru spital și ambulanță¹⁵¹.

La Sibiu s-a remarcat activitatea Iuditei Măcelariu, la Blaj — Maria Marin, Iuliana Papu și Ana Stoia, la Făgăraș — Anastasia Popescu, la Oradea-Mare — Venturia Roman.

Acțiunea de susținere a războiului a inclus și pregătirea scamei necesară răniților pentru

obținerea căreia lucrau zi și noapte oameni de toate vîrstele.

Din Transilvania s-a primit ajutor și la formarea ambulanței Crucii Roșii, care a plecat pe front la 10 iunie 1877¹⁵², despre care Marina Lupaș-Vlasiu notează : „femeile române contribuie și ele, la îndemnul celor din Sibiu și din Brașov, cu o afit de bogată colectă de daruri pentru răniți, încît una din ambulanțele care mergeau spre Dunăre a fost botezată „a doamnelor române din Transilvania”¹⁵³. Din Transilvania s-a trimis o contribuție importantă și la alcătuirea ambulanței inițiată de Maria Rosetti intitulată „Ambulanța comerțului”.

O acțiune patriotică au avut și românii din Sălaj care în cadrul adunării din 25 mai¹⁵⁴ au hotărît să-și ajute frații de peste Carpați.

Vedem, așadar, că românii transilvăneni și-au adus contribuția prin ofrandele diferite pe care le-au făcut, pătrunși de un puternic sentiment național, pentru frații lor de peste Carpați.

Sentimentul patriotic din imboldul căruia ardelenii au sprijinit războiul, era apreciat ca o datorie a lor „de a face tot posibilul pentru a sări în ajutor cu puținul ce avem, ostașului rănit în lupta mărească contra tiraniei drepturilor naționale și al patriei sale”¹⁵⁵. Semnificația contribuției lor este sporită de opreliștile pe care le întâmpinau din partea oficialităților și se adăuga voinței generale a poporului român de libertate și independență națională.

Un alt aspect prin care poporul român și-a adus contribuția la jertfa de sînge pentru obținerea independenței a fost modul în care a înțeles să participe la război.

Izvoarele istorice reliefează entuziasmul cu care tinerii și bărbații se înrolau voluntar în armată, populația țării de la mic pînă la mare era gata la orice jertfe pentru a susține cu toate bunurile libertatea patriei.

Caracterul popular al războiului este demonstrat de înrolările masive în armată, de înscrierea voluntară a studenților pentru a

¹⁴⁵ Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal*, 1927, p. 192.

¹⁴⁶ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 36, 12 mai 1877.

¹⁴⁷ *Ibidem*, nr. 35, 8/20 mai 1877.

¹⁴⁸ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 180.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 204.

¹⁵⁰ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 47, 1 iulie (19 iunie) 1877 ; nr. 48, 5 iulie 1877 ; nr. 49, 8 iulie 1877 ; nr. 51, 15 iulie 1877.

¹⁵¹ D.I.R., vol. IV, doc 6.66, p. 372.

¹⁵² Teofil Frîncu, *Societatea Crucea Roșie și femeile române din Transilvania*, în „Gazeta Transilvaniei”, nr. 46, 16/26 iunie 1877.

¹⁵³ Marina Lupaș-Vlasiu, *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Sibiu, 1945, p. 236.

¹⁵⁴ Ardeleanu Ion, *Din frămîntările românilor sălăjeni*, în „Transilvania”, nr. 1, 1938.

¹⁵⁵ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 47, 1 iulie/19 iunie 1877.

participa la război ca și de dorința soldaților de a începe lupta¹⁵⁶.

Războiul pentru independența României izvorât din realitățile istorice din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în condiții externe favorabile, a fost susținut în cea mai mare parte de masele populare. Explicația acestei situații rezidă în resursele restrânse ale statului român, care, deși intrase în circuitul dezvoltării capitaliste, nu dispunea de mijloacele necesare susținerii unui război. La aceasta se adaugă criza financiară dintre anii 1870—1877. Aceste elemente, întreținute de politica partidelor de guvernământ, au adus România în imposibilitatea purtării războiului. Singura soluție a fost apelul la popor.

Formele variate prin care masele populare, însuflețite de realizarea idealului național, au înțeles să participe la război, s-au conturat încă înainte de declararea lui.

Se recunoaște unanim că participarea maselor s-a concretizat în: rechiziții, ofrande, înrolări voluntare în armată, jertfa de sînge pe care a dat-o poporul. România ocupa primul loc „din punct de vedere al sumei contribuțiilor pe care le plătesc cetățenii”¹⁵⁷.

Aceste mijloace de sprijinire a războiului, îndeosebi rechizițiile și ofrandele, au fost utilizate în tot cursul războiului, chiar după încheierea păcii, în august 1878 cînd armata a fost trecută de pe picior de război pe picior de pace.

Volumul contribuției maselor a fost sporit de abuzurile săvîrșite de autoritățile militare și administrative și de reprezentanții claselor conducătoare.

Legiferarea efectuării rechizițiilor, imediat după începerea războiului și elaborarea a două regulamente de aplicare dovedesc valoarea deosebită și volumul mare al contribuției materiale a maselor populare.

Raportînd această contribuție, în majoritatea cazurilor benevolă, la mijloacele materiale de care dispuneau cei ce o suportau, se evidențiază spiritul de sacrificiu și înaltul patriotism de care au dat dovadă masele populare.

Considerăm că exemplificarea contribuției maselor prin cifre absolute este practic imposibilă atît pentru rechiziții cît și pentru ofrande. Statisticile întocmite pînă în prezent sînt reale dar nu cuprinzătoare. Ele vor putea

fi completate cu date noi prin studierea exhaustivă a izvoarelor interne și a celor externe.

Această participare a avut, pe de altă parte, o serie de consecințe asupra situației economice, a țărănimii în special. Contribuția materială și participarea directă la război a provocat dezorganizarea sistemului de lucru, prin lipsa țăranilor de la muncile cîmpului.

Deși unanim recunoscut aportul poporului la război, în debaterile parlamentare din ianuarie 1878 asupra consecințelor războiului, măsurile au întîrziat. Țăranul român cu greu își va reveni din punct de vedere economic după război.

Speranțele de care masele populare au fost animate în marea lor putere de sacrificiu, au fost înșelate. Consecințele războiului se aprecia că nu trebuie discutate în mod public¹⁵⁸.

Încununare a luptei seculare a poporului român, independența din 1877 este opera și rodul sacrificiilor poporului și a fost cucerită prin jertfa de sînge a ostașilor săi. Ea rămîne o pagină eroică a istoriei poporului român, fără de care cucerirea independenței de stat nu ar fi fost realizabilă.

MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE CONTRIBUȚIA BUCUREȘTENILOR LA EFORTUL MATERIAL DE RĂZBOI

CRISTINA DINU

În primăvara anului 1877, orașul București a fost martorul marilor evenimente istorice care au culminat, la 9 mai, cu proclamarea independenței de stat a României.

La 6/18 aprilie 1877, bucureștenii citeau afișele care cuprindeau decretul de mobilizare, pentru ca în zilele următoare pe principalele străzi: Podul Mogoșoaiei, Calea Tîrgoviștei, Calea Șerban Vodă, să treacă, în ținută de război, regimentele de dorobanți, vînători, călărași, divizionul de pompieri București al artileriei teritoriale care părăseau reședința garnizoanei, funcțiile acestora fiind preluate de

¹⁵⁶ Adănlloaie N., art. cit., p. 128—130.

¹⁵⁷ „Războiul”, 23 iulie 1877.

¹⁵⁸ D.I.R., vol. IX, doc. 88, p. 51.

garda orășenească, alcătuită din cinci legiuni cu 11 batalioane.

Membrii gărzii civice din București au menținut în oraș o ordine desăvârșită în timpul cît armata a luptat pe cîmpul de operațiuni.

Votul dat de Adunarea Deputaților care a adoptat moțiunea prin care lua act că „rezbelul între România și Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit consacarea lor oficială”¹, a stîrnit în capitală un val de entuziasm, mulțimea cu drapele și muzici, a manifestat călduros pe toate străzile centrale.

Incepea acum o nouă perioadă în viața țării și a capitalei. Efortul de război, cu aspectele lui majore, se resimțea pretutindeni. Alături de ostași se găsea, ca un singur trup, poporul român.

Prin rechiziții și transporturi, cartiruii de trupe și subscripții pentru cumpărarea de arme, prin donații în bani și ofrande (alimente, îmbrăcăminte etc.) populația a participat efectiv la susținerea războiului.

Țăranii rămași acasă efectuau transporturi pentru armată, dădeau din puținul lor pentru aprovizionarea celor de pe front. Continuînd tradițiile luminoase ale cărturarilor patrioți, învățători, profesori, medici și alți intelectuali au oferit o parte din salariile lor pe toată durata operațiunilor militare, pentru întreținerea armatei, pentru cumpărarea de arme. Adunarea de fonduri și de materiale atît de necesare sprijinirii războiului pentru cucerirea independenței de stat a României a căpătat un caracter de masă. S-au desfășurat adevărate campanii de subscripții publice pentru ajutorarea celor de pe front, a răniților, a familiilor celor plecați.

Numeroase femei s-au înscris voluntar în serviciul spitalelor și ambulanțelor, unde zile și nopți au căutat să aline durerile și suferințele bravilor ostași. Altele au desfășurat o intensă activitate pentru adunarea de medicamente și hrană pentru răniți.

Nu trebuie uitat nici aportul medicilor care au fost alături de ostași atît pe front cît și în spitalele din interiorul țării. Războiul independenței devenea astfel războiul întregului popor.

Sentimentul de profund patriotism, dorința înflăcărată de libertate și independență — s-au

reliefa cu putere atît în eroicele lupte susținute de ostașii români pe cîmpurile de bătălie, cît și în spatele frontului, unde mișcarea pentru sprijinirea, înzestrarea și aprovizionarea armatei, pentru îngrijirea răniților și asigurarea transporturilor cu cele necesare ostirii a îmbrăcat un caracter de masă.

Pretutindeni s-a deschis larg punga sărăcăcioasă a celor mulți și anonimi, niciodată parcă mai darnici ca în acele zile cînd se împlinea visul de veacuri pentru independența națională.

Nu trebuie uitat nici un moment că armata română avea nevoie de hrană chiar din primele zile de mobilizare, hrană care s-a procurat în cea mai mare parte prin donații și subscripții. De menționat este faptul că rechizițiile s-au făcut la un preț derizoriu.

În anul 1877 asigurarea mijloacelor de transport avea o importanță deosebită în condițiile în care nevoile armatei erau în evidentă creștere.

În aceste condiții la 5/18 aprilie 1877² s-a aprobat un regulament pentru efectuarea rechizițiilor iar la scurt timp s-a votat și legea (22 aprilie/4 mai 1877)³.

Pentru supravegherea modului de aplicare a prevederilor legii de rechiziții militare pentru trebuințele armatei române s-a alcătuit o comisie și pentru circumscripția București, care a funcționat sub auspiciile Ministerului de Interne, în perioada mai 1877—5 august 1878, formată din 5 membri.

Posibilitățile populației pentru susținerea războiului erau restrinse, dar dorința pentru dobîndirea neahtîrării a fost destul de puternică pentru a învinge greutățile.

De fapt, I. C. Brătianu rezuma în ședința Camerei Deputaților din 18 ianuarie 1878, condițiunile în care s-a desfășurat războiul: „să-mi arătați o singură țară în lume, care fără să fi avut armată — căci numai 8 000 era toată armata ce aveam noi — fără să fi avut munițiuni de război, nici mantale, nici inten-dență, nici serviciu de spitale, nimic, ci am pus deodată o armată atît de numeroasă pe picior de război. Le-am făcut pe toate într-un moment și cu mijloace atît de restrînse, în o situație financiară din cele mai grele, cu cre-

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 118 din 27 mai 1877, p. 3449—3453.

² *Ibidem*, din 8/20 aprilie 1877, p. 2539.

³ *Ibidem*, din 24 aprilie/6 mai 1877, p. 317—318.

ditul sleit în străinătate și fără chiar să avem recurs la hîrtie monetă..."⁴

O serie de mărturii documentare oglindesc aportul deosebit al populației bucureștene, alături de toți locuitorii țării la susținerea războiului de independență. Căci independența țării nu a fost „un dar din afară” ci un act final al sutelor de ani de lupte eroice ale poporului român, ea a fost cucerită prin jertfe umane și materiale.

Locuitorii capitalei și-au adus contribuția fie prin rechiziții, fie prin donații care au fost destul de numeroase, precum o dovedesc documentele vremii.

Ofrandele au fost numeroase și foarte variate. Valoarea lor nu poate fi stabilită încă cea mai mare parte s-a făcut în natură. Listele de donații care s-au publicat în „Monitorul Oficial” sînt emoționante prin numele generoșilor donatori. Documentele, unele inedite, oglindesc efortul general al locuitorilor capitalei pentru susținerea războiului, precum și măsurile luate de organele centrale și locale ale administrației de stat pentru asigurarea nevoilor armatei.

Astfel, la 28 aprilie 1877 Prefectura Poliției Capitalei ordona Comisariatului de Poliție al culorii de Negru rechiziționarea a 4 căruțe mari cu cai pentru a transporta de la gara Tîrgoviște la satul Gruia cantitatea de 1 368 kg de cartușe puse în 14 lăzi și 3 lăzi cu arme⁵. În ziua următoare au fost rechiziționați toți caii orzarilor⁶. La 18 mai 1877, din același ordin s-au pus la dispoziția Marelui Cartier General 50 de trăsură pentru transportul de pline de la Fabrica Colentina la gară, pline necesare armatei⁷.

În același scop Prefectura Poliției Capitalei a ordonat comisariatelor de poliție luarea măsurilor necesare pentru sprijinirea ofițerilor de intențență și administrație în chestiuni de transporturi, aprovizionări, rechiziții. Acestea urmau să alcătuiască liste de toate casele și căruțele de tot felul din cadrul fiecărei culori, specificîndu-se cite erau cu un cal, cite cu doi, cite cu mai mulți, cite cu boi, cite cu bivoli, precum și numele proprietarilor și domiciliul acestora⁸.

În atenția organelor polițienești a stat în permanență preocuparea pentru asigurarea și sprijinirea activității spitalelor și ambulanțelor. Amintim ordinul din 24 mai 1877⁹ dat de Prefectura Poliției Capitalei comisariatelor de poliție pe culori pentru a nu rechiziționa căruțele antreprenorilor angajați cu procurarea jîmblei sau a altor alimente necesare spitalelor publice din capitală. La 1 iunie 1877, comandamentul Armatei Teritoriale, Regimentul nr 3 de dorobanți solicită 20 milițieni, de preferință avînd profesia bărbieri și frizeri, pentru completarea ambulanței române¹⁰.

Cererile prin care se ofereau donațiile, indiferent de valoarea lor, sînt pătrunse de o justificată mîndrie patriotică, toți cetățenii fiind conștienți că prin sumele oferite contribuie la ajutorarea și încurajarea celor plecați pe front.

Profesorul Ghenadie Enăceanu de la Seminarul Central a oferit la 30 mai 1877 jumătate din salariu pentru armată „această minimă ofrandă, față de cheltuielile enorme ale statului pentru întreținerea resbelului de apărare...”¹¹.

Profesorul Silvestru Bălănescu tot de la Seminarul Central care a oferit în favoarea armatei române jumătate din salariu, începînd din luna iunie și pînă la sfîrșitul războiului, arăta că face această donație „în fața grelelor împrejurări în care se află scumpa noastră țară — România...”¹².

Exprimîndu-și dorința de a veni în ajutorul răniților pensionarul G. Dertman, la 14 iunie 1877¹³ a oferit pensia sa de la 1 mai 1877 iar avocatul Dimitrie Varrias pensia sa cu începere din luna iulie¹⁴.

La 27 iulie 1877 în ziarul „Românul” s-au publicat donațiile pentru armată făcute de către lucrătorii de la fabrica și depozitul timbrelor din București consemnînd că „ei luură și în mare parte din orele lor de repaus și făcură cu suma subscrisă 28 de perne de lînă albă, prima calitate, cu 56 fețe de perne de pînză fină... confecționare care ar fi costat întreit dacă ar fi fost cumpărate...”¹⁵.

⁹ *Ibidem*, f. 222.

¹⁰ *Ibidem*, f. 244.

¹¹ *Ibidem*, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3642/1877, f. 61.

¹² *Ibidem*, f. 51.

¹³ *Ibidem*, fond Primăria Municipiului București, Direcția Contabilității, dosar 2/1877, f. 4.

¹⁴ *Ibidem*, f. 8.

¹⁵ „Românul” din 27 iulie 1877.

⁴ Vintilă Brătianu, *Situația internă în care se desfășoară războiul neahtîrîrîi, 1877—1878*, în „Războiul Neahtîrîrîi 1877—1878”, București, 1927, p. 39.

⁵ Arh. St. Buc., colecția Comisiorilor de poliții pe culori, culoarea de Negru, dosar 24/1877, f. 189.

⁶ *Ibidem*, f. 187.

⁷ *Ibidem*, f. 209.

⁸ *Ibidem*, f. 180.

O donație „pentru trebuințele bravei noastre armate” în valoare de 145 lei, 80 bani a făcut la 4 august 1877¹⁶ și Al. Sihleanu. Pentru ajutorarea ostașilor români s-a înființat o loterie al cărui câștig era destinat pentru armată și care a funcționat la școala de băieți nr. 3 din culoarea Verde.

Locuitorii Capitalei au răspuns cu entuziasm la apelul lansat de Comitetul pe țară al Crucii Roșii pentru a contribui la ajutorarea armatei. În apel se menționa: „...adunați mereu ajutoare... de toată natura... după puterea fiecăruia, pentru acei ce vă sînt dragi... și a oricărui de orice neam... în cîteva zile să numărăm cu sutele de mii ajutoarele vărsate de noi în casa Crucii Roșii...”¹⁷.

Apelul nu a rămas fără răspuns. La 8 august 1877 profesorii Liceului „Matei Basarab”, „în vederea marilor dificultăți financiare prin care trece actualmente țara noastră...”, ofereau 10% din salariile lor în folosul armatei, începînd din iulie pînă la finele războiului¹⁸.

Istoricul V. A. Urechia a participat cu 444 lei¹⁹. Un alt grup de profesori a dat, de asemenea, 10% din salariul lor pe timpul războiului „...voind a veni și noi cu micile noastre mijloace în ajutorarea fraților care se luptă”. Este vorba de Aug. Laurian, Anghel Demetrescu, Z. Herescu de la Liceul „Sf. Sava”, Ștefan Mihăilescu de la Gimnaziul „Lazar” și Manoliu de la Școala Centrală de fete²⁰.

Societatea Crucea Roșie a primit suma de 393,07 lei oferiți de funcționarii și pensionarii comunali în ajutorul ostașilor români răniți în război, pensia lui G. Dertman pe lunile mai, iunie, iulie, pensia lui Dimitrie Varrias pe luna iulie și jumătate din leaful dr. Andrițeanu, medic comunal, pe luna iulie. Dr. Andrițeanu, medic în serviciul sanitar al comunei București a oferit jumătate din leaful sa începînd cu luna mai pe timpul războiului²¹.

Cetățeanul Nicolae Furcă oferea și el o parte din salariul său pentru armată: „...subsemnatul avînd mare dorință a veni în ajuto-

rul fraților noștri ostași care-și varsă singele și se rănesc în război pentru apărarea drepturilor țării mele «România» și neavînd mijloace mai întinse, vin cu respect a vă pune la dispoziție a patra parte din suma netă a retribuțiunii mele ce primesc pentru postul ce ocup ca ofițer al stării civile la circumscripția II din culoarea galbenă...”²².

În fața împrejurărilor în care se afla țara și pentru a veni în ajutorul soldaților, Consiliul comunal București, în ședința din 3 septembrie 1877²³ a decis să se dea din partea comunei suma de 5 000 lei pentru răniți prin deschiderea unui credit extraordinar și a unei subscripții publice. Din această sumă 2 500 lei s-au trimis Societății Crucii Roșii și alți 2 500 lei Ospiciului Independenței²⁴.

În ședința din 26 septembrie 1877 a consiliului s-a adus la cunoștință că șase comercianți au depus fiecare cîte o bucată de pînză americană pentru trebuințele răniților și faptul că Ecaterina Tomescu a oferit 400 g. scamă fină pentru răniți. În aceeași ședință s-a aprobat suma de 50 000 lei pentru 1 000 puști „Pyabodjii” necesare soldaților în acțiune și pentru care s-a deschis și o subscripție publică. S-a aprobat acordarea sumei de 25 000 lei pentru cumpărarea de cojoace, flanele și cizme pentru soldații aflați în luptă²⁵.

Listele de subscripțiuni se aflau depuse la delegații de suburbii, la ofițerul stării civile, percepțiile pe culori, la Prefectura Poliției Capitalei și la autoritățile din subordine.

Prin acestea se făcea apel la patriotismul cetățenilor din capitală: „sînt sigur că fiecare se va grăbi a da obolul său în ajutorul răniților români cit mai curînd”²⁶.

Numărul donatorilor era în creștere. Lucrătorii cizmari de pe Calea Mogoșoaiei ofereu 127 lei și 50 bani. Asociația lucrătorilor din tipografia Tiel & Weiss oferea 100 lei²⁷, iar lucrătorii tipografi de la Laboratoarele române (tipografii, legătorii de cărți, turnătorii de litere, elevii culegători, lucrătorii de la presele mecanice) fac de asemenea donații²⁸.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, din 19 august 1877.

¹⁸ „Monitorul Oficial”, nr. 178 din 8 august 1877, p. 4970. Acești profesori erau: A. F. Robescu, C. Răoanu, C. F. Robescu, G. Zamfirescu și directorul Școlii.

¹⁹ „Românul” din 9 august 1877.

²⁰ Arh. St. Buc., fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3642/1877, f. 99.

²¹ Ibidem, fond Primăria Municipiului București, Direcția Contabilității, dosar 2/1877, f. 4-5.

²² Ibidem, f. 17.

²³ Ibidem, Direcția Secretariat, dosar 2/1877, f. 107.

²⁴ Ibidem, f. 108.

²⁵ Ibidem, f. 121-123.

²⁶ Documente privind istoria României, Războiul pentru independență, București, 1953, vol. VI, p. 456. în continuare, D.I.R., Războiul pentru independență.

²⁷ „Monitorul oficial” nr. 216 din 15 septembrie/7 octombrie 1877.

²⁸ Ibidem, nr. 217 din 27 septembrie/9 octombrie 1877.

Epitropia bisericii Slobozia a oferit 1 200 lei pentru cumpărarea de arme necesare ostașilor români²⁹. Pentru trebuințele armatei „în considerația nevoilor prin care trece astăzi prea iubită noastră țară” cetățeanul N. Moscu oferă gratis încă 2 cai pentru serviciul armatei deosebit de cei șase dăruiri în aprilie 1877³⁰. Șeful arhivei Ministerului Afacerilor Externe, N. D. Popescu oferea statului câte 20 lei pe lună din retribuția sa începând din luna septembrie, până la sfârșitul anului 1877 pentru cumpărarea de arme³¹.

De pe front soseau zilnic vești despre greutățile determinate de frigul excesiv, ploile reci și de ninsoare, precum și de aprovizionarea neregulată cu alimente. Acest fapt se desprinde și din scrisoarea lui Vintilă Rosetti, voluntar într-o unitate de lângă Grivița care relatează că „...aici n-avem apă, nici lemne. Sintem o divizie. La 6 sau 8 km. se află un puț pentru toată armata. Ieri soldații au mîncat 1½ pesmet, li s-au dat 5 pentru 3 zile. N-au avut altceva și au umblat 10 ore”³².

Pe listele donatorilor figurează și personalul serviciului tracțiunii din Gara Filaret³³ care a subscris cu sume diferite pentru ajutorarea bravilor ostași români.

Din ordinul Prefecturii Poliției Capitalei, vor fi adunate toate femeile cusătoare de prin mahalale pentru repararea flanelelor necesare armatei³⁴.

Profesorii gimnaziului Mihai Bravu la 21 octombrie 1877, „în fața gravelor evenimente în care se află țara în timpul de față, provocate de rezebelul ce românii susțin pentru independență ...nu am putut rămâne impasibili și de acum pe luna octombrie, să oprească pentru cumpărarea de arme, suma de 500, sumă dacă nu mare, însă dată din toată inima.”³⁵.

Comercianții din București au strîns, prin ofrande, suma de 11 776 lei din care s-au cumpărat diferite obiecte pentru armată. O

parte din acești bani s-a dat spitalelor în care erau îngrijiiți ostașii români.

S-au mai pus la dispoziția armatei 50 brațiere confecționate în Azilul Elena din pinza oferită de diverse persoane³⁶.

Apelul lansat de către Primăria Capitalei pentru participarea populației bucureștene, prin subscripții, la sprijinirea armatei a avut un larg ecou. Așa se explică numărul mare al listelor de subscripții. Amintim cele 31 liste de subscripții pentru cumpărarea de arme și cei 5 100 lei și 65 parale adunați în culoarea de Negru³⁷. Consiliul comunal constata în ședința sa din 10/22 noiembrie 1877 că suma adunată prin subscripții era de 4 500, sumă pe care a hotărît a o folosi în ajutorul răniților prin oferirea de obiecte pentru îmbrăcăminte, flanele, cămăși, pantaloni...³⁸.

În folosul armatei a oferit și profesorul D. Mirescu, de la Gimnaziul Lazăr, suma de lei 50, bani 62, pe luna noiembrie 1877³⁹.

Locuitorii capitalei urmăreau cu atenție evenimentele de pe front, erau alături de bravi ostășii români, bucurîndu-se de victoriile obținute pe cîmpul de bătălie.

Astfel, la vestea cuceririi Plevnei locuitorii Bucureștiului au manifestat pînă noaptea tîrziu pentru victorie. În acea seară C. A. Rosetti a rostit cuvintele care au rămas pentru multe decenii, doar un deziderat „am luat Plevna externă, e adevărat, acum însă ne mai rămîne ca să luăm Plevna internă...”⁴⁰.

Banii adunați ca urmare a unei reprezentații teatrale date de către elevele Școlii Centrale de fete din București în valoare de 250 lei au fost oferiți pentru necesitățile armatei⁴¹.

Pentru răniți, A. Emil Zehender, bancher, a donat „20 saltele de cauciuc, care se umpleau cu aer, de asemenea vin și carne”⁴². Locuitorii capitalei au ajutat, pe de altă parte familiile celor căzuți în lupte. Astfel,

²⁹ D.I.R., *Războiul pentru independență*, București, 1954, vol. VII, p. 560.

³⁰ Arh. St. Buc., colecția Comisilor de poliție pe culori, culoarea de Negru, dosar 24/1877, f. 393.

³¹ *Ibidem*, fond Primăria Municipiului București, Direcția Secretariat, dosar 3/1877, f. 3.

³² *Ibidem*, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3642/1877, f. 187.

³³ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată, 1871—1884*, București, vol. I, p. 213.

³⁴ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, dosar 3642/1877, f. 189.

³⁵ Ludovic Flalla, *Reminiscențe din rezebelul român-păco-turc, anul 1877 și rolul Societății Cruceta Roșie în timp de pace și de rezebel*, București, 1906, p. 93.

²⁹ Arh. St. Buc., Colecția de documente ale instituțiilor ecleziastice, Biserica Slobozia, dosar 10/1866—1878, f. 15.

³⁰ D.I.R., *Războiul pentru independență*, București, 1953, vol. VI, p. 514.

³¹ *Ibidem*, p. 642—643.

³² *Ibidem*, p. 539.

³³ „Monitorul Oficial” nr. 223 din 4/16 octombrie 1877.

³⁴ Arh. St. Buc., colecția Comisilor de poliție pe culori, culoarea de Negru, dosar 24/1877, f. 398.

³⁵ *Ibidem*, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dosar 3642/1877, f. 158.

Comitetul lucrătorilor și lucrătoarelor din Casa Briol au oferit 500,50 lei rezultați din balul dat în profitul familiilor soldaților căzuți în război⁴³. Pentru orfanii soldaților căzuți în luptele pentru cucerirea independenței naționale au fost oferiți 2 800 lei de către locotenent colonelul Papazoglu, sumă obținută din vânzarea tablourilor.

În timpul războiului pentru independență ziarul „Românul” a fost cel mai entuziast monitor al războiului, care se bucura de succesele dobândite de armata română, relevând actele de vitejie ale ostașilor și subliniind cu satisfacție creșterea prestigiului poporului român. „Românul” organizează, în același timp, largi colecte pentru înzestrarea armatei, pentru ajutorarea răniților și a familiilor celor plecați pe front și furnizează un vast material informativ pentru ziarele din țară și străinătate⁴⁴.

După încetarea operațiunilor, Primăria a luat măsuri pentru ajutorarea orfanilor, pentru primirea în mod festiv a armatei române în capitala țării.

Astfel, în ședința extraordinară a Consiliului comunal București din 20 octombrie/2 septembrie 1878 s-a acordat un credit de 30 000 lei pentru primirea ostașilor „ce au știut să lupte cu eroism și multă distincțiune pe cîmpul de onoare, pregătind aceștia viitorul țării și probînd lumii întregi că națiunea română este plină de virtute”⁴⁵.

În ziua de 8 octombrie 1878 orașul era împodobit cu drapele, tricolorul țării flutura pe toate casele, balcoanele erau acoperite cu covoare, străzile cu ghirlande de stejar și flori. Pe chipurile ostașilor se citea satisfacția că și-au făcut datoria către țară aducînd de pe cîmpurile de luptă independența și gloria poporului român.

La fel de mîndri erau locuitorii capitalei care au fost tot timpul alături de bravi ostăși români, și pentru care au făcut eforturi materiale însemnate.

Nu trebuie uitat nici un moment că războiul de independență a fost așa cum se arată în Programul P.C.R. „...rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva imperiului oto-

man, a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă...”⁴⁶.

Locuitorii capitalei, prin eforturile materiale pentru susținerea războiului s-au alăturat efortului întregului popor român în lupta pentru dobîndirea independenței naționale, care „a dat un nou și puternic imbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înfrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare”⁴⁶.

CONTRIBUȚIA PRAHOVENILOR LA DOBÎNDIREA INDEPENDENȚEI DE STAT

FLORICA DUMITRICA
MIHAI RACHIERU

Independența națională dobîndită în urmă cu o sută de ani a fost rodul luptei, vitejiei și contribuției materiale și umane a întregului popor român. La împlinirea acestui deziderat multiseclar și-au adus contribuția toate clasele sociale, a fost la 1877—1878 un „război al întregului popor”. Greul luptelor a fost dus de țărănime, de clasa muncitoare și burghezia progresistă, din care s-a detașat intelectualitatea. Ne propunem să reliefăm cîteva aspecte ale contribuției materiale și umane a prahovenilor la dobîndirea independenței naționale.

Locuitorii meleagurilor prahovene, alături de ceilalți locuitori ai țării, au dat dovadă, în urmă cu un secol, de un înalt patriotism. Ei au contribuit prin tot ce le-a stat în putință la susținerea războiului. Au acceptat rechizițiile cu multă înțelegere și bunăvoință, transporturile organizate pentru armată, le-au efectuat la timp, s-au înrolat cu hotărîre în armată. Atașamentul lor total față de patrie, eroismul și dîrzenia lor, reies pregnant din contribuția materială sub forma ofrandelor și a donațiilor, din eroismul cu care soldații prahoveni au luptat pe cîmpul de luptă, din

⁴³ „Monitorul Oficial” din 13 februarie/2 martie 1878.

⁴⁴ Vasile Netea, C. A. Rosetti, București, 1970, p. 322.

⁴⁵ Arh. St. Buc., fond Primăria Municipiului București, Direcția Secretariat, dosar 2/1878, f. 61—62.

⁴⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, 1975, p. 34.

felul în care locuitorii s-au îngrijit de soldații răniți pe front.

Dintr-o „tabelă centralizatoare” conținând ofrandele primite de stat pentru trebuințele armatei române în anii 1877—1878, rezultă că din județul Prahova s-au strîns: 5 703,65 lei, 234 berbeci și oi, 6 boi și vaci, 63 cai, 16 hl fasole și alte legume, 41 hl. grîu, 78 hl orz, 679 hl porumb, 3 158 kg brînză și cașcaval, 335 kg făină și mălai, 50 buc. pîini, 7 500 kg fin, 3 care, 17 cojoace, 222 flanele, 87 kg scamă, 804 feșe și alte obiecte de legat răniți, 540 m pînză, 12 așternute, 8 obiecte de îmbrăcăminte. Pentru cumpărarea de arme, prahovenii au contribuit cu suma de 80 946,50 lei¹.

Cantitățile acestea impresionante au fost rechiziționate sau donate de toți locuitorii județului. Prefectura județului Prahova, comunica Ministerului de Interne că în zilele de 13 și 14 aprilie rechiziționase deja 86 cai, iar alți 18 fuseseră donați și făgăduia să trimită cu următoarea poștă numele autorilor acestui gest². La 5 iulie 1877, se raporta tot de la Ploiești că s-a trimis „dispozitivului armatei din Craiova”, 1 447 oca brînză felii în putini din care 677 oca rechiziționate și 770 oca ofrandă de la locuitorii acestor meleaguri³.

Prefectura județului Prahova, făcînd bilanțul celor trimise din județ pentru armată pînă la 11 iulie 1877, raporta autorităților că înaintase: 136 cai, 147 chile grîu, 135 chile orz, 3 000 kg fin, 23 100 kg paie, 4 309½ kg brînză, 55 oca fasole, 550 coase, 850 coade de coasă și 83 gresii⁴. De asemenea, se raporta că a doua zi urmau să fie primite 200 vite, iar pentru restul de 14 cai, rechiziția se continua⁵.

După cîteva zile, Ministerul de Interne confirma primirea din județul Prahova a 2 058½ oca brînză, 25 vite, 12½ kg seu⁶.

În numai o lună și jumătate s-au rechiziționat de la locuitorii comunei Hătcărău 167 oca brînză, de la cei din comuna Drăgănești, 66 kg orz, 2 cai, 744 oca și 300 grame brînză;

de la Coslegi 58 oca brînză, 8 vaci, de la Ciumați de la Buda Palanca 172 rogojini; de la Rifov 50 oca brînză⁶.

Autoritățile însărcinate cu efectuarea rechizițiilor consemnează în raportul nr. 7704 din 7 octombrie 1877, păstrat în arhiva Prefecturii județului Prahova, că „nu s-au putut însă refuza acei săteni, care deși cu un număr prea mic de oi și produse (scutiți de rechiziții n.n.) au venit și de bună voia lor au dat cîte o oaie din două în folosul armatei noastre, cîte o baniță din două de cereale”⁷.

Institutorul I. Nicolaescu din Breaza de Sus, scrie „aflînd că armata are nevoie de arme mai superioare celor existente spre a putea ține în luptă pentru cîștigarea drepturilor noastre: vin și eu pentru a depune pe altarul patriei micul meu obol, adică salariul meu cuvenit ca învățător gr. II pe lunile iulie și august”⁸.

Elevii clasei a II-a a Gimnaziului Petru și Pavel din Ploiești au adresat directorului o petiție în care, după ce arătau toată adevărată lor la marile evenimente, cereau să contribuie și ei cu micile lor resurse pentru a ajuta „ambulanța bravei noastre armate române pentru a ameliora și consola pe confrăii lor”. Directorul gimnaziului, rugat de școlari să le conducă acțiunea califică „fapta școlarilor ca fiind foarte lăudabilă” și repartizează „colecta” spre nevoile mai mari ale țării, și anume „pentru cumpărarea de arme”⁹.

O contribuție deosebită și-au adus-o locuitorii acestor meleaguri la transportul mărfurilor, oamenilor și munițiilor. Zeci de cărași de la orașe și de la sate au efectuat numeroase transporturi, primind în schimb sume derizorii, mai mult, adesea erau obligați să plătească taxe pentru trecerea peste poduri, sau nu primeau despăgubiri în cazul cînd le mureau vitele. Așa s-a întîmplat cu patru locuitori din Filipești, cărora, la 19 ianuarie 1878 le-au murit vitele în timp ce mergeau la Zimnicea¹⁰.

Cei rămași acasă și-au manifestat atașamentul la cauza comună și prin grija față de răniți. Soțiile unor muncitori, intelectuali,

¹ *Războiul pentru independență națională, 1877. Documente militare*, București, Edit. militară, 1971, doc. 573.

² D.I.R., *Războiul pentru independență*, vol. VII, București, Edit. Academiei R.P.R., 1952, doc. 441, 240.

³ *Ibidem*, vol. IV, doc. 919, p. 512.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, vol. V, doc. 102 și 337, p. 47 și 162.

⁶ Arh. St. Ploiești, fond Prefectura Prahova, dosar 2/1878, f. 6—15.

⁷ *Ibidem*, f. 236, 249, 497, 499, 523.

⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul Instrucțiunii, dosar 3642/1877, f. 143.

⁹ Arh. St. Ploiești, fond Liceul „Petru și Pavel” Ploiești, dosar 25/1877.

¹⁰ *Documente*, vol. X, doc. 132, p. 70.

negustori, proprietari din Ploiești, la 23 mai 1877 hotărâsc în ședința ținută la școala secundară de fete înființarea unei societăți „în scopul de a veni în ajutorul soldaților români care luptă”¹¹. Fondurile s-au strâns din diferite ofrande, cotizații lunare, liste de subscripții, conferințe și serbări. Inițiativa ploieștencelor, anunțată în revista „Familia”¹² și ziarul „Vocea Prahovei”¹³, a fost primită cu multă bucurie de toți locuitorii orașului. În numai câteva zile s-au strâns 175 lei. Profesorul de istorie al gimnaziului „Petru și Pavel” își începea astfel articolul despre faptele ploieștencelor: „Situația în care se află azi țara noastră a mișcat într-un mod foarte viu nobilele și generoasele inimi ale femeilor din orașul nostru și a deșteptat în suflet frumosul simț al datoriei către patrie”¹⁴.

Asemenea societăți au luat ființă și în alte orașe ale țării. Societatea negustorilor din Ploiești care cuprindea peste 60 de membri, a primit donații de la negustorii transilvăneni cu care făcea comerț. Cele două societăți au trimis la București în lunile iunie și august suma de 2 603,80 lei¹⁵.

La apelul guvernului, adresat locuitorilor țării prin ziarul „Românul” din 15 septembrie 1877, orașul Ploiești a răspuns donând suma de 42 000 lei, echivalentul a peste 700 de puști¹⁶.

După primele luni de război, când dinspre Dunăre au început să sosească răniți, ploieștenii au luat măsuri de îngrijire a lor. Autoritățile, împreună cu cei doi medici ai orașului, îi așteptau la gară. La Ploiești au funcționat două spitale: unul pentru răniții români și altul pentru soldații ruși, fiecare cu o capacitate de 200 locuri. Întreg serviciul de îngrijire a răniților era realizat de femeile ploieștene din rindurile cărora s-au detașat: Ecaterina Gh. Cantacuzino, Maria Th. Văcărescu, Smaranda D. Moruzi etc.

Este greu de estimat în totalitate contribuția pe care prahovenii și-au adus-o la susținerea războiului. După cum se știe,

într-un interval foarte scurt, țara a pus pe picior de război o armată bine echipată și dotată¹⁷.

Satele și orașele județului și-au trimis fiii sub drapel: majoritatea prahovenilor erau concentrați în regimentul 7 Dorobanți, fost batalion al regimentului 4 Dorobanți cu sediul în Ploiești, în regimentul 4 Călărași (un escadron n.n.) în regimentele 1 și 6 linii și batalionul II vînători.

Regimentul 7 Dorobanți, mobilizat la 31 august 1877, se deplasează la București la 9 aprilie, apoi la Craiova și Calafat. Dorobanții prahoveni primesc botezul focului la 26 august¹⁸. Principalele bătălii au fost date la Plevna pentru cucerirea redutelor Grivița 1 și Grivița 2, la Opanez și Vidin. Din rîndul vitejilor dorobanți s-au evidențiat sergentul Drăghiceanu Antoniu care a capturat singur doi prizonieri turci, sublocotenentul C. Savopol, sergentul Dumitru Moldoveanu, Vasile Niță, Marin Dincă, Mihai Constantin și soldații Gheorghe Dumitru și Gheorghe Badea¹⁹.

Regimentul 6 linii cu o parte din efectiv din județul Prahova a făcut parte din Divizia a II-a, brigada a II-a infanterie iar apoi a trecut în armata de observație.

În perioada apărării Dunării, regimentul 6 linii a apărât sectorul Fîntîna Banului pînă la jumătatea distanței dintre Cetate și Salcia²⁰. Regimentul participă la luptele de la Plevna și Opanez și în regiunea Vidinului, la Smîrdan și Inova, înscrind fapte de vitejie pe cîmpul de luptă.

În luptă s-au distins și prahovenii din batalionul II — vînători Ploiești care, încadrați în Brigada I-a de infanterie din divizia a IV-a, a pornit spre Caracal sub comanda maiorului Mateescu. Batalionul, staționat inițial la Vid, respinge la 19/31 august 1877 primele încercări de atac ale turcilor.

Este cunoscut faptul că primele 3 atacuri asupra Griviței au fost respinse de turci. În aceste momente grele noul comandant, maiorul Alex. Candiano-Popescu a ținut bravilor soldați o vibrantă cuvîntare în care le-a evocat faptele de vitejie ale strămoșilor „...pentru ca

¹¹ Gh. Zagorîț, *Ploiești în 1877*, în „Revista Ploieștilor” nr. 15, 1928, p. 6.

¹² „Familia” din 19 iulie 1877.

¹³ „Vocea Prahovei” din 4 iunie 1877.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Gh. Zagorîț, art. cit., p. 7.

¹⁶ *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională*, București, Edit. politică, 1967, p. 220.

¹⁷ General Radu Rosetti, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*, București, 1926, p. 18.

¹⁸ M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, București, p. 491.

¹⁹ M. Sevastos, op. cit., p. 492 și *Documente...* vol. VII, doc. 108, p. 578—580.

²⁰ *Documente...* vol. III, p. 506.

lumea să vadă că sîntem vrednici de strămoșii noștri, sîntem adevărați oșteni ai unei țări de luptă pentru apărarea căminelor, patriei și neațîrnarea sa... Nu uitați că mulți dintre voi, pe lingă aceia că sînteți români sînteți și ploieșteni, ațîrnă dar de voi a da încă un titlu de mîndrie acestui falnic oraș... Murind vom trăi în aducerea aminte a neamului nostru, căruia îi vom asigura viața prin singele ce vom vărsa trăind, vom fi răsplătiți și cinstiți de țară”²¹. La ora 6½ seara, pentru a patra oară în răstimp de numai patru ore, trupele pornesc la asalt avînd în frunte pe vinătorii din batalionul II. De data aceasta, în urma unor lupte deosebit de grele, adesea corp la corp, vinătorii prahoveni intră primii în redută. Soldatul Grigore Ion din com. Dumbrăvești, județul Prahova, ajutat de sergentul Stan Gheorghe și caporalul Nica Vasile, au smuls steagul turcesc... „era un steag mare de mătase verde, cu ciucuri de aur și cu aurituri pe margine — scrie poetul George Coșbuc — la mijloc avea semnul legii turcești, luna în chip de seceră, cusută cu fir de aur. Era vechi și după marginile cam destrămate se vedea că era purtat prin multe războaie”²².

Documentele consemnează că „Batalionul al II-lea vinători care a participat la asaltul mării redute, a intrat în luptă întărit cu 700 de oameni și a ieșit din bătălie numai cu 100 oameni valizi”²³.

Faptele de vitejie ale armatei române la 1877 au fost deosebite, scopul final al luptei a fost atins, prin mari sacrificii umane și materiale, independența a fost dobîndită. „Rezultat al luptei eroice a armatei române împotriva Imperiului otoman, al voinței ferme de libertate și neațîrnare a poporului nostru, care și-a dovedit încă odată marea capacitate de luptă, dobîndirea independenței naționale — se arată în Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism — a dat un nou și puternic îmbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înfrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă

a poporului nostru ca națiune de sine stătătoare”²⁴.

Contribuția materială și umană a prahovenilor la dobîndirea independenței naționale, parte integrantă din lupta poporului român pentru împlinirea acestui mare deziderat, reprezintă un exemplu de patriotism al locuitorilor de pe aceste meleaguri, manifestat plenar și continuu în tot cursul istoriei noastre.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ REFLECTAT ÎN DOCUMENTELE PĂSTRATE LA ARHIVELE STATULUI JUDEȚUL ALBA

IOAN PLEȘA
OCTAVIAN ROTAR

Legăturile permanente de ordin economic și cultural dintre românii aflați de o parte și alta a Carpaților au generat și legături de ordin politic. Românii din Transilvania, integrați imperiului dualist austro-ungar au fost întotdeauna adepții ideilor de libertate și independență. Cei de pe meleagurile Albei, vechi vatră a continuității, a culturii materiale și spirituale a poporului nostru, au urmărit cu deosebit interes desfășurarea evenimentelor din România. Intelectualitatea din Blaj, Alba Iulia, din Apuseni și din alte centre ale luptei pentru libertate națională, continuînd tradițiile pașoptiste, s-au ridicat din nou în fruntea maselor, mobilizîndu-le pentru sprijinirea cauzei românești.

Sintetizînd continuitatea luptelor desfășurate de poporul nostru pentru libertate și independență națională pînă la 1877, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în 1967 la Blaj: „Sămînța aruncată aici, pe Cîmpia Libertății, a dat roade în 1859, cînd s-a înfăptuit unirea Țării Românești și Moldovei, punîndu-se bazele statului național român. Ea a dat roade în 1877, cînd armatele române, cu sprijinul multor luptători din Transilvania, au luptat pentru cucerirea independenței statului național român...”¹.

²¹ I. Georgescu-Arvatu, *Sergentul Grigore Ion*, ed. I. Ploiești, 1937, p. 9.

²² *Ibidem*, p. 15—16.

²³ *Documente...* vol. VI, documentul 138.

²⁴ *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Edit. politică, București, 1975, p. 621—623.

¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la marea adunare populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj*, în „Scîntela” nr. 7375 din 18 iunie 1967, p. 2.

Ilustrând comunitatea intereselor majore naționale, tineretul studios din Blaj, cuprins în Societatea de lectură: Inochentie Micu Clain scria în noiembrie 1874 redacției ziarului „Românul” din București: „E un fapt nemuritor și demn al caracterului românului că-și iubește patria și națiunea și că se luptă pentru ele pînă la ultima picătură... Membrii societății citesc cu atenție despre soarta confraților de dincolo de Carpați și se bucură sau se întristează alături de ei, pentru că îi interesează soarta lor ca pe a lor proprie, căci toți sîntem fiii unei națiuni pe care soarta amară i-a despărțit”².

Între documentele din perioada războiului de independență păstrate la Arhivele Statului Alba, o bună parte reflectă atașamentul total al populației din comitatul Alba și din celelalte părți ale Transilvaniei față de cauza comună a independenței patriei, precum și la acțiunile ei de solidaritate.

Încă la începutul anului 1876, cînd România începe să se intereseze mai intens de așa numita „problemă orientală”³, tinerii din Blaj adresîndu-se redacției ziarului „Reforma” care apărea în apusul Europei își exprimă regretul că „...Românului” (ziarului n.a.) de lîngă Dîmbovița nu i se mai permite a trece la frații săi din Dacia Superioară” dar și speranța că marile evenimente ce se pregătesc în Orient vor „atinge poate și România într-un chip însemnat”⁴. Cîteva zile mai tîrziu ei se adresează redacției „Românului” care pentru a trece în Transilvania și-a travestit numele în „Unul pentru Altul”, afirmînd că țeșăturile diplomatice pot să pună stavilă unirii fraților de un singe dar nu și legăturilor dintre aceștia, pe care nimic nu le poate desface. În scrisoare se apreciază că ziarul, folosind expresii „de o adevărată demnitate românească”, lovește cu hotărîre în „mai marii noștri” (marile puteri n.a.) chiar în punctele lor cele mai nevralgice. Arătînd că aceasta înseamnă o adevărată școală pentru tineretul studios din Blaj, scrisoarea se încheie cu urarea: „...succes fericit Patriei spre care

se îndreaptă cu sete și neconținut privirile lui”⁵.

Plini de entuziasm față de perspectivele ce se întrevădeau pentru România, studenții și elevii din Blaj hotărîsc să serbeze în mod deosebit ziua de 3/15 mai 1876, care pînă atunci fusese recunoscută de către autorități ca zi de sîrbătoare națională a românilor din Transilvania. În ședința secretă din 29 aprilie 1876 a studenților din clasele a VII-a și VIII-a de la institutul blăjan, se încheie un proces-verbal din care rezultă planul lor de acțiune. Dovedind o cunoaștere profundă a problemelor ce frămîntau atunci întregul popor român și încredere în viitorul națiunii noastre, tinerii blăjeni hotărîsc ca, în ciuda oricăror opreliști, să defileze cu făclii aprinse pe tradiționalul traseu spre Piața Libertății, unde să arboreze un stîndard național și să țină discursuri adecvate. Pe traseu urma să se poarte o piramidă cu 4 laturi pe care să se fixeze inscripțiile: „Dacia ferice — Viață-n libertate ori moarte strigăm toți”, „În onoarea gîntei latine, anume fiicele Romei: România, Franța, Italia, Spania, Portugalia, trăiască”, „Murim mai bine’n luptă”⁶.

În ziua de 15 mai 1876 planul a fost pus în aplicare cu atîta entuziasm încît s-au sesizat toate autoritățile pînă la Ministerul Cultelor și Educației publice din Budapesta. Mai mult, în ziua de 17 mai studenții au ținut o ședință publică a societății lor de lectură, al cărui program l-au dat publicității prin „Gazeta Transilvaniei”, nr. 34/1876⁷. În program au fost incluse puncte care trădează în mod categoric interesul major pentru problemele românești. Dintre acestea menționăm expunerile: „Vitalitatea gîntei romane” și „Conservarea limbii române”, poeziile: „Românul” de G. Tăutu și „Românul Verde” de V. Alexandri și „Marșul național Deșteaptă-te române”⁸.

La ședința publică a participat ca spectator și protopopul de Bistra, Simion Balint, fostul prefect de la 1848—1849 care, entuziasmat, a dăruit societății suma de 3 florini. „Gazeta

² Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. nr. 12/1871—1880, f. 72—74.

³ Ion I. C. Brătianu, *România și chestiunea orientală*, în „Războiul Neamului 1877—1878”, Universitatea Liberă, Conferințe ținute la Ateneul Român, 1927, p. 73.

⁴ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, registrul nr. 12/1877—1880, 101, scrisoarea din 21 februarie 1876.

⁵ *Ibidem*, f. 103—105, scrisoarea din 23 februarie 1876.

⁶ Procesul verbal a fost publicat în „Anuarul institutelor de învățămînt greco-catolic din Blaj”, pe anul școlar 1925—1926, Blaj, p. 21.

⁷ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, registrul nr. 12/1871—1880, f. 114—115.

⁸ *Ibidem*, reg. nr. 15/1873—1878, f. 115—116.

de Transilvania" în numărul său 39/1876, elogiază această amplă manifestare patriotică⁹.

Consecințele au fost însă drastice. La 24 iunie 1876 ministrul Trefort trimite mitropolitului Ioan Vancea din Blaj ordinul nr. 814, prin care interzice, sub amenințarea închiderii școlilor blăjene, orice întruniri și petreceri ale „junimii române” sub motivul că în zilele de 14 și 15 mai cîțiva studenți și elevi au ținut în public cuvîntări agitatorice¹⁰.

Aflînd de această măsură și bănuindu-i consecințele, în ședința din 30 iunie 1876 membrii „Societății de lectură” lansează apelul: „Un singur lucru avem de făcut, Unirea!”¹¹. Mitropolia însă se conformează și, astfel, în ședința consistorială din luna august 1876 se modifică art. 47 din „Legile scolastice”, interzicîndu-se categoric demonstrațiunile de orice natură, manifestările publice, discursurile cu public, balurile și altele¹².

După încheierea anului de învățămînt, dintre cei 17 absolvenți ai institutului 7 sau 8 au trecut în România¹³ pentru a-și pune întreaga lor capacitate de muncă și de luptă în slujba patriei. Cei care au rămas în Transilvania, abia intrați în slujbă au început să propovăduiască poporului ideile de libertate și independență. Astfel, ordinul circular confidențial al subcomitelui sau vicecontelui de Alba trimis la 14 august 1876 pretorului plășii Aiud, aprecia că în cazul în care în țara vecină (România — n.a.) va izbucni războiul, se pot trezi în sînul poporului „speranțe deșarte” și conturba liniștea lui (român — n.a.). Drept urmare se ordonă o supraveghere atentă și o informare promptă¹⁴.

Și după începerea noului an școlar studenții din Blaj continuă să se intereseze de ceea ce se întîmplă în România, mai ales de tratativele ce se duceau pe plan diplomatic pentru obținerea independenței de stat. Adresîndu-se redacției „Românului” din București, tinerii cer

cu insistență să li se trimită ziarul. „La ora actuală, arătau ei în scrisoare, este de o mare importanță și necesitate citirea ziarelor de către fiecare român, mai ales acum cînd politica se joacă cu destinele românismului”. Afir-mînd că realitatea nu o reflectă decît ziaarele de peste Carpați și că fără acestea ei sînt ca orbii și surzii, ca niște „membri morți ai societății”, tinerii blăjeni cer „fraților mai mari” să-i sprijine în continuare ca și pînă atunci, ținînd cont de „împrejurările și cauza lor”¹⁵.

Iminența războiului ruso-turc face ca autoritățile din Transilvania să ia măsuri de precauție. Dintr-un ordin circular confidențial al comitelui de Alba, trimis la 5 noiembrie 1876 preturii plășii Ciurbrud, aflăm că s-a dispus pretorilor să organizeze în secret supravegherea agitațiilor din sînul populației care s-ar putea produce... „în urma tulburărilor din răsărit”¹⁶.

Apropierea datei convocării conferinței reprezentanților puterilor europene la Constantinopol¹⁷, precum și măsurile luate de către autoritățile maghiare de a nu permite pătrunderea în Transilvania a presei de peste Carpați, a determinat studenții din Blaj să se adreseze din nou, la 12 decembrie 1876, redacției ziarului „Reforma” pentru a-i cere cu insistență trimiterea ziarului. „În timpuri atît de critice, în preajma marilor evenimente din Orient, cînd în Constantinopol se va dezbate soarta și viitorul Românilor, în acest vulcan politic, citirea Reformei ne va aduce clarificări”, arătau ei în scrisoare. În încheiere se urează „...o auroră fericite și un viitor de aur Românilor”¹⁸. O scrisoare asemănătoare este adresată la 14 decembrie 1876 și redacției noului ziar „Trompeta Carpaților”, apărut în România¹⁹.

Măsurile represive ale autorităților transilvănene împotriva tendințelor de emancipare politică a românilor continuă. La 30 decembrie 1878 gimnaziul din Blaj primește o circulară a mitropoliei locale, prin care se face cunos-

⁹ *Ibidem*, reg. nr. 12/1871—1880, f. 114—121.

¹⁰ *Ibidem*, fond Mitropolia română unită, Blaj, actul nr. 1912/1876, f. 1—2.

¹¹ *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. nr. 12/1871—1880, f. 121.

¹² *Ibidem*, fond Gimnaziul Superior greco-catolic, Blaj, dosar 236/1875—1876, f. 11.

¹³ Anuarul institutelor de învățămînt greco-catolic din Blaj pe anul școlar 1925—1926, p. 20. După alte surse se pare că au trecut în România numai 6 absolvenți; vezi Sextil Pușcariu, *Răsunetul războiului pentru independență în Ardeal*, în „Războiul Neamului 1877—1878”, Universitatea Liberă, 1927, p. 193.

¹⁴ Arh. St. Alba, fond Pretura plășii Aiud, dosar 116/1876, f. 1—2.

¹⁵ *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. nr. 12/1871—1880, f. 122—123, scrisoarea din 22 octombrie 1876.

¹⁶ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ciurbrud, dosar 12/1876, f. 1—2.

¹⁷ Constantin C. Giurescu și alții, *Istoria României în date*. Edit. Enciclopedică, București, 1971, p. 237.

¹⁸ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. nr. 12/1871—1880, f. 129.

¹⁹ *Ibidem*, f. 130—131.

cut ordinul guvernului de a se interzice manualul de școală „Istoria românilor” editat de prof. Ioan Tuducescu din Lipova și tipărit la Arad, sub motivul că „...conține fapte istorice neadevărate contra politicii statului maghiar și de natură a deștepta și nutri ura de rasă”²⁰.

Populația din comitatul Alba Inferioară urmărește cu atenție evenimentele ce se petrec dincolo de Carpați. La 12 ianuarie 1877 pretorul din Ighiu raportează comitatului că românii din comuna Tibru și din jur sînt agitați de către Pop Iosif Marțian, fostul secretar al lui Axente Sever, care, afirmînd că este la curent cu politica, îi informează că rușii au pornit război împotriva turcilor iar România s-a aliat rușilor²¹.

În primăvara anului 1877 tineretul studios din Blaj încearcă din nou să-și manifeste sentimentele de solidaritate față de cîștigarea independenței de stat, dar este împiedicat de autorități. Astfel, la 3 martie 1877 cînd se hotărăște ținerea unei noi ședințe publice a societății de lectură este interzisă de conducerea institutului²².

În ziua de 3 mai 1877, cînd artileria turcească a început să bombardeze localitățile românești de pe Dunăre, ca urmare a încheierii tratatelor de colaborare ruso-române și a declarării stării de război, studenții din Blaj, adresînd lui George Barițiu obișnuita lor scrisoare anuală de felicitare, arătau că: „Acum cînd aquila românismului este tot mai tare amenințată de diferite furtuni, națiunea are nevoie de bărbați prudenți care să conducă nava sa politică”. Apreciînd aportul lui Barițiu în conducerea treburilor politice românești, ei îi adresează felicitări, făcîndu-se interpreții „întregii națiuni și a simțămîntelor ei”²³.

Tineretul din Blaj este împiedicat să participe la serbarea tradițională a zilei de 3/15 mai 1877. Direcțiunea gimnaziului, menționînd ordinul ministerial din anul precedent, emite o publicațiune prin care face atenție „junimea studioasă că în anul acesta nu se va ser-

ba ziua de 3/15 mai, urmînd a se ține cursuri”²⁴.

Începerea ostilităților pe frontul balcanic face ca autoritățile din Transilvania să ia cele mai severe măsuri pentru a preveni orice contact între românii aflați de o parte și de alta a Carpaților, pentru a împiedica acțiunile lor comune de luptă. Astfel, subvicecomitele de Alba ordonă la 25 mai 1877 pretorului plășii Ighiu să verifice cu strictețe pe toți străinii veniți în țară cu pașapoarte și să aresteze imediat pe cei ce fac propagandă în favoarea războiului ruso-turc la care s-a aliat și România²⁵. Și comitatul sîsesc din Sibiu cere magistratului orașului Sebeș să-și sporească vigilența față de populația românească pentru a supraveghea agitațiile acestora în favoarea războiului ruso-turc, să verifice toate persoanele străine, să aresteze și să cerceteze pe toți suspectii²⁶. Ministerul de Interne din Budapesta a emis, de asemenea, o circulară prin care precizează că „de securitatea internă a statului se ocupă jandarmeria, care în cazuri grave va solicita și intervenția armatei”²⁷.

Indicînd calea pe care trebuie să o urmeze tineretul studios român, Societatea de lectură din Blaj arăta la 25 iunie 1877 în raportul său întocmit cu ocazia încheierii anului școlar: „Spiritul național al secolului nostru care zboară ca o scînteie electrică de la un continent la altul strigă tineretul român să se perfecționeze, să se lumineze, căci numai lumina îi poate aduce libertatea și independența națională”²⁸.

La menținerea și dezvoltarea conștiinței naționale au contribuit și unii profesori din Blaj. Astfel, la examenul de sfîrșit de an din primăvara anului 1877, prof. Ioan Micu Moldovan a dat elevilor săi să facă o traducere din „Cronica Românilor” a lui Gh. Șincai²⁹.

În această perioadă toate eforturile tinerilor din Blaj de a relua legătura cu redacțiile ziarelor din România se dovedesc zadarnice în-

²⁰ *Ibidem*, fond Gîmnaziul Superior greco-catolic Blaj, dosar nr. 64/1877, f. 1. După aceea a urmat interzicerea multor manuale românești, vezi „Gazeta Transilvaniei” nr. 15/1876, circularele nr. 641, 663 și 2607/1877 ale Mitropoliei din Blaj și circulara nr. 941 scol/1877 a Mitropoliei din Sibiu.

²¹ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ighiu, dosar 17/1877, f. 2.

²² *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inocenție Micu Clain”, Blaj, reg. nr. 15/1873—1878, f. 171—172; 186—187.

²³ *Ibidem*, reg. 12/1871—1880, f. 136—137.

²⁴ *Ibidem*, fond Gîmnaziul superior greco-catolic Blaj, reg. nr. 28/1876—1877, numărul de înregistrare 99/1877. După cum rezultă însă din „Gazeta Transilvaniei”, nr. 38/1877, se pare că totuși noaptea s-a împlîntat un drapel național la Piața Libertății.

²⁵ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ighiu, dosar 17/1877, f. 3—4.

²⁶ *Ibidem*, fond Primăria orașului Sebeș, dosar 28/1877, f. 1—2.

²⁷ *Ibidem*, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înregistrare 43399 din 30 iunie 1877.

²⁸ *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inocenție Micu Clain” Blaj, reg. 15/1873—1878, f. 203.

²⁹ *Ibidem*, fond Gîmnaziul superior greco-catolic Blaj, dosar 125/1877, f. 1.

trăcut cenzura le oprește. La 14 octombrie 1877 membrii Societății de lectură, scriind redacției „Unul pentru Altul” („Românul” — n.a.), arată că s-a pierdut ziarul tocmai în timpul cel mai plin de evenimente „...pentru tot neamul românesc”. Ei cer cu insistență trimiterea ziarului pentru bibliotecă, ca păstrat acolo să arate posterității „toate faptele bravilor români care s-au luptat cu arma”. Astfel de scrisori s-au expedit și ziarelor „Osten” din Viena și „Albina Carpaților”³⁰. Aceste măsuri nu-i descurajează însă pe tinerii blăjeni. Ei continuă să scrie redacțiilor, exprimându-și părerile și cerind cu insistență trimiterea ziarelor. În scrisoarea din 7 noiembrie 1877 trimisă „Reformei” ei arată că au urmărit cu aviditate „acțiunile bune din Orient” și că sînt entuziasmați de „desfășurarea viitorului națiunii” iar în cea din 17 noiembrie 1877, trimisă ziarului „Figaro”, subliniază că „evenimentele din Orient sînt la ordinea zilei și că toți se ocupă de ele”³¹.

Studentii blăjeni își exprimă sentimentele patriotice și prin creații proprii. Astfel, în programul ședinței a II-a extraordinare a Societății de lectură din 4 noiembrie 1877, ei includ disertațiile: „A românilor unire, îi va duce la mărire”, partea I-a și „Mihai eroul” partea I-a. Cîteva zile mai tîrziu, la 18 noiembrie, în cadrul celei de a III-a ședințe extraordinare a societății s-au prezentat părțile secundare ale celor două disertații și poezia „Apel la România” al cărui autor a fost trecută redacția foi manuscrise a societății, intitulată „Furnica”³².

După căderea Plevnei și apariția la București a ziarului „România liberă”, studenții blăjeni îl cer cu insistență. Adresîndu-se la 15 decembrie 1877 redacției, ei arată că România a fost mică dar a reprezentat un scut puternic de apărare al civilizației europene împotriva expansiunii turcești: „...noi care ne bucurăm de aceeași origine cu confracții noastre, cu atît mai tare ne interesăm de faptele îndeplinite de fiii României, acum, în aceste momente, cînd (ei — n.a.) documentează că într-adevăr sînt strănepoții lui Traian”³³.

³⁰ *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, reg. 12/1871—1880, f. 142—144.

³¹ *Ibidem*, f. 144—145.

³² *Ibidem*, reg. nr. 15/1873—1878, f. 225—228. În aceeași perioadă un tînar de la Alba Iulia trimite o poezie plină de însumetire națională „Gazeta Transilvaniei”, vezi Sextil Pușcariu, op. cit., p. 213.

Între timp, episcopul Victor Mihali din Lugoj primește un ordin al ministrului Trefort, cu data de 10 decembrie 1877, prin care i se atrage atenția că în comitatul Caraș, în școlile greco-catolice, unii preoți și învățători predau lecții din manuale interzise, care sînt contrare statului, cerîndu-se luarea unor măsuri severe. Episcopul Mihali raportează la 13 decembrie mitropolitului din Blaj că astfel de acțiuni au fost încă din primăvară și îi cere sfaturi cum să combată această încercare³⁴.

Bucuria generală pentru victoria românească de la Plevna a cuprins și populația din comitatul Alba Inferioară. Astfel, după cum rezultă dintr-un ordin al ministrului Trefort trimis mitropolitului Ioan Vancea din Blaj, intelectualitatea și alți cetățeni români din Cîmpeni, din împrejurimi s-au dat la „tulburări contra statului și demonstrațiuni în zilele de 14 și 15 decembrie 1877. Toate acestea s-au petrecut la Vidra (astăzi Avram Iancu — n.a.) și la hotelul aflat la marginea Cîmpeniului spre Sohodol”. Printre instigatorii și conducătorii tulburărilor sînt menționați preotul unit din Cîmpeni, Iuliu Poruțiu³⁵ și învățătorul Clemente Aiudeanu, veteranul pașoptist. Cei doi instigatori au fost cercetați de Tribunalul din Alba Iulia. Mitropolitul Vancea ordonă protopopului de Bistra, Simion Balint să ancheteze cazul. Dirijînd bine ancheta, susținîndu-se cu martori buni de alte naționalități, fostul prefect de Roșia îi scoate basma curată pe cei doi inculpați, deși instrucția a durat pînă prin luna iunie 1878³⁶.

În fața unor astfel de acțiuni vigilența autorităților de stat sporește continuu. La 3 ianuarie 1878 studenții din Blaj sînt nevoiți să consemneze în registrul de procese verbale al Societății de lectură că nu li se mai permite cu nici un preț ținerea de ședințe publice³⁷.

De asemenea, în comunicarea făcută la 13 februarie 1878 mitropoliei din Blaj de către

³³ *Ibidem*, reg. 12/1871—1880, f. 147—148.

³⁴ *Ibidem*, fond Mitropolia română unită Blaj — Cabinetul mitropolitului, dosar 974/1877, f. 1—4.

³⁵ Probabil fiul revoluționarului de la 1848 — co-administrator al Districtului Alba, Samuel Poruț.

³⁶ Arh. St. Alba, fond Mitropolia unită Blaj, corespondența generală, actual nr. 1065/1879, f. 1—20 și reg. de evidență contemporană a actelor nr. 70/1878, f. 73 și 171 și nr. 71/1879, f. 148. Manifestații entuziaste au fost și la Blaj, vezi Sextil Pușcariu, op. cit., p. 211—212 și „Gazeta Transilvaniei”, nr. 96 din 20 decembrie 1877.

³⁷ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. 15/1873—1878, f. 235.

inspectorul suprem școlar din Cluj, referitoare la sărbătorile legale ale anului școlar în curs, când elevii pot lipsi de la cursuri, nu mai figurează zilele de 14—15 mai³⁸.

Măsurile s-au aplicat și la restul populației. Astfel, din ordinul confidențial emis la 21 ianuarie 1878 de către Ministerul de Interne maghiar și transmis preturii plășii Ciombrud prin subcomitele de Alba, aflăm că „...în ultimul timp la diverse adunări populare s-au făcut agitații, precum și conturbarea liniștii publice”. În consecință se interzic adunările populare, urmînd a se da aprobări în mod cu totul excepțional și numai dacă există garanția că se vor ține fără agitații³⁹.

După semnarea armistițiului ruso-român-turc și după ce la San Stefano, prin tratatul de pace s-a recunoscut independența de stat a României, tineretul studios din Blaj scrie redacției ziarului „Războiul”: „Ce simțim noi la știri de acestea vă rugăm a ne concede (permite — n.a.) să tăcem amintind numai atît că și noi facem parte din vechile colonii romane, cu aceleași speranțe pe care le nutrește întreaga gintă română”. El solicită ziarul pentru a ști ce se petrece pe „teritoriul român” spre care le „sînt ațintiți ochii”⁴⁰.

Tratatul de pace de la San Stefano și urmările sale au făcut ca autoritățile de stat locale din Transilvania să intervină cu memorii la Președinția Consiliului de Miniștri sau la Parlamentul din Budapesta, sugerînd luarea unor măsuri care să ferească statul maghiar de eventuale neplăceri. Deosebit de sugestiv ni s-a părut memoriul Consiliului orașului Arad trimis la 10 aprilie 1878 Parlamentului și difuzat în aceeași zi tuturor organelor administrative din Transilvania⁴¹.

În memoriu se apreciază că prin învingerea Turciei echilibrul din răsăritul Europei a fost deplasat și că atît comerțul cît și interesele imperiului austro-ungar în țările de dincolo de Dunăre sînt în pericol.

O foarte bună apreciere se face la adresa României „care a dat un ajutor prețios rușilor” și de care „ne leagă interese comune”,

³⁸ *Ibidem*, fond Mitropolia unită Blaj, actul nr. 500/1878.

³⁹ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ciombrud, dosar 14/1878, f. 1.

⁴⁰ *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. 12/1871—1880, f. 150—151, scrisoarea din 4 martie 1878.

⁴¹ *Ibidem*, fond Primăria orașului Sebeș, dosar 26/1878, f. 1—3.

arătînd că „...dacă România nu ar fi intervenit energic, rușii ar fi suferit o înfrîngere rușinoasă și catastrofală”.

„E timpul, se arată în memoriu, ca să învîtăm din propria noastră experiență, ca cele două națiuni, maghiară și română, care sînt înghesuite (înconjurată — n.a.) între slavi, să-și unească forțele cu respect și ajutor reciproc, interesele comune cer ca să existe înțelegere și înțelegere în ceasurile grele”. Se cere în continuare să se facă totul pentru apărarea independenței poporului român, în interesul apărării libertății și a dezvoltării constituționale a popoarelor din răsăritul Europei și chiar de pe întreg întinsul ei. Preconizîndu-se o alianță a imperiului austro-ungar cu Anglia, ca o garanție a libertății popoarelor europene se cere din nou apărarea „integrității României cu care Ungaria are interese comune”.

Elevii și studenții din Blaj continuă să se intereseze de soarta României. Adresîndu-se lui George Barițiu, ei îi urează la 3 mai 1878 viață lungă „pentru a servi mult încercata națiune română”⁴² după care, la 8 mai, urmărind să serbeze așa cum se cuvine succesele României, cer, printr-o „suplică”, conducerilor institutelor să le aprobe organizarea unei petreceri „împreună cu maia”. Evident că răspunsul a fost negativ, existînd pericolul închiderii de către autorități a școlilor românești din Blaj. Cu toate acestea tinerii blăjeni s-au hotărît în secret să continue tradiția, sărbătorind ziua de 15 mai, altfel „ziua aceeași pierde însemnătatea”. Cei mai activi s-au dovedit a fi elevii din clasele V și VII ale gimnaziului, care au umblat din clasă în clasă pentru mobilizarea tuturor elevilor și „însuflețirea” lor, pentru colectarea de bani necesari confecționării unui drapel național și pentru organizarea executării programului.

După cum rezultă din actele de anchetă întocmite ulterior, zilele de 14 și 15 mai 1878 au fost serbate după ritualul tradițional. Tinerii s-au îndreptat în seara zilei de 14 mai cu făclii spre Dealul Viilor (mormîntul lui Avram Iancu — n.a.) purtînd drapelul național. A doua zi ei s-au deplasat cu flamura în „berc” (Cîmpul Libertății — n.a.) unde au rămas îndelung la Piața Libertății. Conducerea gimnaziului și mitropoliei sînt nevoite să ia măsuri. Astfel, în afară de admonestarea generală a

⁴² *Ibidem*, fond Societatea de lectură „Inochentie Micu Clain”, Blaj, reg. 12/1871—1880, f. 153—154.

claselor a V-a și a VII-a, în prezența întregului corp profesoral, o seamă de elevi au fost pedepsiți cu „consiliul abendi“, alții cu cite 12 ore de carceră iar alții cu scăderea notei la „purta morală“⁴³. Totodată se confiscă și nr. 17 din foaia „Furnica“ pentru conținutul articolului „3/16 Mai“⁴⁴.

Aceasta nu-i împiedică pe membrii Societății de lectură să ceară la 25 mai 1878 redacției revistei „Războiul oriental ilustrat“ care apărea la Graz, să le trimită și lor revista pentru a avea imaginile vitejiei românești⁴⁵.

O impresionantă apreciere privind războiul pentru independență al României este cuprinsă în programul ședinței de sfârșit de an a Societății de lectură a studenților din Blaj, din 28 iunie 1878.

Autorul arată că secolul al XIX-lea pe care îl prezintă ca fiind „al civilizației“ se caracterizează prin libertatea care a frânt „catenele servitutii aproape milenare“. Deviza sa: „Libertate prin lumină și lumină prin libertate“ a contribuit la progresul civilizației. Dintre evenimentele care s-au „petrecut“ și se petrec sub ochii noștri „unul a uimit lumea iar pe membrii societății i-a umplut de mândrie națională și anume: zelul după libertate și lumină al poporului român“. În disertație se apreciază că „Eroismul dezvoltat (demonstrat — n.a.) în războiul pentru independență sa (al poporului român — n.a.) este admirat și de inamici, ecoul lui străbate peste uscat și mări“. În continuare se arată că în fața dezvoltării rapide a culturii românești capitulează nu numai străinii neorbiți de patimă, dar pînă și „civilizatorii popoarelor“ (țările apusene mai dezvoltate — n.a.)⁴⁶. Făcînd referiri la succesele militare ale românilor, autorul arată că „Grivița, Plevna, Rahova etc. adevăresc pe cîmpul lui Marte că națiunea română e demnă descendentă a gîntei aceleia care domină lumea“ (imperiul roman — n.a.). Apreciînd rolul educativ al Societății de lectură, se cerea

membrilor săi să fie stîncile pe care națiunea să-și poată edifica viitorul⁴⁷.

Interesul tinerimii studioase din Blaj pentru ceea ce se va petrece mai apoi în România se menține în continuare. Numeroase documente aflate în Arhivele Statului Alba se referă la ajutorul dat de românii transilvăneni, fraților lor de peste Carpați, la sprijinirea directă a războiului pentru independență.

În Transilvania se declanșează o puternică campanie de colectare a feșelor, bandajelor, scamelor, alimentelor și banilor pentru ajutorarea răniților. În urma apelului femeilor din Sibiu⁴⁸ și al celui apărut în „Gazeta Transilvaniei“ redactat probabil de George Barițiu⁴⁹ în orașele și satele din comitatul Alba Inferioară se iau măsuri pentru formarea unor comitete de ajutorare a răniților din România.

Reacția autorităților este promptă. Se emit două „decrete“ din 24 și 26 mai 1877, ale guvernului maghiar, prin care se interzice înființarea oricărui fel de comitete și se dispune desființarea celui instituit la Sibiu. Aceste măsuri nu împiedică însă, acțiunea de colectare și expediere în România a ofrandelor, care s-au făcut prin persoane particulare⁵⁰. La 4 iulie 1877 primarul orașului Abrud informează pe vicecomitele de Alba că în Abrud și Abrud-sat s-au colectat prin doamnele Anna Galu și Ana Filip, sumele de 112 florini și 180 franci, pentru ajutorarea soldaților răniți din România, care s-au și expedit cu poșta la destinație. La raport s-a anexat și lista nominală a celor 55 de donatori, cu specificarea sumelor donate⁵¹.

Cîteva zile mai tîrziu vicecomitele primește un raport identic și de la pretura din Blaj, prin care i se face cunoscut că intelectualitatea română din Blaj și Tiur, prin doamnele Ana Stoia, Maria Marin, Iuliana Pop și Eleonora Solomon, a organizat strîngerea de daruri pentru răniții din România. Rezultatul colectei a fost evaluat la 520 florini valută austriacă, 4 napoleoni, 8 taleri de aur austriac, 3 taleri de argint de cite 2 florini fiecare, 11

⁴³ *Ibidem*, fond Mitropolia unită Blaj, actul nr. 1793/1878, f. 1—3, actul nr. 1824/1878, f. 1—3, Consistoriul, actul nr. 13/1878 și procesul verbal nr. 1321/1878 și fond Gîmnaziul greco-catolic Blaj, reg. nr. 29/1877—1878, numerele de înregistrare 189, 209, 215, 227, 229, 230 și 231. vezi și „Gazeta Transilvaniei“ nr. 37/1878.

⁴⁴ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inocenție Micu Clain“ Blaj, reg. 15/1873—1878, p. 259.

⁴⁵ *Ibidem*, reg. 13/1871—1880, f. 154, Sextil Pușcariu, op. cit., p. 214.

⁴⁶ Se fac referiri la succesul înregistrat la Montpelier, în Franța, de către Vasile Alecsandri, cu un volum de poezii.

⁴⁷ Arh. St. Alba, fond Societatea de lectură „Inocenție Micu Clain“, Blaj, reg. 15/1873—1878, p. 255—256.

⁴⁸ Sextil Pușcariu, op. cit., p. 203—204.

⁴⁹ „Gazeta Transilvaniei“, nr. 35 din 20 mai 1877, p. 2.

⁵⁰ „Gazeta Transilvaniei“, de la nr. 41/1877 în continuare pînă prin luna martie 1878.

⁵¹ Arh. St. Alba, fond Prefectura jud. Alba, actul nr. 4620/1877, f. 1—2.

taleri de argint de câte 1 florin fiecare, 13 kg de lână și 35 de colete. Se cerea părerea dacă se poate aproba expedierea bunurilor colectate. Vicecomitele comunică preturii că sînt aprobate de guvern astfel de colecte particulare, ei revenindu-i doar misiunea de a supraveghea expedierea lor prin poștă, pentru a nu lua altă destinație. În același timp este informat și ministrul de interne despre colectele din Abrud și Blaj⁵². Pretura din Blaj revine și raportează că la 13 iulie 1877 toate bunurile colectate s-au expedit la destinație⁵³.

Astfel de acțiuni s-au întreprins pe tot teritoriul Transilvaniei pînă la încheierea războiului. Se pare că populația din comitatul Alba a contribuit cu sume importante și cu obiecte numeroase, întrucît într-o situație statistică Blajul și Abrudul sînt clasificate imediat după Brașov și Sibiu⁵⁴.

Un alt mijloc de colectare a banilor în folosul răniților au fost conferințele. La 13 februarie 1878 avocatul Ioan Popa din Sibiu a ținut în sala hotelului din Blaj o prelegere care s-a soldat cu stringerea a 52 florini, sumă care s-a expedit în ziua următoare prin poștă „principelui Dimitrie Ghica” președintele Crucii Roșii din București⁵⁵.

Ajutorul cel mai eficient însă dat fraților de peste Carpați de către românii transilvăneni a fost participarea lor cot la cot, cu arma în mînă, pe frontul din Bulgaria, acolo unde s-au cucerit prin jertfe de sînge victoriile. Unii trecuseră mai demult granițele patriei, punîndu-și întreaga lor capacitate de muncă în slujba acesteia. Imediat ce s-a decretat mobilizarea ei s-au înrolat în armată, participînd la campanie. Alții au trecut Carpații cu pașapoarte, sub un motiv sau altul, dar cei mai mulți au trecut pe ascuns, pe cărări tainice, pentru a-și ajuta frații de sînge.

Amintim pe cei cîțiva absolvenți ai gimnaziului din Blaj care datorită manifestării sentimentelor naționale, cu prilejul sărbătoririi zilei de 3/15 mai 1876, au fost nevoiți să treacă în România alături de alți tineri originari din Alba. Evenimentele războiului îi gă-

sesc în București. Ca studenți, ei se înrolează în plutoane de voluntari și se pregătesc ca militari sub comanda colonelului Cătuneanu⁵⁶. Dintr-un ordin al vicecomitelui de Alba, adresat la 24 ianuarie 1877 Regimentului 50 din Alba Iulia, aflăm că Sîntu Ioan din satul Rădești, în vîrstă de 36 de ani a plecat la București după ce și-a satisfăcut stagiul militar, iar din corespondența purtată de comitat cu Consulatul austro-ungar din București, rezultă că Butaș Nicolae, învățător în comuna Dărmănești din România, este originar din satul Așintîș (comitatul Alba — n.a.) și că a plecat peste munți încă din perioada studiilor⁵⁷.

Din declarația circiumarului din satul Tibru și din raportul pretorului din Ighiu, înaintat la 12 ianuarie 1877 comitelui de Alba, aflăm că Pop Iosif Marțian, originar din Lupșa și mai mulți ani secretar al lui Axente Sever, a declarat că are un frate căpitan în armata română. La 27 iulie 1877 comitatul este anunțat de către Ministerul de Interne că Oficiul Consulatului austro-ungar din București a prelungit șederea în România pentru 14 persoane din comitatul Alba Inferioară⁵⁸. Numeroși români din Ocna Mureș, Așintîș, Alămar, Ormeniș, Turdaș, Petrilaca și din alte localități, aflați la vîrsta maturității sau a tinereții, au cerut, începînd din luna septembrie 1877, pașapoarte pentru România, declarînd că se duc acolo pentru „a căuta de lucru”. Neexistînd motive legale de refuz, acestora li s-a aprobat plecarea⁵⁹. Oricine poate bănui cît de utili trebuie să fi fost acești oameni viguroși pe cîmpul de luptă sau chiar în spatele frontului.

Faptul că foarte mulți transilvăneni au trecut clandestin în România în perioada războiului de independență rezultă cu claritate din corespondența ce s-a purtat în legătură cu recrutările, încorporările și mobilizările efectuate de către autorități. Bătrîni au povestit mai tîrziu că atunci au trecut o mulțime de tineri în România, cu dorința de a o „mîntui de sub jugul semilunei”⁶⁰.

Încă de la 15 decembrie 1876 Ministerul Apărării Naționale de la Budapesta comunica

⁵² Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 193.

⁵³ Arh. St. Alba, fond Prefectura jud. Alba, actele nr. 834/1877, f. 1 și nr. 7420/1877, f. 1—2.

⁵⁴ *Ibidem*, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înregistrare 5161 din 27 iulie 1877.

⁵⁵ *Ibidem*, actele nr. 6684 ; 7132 ; 7145 ; 7361 ; 7461 ; 7462 ; 8446/1877, nr. 267 și 665/1878 și reg. nr. 75 și 76/1877 nr. de înreg. 7342.

⁶⁰ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 201.

⁵² *Ibidem*, actual nr. 4708/1877, f. 1—2 și actual 4917/1877, f. 1—2.

⁵³ *Ibidem*, actual nr. 4792/1877, f. 1.

⁵⁴ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 204.

⁵⁵ Arh. St. Alba, fond Prefectura jud. Alba, actual nr. 9978/1878, f. 1—2 și Gazeta Transilvaniei, nr. 13 din 28 febr. 1878.

preturilor Cîmpeni, Zlatna, Ighiu, Vinț și Păuca să ia măsuri severe pentru pedepsirea celor neprezenți la incorporare și dezertori. S-au păstrat ordine, instrucțiuni, situații, rapoarte și corespondență în legătură cu cei „dispăruți”⁶¹.

Se pare că din zona Munților Apuseni au plecat mulți tineri peste hotare, întrucît pretura Roșia Montană încă din 29 mai 1877 sesizează organele superioare. Pretorul primește instrucțiuni precise de procedură, fiind sfătuit să acționeze cu severitate⁶².

La 12 iulie Ministerul de Interne sesizează toate autoritățile din țară că mulți militari rezerviști, militari aflați sub arme sau în concedii cer pașapoarte pentru străinătate. Se cere ca în tabelele cu propuneri autoritățile să specifice cu exactitate situația militară a fiecăruia⁶³.

Ordinul emis la 25 iulie 1877 de Ministerul de Interne din Budapesta către toate organele aflate în subordine, cu privire la eliberarea pașapoartelor pentru România, indică faptul că românii treceau fără forme legale peste hotare. Ordinul cere ca pentru trecerea în România să se elibereze pașapoarte „cu cea mai mare severitate” și cu respectarea ordinelor speciale ce s-au dat anterior pentru sectorul de graniță cu Moldova și Țara Românească, întrucît, în prezent, unii care trec această graniță fără pașapoarte se expun la mari neplăceri, inclusiv la aceea de a fi excortați (obligați să se înapoieze)⁶⁴.

Ordinele și dispozițiunile ce s-au dat mai tirziu, în toamnă, pentru identificarea tinerilor apți de armată care au plecat în alte țări, reflectă o situație îngrijorătoare. Astfel, la 7 octombrie 1877 Ministerul de Interne maghiar emite două ordine circulare adresate comitatelor, prin care se cere acestora să se adreseze ministerului atunci cînd iau măsuri de găsire a dezertorilor fugiți peste hotare și să nu se mai adreseze direct consulatelor.

Totodată, se face cunoscut că acești dezertori vor fi urmăriți de către Ministerul de Externe prin consulatele austro-ungare din țările respective⁶⁵. La 7 decembrie 1877 Minis-

terul Apărării Naționale din Budapesta cere comitatului Alba Inferioară să întocmească urgent situațiile cu dezertorii și nesupușii la incorporare și să le înainteze, însoțite de un raport explicativ. Comitatul cere aceste situații de la orașul Abrud și de la preturile Ocna Sibiului și Aiud unde probabil numărul acestora era mai mare⁶⁶.

Ca urmare a situațiilor prezentate, în ultima zi a anului 1877, același minister ordonă tuturor autorităților să se conformeze Codului justiției militare, care prevede pedepsirea exemplară a celor nesupuși la incorporare și a dezertorilor, întrucît numărul acestora este în creștere⁶⁷. În urma unui raport al comitatului Alba privind pe cîțiva tineri din satul Săcel (pe atunci cuprins în pretura Ocna Sibiului) care ar fi trecut în România, Ministerul Apărării Naționale îi comunică la 16 ianuarie 1878 că cei în cauză nu au putut fi identificați⁶⁸.

Uneori au fost și încercări de emitere intenționată a unor tineri din listele de recrutare. Astfel, preotul greco-catolic Stoian Avram care oficia într-una din comunele din jurul Blajului, a omis să treacă în liste pe Groza Ștefan și Groza Patiția, fapt pentru care este pedepsit cu mustrare severă de către protopopiatul local⁶⁹.

Între documentele cercetate de noi se află și un manuscris literar al cărui autor, Ursu Vasile, era orginar din comuna Mogoș, jud. Alba. Conținutul său ne face să credem că avem de a face cu un fel de jurnal de campanie al autorului, care trebuie să fi participat ca voluntar pe frontul balcanic de la 1877.

Ursu Vasile s-a născut la Mogoș-Miclești în 16 noiembrie 1851. La 21 mai 1874 se căsătorește cu Ioana Marian din localitate⁷⁰, prin urmare evenimentele de la 1877 îl găsesc în vîrstă de 26 de ani și căsătorit. Drumurile discrete pe care le-au urmat cei din Apuseni pentru a trece granița în România, trebuie să fi mers pe la Zlatna — Almaș — Geoagiu,

⁶⁰ *Ibidem*, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înregistrare 8976 din 17 decembrie 1877.

⁶¹ *Ibidem*, actul nr. 654/1878, f. 1—2.

⁶² *Ibidem*, reg. nr. 77 și 79/1878, nr. de înreg. 448 din 20 ian.

⁶³ *Ibidem*, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 4416 din 1 iul.

⁷⁰ *Ibidem*, fond Parohia ortodoxă română Mogoș, reg. de botezați pe anii 1811—1856 și reg. de căsătorii pe anul 1874.

⁶¹ Arh. St. Alba, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877 și nr. 79, 80 și 81/1878.

⁶² *Ibidem*, actul nr. 4431/1877, f. 1—4.

⁶³ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ighiu, dosar 13/1877, f. 1.

⁶⁴ *Ibidem*, fond Pretura plășii Aiud, dosar 19/1877, f. 1.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 14/1877, f. 1 și fond Prefectura jud. Alba, actul nr. 7225/1877, f. 1—2.

schitul Afteia de lângă Săliștea (jud. Alba n.a.) și apoi peste munți spre Jiul oltenesc⁷¹. Autorul și-a scris opera în anul 1878, probabil după ce s-a întors acasă⁷².

De un farmec deosebit este descrierea ridicării la luptă a românilor: „Tipătul trecea ca fulgerul. Țara se înarmează. Dorobanții aceștia puternici sint chemați la arme. Tinerii se înrolează, bătrînii îi încurajează și mamele nu plîng; Las să meargă căci sint bărbați și totuși pe tot pasul lacrimi. Oh amar, amar, dragostea mamei (care n.a.) își vede fiul plecînd, dar își vede și durerea Țării, amarul e orb...“.

Povestea se deapănă în continuare, furnizîndu-ne date despre război. „Armata română a ajuns la Dunăre, greul armelor s-a așezat la Calafat... Bombele turcești începură din Vidin, Calafatul răspundea cu bombe românești... se pare că ar fi scris în stele ca de la români să capete împărăția osmană lovitură cea de moarte. Armata rusească fu zdrobită la Plevna. Turcii viteji amenințau cu pieirea armata rusă. Atunci au trecut românii Dunărea, să scape pe muscali și să oprească armele turcești în cale și le-a oprit. Românii s-au luptat iar lumea a stat uimită și i-a admirat. Ce nu a putut o lume (o mulțime n.a.) de muscali, au putut o mină de români. Dar au căzut sârmanii, au căzut ca frunza, dar cei ce au rămas au învins. Ce curaj, ce voinicie, ce suflete năpraznice, Doamne!“.

Referindu-se la atmosfera din patrie, autorul arată: „Acasă în țară bucurie și lacrimi, bucuria învingerii și lacrimile pierderilor“. „Puterea Osmanului s-a frînt. Românii se întorc victorioși de pe cîmpul Bulgariei și aduc țării bucurie și mîrire. Nicopolul, Plevna, Rahova, Smîndanul și toate filfilau (de flamuri românești n.a.) pe ziduri și pe cetăți și pe cîmpuri, acolo unde au filfiit pe timpul lui Mihai Viteazul. Armata română s-a întors în țară și regimentele cele mai de pre aproape, mergeau pe o vreme la vatra pîrintească“.

În continuare manuscrisul cuprinde o seamă întreagă de poezii și cîntece, unele create probabil de către autor, altele culese din popor, precum și cîteva cunoscute cîntece

patriotice, dintre care cele mai multe sînt puse în legătură cu războiul de independență.

Alte documente de arhivă se referă la măsurile luate de către autoritățile de stat maghiare pentru închiderea granițelor și împiedicarea cooperării românilor de pe ambii versanți ai Carpaților. Astfel, cunoscîndu-se faptul că prin străvechea transhumanță se treceau din Transilvania în România, odată cu turmele de oi și vite cornute mari, bani, diferite mărfuri, precum și oamenii necesari să le conducă, încă la 7 mai 1877 Ministerul Agriculturii, Industriei și Comerțului din Budapesta ordonă comitatelor să se interzică categoric atît trecerea animalelor peste frontieră, cît și comerțul de animale cu România, sub pretextul unei epidemii. Se ordonă, de asemenea, comisiilor de frontieră să-și sporească vigilența pentru a nu trece vite peste graniță „nici legal, nici clandestin“ urmînd ca toate abaterile să se raporteze imediat⁷³.

Ulterior, se revine asupra acestui ordin, odată în luna septembrie 1877, cînd se subliniază din nou că este interzis comerțul cu animale și piei spre România și altă dată în 7 noiembrie 1877 cînd se ordonă împiedicarea trecerii oilor peste graniță⁷⁴.

Cailor li se acordă o atenție deosebită, dată fiind importanța lor pentru armată. Încă din luna februarie 1877 ministerul apărării naționale ia măsuri de rechiziționare a acestora pentru o eventuală mobilizare. Prin ordinul său din 20 februarie se fixează prețurile de cumpărare a cailor pentru armată, iar prin cel din 10 martie se fac precizări în legătură cu activitatea comisiilor de rechiziționare a lor⁷⁵.

În fața faptului că o mulțime de cai au fost totuși trecuți peste graniță în timpul evenimentelor de după luna mai 1877, se emit în luna decembrie o seamă de ordine restrictive pentru unitățile de frontieră și pentru comitate. Astfel, în urma unui ordin ministerial, comitatul Alba Inferioară difuzează la 12 decembrie 1877 un ordin circular prin care se cere pretorilor să înscrie pe pașapoartele celor ce pleacă în România cu

⁷¹ Arh. St. Alba, fond Prefectura jud. Alba, actul nr. 3471/1877, f. 4.

⁷² *Ibidem*, actul nr. 8008/1877, f. 1—2, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 6713/1877, fondul Pretura plășii Ighiu, dosar 17/1877, f. 1.

⁷³ *Ibidem*, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 1460 și 1912/1877.

⁷⁴ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 201, unde vorbește de cei din jurul Orăștelui trecuți în România și de ceea ce au afirmat bătrînii.

⁷⁵ Manuscrisul a fost descoperit de prof. Joldiș Pavel cu prilejul întocmirii monografiei comunei Mogoș (1974).

ciți cai se deplasează, în vederea reținerii acestora la graniță pentru nevoile armatei⁷⁶.

Măsuri restrictive s-au luat și pentru materialele de război. Încă de la 17 mai 1877 Ministerul de Interne din Budapesta ordonă tuturor organelor administrative ca, ținând cont de situația creată, să interzică cu desăvârșire vânzarea sau transportul peste graniță, legal sau prin contrabandă, a armamentului militar, a pieselor de arme și a munițiilor⁷⁷.

La 8 decembrie 1877 același minister revine cu un nou ordin, insistând pentru descoperirea și interzicerea transporturilor clandestine de explozivi pe calea ferată⁷⁸. Măsurile de ordin militar au inclus și lucrările de mobilizare pentru rezerviștii din industrie (ianuarie 1877), și pregătirea manevrelor de primăvară și de toamnă. La aceste manevre au fost cuprinse toate forțele disponibile, inclusiv trupa și ofiterii de rezervă, precum și funcționarii de stat. Spre sfârșitul anului 1878 se amintește chiar de o mobilizare generală⁷⁹.

Manevrele și mai ales diferitele „marș planuri” au fost organizate astfel încât să impresioneze populația și s-o liniștească. Deplasarea diferitelor formațiuni militare dintr-un loc în altul, pe traseele în care mișcările românilor au fost evidente, sînt semnificative în acest sens.

Astfel, regimentul 8 artilerie din Brașov a fost deplasat în luna iulie 1877 spre Cluj și retur, existînd și intenția Ministerului Apărării de a muta la Alba Iulia compania 4-a de cavalerie. Din lipsa posibilităților de cazare mutarea nu s-a putut efectua.

La 4 iulie 1877 a fost elaborat un plan de marș general pentru Transilvania, unitățile urmînd să se deplaseze în august și septembrie pe întregul său teritoriu. Una dintre ele urma să ia traseul Cluj—Alba Iulia, batalionul 23 vînători de munte traseul Sibiu—Chichinda, iar Regimentul 50 infanterie din Alba Iulia urma să se deplaseze în direcția Miercurea Ciuc și retur. În vara anului 1878 s-au întocmit planuri de marș pentru regimentul 3 Artilerie din Sibiu și pentru toate unitățile de infanterie⁸⁰.

Pentru orice eventualitate, Ministerul de Interne a preconizat și a dispus ca răniții de război să fie tratați gratuit în orice spital de stat sau particular și să se ia măsuri de sprijinire a familiilor acestora.

Astfel, documentele aflate la Arhivele Statului Alba completează în chip fericit tabloul mărețului eveniment care a adus țării independența de stat, cu aspecte inedite sau mai puțin cunoscute ale situației și acțiunilor românilor transilvăneni din perioada războiului pentru independență pentru sprijinirea luptei fraților lor din România.

ROMÂNII BISTRIȚENI ȘI NĂSĂUDENI ȘI RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ A. P. Alessi și Massimu Popu — autorii primei monografii consacrate războiului

ION RUSU

Războiul de independență a fost primit pe tot pămîntul locuit de români cu un entuziasm nemărginit.

În Transilvania, unde lupta împotriva asupririi sociale și naționale a fost mereu prezentă de-a lungul istoriei era firesc ca declarația de independență a României să zguduie inimile, să stîrnească un entuziasm de nedescris și să fie acceptată și sprijinită din tot sufletul.

În ținuturile Bistriței și Năsăudului regiuni cu tradiții puternice în lupta pentru libertate națională și socială, cu participare substanțială la istoria patriei noastre, acolo unde maxima „Virtus Romana Rediviva” înscrisă pe flamura „Regimentului al II-lea de graniță românesc nr. 17” era trăită cu toată plenitudinea de fiecare ostaș, iar idealul independenței și unității naționale avea trainice temeuri în fapte eroice, în acte de mare cultură, declararea independenței României a fost primită, de asemenea, de către întreaga suflare românească cu un entuziasm nemărginit.

„În Năsăud — ne relatează un contemporan — întreaga populație românească era mîndră de bravura oștilor românești, dovedită în luptele cu turcii și de elanul cu care plecaseră și

⁷⁶ *Ibidem*, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 8809/1877, fond Pretura plășii Alud, dosar nr. 12/1877, f. 1.

⁷⁷ *Ibidem*, fond Pretura plășii Ighiu, dosar 17/1877, f. 1.

⁷⁸ *Ibidem*, fond Prefectura jud. Alba, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 8898 din 8 dec. 1877.

⁷⁹ *Ibidem*, reg. nr. 75 și 76/1877, nr. de înreg. 464, 2285, 5207/1877 și reg. nr. 79, 80 și 81/1878, nr. de înreg. 939, 1143, 4808, 4908, 5650, 6743, 9975/1878.

În urma răsunătoarelor victorii ale armatelor române, două hoteluri au primit denumirile de Rahova și Grivița, la care mai apoi au funcționat așa numitele casine române, unde se desfășura o bogată activitate culturală.

Avem știri și despre participarea mai multor locuitori din județul Bistrița-Năsăud la războiul de independență. Menționăm în acest sens doar pe maiorul Nechita Ignat și frații Iosif și Nicolae Bodescu din Salva, precum și Petre Cîitul din Năsăud, despre care avem informații sigure⁵.

Din entuziasmul românilor din acest colț de țară s-a concretizat și în ajutorarea efectivă, materială, a războiului pentru independență.

La data de 3 iunie 1877 se constituie la Năsăud un „Comitet central format din 13 membri care se vor îngriji de adunarea de oferte, de procurarea celor trebuincioase pentru ambulanța și administrarea acestora la locuri competente“, urmînd ca lucrurile și banii colectați sau rezultați din donații să fie trimise la Societatea Română de Cruce Roșie din România.

Comitetul avea membre de încredere pe întreg teritoriul actualului județ Bistrița-Năsăud.

Reuniunea de lectură din Năsăud în ședința din 10 octombrie 1877 donează „Crucea Roșie din România 250 lei, urmînd ca în continuare să se organizeze colecte în același scop“⁷.

Dar cea mai expresivă și mai grăitoare participare la lupta pentru independență s-a concretizat în apariția încă în anul 1878 a unui impunător volum de 724 pagini, însoțit de fotografii, hărți și alte anexe, intitulat „Resbelulu orientale illustratu“ scris de doi profesori năsăudeni A. P. Alessi și Massimu Popu.

Autorii volumului, minăți de un puternic patriotism, expresie a simțămintelor populare, s-au străduit ca și pe această cale să cinstescă în mod deosebit acest eveniment important din istoria noastră națională.

Dr. Artemiu Publiu Alessi s-a născut în Singeoz Băi, la 8 aprilie 1847, dintr-o familie de țărani. A urmat școala în satul natal, primele trei clase la liceul săsesc din Bistrița,

iar celelalte clase ale liceului pînă la absolvire, la Blaj. Studiile universitare le face între anii 1868—1872, la Viena și Graz.

În perioada vieneză a studiilor sale a fost cel dintîi secretar al societății literare-sociale „România“ înființată în anul 1868 și care prin unificare cu „Societatea literară și științifică“ au dat naștere societății „România jună“ în anul 1871. Examenul de doctorat și-l dă tot la Graz, în anul 1874.

În anul 1873, dr. A. P. Alessi a fost numit de către „Administrația fondurilor grănicerești năsăudene“ al căror bursier a fost, profesor la liceul românesc din Năsăud.

Activitatea sa didactică la Năsăud, rod al unei bune pregătiri științifice și al unui fierbinte patriotism are o influență pozitivă asupra elevilor. Se remarcă mai ales în domeniul botanicii, fiind primul cercetător român al florei dobrogene. În afară de stricta sa specialitate a publicat lucrări și a ținut conferințe cu caracter filozofic în care se situează pe poziții materialiste și ateiste⁸.

Prin conferințele și articolele sale publicate în „Federațiunea“, „Tribuna“, „Familia“, „Transilvania“ etc. a militat pentru înfrățirea naționalităților și împotriva asupririi sociale și naționale.

Pentru orientarea sa politică trebuie menționată, de asemenea, publicația „Helvetia și Wilhelm Tell“, apărută la Brașov, în anul 1889.

După o bogată, dar scurtă activitate științifico-didactică, este forțat de o necruțătoare boală să se pensioneze în anul 1894. Se stinge din viață la 15 octombrie 1896, la vîrsta de abia 49 de ani.

Massimu Popu, coautor al lucrării menționate mai sus, născut și el în comuna Singeoz Băi, în anul 1838, din părinți țărani, urmează școala în comuna natală, la Năsăud și Blaj. Studiază teologia la Viena și în paralel pedagogia și filozofia la Universitatea din capitala imperiului austro-ungar.

După terminarea studiilor este numit în anul 1865, profesor la liceul din Năsăud, la specialitatea istorie și geografie.

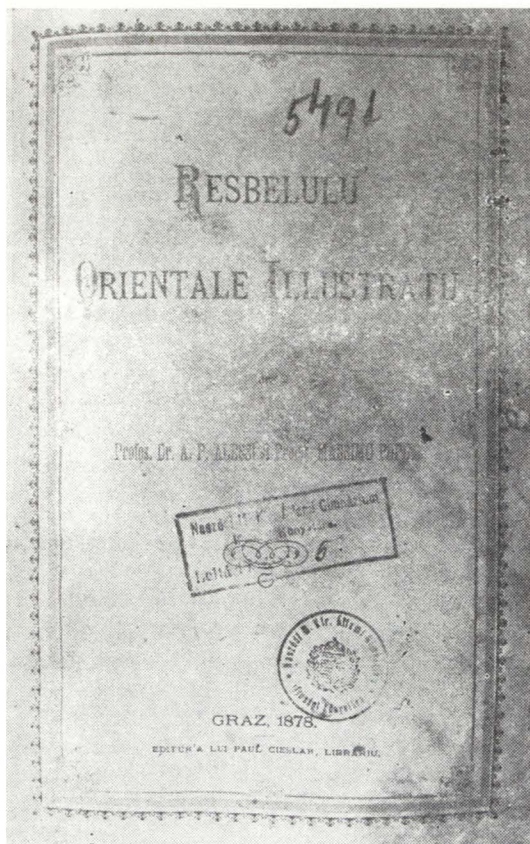
La parte activă la viața politică și culturală, fiind colaborator la „Sionul român“, „Gazeta Transilvaniei“ și „Școala română“ și

⁵ Ibidem.

⁶ Victor Motogna, *Un erou de graniță năsăudean: Nichita Ignat*, 1928.

⁷ Arh. St. Bistrița-Năsăud, fond A. P. Alexi, pachet I, dosar 6/9.

⁸ Iuliu Morariu, *Un profesor darwinist din secolul trecut: Artemiu Publiu Alexi (1847—1896)*, în „Arhiva someșană“, Năsăud, 1975, p. 79—95.

Foaia de titlu a lucrării „Resbelulu orientale illustratu”

împreună cu alți doi iluștri dascăli năsăudeni, cu Vasile Petri și cu Cosma Anca redactează revista „Magazinul istoric”. A scris o „Gramatică română” pentru școlile elementare, larg folosită în perioada respectivă. Moare în anul 1892⁹.

Apariția lucrării „Resbelulu orientale illustratu” redactată la Graz, localitate îndepărtată pământului locuit de români, sub stăpânirea imperiului austro-ungar, demonstrează pînă la evidență, unitatea de gândire și simțire a întregului neam românesc.

Dacă luăm în considerare greutatea întîmpinate de autori în redactarea și tipărirea lucrării, meritul acestora trebuie considerat excepțional. (Vezi documentele din anexă).

De altfel, în „Precuvîntarea” volumului autorii menționează că printre multele difi-

cultăți ivite în redactarea lucrării, cele mai anevoioase au fost stabilirea datelor reale privind desfășurarea războiului de independență, date ce trebuiau selecționate din multitudinea de știri primite pe diferite căi și distanța mare între Graz, unde s-a tipărit cartea și Năsăud, unde se făceau corecturile.

Între alte dificultăți, în prefață se menționează: „Confiscarea fascicolului al II-lea și procesul de presă avut pentru acest fascicol, poliția c.r. din Graz descoperi în acest fascicol obiectivitatea crimei de conturbare a liniștei publice după & 65 lit. a cod. pen. și a delicțului contra liniștei și a ordinii publice prin ațîțarea de inimiciții contra naționalităților după & 302 c.p. În urma acestei arătări polițiene tribunalul c.r. provincial ca judecătorie de presă, cu datul 9 iuliu n. 1878 a intentat editorelui proces de presă. Autorii, asemenea, au fost trași în cercetare pe calea ministerului de dincoace de Laita. Totodată, s-a confiscat restul fasciculelor în număr de 2 048 exemplare”¹⁰.

Relativ la acest aliniat, editorul notează următoarele în subsolul paginii respective: „Rectificarea cam aspră a d. autori care urmează aici în privința confiscării, o am lăsat afară ca să evit o altă confiscare”¹¹.

Valoarea științifică a cărții este, de asemenea, remarcabilă. Structurată pe capitole mari: Rusia. Războiul Rusiei și al României contra Turciei; De la trecerea rușilor peste Dunăre pînă la trecerea românilor peste Dunăre; De la trecerea românilor peste Dunăre pînă la căderea Plevnei; De la căderea Plevnei pînă la pacea de la S. Stefano; Operațiunile din Asia; De la tratatul de pace de la S. Stefano pînă la sfîrșit și cu un apendice cuprinzînd datele biografice a 17 ofițeri superiori cu rol de căpetenie în desfășurarea operațiunilor militare — cartea redă cu fidelitate și cu lux de amănunte desfășurarea războiului, după ce în prealabil, în capitole monografice, ne sînt prezentate schițe de sinteză privind istoria țărilor beligerante. Textul este însoțit de fotografii frumos colorate, de hărți, portrete în tuș, multe din ele executate de profesorul de desen năsăudean Andrei Mazanek.

Pătrunsă de un cald patriotism, opera este închinată „Vitejei armate române, bravilor săi

⁹ V. Șotropa, N. Drăgan, *Istoria școalelor năsădene*, Năsăud, 1913, p. 333—334.

¹⁰ Dr. A. P. Alessi și M. Popu, *Resbelulu orientale illustratu*, Graz, 1878, p. II.

¹¹ *Ibidem*.

conducători. Eroilor români de la Rahova, Nicopoli, Lom-Palanca, Grivița, Plevna și Vidin. Demnilor descendenți ai marilor eroi de la Călugăreni, Rahova și Războieni. Umbrele mărețe și de eternă memorie ale eroilor căzuți pentru românism. Dedicăm acest op în semn de înaltă recunoștință și admirațiune¹².

Argumentul redactării acestei lucrări este următorul: „Dorința noastră cea mai fierbinte ce am cunoscut-o de la început a fost cu deosebire de a ridica un monument modest, demn și nepieritor în onoarea acelor mii de eroi, care au realizat prestigiul și mândria coloniei latine la Dunăre și au bravat cu un curaj și abnegație admirabile triumful neamului nostru la Dunăre și la Balcani, a acelor atleți falnici, care cu sîngele lor nobil au sigilat Independența absolută a României și au reînviat timpii de virtute și bravură strămoșească. Am dorit a pune în mîna publicului o carte completă cu deosebire în ceea ce privește pe români și purtarea lor, o carte să satisfacă la toate recerințele din toate vederile. Am dorit a face aceasta știind că toate operele străine privitoare la acest resbel au tratat despre români și despre faptele lor numai în mod superficial și per tangentam precum a făcut aceasta și ziaristica străină“¹³.

Introducerea acestei lucrări semnată de autori, caracterizată printr-un umanism cald este totodată și un înflăcărat apel împotriva războaielor. „Și dacă războiul este un rău nu este rezon, nici permis a lăsa acest rău să graseze și mai departe, ci este datoria fiecărui gregariu angajat sub drapelul luptei pentru progres, a lucra la nimicirea lui. Escusa cum ca acest rău este o necesitate nu poate avea loc nici cînd și sub nici o condițiune“¹⁴.

Aprecierile pe care le fac asupra evenimentelor mai de seamă din istoria patriei noastre atestă concepția lor înaintată despre societate și despre mersul ei înainte.

Reținem cele spuse despre răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan: „Cu sapa, securea și coasa voiesc a pune capăt apăsărilor și tiranilor, voiesc a promova deplin libertatea și egalitatea, voiesc a se reîmproprietări, a se face domni în pămîntul strămoșesc și a-și recîștiga drepturile ultraviate“¹⁵.

Volumul a fost prezentat și pentru concurs la Academia Română și este recomandat înaltului for științific în anul 1882, „ca fiind unicul ce tratează în limba română despre un fapt de o mare importanță pentru istoria națională“. N-a fost premiat pentru că n-a fost deus la timp¹⁶.

Pentru strădaniile elaborării și valoarea ei și ca o compensație morală pentru vexațiunile suferite, statul român îl decorează pe A. P. Alessi cu medalia de aur „Bene Merenti“ cl. I¹⁷.

Un omagiu se cuvine adus și editorului Paul Cieslar din Graz, un român istrian care n-a putut fi împiedecat să editeze volumul nici de confiscarea unor fascicule tipărite și nici de procesul politic intentat împotriva lui și a autorilor de către poliția chezaro-craiască.

1

1878 ianuarie 10, Gherla. Episcopia română greco-catolică din Gherla admonestează profesorii de la liceul românesc din Năsăud pentru că au participat la manifestații de simpatie pentru biruințele armatelor române la Plevna.

Reverendissime în Christos Frate !

Precum s-a referat oficios la locurile mai înalte profesorii gimnaziului nostru gr.-cat. de Năsăud din ocasiunea că au căzut Plevna au aranglat și făcut demonstrațiuni publice, care ținesc contra cauzelor noastre comune. În a căreia urmare sum necesitată a concrede Rssmei Frăției Tale, să exprimi profesorilor dela atinsul gimnaziu: cum că oficiul lor este de a instrui cu efect tinerimea studioasă în științele necesare și în cuprinderile ce dezvoltă patriotismul recerut pentru cetățenii credincioși și pașnici și nici decît se ține de sfera lor afaceri politice, mai virtos — de acela care — precum și ținută profesorilor — servesc pentru tinerimea studioasă de exemplu apt spre consecințe dănuoase.

Deci să provoci pe acei O.O. DD. profesori: că considerînd chemarea lor, ponderozitatea și siguranța stațiunilor sale, astfel de demonstrațiuni mai mult să nu repeteze, ci în viitor să-și consacreză puterile pentru instruirea tinerimii cu efectul dorit, căci urmînd altă direcțiune, chemării lor nici cînd vor corespunde.

Noi prețuim mult gimnaziul nostru gr. cat. de Năsăud, — dorim bunăstarea și înaintarea lui, și sîntem gata în interesul aceluia a face tot ce e cu putință nu numai pentru sustinerea ci și pentru progresarea lui, și chiar pentru aceea nimica nu ne-ar putea cășuna mai mare durere, decît dacă profesorii prin ținuta și faptele lor demonstratorii ar provoca pentru noi o poziție ca aceea, și ne-ar pre-

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem, p. III.

¹⁴ Ibidem, p. 6.

¹⁵ Ibidem, p. 92.

¹⁶ „Analele Academiei Române“, seria II, București, 1882, p. 153.

¹⁷ Iuliu Morariu, op. cit., p. 85.

gău o atare stare din care mai mult să nu putem face nimica pentru prosperarea aceluia gimnaziu.

Pentru aceea în interesul viitorului aceluia gimnaziu din nou sintem nevoiți a reflecta și provoca pe O.O. DD. profesori: că numai cele ce se țin de sfera activității lor să le împlinescă cu diligență și soliditatea recerută, iară în alte direcțiuni și mai ales în direcțiunea politică neavând aceea chemare — nimica să nu facă, ca nu cumva să vină timpul când pentru cele făcute împreună cu Noi și dinșii să aibă părere de rău.

Dacă vei comunica aceste cât mai în grabă cu profesorii gimnaziali, după aceea fără așinare să ne înnoștiți despre ziua când le-o-ai comunicat, făcându-ne deodată cunoscută plăcerea sau neplăcerea cu care vor fi primit aceste cuvinte părințești din partea corpului profesoral.

Gherla la 10 ianuarie 1878

Pavelu Eppulu

Arh. St. Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 1457, f. 1—2.

2

1878 august 7, Gherla. Ordinul Episcopiei române greco-catolice din Gherla către Vicariatul Văii Rodnei prin care se cere să se facă cercetare împotriva autorilor „Resbelulu orientale ilustratu” pe baza chestionarului alăturat și să se confişte toate exemplarele fasciculei I și fasciculei a II-a din „Resbelulu orientale ilustratu”, păstrate de autori.

Reverendissime in Christos Frate!

În urmarea comisionării înaltului Ministeriu prin aceste ești recercat: ca luind lângă Rssma Frația Ta pe un preot din cutare comună de aproape ca adjunct, să investighezi, adică să iei la întrebare și în înțelesul punctelor din protocol / aici. / alăturat să binevoiești pre On. profesori gimnaziali Maximu Popu și Dr. A. P. Alexi cu privire la opul compus prin dinșii, numit „Resbelulu orientale” și scriind fașionile fiecăruia în protocol osebit, apoi și un profesor și altul subscribind protocolul său, și Rssma Frația Ta dimpreună cu adjunctul subscriind ca comisionați episcopești ambe protocoale după aceea să le susțerni aici.

Deodată, precum vei vedea din alăturatul formular de protocol, vei strălue de la mai sus numiții O. profesori toate exemplarele care se află la dinșii atît din broșura I, cît și din a II-a a opului numit, și acele le vei străpune aici dimpreună cu protocoalele benevolisatorii.

Însemn că această comisiune vei avea să o împlinești cît mai în grabă, așa ca protocoalele și exemplarele opului cel mult cu poșta de 11 sau 12 luni curente să ne vină la mînă.

Cu propensiune frățească rămîn

Gherla la 7 august 1878

Pavelu Eppulu

Rssmului Gregoriu Motistlu Vicariu for. a Naseudului

Naseud

Arh. St. Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 1457, f. 13.

3

Protocol

luat prin subscrisa comisiune în Năsăud la... August 1878 cu privire la compunerea opului intitulat „Resbelulu orientale”.

1. Cum te cheamă, de unde ești, de cîți ani ai vieții, ce aplicațiune ai?

2. Dumneata ești autorul și dumneata ai compus opul numit „Resbelulu orientale” broșura I și a II-a care s-au tipărit în Gratiu prin editorele Paul Cieslar, cu cîți soți, și anume cu cine ai compus acel op?

3. Ce convențiune ai avut cu editorul Paul Cieslar din Gratiu, cite exemplare se timpăresc, cine, unde și cui să le împărțească?

4. Dumneata cite exemplare ai primit la mînă din broșura I și cite din broșura a II-a. Unde, cui le-ai împărțit și cite mai ai la mînă?

5. Dă-mi aici de față toate exemplarele cite le ai de ambe broșurile ca să le susțern la Illustrissimul Episcop diecezan de Gherla.

6. Ce intențiune ai avut cu compunerea și edarea opului acestui?

7. După ce în acest op se cuprind pasaje contra statului, contra naționalităților și contra păcii publice, ce te-au îndemnat a da la publicitate astfel de instrucțiuni?

8. Înainte de tipărirea și edarea acestui op, afară de consoțul autor, știut-au cineva și descoperit-al cuiva, anume cui ai descoperit, și cu cine ai conferit: cum că ai intențiunea de a da la lumină opul acesta în acest înțeles cum este scris?

9. După ce Dumneata ești profesor la gimnaziul gr. cath. confesional de Naseudu peste care poartă superinspecție V. Ordinariatu gr. cath. din Gherla, pentru ce nu ai insinuat previe intențiunea Domniei Tale de a eda acest op, la acel venerat ordinariat, și pentru ce n-ai trimis opul acolo spre revedere înainte de tipariu?

10. Știi Dumneata că editorul Paul Cieslar e în proces pentru tipărirea și edarea opului acestuia, și ce cugeti despre acel proces?

11. Ai Dumneata intențiune de a continua redigearea și edarea acestui op, și de azi, în ce înțeles și cu ce scop intenționezi a o face aceasta?

12. Spune-mi dacă mai ai ceva să descoperi la edarea acestui op?

Semnat în Năsăud, în anul, luna, ziua, mai sus scrise.

Arh. St. Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 1457, f. 14—15.

Documentele fiind lipsă, n-am găsit acest chestionar completat, dar reiese clar că el a fost înaintat Episcopiei române greco-catolice din Gherla completat.

4

1878 octombrie 4, Gherla. Ordinul Episcopiei române greco-catolice din Gherla prin care se cere Vicariatului Rodnei să cenoeteze pe autorii „Rezbelului orientale ilustrat” și să stabilească căror persoane li s-a distribuit broșura I-a a „Rezbelului orientale”.

Reverendissime în Christos Frate !

Protocoloale prin Rssime Frația Ta cu on. profesori gimnaziali Maximu Popu și Dr. A. P. Alexi pentru opul „Resbelul orientale” în 13 august a.c. luate, și sub nr. 347, aici strâpuse sustenându-se prin Noi la Înalțul Ministeriu. De acolo din nou ni se congrese ca să complinim investigațiunea, adică : după ce Onor profesore Dr. A. P. Alexi au expus în protocolul din 13 august cum că din broșura întâia a acelui op au primit — din Gratiu 20 exemplare, și din acelea numai un exemplariu au dat profesorului Maximu Popu, iară celelalte 19 exemplare le-au împărțit și transmis amicilor săi și colegilor de literatură din România și Austro-Ungaria, acuma să expună cu nume pre acei indivizi cărora le-au dat, și unde le-au trimis cele 19 exemplare ?

Deci Rssimei Frăției Tale conoredem că primind aceste orduri, să provoci pre On. Dr. Profesor Dr. A. P. Alexi a se prezenta la Rssime Frația Ta, și luind cu dînsul protocol asemenea celui din 13 august a.c. să-l provoci a expune în acel protocol numele indivizilor cărora și unde au dat și trimis atinsele 19 exemplaria din broșura I a „Resbelului orientale” apoi acel protocol se binevoiești a-l străpune aici cit mai în grabă.

De adjunctul la luarea acestui protocol vei putea lua lîngă Rssima Frația ta pe ori care preot diecezan din apropiere, ori și pre Mon. Frate ases. cons. și profesore Leone Pavelea.

Gherla la 4 octombrie 1878.

Pavelu Eppulu

Reverendisimului Gregoriu Molsiliu vicarul Năsăudului în

Năsăud

Arh. St. Bistrița-Năsăud, fond Vicariatul Rodnei, dosar 1457, f. 23—24.

O CRONICĂ GERMANĂ ILUSTRATĂ A RĂZBOIULUI PENTRU INDEPENDENȚA DE STAT A ROMÂNIEI

DAN RÎPĂ-BUICLIU
GHIȚA NAZARE
NICOLAE VASILESCU-CAPSALI

Eveniment deosebit de important în istoria Europei și, în principal, în istoria popoarelor balcanice, așa-zisul război oriental cum a fost numit războiul ruso-româno-turc din anii 1877—1878 a polarizat, sub toate aspectele, atenția opiniei publice europene.

* Material sustinut în cadrul Sesiunii de comunicări științifice dedicată Centenarului Independenței de stat a României, organizată de Muzeul de Istorie al R. S. România, aprilie 1977.

Acest război, care a înregistrat o participare meritorie din partea României, avea să constituie încă un episod al epopeii eroice seculare românești, pentru dobîndirea libertății naționale, consfințind pe cîmpul de bătălie istorica proclamație a lui Mihail Kogălniceanu, enunțată la 9 mai 1877 : „Sîntem o națiune liberă și independentă”.

Desfășurarea operațiunilor militare și importanța evenimentelor¹ pe plan politico-diplomatic au avut un ecou imediat în presa română și străină, în conștiința istoricilor, oamenilor de litere, de teatru, de muzică și de artă plastică, care au consemnat faptele de pe front, au fixat tragica imagine și dimensiunile, au immortalizat pe eroi.

Filmul războiului poate fi urmărit și din comentariile și cronica plastică, inserate uneori cotidian în presa timpului, română² și străină³, precum și în diverse publicații⁴, care au informat pe larg marele public.

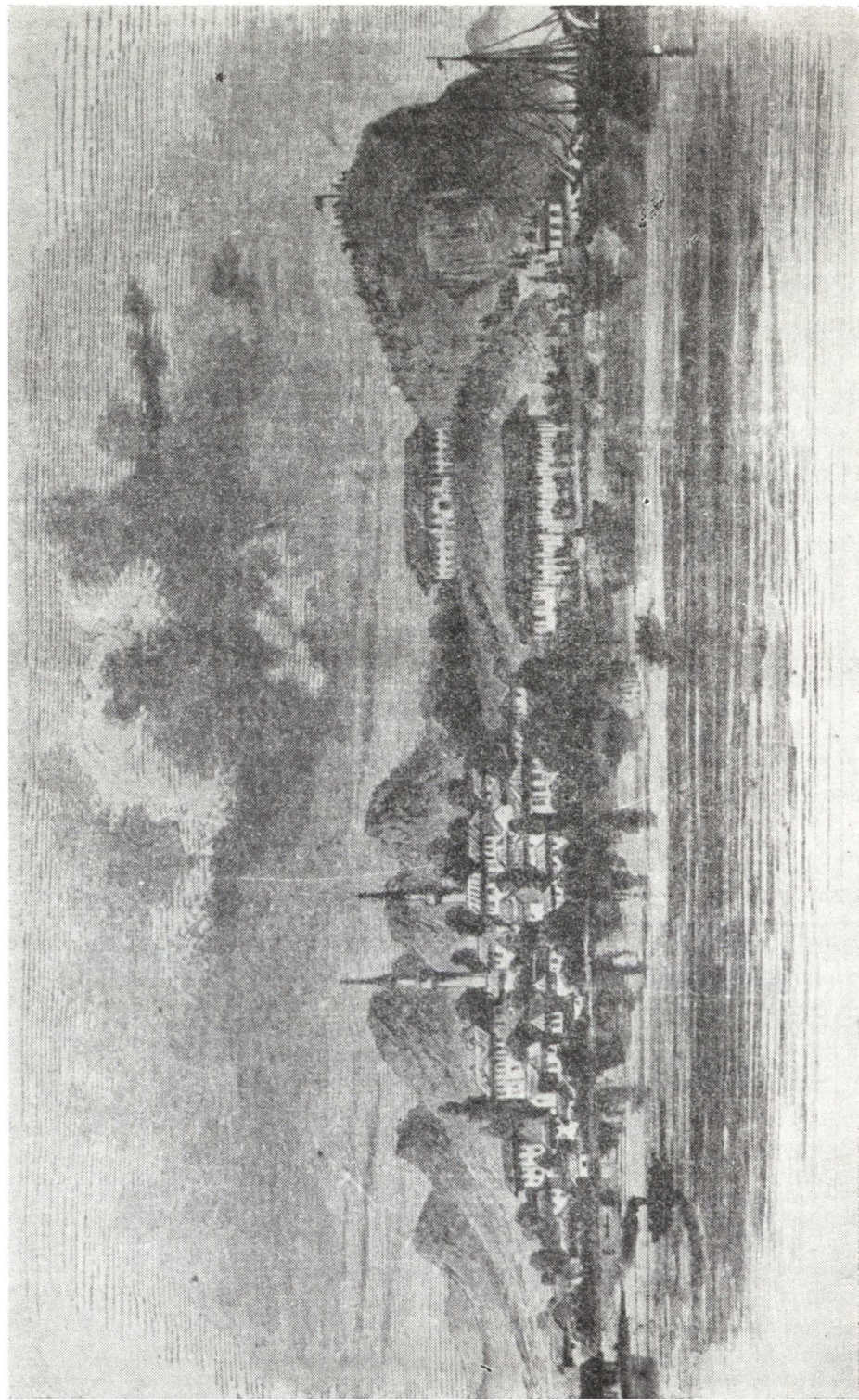
Comentariile nu fac însă obiectul articolului nostru, ci imaginile plastice ad-hoc, ce con-

¹ Pentru o bibliografie a problemei, vezi : I. Ceaușescu și V. Mocanu, *România în războiul pentru independență națională (1877—1878)*, Contribuții bibliografice, Edit. militară, București, 1972 ; *Independența României*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1977 (în special studiile semnate de C. Mureșan, G. Muntean, M. Toca, E. Borza) ; C. Olteanu, I. Ceaușescu, V. Mocanu, Fl. Tucă, Gh. Stoian, *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență (1877—1878)*, Edit. militară, București, 1977 ; Theodor Vărgolici, *Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale*, Edit. Eminescu, București, 1976 ; *Arta și literatura în slujba independenței naționale*, Academia de științe sociale și politice, Institutul de artă și teorie literară „G. Călinescu”, Institutul de istoria artei, Coordonatori I. Frunzeti și G. Muntean, Edit. Acad. R. S. România, București, 1977 (editor J. J. Weber). Pentru problema iconografică, vezi și V. Gornolu și G. Gornolu, *Ilustrații privitoare la Serviciul sanitar în războiul de la 1877—1878*, București, 1940 ; C. Gălea și I. Kara, *Contribuții la iconografia războiului pentru independență (1877—1878)*, Biblioteca regională Iași, Iași, 1967 ; Mircea Toca, *Războiul de independență în grafica artiștilor contemporani*, Edit. „Dacia”, Cluj-Napoca, 1977.

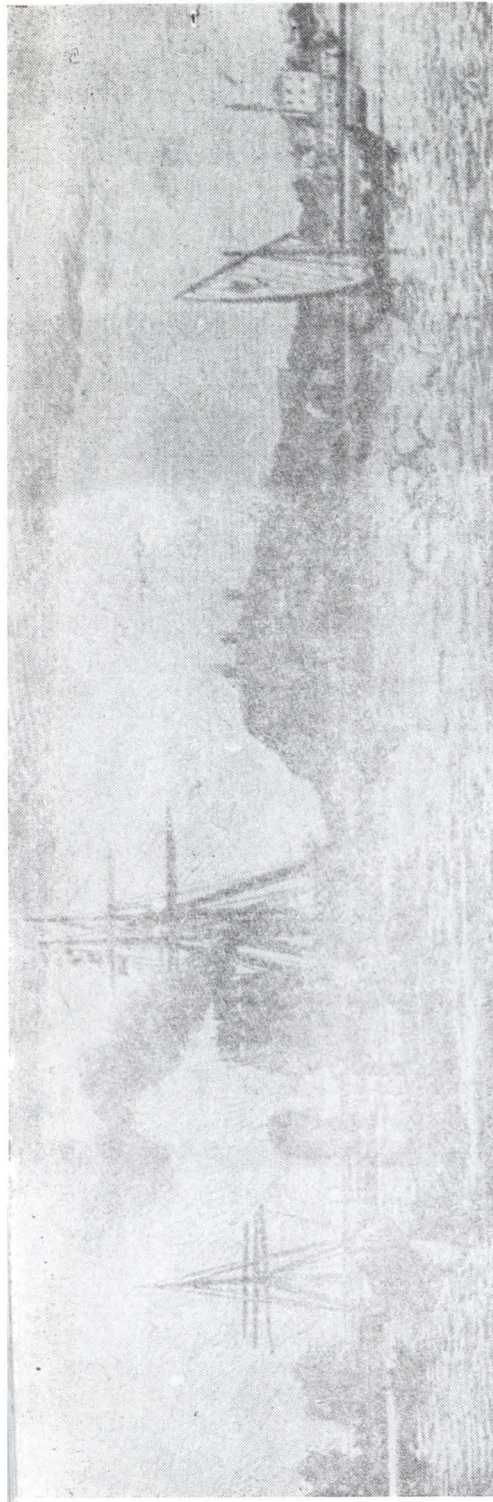
² Vezi coloanele ziarelor și revistelor : „Resboiul”, „Gazeta Transilvaniei”, „Socialismul”, „Timpul”, „Românul”, „Telegraful”, „Dorobanțul”, „Presa” etc.

³ Vezi coloanele ziarelor și revistelor : „The Illustrated London News”, „Der Osten”, „Neue Freie Presse”, „Il Dover”, „The Times”, „St. Petersburg Herald”, „Daily News”, „Allgemeine Zeitung”, „L'Illustration”, „The Morning Post”, „The Daily Telegraph”, „Bund”, „L'Indépendance belge”, „Politik”, „Le temps” etc.

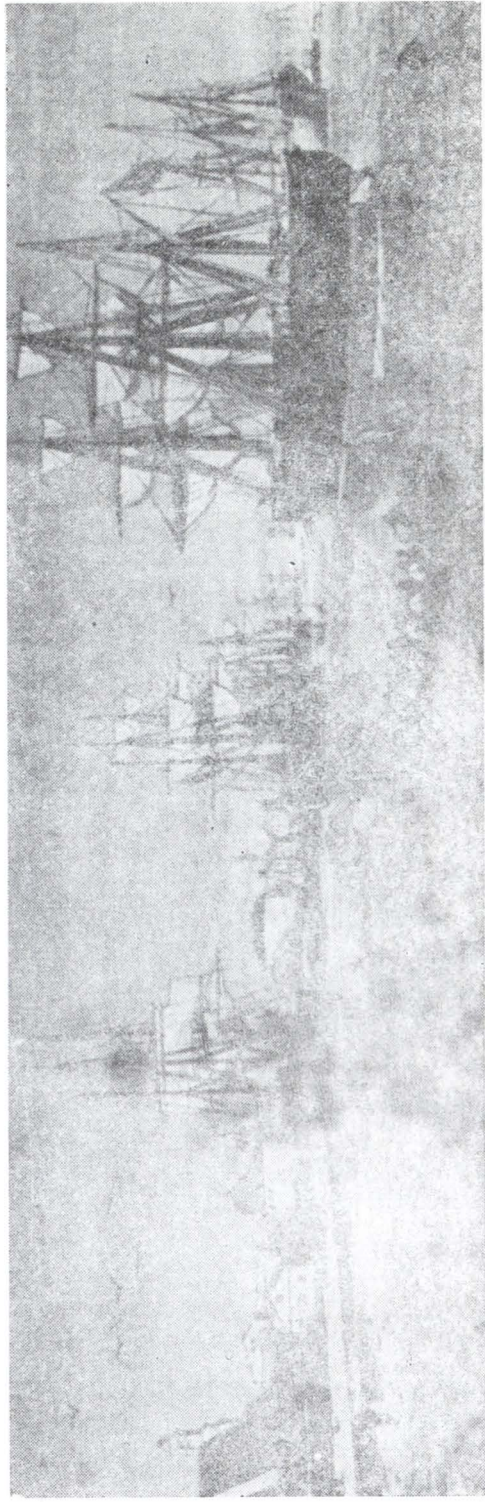
⁴ Cf. A. P. Alessiu și Massimu Popu, *Rezbelul orientale ilustratu* (Studiu monografic), Gratz, ed. I, 1878. (ed. II, 1879) ; *Illustrierte Kriegs Chronik Gedenkbuch an den Russisch — Türkischen Felzug von 1876—1878*, Leipzig, 1878 (editor J. J. Weber). Pentru problema iconografică, vezi și V. Gornolu și G. Gornolu, *Ilustrații privitoare la Serviciul sanitar în războiul de la 1877—1878*, București, 1940 ; C. Gălea și I. Kara, *Contribuții la iconografia războiului pentru independență (1877—1878)*, Biblioteca regională Iași, Iași, 1967 ; Mircea Toca, *Războiul de independență în grafica artiștilor contemporani*, Edit. „Dacia”, Cluj-Napoca, 1977.

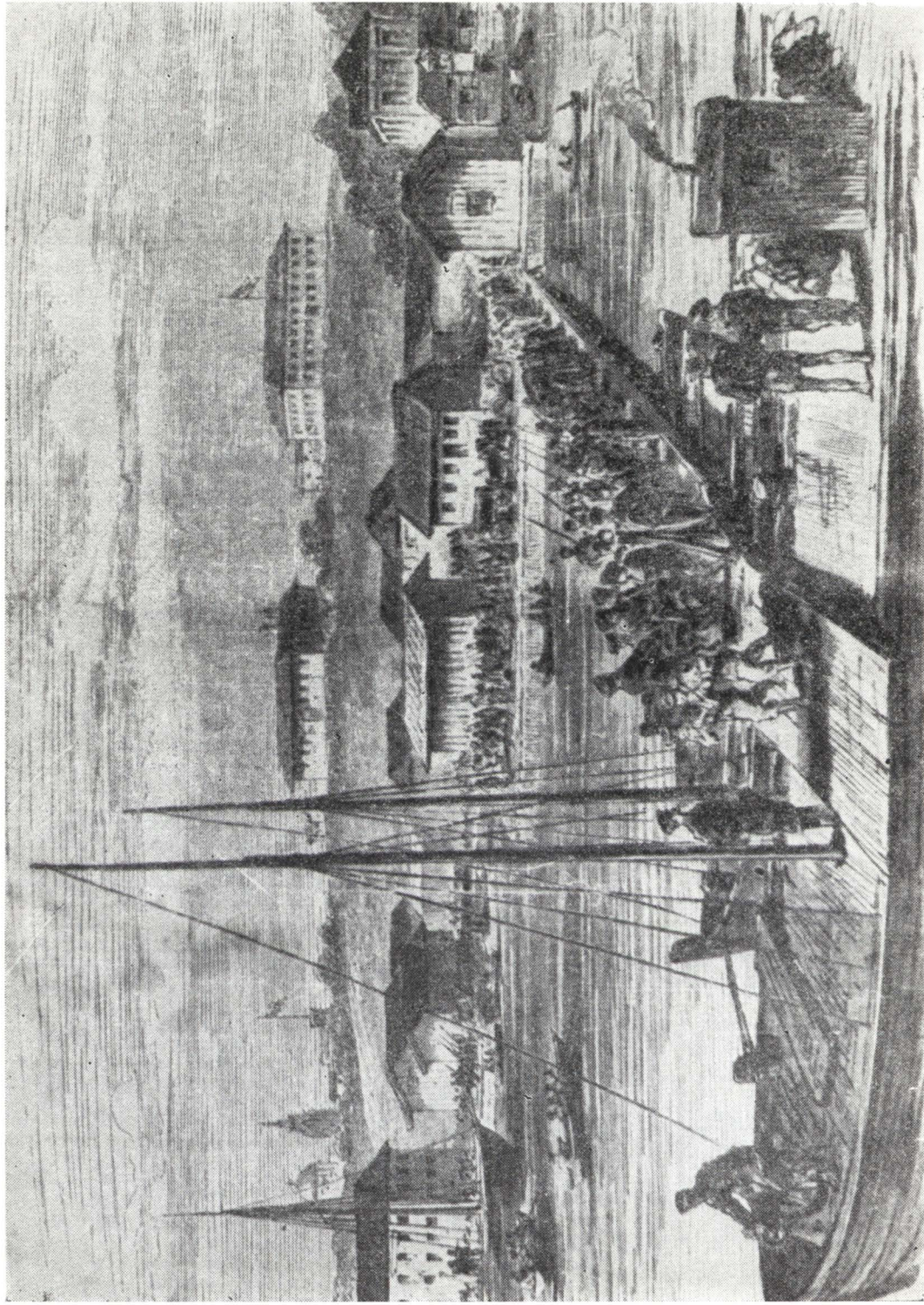
Imagine a portului Sulina

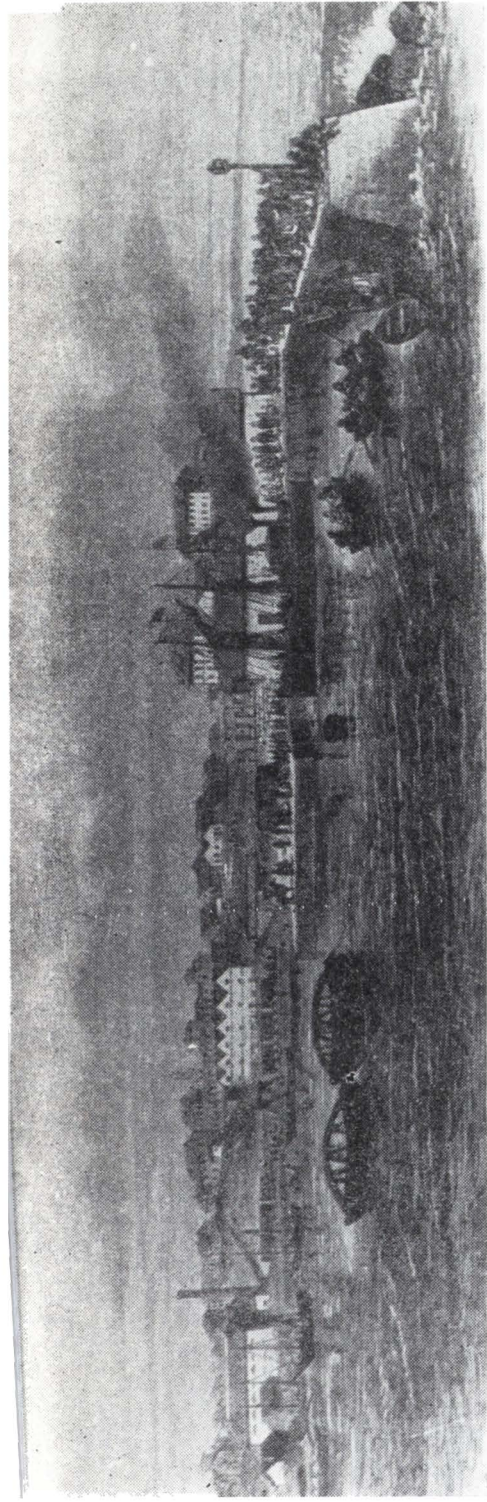
Imagine a portului Tulcea, Gravură de Th. von Eckenbrecker, (Cf. I. Z. nr. 1 776, 15 iulie 1877, p. 36)

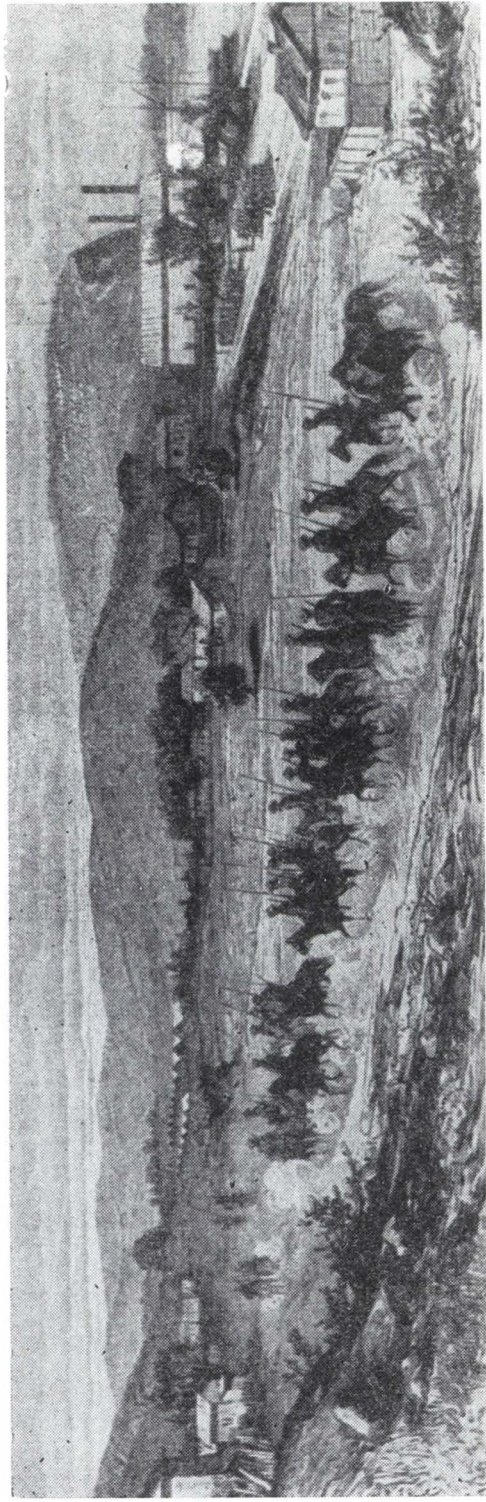
Orașul Măcin, Gravură de Mathias Koenen, (Cf. I. Z. nr. 1 776, 14 iulie 1877, nr. 34)

Imbarcarea trupelor rusești care trec Dunărea la Brăila. Gravură de M. Koenen. (Cf. I. Z. nr. 1 776, 14 iulie 1877, p. 34)

Refugiați bulgari în portul Constanța, Gravură de M. Koenen (Cf. I. Z. nr. 1782, 25 august 1877, p. 154)

Coloană militară în apropierea orașului Cernavodă. Gravură de M. Koenen (Cf. I. Z. nr. 1782, 25 august 1877, p. 154)

Prizonieri turci escortați de cavaleria română, după ocuparea Plevnei, Gravură de J. Schönberg. (Cf. I. Z. nr. 1798, 15 decembrie 1877, p. 491). Vezi și „Dorobanțul”, Buc., nr. 28, 22 decembrie 1877). Gravură nesemnată ; M. Toca, în op. cit., pl. I. Îl menționează ca autor probabil pe Carol Popp de Szathmáry

stătuie adevărate documente istorice de epocă, prețioasă restituire iconografică asupra unui important eveniment militar și politic din istoria modernă a României.

Materialul de față se bazează pe un periodic german ilustrat, „*Illustrierte Zeitung*“⁵ din Leipzig, un important izvor iconografic⁶ care a abordat și tematica războiului din 1877—1878 — din paginile căruia am selectat un grupaj de gravuri, semnate aproape exclusiv de corespondenți de presă și gravori germani, martori oculari care au surprins evoluția evenimentelor în interesante cadre plastice — așa cum a făcut și în anul revoluționar pașoptist⁷ din țările române.

Se știe că gravurile cele mai bine realizate de artiștii timpului⁸, erau inserate concomitent în paginile unor ziare și reviste din țară

⁵ *Illustrierte Zeitung. Wochentliche Nachrichten über alle Ereignisse, Zustände und Persönlichkeiten der Gegenwart*, Leipzig, Editor fondator Johann Jakob Weber, 1843 — post 1913. Avem în vedere aici doar colecția ziarului pe anul 1877 (subl. ns.). Mulțumim cordial prof. René Serbu pentru sollicitudinea de care a dat dovadă, punându-ne la dispoziție colecția personală a ziarului citat.

⁶ Semnalat de N. Iorga, *Războiul din 1877—1878 în ilustrații*, în „*Almanahul graficii române*“, București, 1929, p. 28—31 (26 planșe reproduse, dar necomentate. Precizăm că reproducem alte gravuri din același periodic, lărgind astfel cadrul de participare românească la războiul pentru independență.

⁷ Vezi Șt. Schwann și G. Brătescu, *Illustrierte Zeitung din Leipzig — imagini ale anului revoluționar 1848*, în „*Magazin Istoric*“, an IX, nr. 5 (98), mai 1975, p. 60—64.

⁸ Cf. Adrian Adamache și Elena Iosefide, „*Aspectul documentar al desenelor din jurnalele de campanie a grupului de pictori români participanți la războiul pentru independență*“.

și din străinătate, neconstituind un monopol al unui singur periodic, ceea ce le conferea o largă arie de circulație.

Gravurile — cu referință directă la peisajul orașelor românești în momentul declanșării ostilităților și la teatrul de război — au ca semnatori pe M. Koenen, Th. von Eckenbrecker, F. W. Friedwanger, J. Schönberg ș.a.

La loc de frunte — în ceea ce privește numărul ilustrațiilor îl aflăm și pe Carol Popp de Szathmáry, ceea ce denotă gradul de apreciere asupra compozițiilor sale plastice, de către redacția unui ziar german.

Precizăm că gravurile completează în mod sugestiv și plastic, textul articolelor despre mersul operațiunilor militare.

Din comentariile corespondenților de presă nu lipsesc aprecieri la adresa trupelor române, ceea ce atestă o recunoaștere deschisă a actelor de eroism ale ostașilor noștri.

Într-unul din articole⁹ un martor ocular menționa cu obiectivitate: „drept este că armata română este foarte vitează, cu adevărați patrioți și buni organizatori... Sperăm ca în timpul... gloriei să nu fie uitați neajutorării, cei care și-au jertfit și au plătit victoria cu singele lor“¹⁰.

Prezentăm, aici, un set de reproduceri după gravurile selectate din ziarul menționat.

⁹ „*Illustrierte Zeitung*“, nr. 1789, 13 octombrie 1877, p. 284.

¹⁰ „*Illustrierte Zeitung*“, nr. 1789, 13 octombrie 1877, p. 284.

JURNALUL DE OPERAȚIUNI AL REGIMENTULUI Nr. 4 DE LINIE (1877—1878)

În depozitele Direcției generale a Arhivelor Statului a intrat recent un nou document referitor la epopeea națională de la 1877—1878¹. Este vorba de un dosar care cuprinde, în principal², „Istoricul Regimentului al 4-lea de linie de la plecarea din Calafat pînă la reîntoarcerea în Craiova”. De fapt, este un jurnal de operațiuni care, după terminarea războiului, a fost redactat din nou, pe baza notelor zilnice din timpul conflictului militar. Și alte unități ale armatei române au procedat astfel, lăsînd posterității cronici exacte și amănunțite ale operațiunilor la care au participat, prin asemenea jurnale, dintre care unele au fost deja date publicității³.

S-a relevat, pe bună dreptate, însemnătatea pe care o prezintă „orice document nou” referitor la Războiul pentru independență, „mai ales dacă este un jurnal de operațiuni în care se înseamnă, sau ar trebui să se însemne, nu numai zi de zi, dar chiar ceas de ceas, faptele și se reproduc toate ordinele și toate rapoartele”⁴. Această cu atît mai mult cu cît numeroase documente privitoare la marele moment istoric al neatinării s-au pierdut, unele fiind chiar distruse⁵.

Textul jurnalului, redactat în primăvara anului 1878, așadar la cîteva luni după încheierea războiului, a fost discutat pe larg de

întregul corp ofițeresc al regimentului, pentru reconstituirea cît mai fidelă a evenimentelor. După aceea a fost prezentat comandantului⁶, care l-a avizat, punîndu-și semnătura⁷. Autenticitatea acestui document și realitatea faptelor descrise sînt de aceea mai presus de orice îndoială.

Jurnalul începe cu plecarea, la 26 iulie 1877, a regimentului de la Calafat, unde se afla din aprilie acel an⁸ și se încheie cu revenirea la Craiova, locul său de origine (28 februarie 1878). Marșul pînă la Corabia, pe „o căldură excesivă”, a fost foarte dificil. Într-una din zile, zăduful a fost „atît de mare încît la amiază puțin(i) se hazardau să iasă din casă”. La Corabia, regimentul, alături de alte trupe românești, a trecut pe „imensul pod de vase aruncat de geniu peste Dunăre”, la 20 august, în prezența domnitorului țării, care a rostit, cu acest prilej, o cuvîntare⁹.

După trecerea Dunării, regimentul a fost îndreptat spre Plevna, printr-o zonă în care posibilitățile de aprovizionare erau foarte reduse, deoarece satele respective fuseseră jefuite de către bandele de bașibuzuci (trupe neregulate turcești). La 25 august s-a auzit pentru prima oară bubuitul tunurilor inamice. Folosit, la început, ca rezervă, regimentul a fost instalat apoi la reduta Grivița I, cucerită recent de trupele Diviziei a 4-a. Ostașii au început viața în tranșee, în fața redutei Grivița II, într-un schimb de focuri aproape continuu cu un inamic deosebit de tenace. Timp de peste două luni, regimentul și-a îndeplinit această misiune, plătind însă, pe fiecare zi, un tribut de 3—4 vieți omenești. Totodată, vremea a devenit brusc friguroasă, iar la 26 septembrie a căzut prima zăpadă a unei ierni timpurii.

Aceste suferințe și jertfe au fost răsplătite însă, la 28 noiembrie, de bucuria victoriei.

¹ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Marele Stat Major, dosar 816/1877 (în continuare M. R.). Meritul integrării acestui document în tezaurul arhivistice al țării revine colegului Marin Radu Mocanu. Îi mulțumim și pe această cale pentru bunăvoința de a ni-l fi semnalat.

² Jurnalul se află la f. 2—29. Celelalte documente existente în dosar nu se referă la Războiul pentru independență.

³ Vezi, de pildă, Generalul R. Rosetti, *Jurnalul de operațiuni al Diviziei de infanterie de rezervă, 23 iulie 1877—29 iulie 1878, manuscris înedit*, București, 1929; idem, *Căldărași din valea Siretului în Războiul de neatinare*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria III, tom. XXI (1939), p. 33—75 (jurnalul de operațiuni al Regimentului nr. 8 călărăși); *Documente privind istoria României. Războiul pentru independență*, vol. VII, [București], 1954, p. 667—695 („Istoricul Regimentului 3 artilerie de la formarea regimentului pînă la reîntrirea în garnizoana de pace după terminarea campaniei 1877”).

⁴ Generalul R. Rosetti, *Căldărași din valea Streului...*, p. 33.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Arh. St. Buc., M.R., dosar 816/1877, f. 1.

⁷ *Ibidem*, f. 29.

⁸ *Documente... Războiul pentru independență*, vol. II, [București], 1952, p. 352, 371.

⁹ În jurnal urma să fie inserată și această cuvîntare, dar ulterior s-a renunțat la ea. Pentru textul acesteia („Înaltul ordin de zi nr. 49”) vezi *Documente... Războiul pentru independență*, vol. V, [București], 1953, p. 544—545. La fel s-a întîmplat și cu ordinul de zi din 22 august al generalului Cerchez. (*Ibidem*, p. 554). S-a reproduș însă, deși cu greșeli, ordinul de zi nr. 152 din 12 noiembrie al domnitorului referitor la cucerirea Rahovei (*Ibidem*, vol. VII, p. 383—384).

regimentul figurînd printre primele unități românești care au intrat în Plevna¹⁰. Au urmat apoi 10 zile de odihnă bine meritată în acest oraș, deoarece viața de pînă atunci făcuse din „voinci(i) fii ai Oltului numai niște umbre”. Războiul nu se terminase însă. Regimentul a fost trimis la Nicopol, pe o zăpadă care trecea de genunchi, apoi spre Vidin, unde urma să participe la asediul acestei cetăți. În fața satului Smîrdan, înaintarea a fost oprită însă de o puternică rezistență inamică. La 12 ianuarie are loc vestitul atac de la Smîrdan, realizat, în principal, de către ostașii Regimentului nr. 4 de linie. Jurnalul descrie pe larg această acțiune încununată de laurii biruinței, pe care unitatea craioveană a plătit-o cu 71 de morți, printre care se afla și sublocotenentul Ion Frunzete și 194 de răniți. Regimentul a putut ajunge astfel la Vidin, luînd parte la împresurarea fortăreței.

La 9 februarie, după încheierea armistițiului, unitatea olteană a revenit în țară, apoi, la 28 ale lunii, a ajuns la Craiova, vechiul său sediu, intrînd în oraș pe la bariera Calafatului, unde fusese ridicat un arc de triumf. Regimentul nr. 4 de linie își îndeplinise cu cinste misiunea. Jurnalul pe care îl publicăm¹¹, cronică fidelă a acestor evenimente, constituie o mărturie a jertfelor cu care s-a cucerit independența țării, visul de veacuri al strămoșilor noștri.

TUDOR MATEESCU

A II(-a) DIVIZIE.

A II(-a) BRIGADA

Istoricul Regimentului al 4-lea de linie de la plecarea din Calafat pînă la reîntoarcerea în Craiova.

De la Calafat la Groșdibod¹.

La 26 iulie, regimentul pleacă din Calafat sub comanda maiorului Teleman (locot. colonelul(i) Nicolau fiind absent); scopul acestei plecări era de a ne apropia mai mult de Corabia, punctul prin care trebuia să se opereze trecerea în Turchia.

Încă din iunie se răspîndise știrea² că armata rusă suferea foarte multe eșecuri din partea inamicului, care începuse a se fortifica pe lîngă orașul

Plevna. La 13 iulie veni știrea pozitivă că generalul Crudner³ fu respins cu mari pierderi din Grivița. Acesta fu motivul ca toate diviziile române care erau pe malul Dunării(i) să se concentreze în un singur punct favorabil pentru a trece Dunărea. La Corabia se începu lucrarea unui pod pe vase gigantice, ou a cărui executare era însărcinat genul.

Cu plecarea trupelor din Calafat și de pe întregul mal, satele și orașele ar fi rămas fără pază dacă nu s-ar fi luat măsuri ca armata activă să fie îndată înlocuită în țară cu miliții. Și pentru ca aglomerațiunea de trupe să nu fie prea mare la Corabia, marșutele⁴ au fost combinate, astfel ca corpurile să sosească pe rînd.

La 26 iulie, ziua plecării, regimentul avea ordinul a face noaptea la Seaca. Dimineața, fiind răcoare, ostenele drumului nu fură simțite. Primul sat întîlnit au fost Poiana, localitate importantă, căci este cel mai bogat sat ce întîlnește cineva pînă la Corabia și o trupă cuartiruită în el și silită de a se nutri numai cu ceea ce se găsește acolo nu ar avea a se plînge de lipsă, dacă a se plînge ar fi admis. La Tunari, sătuleț care vine alături cu Poiana, se dădu supa de dimineață.

După un repaus de o oră ne ajunse(ră) din urmă și corpurile care făceau brigada cu noi și împreună, sub comanda colonelului Budișteanu, întreaga brigadă plecă la Seaca. Căldura în ziua aceea a fost excesivă și puțurile mai în tot timpul drumului au lipsit. La Seaca, fiindcă casele nu erau îndestul de numeroase ca să poată cantona o brigadă, se dădu ordin oa să se facă corturile. Pe drum se făcu exercițiul asupra măsurilor de siguranță în timpul marșului. Compania 1-a și a 2-a fu trimisă ca avangardă și flancherii, iar restul forma corpul principal.

A doua zi, la 27, încă de noapte, corturile se strică și, la 5 ore, regimentul plecă pentru a nu se opri decît în Bistrețu. La Negoi, singurul sat ce se întîlnește între Seaca și Bistrețu, se dădu supa de dimineață.

Greutățile marșului fură foarte simțite în ziua aceea, căci, pe lîngă o căldură excesivă, puțurile, pot zice, lipseau cu desăvîrșire; pe urmă, noui(i) de praf care se ridicau sub pasul fiecăruia innădușea(u) pe toți. Mulți soldați au fost siliți să rămînă în urmă, abătute de osteneală.

La 6 ore seara, pe șesul care desparte satul de lac, trupa putu să-și întindă corturile.

La 28 era zi de repaus și, fiindcă satul era destul de mare, se strică corturile și oamenii(i) fură dați în cuartare.

Lt. colonel Nicolau, comandant(i) regimentului, ajunse regimentul la Bistrețu. La 29 trebuia să plecăm (spre) Ploșca. Galicea, Măceșu de Sus, toate sate care se aflau în drumul nostru, fură trecute. Nu ne-am oprit decît la Gîngiova, pe malul Jiului. Aici se întînsă corturile, trupa profită de ocazie și se răcori în Jiu. Seara o ploie⁵ torențială, unită cu un vînt puternic, inundă pămîntul; vîntul abătea corturile. Toată noaptea fu astfel.

¹ Krüdner.

⁴ „marșrut”, „marșruturi”.

⁵ În text: plouă.

¹⁰ Pentru rolul jucat în acest important moment al războiului de Regimentul nr. 4 de linie vezi *Documente... Războiul pentru independență*, vol. VII, p. 661-662.

¹¹ Transcrierea s-a făcut după regulile ortografiei actuale. Întregirile au fost marcate cu paranteze unghiulare.

¹ Groșdibodu.

² În text: scrieria.

Dimineața, la 30, ploaia nu încetase. De la Gîngiova am luat malul Jiului în jos, pînă la Comoșteni. Aici am trecut podul aruncat de geniu peste Jiu. Seara trebuia să mîncăm la Groșdibodu, dar, din cauza greutății drumului, am fost siliți să rămînem (la) Dăbuleni, după ce, mai întîi, am lăsat în urmă satul Lișteana⁶. A doua zi, la 31, la orele 8, plăcărăm din sat și, pe la 11, ajunserăm la Groșdibodu, unde ne întîmpină un ordin care ne înștiințează ca, pînă la noi dispozițiuni, să rămînem în acest sat. De la Calafat la Groșdibodu, regimentul făcu, în 5 zile, 106 kil(ometri), ceea ce revine la 21 kilometri pe zi. În tot timpul marșului, cu toată căldura și osteneala, trupa a fost foarte bine dispusă, cîntînd și glumind pe drum; și seara, la repaus, tot putea cineva să vadă cum, la sunetul unui fluier, grupați în jurul cîntăreșului, ziceau briul sau hora.

II⁷

Groșdibodu

După 2 zile de repaos în Groșdibodu, se dă ordin ca regimentul(l) să iasă, în fiecare dimineață, la instrucția militară. Întreaga instrucție se repetă cît am fost în Groșdibodu, mai ales exercițiul de luptă se făcea cu neobosită tenacitate. Șeful voi să prepare pe soldat la evenimentele ce se prevedeau. Chiar comandantul(l) diviziei, colonelul(l) Cerchez, în ziua de...⁸ august, întruni întreaga divizie, în sus de Gura Padinei, la Dealul Florilor și al Neichi(i) și aici, în fața d-gale și a întregului Stat major, avu loc o manevră care, atît prin combinarea cîtor trele arme, cît și prin dispozițiile terenului, se apropia foarte mult de realitate. Această manevră fu de mare folos, căci, împreună cu exercitiile de luptă, ea prepară și învață pe soldat să albe în foc acelor sînge rece care a făcut ad(mira)țiunea străinilor și deconcentrarea inamicului. După manevră, toate trupele defilă pe dinaintea comandantului diviziei și pe urmă, muzica sunînd, intrărăm în Gura Padinei, unde ofițeri(i) din întreaga divizie fură întruniți la dejun în grădina primarului. Trupele i se dădu vin și mîncare în abundență.

Aceste(a) terminate, ne reîntoarserăm în Groșdibodu, unde începurăm iarăși viața regulată de mai nainte.

De cîteva zile circula zgomotul(l)⁹ cum că din cauza marilor călduri s-ar fi declarat tifosul. Măsurile energice se luară contra acestor calamități, care, din fericire, nu era decît imaginară. Se dădu ordin ca, în fiecare seară, să se dea foc la bălegar atît pe stradă cît și prin curți, pentru a alunga miasele contagioase: se împărți oțet la oameni ca preventiv, dar aceste precauțiuni fură deja (sic), căci nu tifosul se declarase, ci niște simple febre palustre, care nu făcu(ră) decît prea puține victime din regimentul nostru.

⁶ Lișteana.

⁷ Celelalte capitole nu sînt numerotate.

⁸ Loc. alib.

⁹ zvonul.

¹⁰ În text: aducea.

Groșdibodu—Corabia

Viața regulată care o ducea¹⁰ regimentul în Groșdibodu nu ținu mult, căci în seara de 14 august ni se dădu ordin de a fi pentru dimineața gata de a pleca la Corabia. La Corabia nu era departe, dar cînd își închipuiește cineva că zăduful în august era atît de mare încît la amiază puțin(i) se hazardau să iasă din casă, un marș de o zi nu era tocmai un agrement. Cu toate acestea, plecărăm. Căldura nu fu în ziua aceea atît de simțitoare. Gura Padinei(i), Orlea și Celel sînt cele trei sate care despart Groșdibodu de Corabia. La Orlea, trupa luă supă de dimineață și la 4 ore (l)și întinse corturile pe malul Dunării(i), lîngă Corabia. De la Groșdibodu la Corabia nu sînt decît 12 kilometri.

Corabia

Cînd am ajuns la Corabia, am găsit Divizia 3-a, care, pe rînd, trecea Dunărea pe pontoane. A treia zi după sosire ne-am mutat tabăra mai aproape de oraș și, pe urmă, cite un pluton din fiecare companie a fost trimis la Sileșcioara¹¹ pentru a ajuta genului la facerea podului, iar restul(l) din regiment au ridicat șalupa „Bucura” după căruțe, ce tocmai sosise atunci, și au pus-o în ateliere. Timpu celant fiecărui l-au petrecut în tabără, așteptînd terminarea podului pentru a trece Dunărea dincolo.

20 august

Regimentele care nu avuseseră(ră) timp(l) de a trece cu pontoanele au rămas a trece peste imensul pod pe vase aruncate de geniu peste Dunăre.

În dimineața zilei de 20 august, toate trupele rămase în Corabia și care erau destinate de a trece peste Dunăre au fost adunate sub poalele dealului de la Sileșcioara și aici se binecuvîntă de către prea sfința sa episcopul de Rîmnic armata care avea să înceapă adevărata viață militară, viața de chin și de glorie, viața care mai la mulți trebuia să se stingă.

Măria sa domnitorul cu ocazia aceasta, spuse trupelor adunate următorul cuvînt¹².

Pe urmă, în sunetul muzicilor și pe rînd, fiecare regiment trecu. Din sate depărtate, pînîni, soții și copii veniră pentru a-și mai vedea încă odată bravi(i) care trebuia, pentru gloria română, să ude pămîntul Bulgariei cu singele lor.

Soldatul nu era tocmai vesel cînd se gîdea că părăsește țara sa. Pe urmă, convoiul de femei plîngînd oare urma trupa, în loc să gonească gîndurile triste, le mai înmulțea. Dar odată călcînd podul, acestea toate fură uitate. Aspectul podului gigantic, pe urmă ideea că o să calce în o țară cu totul necunoscută lui, toate acestea alunga(u) din sufletul soldatului tristețile impresiuni ce le avuse la capul podului.

Măgura—Găureni

Peste drum de Selescioara vine satul Măgura. De la capul podului ne îndreptărăm către acest sat, locuit numai de români. După aceea, lungind malul

¹¹ Sileșcioara.

¹² Lipsă în text.

Dunării, am găsit Cercelari¹³, asemenea sat românesc. Locuitorii(l), care credeau că armata română (are) acel(e)ași obiceiuri de pradă ca și cea turcească, se închideau în case, femeile și copiii plîngeau. De la Cercelari am început, prin o direcțiune oblică¹⁴, să părăsim malul Dunării(i) și să înaintăm mai mult în interior. Foarte târziu am trecut prin satul bulgar Gulenți¹⁵, la capul căruia era podul peste apa Vidului, podul care fusese ars de turci, dar pe care geniiul nostru (l)l reparară. Marșutul nostru indica ca seara să mîncăm la Găureni, dar, fiindcă nu cunoșteam drumul, am luat-o în jos, în amontul gîrlei Copriva, trecînd pe la Seacov¹⁶ și neoprindu-ne decît pe lîngă dealurile de la Breșlenița, atunci d-abia s-a văzut că rătăcim. Am fost dar siliți să ne întoarcem înapoi și, la 5 ore dimineața, în 21 august, am ajuns la platoul de lîngă Găureni și aici, sub coastele dealului care dă naștere la albia Vidului, am întins corturile.

La sosire s-a trimis o gardă din toate companiile, ca măsură de siguranță.

Găureni—Verbița

La 22 august, pe la 4 ore, se sună general-marș și, după ce trupele se adunară, am plecat pentru a rămînea seara în Breslan sau Breșlenița. În drumul nostru am întîlnit satele Seacov și Capreva¹⁷, acestea din urmă era(u) jumătate bulgărești și jumătate turcești. S-au găsit soldați care, îndemnați de bulgari, au pus foc caselor turcești. Pentru a se opri acte de asemenea natură, care nu putea(u) să fie decît în detrimentul prestigiului armatei noastre, comandantul diviziei, colonel(ul) Cerchez, dădu următorul ordin de zi¹⁸. Pe sub seară, o ploaie fină căzu la Breșlenița (sic). Satul (l)l găsirăm parte ars, de aceea, trupa întinse corturile sub deal, peste Copriva.

Înaintearea noastră trecuse Reghimentul al 5-lea de linie, care brăzdasese toate dealurile de prin prejur cu abriuri, în prevederea unei retrageri subite.

A doua zi de dimineață, după ce oamenii(l) luară supă, regimentul plecă la Cojlovci. După ce am urcat dealul de la Breșlenița, am coborît la Calșovați. Sat tătărăsc părăsit și distrus. De la Calșovați, în loc să trecem peste deal, spre a merge drept la Verbița, am luat-o la stînga, lungind valea ce ducea la Guiovlci. Seara la 8 am și oprit în acest loc, unde am și găsit și celelalte brigade ce făceau divizia cu noi.

La 24 august, Bat. I fu trimis în avanposturi, dar însă pînă în seară fu așezat în diferite locuri, din cauză că nu se cunoștea(u) pozițiile indestui la Grojdibod.

Seara, avanposturile se ridicară repede și toate trupele plecară cu precipitare din Coslovci la Verbița. După 4 ore de marș forțat ajunseră. Corturile fură întinse. La 25 dimineața, pentru I-a oară, se auzi bubuitul tunului pe pămîntul inamic.

O bombardare vie, care ținu 3 zile, începu pentru apănarea lagărului și, pentru rezistență în caz de atac, se începu lucrarea de abriuri, atît pentru

infanterie cit și pentru artilerie. Colonelu(l) Budișteanu, comand(ant)ul brigăzii(i), însemnă însuși locul unde trebuia (să) se facă uvragele.

Cîte un ofițer din fiecare regiment fu însărcinat ca să meargă în satul Verbița ca să adune lemne prop(r)u de a fi făcute scări. Din coceni de porumb se făcu(ră) fascine. După cit se poate vedea, un mare atac trebuia să se dea tuturilor pozițiilor după lîngă Plevna. La 26 se continuă lucrarea abriurilor, precum și confecționarea fascinelor și a scărilor. Bombardarea se urmă din ce în ce mai deasă. Un obuz inamic veni pînă la ambulanță. La 27 dimineața se auzi o fusiladă bine nutrită. Erau vinători care se încercau să ia o redută.

În noaptea acestei zile se dădu alarmă. Neadevărurile cele mai mari începură a circula. Prin întinerie, trupele se așezară cu greu. În fine, se făcu o confuziune generală. Regimentu(l) nostru înaintă (în) tirăliori. Cauza acestei false alerte era(u) niște detunături ce se auzise(ră) la stînga. Din fericire, inamicul nu se hazardă să vină pînă la noi și altfel furăm siliți, după o așteptare de 2 ore, să ne întoarcem îndărăt în tabără.

Tabărite de la Verbița

Două zile după aceasta, tabăra regimentului fu ridicată de lîngă Verbița și mutată pe lîngă platoul vecin, în stînga Diviziei a 3-a. La 30 august, întreaga Divizie de rezervă fu postată la marginea platoului de la Grivița, în timp ce parte din trupele diviziilor a 3-a și a 4-a dădeau atacul la 2 redute inamice ce erau pe dealul vecin.

Seara, după ce totul era terminat, după ce începură a se reîntoarce răniți(i), după ce, în fine, se răspîndi știrea cum că atacul din ziua aceea nu a izbutit, regimentul se retrase iarăși în bivouac¹⁹.

Pînă la 6 septembrie, trupa fu liniștită, urmînd a face avanposturi în tufșurile de dincolo de Verbița. La 6 septembrie însă, se dădu din nou, de trupele Diviziei a 4-a, un atac în care se luă Grivița nr. 1. Reghimentul reocupă locul de rezervă ce avusese și la atacurile precedente.

La 8 septembrie trebuî să schimbe trupele Diviziei a 4-a, care erau prea ostenite. La plecarea colonelului Cerchez²⁰ ținu un mic cuvînt trupei, prin care arătă că, de acum înainte, se începe pentru regiment adevărata viață de război. Ajungînd la Grivița, Bat. I plecă pe drumul acoperit la redută, iar Bat. II bivouacă înapoi, în convecțiile Diviziei a 4-a. Se dădu ordin ca de cînd în cînd, soldați(l) din redută să tragă cîte un foc pentru a arăta inamicului că sînt deștepti. De jur împrejur și pe cîmpul ce despărte ambele redute, cadavre numeroase, dospite de căldura zilei, stăteau întinse; mai ales în partea stîngă, pe linia acoperită ce ducea de la o redută la alta, morți(i), inamici erau unul peste altul. În timpul nopții, colonelul Budișteanu, care era cu Batalionu(l) de gardă, anunță că e liber oricine va voi să se ducă să culeagă armele morților după cîmp. În adevăr, mai mulți înși se oferiră și, pînă a 2-a zi, un bun număr de arme și munițiuni fură adunate.

La 9 septembrie, dimineața, începu să plouă. Bat. (al) II-lea veni pe la 11 ore să schimbe pe

¹³ Cercelari.

¹⁴ În text : oblică.

¹⁵ Gulenți.

¹⁶ Seacovo.

¹⁷ Copriva.

¹⁸ Lipsă în text.

¹⁹ În text : bivouac.

²⁰ Recte : „la plecarea trupelor, colonelul Cerchez...”.

I-ul, care îndată se retrase în bivouac, afară de Comp. 3-a, ce mai rămase încă ziua aceea ca rezervă la intrarea redutei. Noaptea, inamicul trimise o patrulă ca să cerceteze să vadă ce lucrează la dreapta soldații(1) noștri (paralela ce se începea atunci). Prinziindu-se de veste despre aceasta, focurile se deschise(ră) din ambele părți și se urmăriră mai bine de o jumătate de oră, cu o luptă destul de mare. Soldatu(1) Curean Ilie din Comp. 7 fu prima victimă a regimentului nostru. În același timp, se dădu alarmă în bivouac și Bat. I veni pînă aproape de redută, dar focurile potolindu-se, se retrase îndărăt. Pe la 2 ore noaptea, o nouă fusiladă începu, alarma se dădu iarăși și trupa stătu în picioare pînă se luminează de ziua.

La 10 septembrie, Regim. 5 dorob. veni să ne schimbe, după care ne retraserăm îndărăt în bivouac.

La 19 septembrie, am plecat în o recunoaștere ofensivă la Caceamonita. După ce am trecut prin Verbița, Calșovaț și Rebeni, ne-am oprit într-o vale, aproape de satul Susurlu sau Bivolari, ce vine pe malul Vidului. Seara, Bat. II se trimise în avanposturi și a doua zi de dimineață tot regimentul plecă înainte pînă la Casa Turcului. De aici, Comp. I și (a) 4-a fură trimise în tiraliori. După ce urcă dealul foarte repede ce vine peste drum de Casa Turcului și, după ce au lăsat în urmă Bastramarca, înaintă cu prudență pe platou pînă la valea opusă. Avanposturile inamice zăriră lanțul înaintînd. Alarma se dădu și o mișcare generală se observă în partea inamicului. Lanțul se opri, căci acesta au fost scopul recunoașterii(1) lor, adică de a se stabili în mod sigur pînă unde inamicu(1) (iși) are întinsă linia de avanposturi. După cîteva focuri schimbate, care însă nu luă pe nimeni, se ordonă retragerea, care se făcu în regulă, pînă la locul de unde am plecat. Seara Compania 3-a a fost trimisă în satul Susurlu, de unde alungă o patrulă de cavalerie inamică și unde săpă toată noaptea la abriuri.

La 21 septembrie, pe la ora 11, plecărăm îndărăt în tabără, unde, după o scurtă ședere de 3 zile, ne-am mutat împreună cu toată divizia, dincolo de satul Verbița, alături cu reședința cuartirului general.

Aici, alternînd cu regimentele celelalte, am făcut avanposturile regulat pînă la 28 septembrie, cînd am plecat din nou în recunoaștere, tot prin locurile pre unde mai fusesem, cu singura deosebire c(ă) acum, în loc de a fi regimentul singur, era și al 6-lea de linie cu el și expediția era condusă de colonelul Budișteanu, comandant(ul) brigăzii(1). Seara, ne-am reîntors fără nici un rezultat asupra acestei noi recunoașteri.

Tot timpul cît l-am petrecut în această tabără au fost ploioi. La 26 septembrie căzu și zăpada. Soldații(1) învelise(ră) corturile cu crăci de pom.

La 7 octombrie, avînd a se da tot de către trupele Diviziei a 4(-a), un atac (la) Grivița nr. 2, regimentu(1) ieși sub arme și ocupă pozițiile hotărîte de Statul major.

Grivița.

Divizia 4-a, care fusese, pot zice, decimată cît au stat la Grivița, nu mai era suficientă pentru paza tranșelor (sic) deschise în fața redutei în-

mice nr. 2. Pe urmă, moralul oamenilor începu a slăbi. De aceea, se decise ca ea să fie înlocuită cu Divizia a II-a, adică cu aceea în care eram și noi.

În tabăra de la Grivița, reghim(entul) stătu două luni, în care timp duse o viață de martir. Alternînd cu celelalte corpuri, el făcu penibilul serviciu de tranșe, care, pe fiecare zi (și) costa viața a 3-4 oameni. Timpul începu să fie friguros și imbrăcămintea nesuficientă. În mai multe rînduri se primise(ră) flanelle, ciorapi și cojoace, ofrande ale poporului pentru armata suferîndă. Se dădu ordin ca trupa să-și facă bordeie; timpul în care oameni(1) nu erau în tranșee era întrebunțat pentru aceasta, precum și pentru curățenia efectelor, iară zilele cînd era(u) în Grivița, pe lângă serviciul de santinelă la creneluri, mai era și acela de curată întreținere a drumurilor acoperite, precum și corvezile la sapele noi ce se făceau.

La 7 octombrie lt. colonelu(1) Nicolau fu pus în neactivitate pentru conoediu mai mare de 6 luni. Maiorul Teleman luă provizoriu comanda reghim(entului).

Toate atacurile date redutei nr. 2 de către Divizia 4-a nu izbutise(ră). În primele zile a sosirii a noastră (sic) se vorbea despre un nou atac făcut cu trupele proaspete ale Diviziei II-a și, pentru ca reușita să fie sigură, se decise ca atît trupa cit și ofițeri(1) să opereze de vole pentru asalt.

Maiorul Teleman, căpitanul Dancoviți, Tudoriu și Vidulescu, lt. Grecescu, Orleanu și Cumpănașu, sublt. Paraschivescu, Gurișe, Eminovici se oferiră din reghim(entul) nostru pentru a merge la asalt.

Cu toate acestea, atacul nu se făcu și lucrurile rămaseră ca mai înainte.

La 12 octombrie, trupele rusești du peste apa Vidului, avînd să dea un atac asupra pozițiilor de la Gorni Dubnle și Gorni Iatropol și, pentru ca intențiunea²¹ inamicului să nu fie atrasă în partea aceea, se simulă despre tranșeele noastre un atac. Salve bine nutrite se deschiseră pe întreaga linie, iar bateriile de la spate începu(ră) bombardarea. Comandantul brigăzii(1), colonelu(1) Budișteanu, care toomai se afla în tranșee, regulînd locurile fiecărui corp, fu rănit de un glonț șrapnelă și, îndată după aceea, fu transportat la ambulanță. Reghim(entul) care era postat după Bateria nr. 3 nu au avut decît un om rănit.

La 14 octombrie, inamicul, fără nici un motiv, deschise focurile, la care ai noștri răspunse(ră) cu vigoare. După o jumătate de oră totul reintră în tăcere.

La 27 octombrie, imperatoarele Alexandru trecu în revistă trupele Diviziei a 2-a, urîndu-le sănătate. După defilare, acompaniat de M.S. domnitorul, el vizită tranșeele, felicitînd armata română care, din niște cîmpuri neumblate, făcuse niște fortificații care au ajuns admirațiunea celor ce le-au văzut.

La...²², cu ocaziunea luării Carsului, atît bateriile române cit și cele rusești vîrsă (sic) asupra întăriturilor de la Bucov și de la Sosia o ploaie de obuze, la care inamicul nu întîrzie de a răspunde cu aceeași dorință.

²¹ Recte: „atențiunea”.

²² Loc alb.

La 12 noiembrie, cu ocaziunea luării Rahova²³, M.S. domnitorul, în urma tedeumului ce s-au cîntat pe platoul de ambulanță, au ținut trupelor următorul cuvînt: „Vitejia armatei noastre a avut din nou o izbîndă de o însemnată importanță. Luarea Rahovei va fi scrisă²⁴ cu litere de aur în analele noastre, alături cu luarea Griviței. De D-nu²⁵ ca și prin alte fapte strălucitoare²⁶ bravura ostașilor români să rămînă de-a pururea neuitată. Ați vîrșat și sînteți gata a vărsa sîngele vostru pentru independența scumpelor noastre țări. Ca amintire a împlinirii²⁷ sfîntei noastre datorii, voi institui o medalie pe care va fi scrise luptătorii²⁸ independenței²⁹”³⁰. Să nîlm acum voia³¹ noastră în fața vrăjmașului nostru secular³² și sub bubultul tunului³³ să strigăm: Să trăiască România de sine stătătoare³⁴.

La 18 noiembrie se împărți cîte trei medalii³⁵ „Virtutea militară” de comp(anie) soldaților care întotdeauna s-au distins mai mult decît ceilalți. Restul timpului, pînă la căderea Plevnei, fu petrecut tot ca și mai înainte, cu deosebire că soldații³⁶ ce nu erau de schimb erau³⁷ întrebuințați la săparea minei și la deschiderea paralelei a 6(-a). La această lucrare, mulți soldați au fost răniți de moarte.

În tot timpul șederii la Grivița, Serviciul sanitar au avut foarte mult de lucru și ambi³⁸ medicii al regimentului³⁹ și făceau viața în tranșee, dînd primul ajutor răniților și adesea ori expuși gloanțelor. La 10 octombrie, ziua în care s-au încheiat un armistițiu de 3 ore pentru îngroparea morților, atît medicul Ionescu cît și d(ecto)ru⁴⁰(l) Georgescu Dîma au figurat între parlamentari și au condus secțiunea de brancadieri însărcinată cu înmormîntarea celor căzuți.

28 noiembrie

În dimineața de 28 noiembrie, caporalul Ion Păun din comp(anie) 6 fu cel I(ntîi) care raportă că rețuta Grivița nr. 2 este evacuată.

Căpitanul Christescu, comand(antul) Comp(aniei) 6 anunță pe maiorul Teleman, comand(antul) regh(imentului) despre aceasta. Atunci se dădu ordin ca Comp(anie) de gardă să iasă și să înainteze în tiratorii pentru a recunoaște pînă unde pozițiile inamicului sînt evacuate. În mers, bateriile rusești trimiseră cîteva obuze tiraliilor, care, din fericire, pentru astă dată, fiind rău trase, nu au lovit pe nimeni. Cînd regim(entul) ajunsese la Bucov, el fu oprit, trebuind să aștepte pe colonelu⁴¹(l) Cerchez. La sosirea acestui(a) se lua(ră) dispozițiunile de luptă următoarele: Comp(anie) 4 Orleanu forma stînga lanțului și a 6-a (Christescu dreapta. Legătura între este 2 companii era făcută prin Comp(anie) 5-a Amărășteanu și a 8(-a) Vidulescu. Comp(anie) 4, care avea de obiect luarea în flanc a șoselei, se rezima atît de mult pe dreapta încît lăsă un interval care ar fi putut deveni parte dezavanta-

jos dacă inamicul ar fi profitat. Compania 8(-a) și a 5(-a) ocupară morile după apa Grivița. Plutonul⁴²(l) Paraschivescu din Comp(anie) 5 se dirijă spre bateria ce era în dealu⁴³(l) de șosea. La vederea aceasta, inamicul, înțelegînd că orice rezistență este inutilă, după cîteva focuri schimbate, bateria inamică se predă, arborînd drapelul alb. Compania Christescu era, cum am zis, dreapta. Inamicul avea, peste grîlîța ce curge sub poala Bucovului, însă mici întărituri. La vederea tiraliilor înainteînd, el deschiseră focurile. Maiorul Teleman, văzînd că rezervele nu sînt tocmai aproape, dădu ordinul de înaintare. Cînd apărătorii⁴⁴(l) întăririlor de peste grîlă văd sosirea altor trupe și mai ales că flancul drept al lanțului parvenise a trece podul (și) se anunță de a-1 lua în flanc, se retrase(ră), lăsînd pe cîmp ca la vrea 10 înși răniți. În tot timpul, bateriile din dealul șoselei și din Opanes nu au încetat de a trimite obuze abundente, care nu făcu(ră) decît se răni 3 soldați din diferite companii.

Cu ocaziunea alungării inamicului din abriurile de peste Bucov, medicul de bat(alion) cl. I Ionescu Nicolae, ce înainta împreună cu rezerva, oferi ajutorul său cîtorva răniți turei, care însă-l refuzară, preferînd mai bine să moară decît să fie ajutați de păgîni.

Celelalte companii, sub focurile încrucișate a(le) artileriei inamice, înainta(ră) pînă sub Opanes. Aici, o parte din ariergarda lu(î) Osman făcu piramidele la apropierea noastră și tunurile din Opanes fură coborîte în vale. Din toate rîndurile se văzură ridicîndu-se drapele albe. Comp(anie) 3 Macri fu însărcinat(ă) cu escortarea prizonierilor pînă la Verbița. Companiile 1 Dancovici, (a) 2-a Tudorici și a 4-a Orleanu, li se dădu garda Bucovului, iar restul regimentului se întoarse în tabără pentru a sărbători fericita zi de Căderea Plevni⁴⁵(i).

În tabără și de la Grivița la Nicopol

A doua zi, după ce soldații⁴⁶(i) depuseră munițiile luate de la inamic în ziua precedentă, fiecare fu liber de a merge să viziteze orașul din care Osman Gazdul făcuse o cetate impenetrabilă.

10 zile avu regimentu⁴⁷(l) repaus. Viața din tranșee făcuse din voinici⁴⁸(i) fil ai Oltului numai niște umbre. În aste 10 zile și după o îngrijire neobosită, soldatul⁴⁹(l) și mai veni în fire, era mai viu, dar aceasta nu trebuia să mai ție mult. În dechembrie zăpada începu și în ziua de 6 viforul fu atît de abondentă (sic), încît zăpada trecu peste genunchi. 7 și 8 dechembrie era ziua (sic) în care am piecat. Gulioveca nu este departe de Grivița. Cu toate astea, în ziua de 8, regimentu⁵⁰(l) nu au putut să meargă mai mult.

Un soldat din Compania 5 au murit pe drum; boi și cai, nici nu e de vorbit, cădeau, astfel încît bagajele și bucătăriile regh(imentului) amenințau să rămîie în drum. O baterie din Regh(imentul) 4 de artilerie, care trebuia să facă drumul cu noi, nu putu să înainteze deloc și abia după 5 zile (de) la sosirea noastră în Nicopol veni și ea.

La 9 și 10 am rămas cuartir la Mecea, la 11 la Muselimselo și la 12 am sosit în Nicopol. Afară de 8 d(ecem)bie, celelalte zile au fost pașabile,

²³ Recte: „Rahovei”.

²⁴ Recte: „înscrișă”.

²⁵ Recte: „Dea Dumnezeu”.

²⁶ Recte: „strălucite”.

²⁷ Recte: „pe care va fi scris: Pentru apărătorii independenței României”.

²⁸ Recte: „vocea”.

²⁹ Recte: „În fața vrăjmașilor seculari”.

³⁰ Recte: „tunurilor”.

³¹ În originalul ordinului de zi lipsește „Să”.

deși zăpada era mare. De la Muselimselo la Nicopol, tot drumul era plin de cadavre de ale nenorociților prizonieri turci, morți de frig. În multe locuri, drumul era chiar împiedicat.

În privința resurselor ce pot prezenta satele străbătute de regh(iment) de la Grivița la Nicopol, ele nu pot să fie îndestulătoare nici chiar la aceia care le locuiesc, deoarece aceste case au fost în tot timpul partea cerchezilor și a bușabuzucilor³².

De la Nicopol la Rahova și Dencovița

Cînd am ajuns în Nicopol, trupa și ofițeri(i) am fost atribuit (sic), se știa, o jumătate de zi afară, astfel de mare era grămădeala. Cu toate acestea, pînă seara, bine-rău, regh(imentul) intră în cuartir.

În Nicopol am stat 9 zile, în care timp cai(i) amenințau să moară de foame, astfel de mare era lipsa de furaj. Ofițeri(i) ca să poată nutri cai(i) lor, cumpăra(u) maldăre de coceni, a 2 fr. unul. Nu zic că în alte timpuri resursele Nicopol(ului) nu ar fi suficiente de a nutri și două divizii de cavalerie, dar pentru moment, cînd acest oraș fusese punctul de trecere a atîtor trupe, lipsa era foarte simțită. În fine, la 21, primim ordinul de a pleca la Rahova. Marșutul nostru era cel următor: 21, 22 Găureni, 23 Gigeni³³, 24 Vadin, 25 Ostrov și 26 Rahova.

De la Nicopol la Rahova, drumul(i), mai ales pentru căruțe, fu aproape imposibil și dacă n-ar fi venit cai(i) artileriei să urce căruțele în deal, nu cred să fi putut porni din loc. La 26 seara, am ajuns la Rahova, unde regh(imentul) fu dat în cuartir în Mahalaua Turcească.

Satele prin care am trecut de la Nicopol la Rahova, unde mai toate îndestul de bogate, mai ales Găureni, unde 2 zile regh(imentul) nu au trăit din resursele lui. Vădeni³⁴ și Ostrov abondează în furaj.

La Rahova, reghimentul(i) stătu 6 zile. Acest oraș este destul de important. Trupele aveau loc îndestul. Resursele ce le prezintă ar fi suficiente, dacă pînă ca războiul nu ar fi făcut ca comand(antii) să-și infunde mărfurile și odoarele prin becieri. După aceasta să nu uităm că Dunărea este aci și, prin urmare, chiar dacă resursele proprii ale orașului ar veni să minueze³⁵, bărci totuși se găsesc pentru a transporta provizii din țară.

La 1 ianuarie 1878, am primit ordinul de a pleca la Ceorlova; marșutul indica ca seara să facem în Hăiredin. Drumul au fost destul de greu, frigul fu cam simțitor și, în spre seară, a trebuit să trecem peste apa Ogustului³⁶, care la mijloc era înghețată, dar care pe margine nu prezenta destulă soliditate. Pentru aceasta se înființă un pod de scinduri și cîte un reghiment trecu.

A doua zi, locul de repaus era Vlaci Drima, la 3 ianuarie la Rușeava, la 4 la Ceorlova, la 5 repaus.

De la Ceorlova regh(imentul) primi ordin să plece la Cîrcia. Drumul acesta fu mai puțin greu, din cauză că frigul era mai puțin simțitor și pîrtia se

făcuse. La 8 ianuarie seara am ajuns la Cîrcia, după ce, mai întîi, am dormit ziua de 6 la Isvor și cea de 7 la Jighița.

Cînd am ajuns la Cîrcia, se trimise Comp(ania) 5 în avanposturi. A 2(-a) zi, la 9 ianuarie, cînd Compania I plecase să schimbe pe a 5(-a), se dădu alarma în sat, răspindindu-se știrea cum că cerchezi(i) ar fi surprins ambele comp(anii) în momentele schimbului și le-ar fi ridicat pe amîndouă, ducîndu-le în Vidin. La auzirea acestei știri, atît de miraculoase prin neadevărul ei, tot regh(imentul) plecă, răspindind tiralii, fără a întîmpina nici un obstacol pînă la Dencovița. Aici găsîrăm Comp(ania) 5, care se întorcea liniștită de la schimb. În adevăr, se întîmplase ceva, dar nu întocmai ceea ce se spunea³⁷.

O patrulă de cavalerie, care ieșise de a face o recunoaștere, fu întîmpinată de cavaleria inamică, mult mai superioară în număr. Atunci, după mai multe focuri schimbate, roșiori(i) trebuind să cedeze superiorității(i) numărului, se retraseră. Inamicul se încercă a-l urma, dar comand(antul) Comp(aniei) 5, căpitanul(i) Amărășteanu, dădu ordin ca amîndouă companiile să înainteze în tiralii. Lt. Grecescu, comand(antul) provizoriu al Comp(aniei) I, se încercă pe la dreapta de a tăia inamicului retragerea. Acesta, prevăzînd mișcarea, se retrase cu grabă, după ce, mai întîi, lovi de moarte pe un soldat din Comp(ania) 5.

În acea zi, se ocupă de către regh(iment) vîile din fața Smîrdanului, în care se posta(ră) companiile de gardă. Nici nu se putea altfel, căci în caz contrariu ar fi putut servi foarte bine ca loc de ambuscadă inamicului. Și, spre mai mare siguranță, în loc de a ne întoarce în Cîrcia, am rămas în Dencovița.

Inamicul, pînă în seară, se mai încercă de a mai face recunoașteri, dar vîzînd pe deal trupa care este gata așteptîndu-i, se retraseră, renunțînd la orice agresiune, care ar fi costat prea mult, mai ales că în vii erau companiile I Grecescu și 8 Vidulescu. La 11 ianuarie, toată cavaleria inamică înaintă pînă la Holvagi³⁸, unde surprinse un regh(iment) de călărași. Acesta, nefiind preparat, se retrase fără să schimbe nici un foc. După ce inamicul(i) luă ca prizonier un călăraș și un bolnav și ca pradă două cară, dintre care unul cu farmacia, se îndreptă spre vîile lui Ruși Defende, care veneau în stînga Dencoviței(i). La această mișcare, comp(anile) 5 și 8 au fost trimise în tiralii. După cîteva focuri schimbate, cavaleria inamică se retrase, luînd carăle ce le capturase la Holvagi.

12 ianuarie

În seara de 11 ianuarie, se anunță ofițerilor că, conform ord(inelor) primite, a doua zi, la 12 ianuarie, se va da de Regim(entul) al 4-lea (de) linie, secondat de un batalion din (Regimentul) 6 (de) linie, atacul la satul fortificat Smîrdan. Pentru aceasta se dădu(ră) instrucțiunile următoare: Companiile ce se vor afla în avanposturi, în timpul

³² Recte: „bușabuzucilor“.

³³ Ghigeni.

³⁴ Vădin.

³⁵ Probabil „diminueze“.

³⁶ Ogosta.

³⁷ În text: *supunță*.

³⁸ Holvagi.

nopti(i), vor săpa abriuri pe liziera pădurilor din vii; se vor face asemenea baterii pentru artilerie. Companiile din avangardă erau I Grecescu și al 2-lea (sic) Tudoriu.

La 3 ore noaptea, toată trupa fu în picioare, gata de marș. Toate companiile se dirijează în spre vii. Comp(ania) 8 Vidulescu, avind de ofițer pe locot. Grămescu și sublt. Niculescu, a 5(-a) Amărășteanu, avind de ofițer pe lt. Paladi și sublt. Paraschivescu, din Bat(alionul) II; a 3(-a) Cumpănașiu, avind de ofițer pe sublt. Eustațiu și a 4(-a) Orleanu, avind de ofițer pe sublt. Orleanu și sublt. Blasian, din Batal(ionul) I, fură hotărâte pentru a merge în tiradori; restu(i) regimentului forma susținerile. Pe la 8 ore dimineața, o patrulă inamică se apropie prea mult de dreapta lanțului ascuns în abriuri. Atunci se deschise un foc viu între dinși(i), la care cei din redută răspunseră cu vigoare. După această fusiladă, care dură aproape un cuart de oră nu făcu decit să rănească un soldat din Compania 2-a și să ucidă vreo doi cai de artilerie, 24 de tunuri de 8 centimetri deschise(ră) asupra întăriturilor inamice și asupra Smîrdanului un bombardament din cele mai bine nutrite. O ceață deasă acoperi cîmpia pe la 9 ore, astfel încît împiedică tirul artileriei. Pînă la o oră după amiază, trupele așteptară în abriuri ca ceața să se risipească. Văzind că va putea să aștepte încă mult, se dădu ordinul de înaintare. Reghimentul al 4-lea avea mai întîi de obiectiv uvrajul nr. 1 din marginea drumului și, în caz de reușită, satul.

Companiile 4 și 8 formau aripile lanțului, a 3(-a) și a 5(-a) centru(i); rezervele erau compuse din Compania 1 Grecescu și 2 Tudoriu pentru dreapta, a 6(-a) Christescu și 7 Georgescu pentru sînga.

La înaintare, extrema dreaptă, care era formată din o comp(anie) a Reghiment(ului) 6 de linie, în loc de (a) executa mișcarea ocolitoare, după cum i se prăserisese, se lăsă atît de mult pe dreapta, încît făcu ca întregul lanț să privească în acea direcțiune, ceea ce și fu cauza, făcu ca companiile din stînga să fie mult expuse și pot zice chiar măturate în flanc de focul ucigător ce venea de la uvrajul nr. 2.

Compania 7 făcu față acestui uvraj și se dirijă spre el. Celelalte companii înaintară toate spre nr. 1, luind pasul de atac și, în strigăte de ură, năvăliră în șanțurile inamice. Compania 3, comandată de locot. Cumpănașiu, fu, împreună cu flancurile stingi ale Companiei 4 și dreapta al Comp(aniei) 5, cea dintîi care sări în șanț. Compania 8 Vidulescu mătură șanțul de joncțiune dintre cele două uvraje. Susținerea (sic) Companii 3, comand(ată) de sft. Eustațiu, fusese distrusă de un carteci³⁹. Comp(ania) I Grecescu împlini golurile și, împreună cu ea, ajunse la parapet. Lt. Cumpănașiu și Paladi, în momentul de a sări în șanț fură loviți. În același timp, sosi(ră) și tiradori(i) Regiment(ului) (al) 6-lea.

Inamicu(i) se opuse cu tenacitate la acest atac și, afară de cîțiva fugari, toți pîrfeferară moartea decît retragerea.

După ce lupta se liniștise la nr. 1, Compania 7 și 8 se dirijară la nr. 2, unde întîmpinară o rezistență îndărătnică, cînd comand(antul) Comp(aniei) 7 (fu) contuzionat de un glonț; alte două îi străpunseră mantaua⁴⁰. Abia cînd se văzu strîns de aproape, inamicul se decise a ceda cu 260 oameni, dînd sabia sa serg(entului) major Preda Ilie. Cîțiva din ei, încercîndu-se a se retrage în sat, fu(ră) zăriți de către sublt. Frunzete, care îi și urmări, dar un glonte venit din podul unei case îl culcă la pămînt pentru a nu se mai ridica. Mulți bravi căzură în ziua aceea, dar nu în zadar, căci victoria era a noastră, victorie care a arătat la toți că românul se bate și singur, ba încă mi se pare că se bate mai bine.

Trupele inamice care erau în sat, împreună cu cei (ce) se retrăsese(ră), ocupă casele și, ascunși după feresti, prin pădure, trăgeau asupra acelor care se hazardau pe străzile satului.

După ce uvrajul nr. 1 fu luat, Compania 6 rămase ca gardă, Compania I luă marginea dreaptă a satului, iar a doua stradă pe lîngă cimitir. Companiile 5, 7 și 8 stînga avu(ră) a goni pe inamic din nr. 2. Bat(alionul) din Regim(entul) al 6(-lea) înaintă pe strada principală, toate aceste trupe fiind sub focul omoritor al inamicului, ascunși prin case. Restul regim(entului) rămase în marginea satului, pentru orice eventualitate, mai cu seamă că în dreapta se auzea(u) niște zgomote confuze, de a căror cauze nu-și putu da nimeni seama, neputînd vedea nimic din cauza ceții(i). În urmă, aflînd că aceasta nu era decit o sarjă a Escadronului de călărași Suceava, înainta(ră) și companiile lăsate acolo, în susținerea celor angajate în sat.

În timp de 5/4 ore⁴¹, Compania I și II-a respinse(ră) la marginea șanțului de la telegraful din Smîrdan atacurile repetite a(le) inamicului ascuns după biserica din Inova. Mai în urmă sosi(ră) și companiile 4 și 3 în ajutor. Înțelegînd că a rezista este a pieri pînă la unul, inamicul se retrase în satul Capitanovcea, peste apa de Delena⁴². Este bine (a) menționa că, în timpul deșertări(i) satului, turci(i) recurse(ră) la stratagem neadmisibil. Astfel, pe cînd Compania I înainta la telegraf, cei care se retrăsese(ră) din uvrajul nr. 1, precum și cei ce venise(ră) în ajutor din Inova se ascunsese(ră) în casă și, la apropierea noastră, strigară pe românește: „Nu mai dați, fraților, căci ne supuneți!”⁴³, dar, cînd am voit să înaintăm, o salvă ne primi, rîndind trei soldați. Ce e drept, și făcu⁴⁴ în urmă dreptate, răzbuindu-și asupra inamicului înșelător.

Generalul Cerchez, care sosise în timpul cînd acțiunea se transferase în sat, dădu ordin ca regimentul să ocupe marginea satului Inova și să sape abriuri din partea unei încercări din partea inamicului de a relua îndărăt pozițiile cîștigate. În ziua aceea, regim(entul) avu 71 de morți, dintre care

⁴⁰ În text: *mantania*.

⁴¹ O oră și un sfert.

⁴² Inițial s-a scris *Lona*. Cuvîntul „*Delena*” a fost trecut ulterior de altă mînă.

⁴³ Ghilimelele și celelalte semne de punctuație care marchează aceste cuvinte aparțin editorului.

⁴⁴ Cuvintele „și făcu” se repetă în text.

³⁹ Fragment de fier sau plumb cu care se încărcau unele puști.

e și sublt. Frunzete Ion, și 194 răniți, dintre care sînt lt. Paladi și Cumpănașu. Căpitanul Georgescu fu contuzat la picior de un glonț; comand(antul) regim(entului), lt. colonel Teleman, avu un cal ucis.

13 ianuarie

A doua zi, la 13 ianuarie, în faptu(l) zilei, căpitanul Amărășteanu, ce era însărcinat cu observarea mișcărilor inamicului, anunță că din sat încep a ieși trupe numeroase. În adevăr, trei tunuri fură scoase și îndreptate spre Inova, pe urmă mai multe tabere începură a răspîndi tiratorii și a înainta în spre pod. Comp(ania) I era însărcinată cu garda acestuia. Două secții, sub comanda lt. Grecescu, erau în dreapta, iar restul, sub comanda sublt. Gurîte, în stînga. Compania 2 era așezată în abriurile ce le săpase în timpul nopți(i), precum și la cula turcească. Aceste(a) erau deocamdată singurele trupe ce făceau față inamicului. După darea alarmei, veni la locul critic și restul regimentului.

Artileria inamică deschise focul și tiratorii(i) înaintară. Detunăturile de arme, rare la început, se iuțiră atît de mult încît, în partea noastră, cartușele nu întîrziră a lipsi. Trupa începu a fi cam îngrijită⁴⁶, mai ales că artileria lipsea și cîmpul se înnegri de trupe inamice, dar o mișcare a brigăzii de roșiori, care încerca pe la stînga a lua în flanc lanțul inamic, scăpă situațunea. În același timp, veni și un bat(alion) din Regiment(ul) al 3(-lea) dorobanți, comandat de maiorul Gurîte, în ajutoru(l) nostru. Inamicul se retrase în Vidin, nelăsînd decît două tabere, care stătură sub arme pînă seara. Deși cam tîrziu, artileria sosi destul de la timp pentru a demonta, după spusele locuitorilor, un tun inamic, precum și a mai răi rîndurile tiratoriilor. Pînă în seară, regim(entul) stătu în abriuri, pe urmă el fu schimbat de către al 9(-lea) de dorobanți. În respingerea atacului de la 13, regimentu(l) nu avu decît un mort din Compania 3 și 5 răniți.

In Inova și de la Inova la Craiova.

Pînă la 7 februarie, regimentu(l) stătu în Inova și, pînă la 20 ianuarie, făcu regulat, alternînd pe batal(ioane), avanposturi în fața Vidinului, formînd și el, prin aceasta, o porțiune din careu(l) care stringea Vidinul (și comp(anile) lăsate acolo, în susținerea celor angajate în sat).

Serviciul de avanposturi era foarte greu. Schimbările stătea(u) în mijlocul iernei, expuse tuturor intemperiilor, pe cîmpul alb de zăpadă și fără nici un adăpost.

Bateriile dintre Inova și Smîrdan nu încetară de a trimite Vidinului în flăcări obuze, dintre care și incendiere.

Din Calafat se auzea geamătul bateriilor de coastă, care împrósca(u) cetatea cu o ploaie de tuci.

La 19 ianuarie, se dădu ordinul că s-a încheiat armistițiul. Serviciul de avanposturi fu dar suspendat. Zece zile de la început, regimentul nu trăi decît exclusivamente din resursele satului Inova, pe urmă intenținea trimise proviziunii. La 6 februarie, din cauză că aglomerarea era prea mare în Inova,

Bat(alionul) I plecă la Capitanovcea. La 7 februarie plecă și Bat(alionul) II. La 8, Bat(alionul) al II-lea primi ordinul de a pleca pentru a trece îndărăt în țară, pe la Ciuperceni. De la Capitanovcea, trecînd pe la Baianofcia⁴⁶, Rupcea, Tatarcic și Hanuri, cu alte cuvinte, ocolînd cetatea, ajunse la malul Dunării(i), unde și dormi.

La 9 februarie, dimineața, se începu trecerea pe pontoane, trase de vapoarele „Săgeata” și „Rîndunica”, pe malul stîng. Batal(ionul) fu pus în ordine de marș și, după ce trecu Ciuperceni, ajunse, pe la amiază, în Calafat, unde fură cantonați iarăși în vechia tabără.

Cît și despre Bat(alionul) I, după patru zile de ședere în Capitanovcea, intră, la 12 februarie, împreună cu celelalte trupe în Vidin, unde făcu garnizoana pînă la 20 februarie, cînd trecu și el Dunărea și se uni cu bat(alionul) celănt, pentru a pleca spre Craiova. Marșruta lui au fost cele următoare: la 20 seara Moțăței, la 21 Giubega, la 22 repaus, 23 Fintinelele, 24 batal(ioanele) se despărțiră: I-ii(i) merse la Braniște, al 2-lea la Popoveni, amîndouă sate dimprejurul Craiovei.

La 28 februarie, întreaga divizie au fost adunată pe șoseaua ce ducea la Craiova și, muzica sunînd, am făcut intrarea solemnă în oraș, la bariera Calafatului. Un arc de triumf fu ridicat, pe el se vedea scris: Nicolopol, Grivița, Rahova, Plevna, Smîrdan, Vidin. Toate casele erau împodobite cu colorile naționale. Ploaia de buchete cădea asupra soldaților și strigăte entuziaste de ura întîmpina(u) armata glorioasă ce se reîntorcea la locul ei.

După ce se făcu defilare(a) pe dinaintea generalului Cerchez, trupa fu dată în cuartir în oraș. Acestea sînt toate fazele și peripecțiile prin care trecu regim(entul) de la plecarea din Calafat pînă la reîntoarcerea în orașul de unde a plecat.

Iată și numele întregului corp ofiteresc care, în timpul campanii, au făcut serviciul la Regiment(ul) al 4-lea: Comand(ant) al regim(entului), pînă la 6 octombrie, lt. colonel Nicolau, iar de acla înainte, ad interim, maioru(i) Teleman, înaintat la gradul de lt. colonel cu ocazia căderi(i) Plevni(i). Comand(antul) Bat(alionului) I: căpitan Macri, care, în același timp, a comandat și compania. Comand(antul) Bat(alionului) al II-lea: maior Stoilov. Compania I: căpitan Dancovici, lt. Grecescu și sublt. Gurîte. Compania 2: căpitan Tudorici, lt. Conțianu și sublt. Brutescu. Compania 3: sublt. Dimitriu și Eustațiu. Comp(ania) 4: căpit(an) Orleanu și sublt. Orleanu și Blasianu. Comp(ania) 5: căpitan Amărășteanu, lt. Paladi și sublt. Paraschivescu. Comp(ania) 6: căpit(an) Christescu, lt. Rădulescu și sublt. Eminovici. Compania 7: căpit(an) Georgescu, lt. Cumpănașu și sublt. Frunzete. Comp(ania) 8: căpit(an) Vidulescu, lt. Gramescu și sublt. Niculescu. Serviciul sanitar era reprezentat prin medicul de reg(iment) clasa I Georgescu Dima și prin medicu(l) de bat(alion) clasa I Ionescu și subfarmacistu(l) Popescu. Ad(ministra)ția, prin ad(ministra)tor cl. 3 Druțu și Andriescu. Capelmaister: Anton Silni.

(Însemnare:) Văzut de noi, comandantul Regimentului nr. 4 linie. s.s. Colonel Măldărescu.

⁴⁶ Recte a: „îngrijorată”.

⁴⁶ Balanovcea.

Arh. St. Buc., M.R., dosar 816/1877, f. 2—29.

DESPRE VETERANII INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

În primele decenii ale secolului nostru frământările sociale din România ajung la un punct de tensiune deosebit de ridicat. Pe lângă țărani și muncitori, cu intensitate sporită se mișcă și foștii luptători din 1877—1878, indiferent dacă locuiau la orașe sau în sate.

Lupta revendicativă a acestora se ilustrează în special prin crearea de societăți și ziare menite să le apere interesele, să le sprijine doleanțele, să contribuie la îmbunătățirea condițiilor lor de trai. Iată câteva asemenea societăți: Societatea veteranilor „*Coroana de oțel*”, înființată în februarie 1903; Societatea „*Crucea trecerii Dunării*”, fondată de funcționarii veterani cu grade inferioare la 1 iunie 1903; Societatea „*Virtutea militară a ofițerilor veterani*”, înființată în anul 1905 și „*Independența*”, societate a gradelor inferioare, înființată în anul 1908. Dintre ziare cităm: „*Vocea veteranilor*” „*Coroana de oțel*”, al cărui prim număr apărea joi 25 septembrie 1903 și avea ca motto: „Veterani uniți-vă și veți putea”; „*Veteranul din Dobrogea*” care apărea la Murfatlar, ca organ independent, în aprilie 1908 și „*Veteranul*”, organ al veteranilor grade inferioare din județele: Tutova, Fălciu și Roman, care apărea lunar cu începere din 24 ianuarie 1909.

Un document inedit păstrat la Arhivele Statului București în fondul Direcția Poliției și Siguranței Generale, scoate la lumină numeroase amănunte în această chestiune, motiv pentru care socotim că nu poate fi decât utilă publicarea lui integrală.

VIOREL GROZAV

MINISTERUL DE INTERNE
DIRECȚIA
POLIȚIEI ȘI SIGURANȚEI GENERALE

13 martie 1910

CHESTIUNEA VETERANILOR

Sînt cîțiva ani de cînd veteranii cari au luat parte la campania din 1877—78 și cari se află într-o stare cu totul precară se agită cerînd să li se îmbunătățească soarta.

Auț veteranii săteni cît și cei de la orașe, cari au fost suprimați din funcțiile ce ocupau, n-au

încetat un singur moment de a face diferite reclamațiuni, în scopul de a obține pămînt pentru plugărie.

Din comunitatea de interes s-a născut ideea de asociație și astfel veteranii orașeni au făcut cauză comună cu veteranii săteni, gradele inferioare cu ofițerii și s-au constituit în societăți pentru a solicita în mod solidar pămînt sau alte recompense de la stat.

În momentul de față sînt în Capitală următoarele societăți ale veteranilor:

1. *Societatea veteranilor „Coroana de oțel”*, a gradelor inferioare, înființată în februarie 1903 și care întreține ziarul „*Vocea Veteranilor*” „*Coroana de oțel*”.

Această societate are sucursale în diferite orașe din țară: la Pitești — de care depind județele: Argeș, Olt, Teleorman și Muscel; la Ploiești și Galați.

2. *Societatea Virtutea militară a ofițerilor veterani*.

În 1905 s-a constituit o societate a tuturor ofițerilor inferiori veterani cu numirea de: „*Societatea Virtutea militară*”, al cărui scop e să lupte pentru:

- a) suprimarea reținerii de 14 la sută;
- b) suprimarea taxei de 5 la sută;
- c) dreptul de a călători cu prețul de jumătate;
- d) acordarea unui semn distinctiv de ofițer veteran;

e) a-i separa de pensionarii civili însumîndu-i la Casa Donațiunii Oastei;

f) a se da preferință copiilor ofițerilor veterani în școlile publice subvenționate de stat sau comune precum și la acordările de burse;

g) a li se hotărî locul, tribuna, la serbările naționale și a nu fi niciodată uitați la orice întrunire sau petrecere cu caracter oficial militar;

h) a li se acorda reducții de prețuri la stabilimentele bancare ale statului, internarea și căutarea în spitalele militare gratuită.

La 12 octombrie 1906 s-a înființat Soc. „*Ofițerii veterani*” din care fac parte de drept toți ofițerii veterani iar la 9 mai 1907 aceste două societăți s-au unit și fuzionat formînd o singură societate sub denumirea Ofițerii veterani „*Virtutea militară*”, avînd de organ ziarul cu același nume¹.

3. „*Independența*”, societate a gradelor inferioare înființată la început, în 1908 sub numele de „*Regele Carol I*”, din inițiativa lui G. Barbu, de profesiune plăpomar, domiciliat în str. Lascăr Catargiu nr. 5 din Capitală, unde este și sediul Societății.

După 3 luni de la înființare, nepermițîndu-se de a purta numele de Carol I, societatea a fost silită să-și schimbe numele.

¹ „g” și „h” lipsesc în original.

² În 1910 noua societate avea filiale în Iași, Craiova, Galați, Cîmpulung, Ploiești, Pitești, Slatina, Turnu Măgurele, Platra Neamț și Buzău și număra 431 de membri (Arh. St. Buc., fond Senat, dosar 10047, f. 2). Prin legea votată la 26 martie 1910 în Senat (33 voturi pentru, 2 contra) și la 31 martie 1911 în Adunarea Deputaților (71 pentru, 2 contra — Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1587/1910, f. 396), societățile respective i se recunoaște calitatea de persoană juridică.

4. Societatea „Crucea Treceii Dundrii”, a veteranilor cu grade inferioare funcționari, fondată la 1 iunie 1903 cu sediul în Fundătura Sevastopol nr. 27³.

Scopul acestei societăți este :

a) a obține să se socotească anii de campanie dublați ca ani buni de pensie, adăugându-se la anii serviți la stat, județ sau comună ;

b) să se fixeze ca termenul pentru ieșirea la pensie să fie de 30 de ani de serviciu în total, cu dispensă de etate.

În afară de aceste societăți cu sediul în Capitală și de sucursalele din Pitești, Ploiești și Galați a Societății „Coroana de oțel”, se mai află în țară Societatea veteranilor grade inferioare din Oltenia „Smîrdan”, cu sediul în Craiova, fondată la 11 mai 1908.

În urma repetatelor plîngerii ce veteranii constituți în societăți au adresat M. S. Regelui și Corpurilor legiuitoare s-a promulgat la 2 aprilie 1903 Legea de împroprietărire a veteranilor în Dobrogea⁴.

Prin această lege se dădea în Dobrogea luptătorilor din războiul de la 1877—78, cari au servit în armată cu grad inferior, 5 hectare pământ de cultură și locuri de casă pe domeniile statului.

Pe lângă aceasta, cei împroprietăriți în virtutea acestei legi erau scutiți pe 5 ani de orice impozite sau dări către stat și primeau în același timp lem-

³ La 1 septembrie 1910 societatea aceasta s-a unit cu fosta societate a veteranilor „Coroana de oțel”, (Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1611/1911, f. 112). Legea prin care i se acorda calitatea de persoană morală a fost votată în Adunarea Deputaților la 17 decembrie 1911 (77 pentru, nici unul contra — Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1611/1911, f. 140) și în Senat la 16 februarie 1912 (35 pentru, 1 contra — Arh. St. Buc., fond Senat, dosar 10674/1911, f. 30).

⁴ În expunerea de motive cu care a fost prezentat proiectul legii respective se arată că cele 5 hectare de pământ de hrană urmau a fi plătite prin anuități pe timp de 40 de ani, socotind pământul a 80 lei/hectar și o dobândă de 4% pe an (Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1306/1902, f. 135). Tot în expunerea de motive se mai arată că un proiect de lege de acest fel a fost prezentat Camerei încă în 1885 dar el nu a fost votat pînă în 1903. (Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1306/1902, f. 160). Legea a fost votată la 21 martie 1903 (70 pentru, 1 contra — dosar 1306/1902, f. 159).

La 25 martie 1905 Adunarea votă (78 voturi pentru, 3 contra), un credit extraordinar de 700 000 de lei necesar pentru împlinirea cheltuielilor de împroprietărire a veteranilor conform legii din 1903 (Arh. St. Buc., fond Adunarea Deputaților, dosar 1355/1904, f. 23). Creditul respectiv era discutat și în Senat (28 martie 1905). Preambulul proiectului discutat în Senat suna astfel : „Ca aplicare a legii din 2 aprilie 1903, în anii precedenți s-au început lucrările pentru împroprietărire în Dobrogea, la satele unde statul are pământ disponibil, la luptătorilor grade inferioare care au luat parte în războiul de la 1877—1878.

Celor mai mulți din împroprietăriți, pe lângă pământul de casă și de hrană, li s-au procurat vite de muncă, unelte agricole de primă necesitate și unora li s-au construit case de locuință.

Sumele ce au fost puse la dispoziție pentru executarea acestor lucrări s-au sfîrșit, lucrarea însă începută trebuind a fi continuată, în urmărirea scopului vizat de legea împroprietăririi veteranilor în Dobrogea mai este nevoie pentru exercițiul 1906—1907, încă de o sumă de 700 000 lei...” (Arh. St. Buc., fond Senat, dosar 8405, f. 8).

ne din pădurile statului precum și doi boi, un plug, o grăpă și unelte agricole de primă necesitate.

De la început, veteranii au protestat energic contra înjghebării legii de împroprietărire în Dobrogea din următoarele motive :

1. insuficiența absolută de pământ, care pune în stare de inferioritate economică pe cei ce s-ar fi hazardat să se ducă în Dobrogea, față de elementele băștinașe ;

2. separarea veteranilor de resturile familiei lor, la vremea de bătrînețe.

Imediat după punerea în aplicare a legii s-au văzut efectele ei dezastruoase pentru veterani.

În anul 1906, pe temeiul deciziei congresului veteranilor grade inferioare, ținut în București în zilele de 15 și 16 iunie, s-a întocmit un memoriu destinat M. S. Regelui și Corpurilor legiuitoare, avînd ca scop :

a) numirea unei comisii parlamentare în Dobrogea pentru a se convinge de starea nenorocită a veteranilor împroprietăriți și avizarea la măsuri de îndreptare ;

b) revizuirea legii din 2 aprilie 1903 ;

c) modificarea legii pentru înstrăinarea moșiilor statului ;

d) rezolvarea plîngerilor veteranilor ;

e) abolirea și revizuirea legii pentru tocmelele agricole care lasă pe veterani la bunul plac al arendașilor și care apasă asupra lor în mod neomenos.

Cum cererile veteranilor n-au fost satisfăcute, în 1906 cu ocazia serbării Jubileului veteranii grupați în diferite societăți declară că, deoarece se vîd din ce în ce mai urgîșiți, deoarece li s-a creat o situațiune materială din cele mai grele, sint hotărîți a sta liniștiți acasă, abținîndu-se de la orice sărbătorire a Jubileului, mai mult încă, vor să refuze medalia comemorativă a serbărilor jubiliare, deoarece o cotească nevednică să stea alături de insignie glorioasă ce le poartă pe piept și pe care le-au cîștigat cu vrednicie și jertfe.

Numai în urma acordării de 5% din reținerii de hotărâște participarea la defilarea hotărîită pentru 10 mai și primirea medaliilor jubiliare.

În 1907 se ține din nou un congres în urma căruia veteranii repetă cererile lor într-un nou memoriu care a fost prezentat Corpurilor legiuitoare în 1908.

Memoriul cuprinde 12 puncte⁵ și anume :

1. să fie scutiți de bir toți veteranii cari purtă pe dovă că se găsesc sub drapel în orice serviciu militar din aprilie 1877 pînă în august 1878

2. să se concedeze în mod excepțional veteranilor, grade inferioare toate debitele de tutun fie de la orașe, fie de la sate ;

3. tot asemenea să se acorde în mod excepțional debite de băuturi spirtoase la orașe sau la sate ;

4. să se modifice legea pensiilor în sensul ca funcționarilor civili cari au făcut campania, la re-

⁵ Ele sînt scrise separat pe două folie de bloc-notes.

gulare drepturilor la pensie să li se conteze și anii de grad inferiori din armată. Anii de serviciu să se reducă pentru această dată de la 35 la 30. Etatea, la regularea drepturilor la pensie să nu fie luată în considerație. Legea să aibă efect retroactiv ;

5. copiii veteranilor să fie admiși în școlile militare și secundare fără vreo plată de internat ;

6. să se revizuiască legea din 2 aprilie 1903 pentru improprietărea veteranilor, dându-se fiecăruia cîte 8 hectare de pămînt. Vărsămîntul de 15% fiind prea împovărător, să fie redus ;

7. statul să vie în ajutorul veteranilor la vărsăminte ;

8. pînă la improprietăre, statul să oblige prin lege pe proprietari sau arendași să dea veteranilor pămînt de muncă îndestulător, nu cu dijămă sau prin învoială, ci cu arendă ;

9. să fie obligat Ministerul de domenii să restituie toate actele depuse de veterani pentru cereri de pămînt ;

10. veteranilor cari au luat parte la campanie și și-au pierdut actele, să li se dea prin Ministerul de Război certificate cu care să-și stabilească drepturile, dacă fac proba de mai sus cu martori ;

11. să se legisfeze scutirile de cari se poate bucura un veteran, ca scutiri de streajă, de prestații etc. ;

12. în sfîrșit, legile în vigoare privitoare la titlurile necesare unui funcționar public să nu atingă pe veterani întrucît ei ocupă acele funcțiuni sau le-au ocupat cîndva.

Anul trecut, funcționarii membri ai societății veteranilor „Crucea trecerii Dunării” au înmînat M. S. Regelui și D-ului ministru de finanțe o petițiune prin care cereau să se admită fostelor grade inferioare reducerea reținerilor pentru pensie la 4% precum și ieșirea la pensie după 30 de ani de serviciu și cu dispensă de vîrstă.

Cum această cerere a rămas fără rezultat, s-a hotărît ca o delegație să se prezinte la Casa Regală pentru a stărui să se aducă la îndeplinire dezideratele veteranilor.

În urma acestei mișcări a veteranilor, șeful Serviciului petițiilor la M. S. Regele a făcut cunoscut Ministerului în octombrie trecut că numeroși veterani se prezintă la Palatul Regal cu diferite cereri.

S-a dat atunci o circulară D-lor prefeți pentru ca autoritățile să caute prin sfaturi și vorbe bune să-i oprească de a mai veni în zadar la București.

Aceasta n-a împiedicat ca în cursul lunilor ianuarie și februarie curent să se primească la Casa Regală numeroase petiții prin care veteranii cer neconținut improprietărea în județul de care depind.

În ziua de 15 februarie curent s-a depus la Senat un proiect de lege din inițiativă parlamentară, prin care să prevadă următoarele :

Art. 1 : Ofițerii și asimilații lor, luptători în campania 1877—1878, ai căror aflați retrași la pensie, cît și celor ce se vor retrași li se acordă în cuantumul pensiei, a cincea parte a soldel gradului ce l-au avut în campanie, reversibilă asupra soției și copiilor pînă la majorat sau mariaj ; nefiind supusă la nici o reținerere.

Art. 2 : Ofițerilor și asimilaților veterani, cari au luptat în campania 1877—1878, dar cari au ieșit la pensie ca civili nu li se va reține mai mult ca 4 la sută.

Cu această ocazie, funcționarii cari au avut grade inferioare în campanie își legitimează acum cererile tocmai prin faptul că însăși membrii Corpurilor legiuitoare socotesc că trebuie adusă o ameliorare în soarta celor cari au luptat pentru asigurarea independenței.

Și găsesc că cererea este cu atît mai întemeiată cu cît situația lor, în general, e și mai critică decît a foștilor ofițeri, cari astăzi tot au o pensie militară.

Cei mai mulți dintre veterani grade inferioare ocupă funcțiuni foarte mici la stat, județe sau comune avînd salarii derizorii cu cari abia își pot duce viața de azi pe mîine și îngrijii de numeroasele lor familii.

Funcționarii veterani grade inferioare sînt hotărîți a face intervenții pe lîngă inițiatorii procesului dintre cele două Corpuri legiuitoare pentru ca atunci cînd se va lua în discuție să se adauge și o dispoziție privitoare la dișții.

★

În ultima vreme, mai îngrijorătoare este mișcarea veteranilor săteni cari se agită în vederea improprietării pe lîngă vetrele lor.

Această stare de lucruri se datorește în mare parte unor șantajști, cari în nenumărate rînduri, au speculat buna credință a veteranilor din provincie, furîndu-l în mod rușinos.

Astfel căpitanul N. Voinescu directorul și proprietarul ziarului „Veteranul”, a grupat în juru-l peste 1500 veterani din județele Tubova, Fălciu și Vaslui, puîndu-l la cale să se agite în vederea diferitelor îmbunătățiri ce ei reclamă și luîndu-le în acest scop însemnate sume de bani.

De asemenea, în județul Constanța, Tintă și Popovici învață pe veterani să la parte la întrunirile ce le țin la Murzalar, promiîndu-le îmbunătățiri, numai în scopul de a le storce abonamente la ziarul „Veteranul Dobrogei”, ce de fapt nu apare decît foarte neregulat.

În Slatina veteranul Petre Iliescu a încasat de la mai mulți veterani din județul Olt sume însemnate de bani promiîndu-le că le va da pămînt în jurul comunelor lor.

Pe de altă parte maiorul Ronard din Craiova, cîtrează județul Dolj, escrociînd pe veterani cu mai multe sume de bani, sub diferite pretexte.

Nici președinții diferitelor societăți înființate în Capitală și provincii nu s-au purtat mai cînsit față de membrii.

Așa Gh. Drăghescu, fostul președinte al Societății veteranilor din județul Argeș, Olt, Teleorman și Muscel numită „Coroana de Oțel” — Centrala — Pitești a fost arestat și depus pentru excocherii oomise în prejudiciul membrilor societății, de la care încasa diferite sume de bani, fie ca taxe de înscrieri, fie pentru scopuri filantropice și serbări sau pentru a le procura medaliile distinctive fără a elibera cuvenitele recipise pentru sumele încasate.

În urma încuviințării de a călători pe C.F.R. cu preț redus, președinții societăților existente au început a cere veteranilor bani pentru a le procura fotografii și bilete de identitate pe care apoi nu se îngrijau a le expedia.

În acest scop G. Barbu, președintele Societății „Independența” din Capitală a stors ultimul ban de la veteranii din județe, cari au avut încredere în el.

Din cele de mai sus se poate vedea cum știu acești oameni să profite de naivitatea bleșilor veterani, înșelându-i în mod revoltător cu însemnate sume de bani și îndemnându-i să se agite în vederea unor recompense iluzorii.

PARTICIPAREA REGIMENTULUI 3 CĂLĂRAȘI LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

În grandioasa epopee a războiului pentru independență pagini de nepieritoare glorie a înscris și cavaleria.

Această armă a fost înființată în 1830 și atașată batalioanelor de infanterie. Ea a funcționat multă vreme sub această formă — 2 escadroane în Moldova și 6 în Muntenia. Mai târziu, în 1856, se creează în Muntenia primul regiment de cavalerie care în 1860 ia numele de Regimentul 2 de Lăncieri, iar în Moldova Regimentul 1 de Lăncieri.

În 1868 are loc schimbarea denumirii Reg. 1 de Lăncieri în Reg. Vinători-călări, iar cel de al 2-lea în Reg. de călărași.

În 1869 s-a creat al 3-lea regiment de cavalerie sub denumirea de regiment de călărași.

În 1870 din aceste 3 regimente se formează două și anume: Reg. 1 roșiori și Reg. 2 roșiori, modificare justificată prin legea din 1868 care transformă pe vechii dorobanți-organizați în 1850 în escadroane pe județe — în Divizioane pe județe.

Această cavalerie teritorială a fost reorganizată în 1872 în regimente, schimbându-se totodată denumirea de dorobanți în călărași. În acest an s-au creat 8 regimente teritoriale de călărași care în 1877 au fost angajate în eroicele lupte purtate pentru independența patriei.

Printre trupele care compuneau diviziile armatelor de operație se aflau și cele din

divizia II-a comandată de col. Cerchez Mihail cu brigada II-a de cavalerie condusă de col. George Răsnoveanu. Brigada era formată din Regimentul al 3-lea de Călărași condus de lt.-col. Polizu Grigore; al 4-lea Călărași condus de lt. col. Grădișteanu Nicolae și al 7-lea Călărași condus de lt.-col. Pertz Alexandru.

Artileria divizionară condusă de col. Herkt Henric, cuprindea 6 baterii regimentare sub comanda ofițerilor Alexandrescu Constantin, Lupașcu George, Giurescu Ion, Albu Epaminonda, Șoimescu Ion și Bunescu Nicolae:

Regimentul 3 Călărași București care ne interesează în mod deosebit — a fost creat — așa cum s-a arătat, în 1872 și a primit stindardul la 14 octombrie 1874.

Mobilizat în 1877, el a fost concentrat la Islaz și a făcut serviciul de supraveghere pînă la 18 iulie cînd a trecut Dunărea, pe pontoane, la Nicopole.

A luat parte la toate acțiunile din jurul Plevnei, unde s-a distins prin îndrăzneală și pricepere, intrunind aprecierile comandanților și ale generalilor ruși. După 28 noiembrie este însărcinat să escorteze la București prizonieri turci. La 8 octombrie 1878 stindardul regimentului a fost decorat cu crucea „Trețerea Dunării”. Primul comandant al regimentului a fost col. Alexandru Zefeani în perioada 1872—10.V.1875. De la această dată comanda este preluată de lt.-col. Grigore Polizu pînă la 1 aprilie 1883.

Despre col. Polizu autorul însemnărilor de front pe care le prezentăm în cele ce urmează — aflăm din anuarul armatei pe 1878 puține date calendaristice, dar în măsură să contureze personalitatea acestui distins ofițer.

Născut la 23 ianuarie ¹⁸⁵⁴ aflăm la 7 aprilie 1855 elev al școlii militare; la 7 aprilie 1857 devine sublocotenent, la 24 ianuarie 1861 este avansat locotenent, la 30 aug. 1863 căpitan, la 26 sept. 1868 maior, la 1 ian. 1872 lt.-col., iar la 1 ian. 1878 colonel.

Este decorat cu ordinul „Steaua României” în gradul de „ofițer” și „Virtutea militară de aur” pentru fapte meritorii și curaj.

În activitatea sa publicistică se înscrie și conferința din 30.I.1880 tipărită în același an. Aici autorul face un scurt istoric al armii cavaleriei în țara noastră, insistînd mai ales asupra călărașilor. El realizează totodată un studiu cu caracter tehnic-militar, asupra efi-

cienței economice a acestei arme și al perspectivei sale.

Lucrarea cea mai importantă rămîne „Jurnalul operațiilor militare al campaniei 1877—1878”, existentă sub formă de manuscris în fondul Bibliotecii Academiei R. S. România sub cota A.613, provenită din biblioteca lui Petre Gîrboviceanu¹, fondată în 1832. Dimensiunile: caietului sînt 16/19 cm și poartă înscrisul 68/1950, scris larg pe 82 pagini.

EMIL GHEORGHIU
MIHAI FILOFTEIA

DOMNULUI GENERAL

I. E. FLORESCU *

REGIMENTU 3 CĂLĂRAȘI

ACTIV

JURNALU OPERAȚIILOR MILITARE

CAMPANII 1877—1878

În urmă ordinului Ministerului pe ziua de 5 Aprilie 1877, Escadroanele active ce compun Regimentul au fost concentrate la reședințele respective și anume:

Escadronul 1-*u* Teleorman la Turnu Măgurele

Escadronul 2—1 Vlașca la Giurgiu

Escadronul 3—1 Ilfov la București

Escadronul 4—1 Ialomița la Călărași

În ziua de 13 Aprilie, Escadronul 4—1 Ialomița a primit ordin direct de la Minister a porni în marș forțat la București, parcurgînd distanța de 120 kilometre în 36 ore; Escadronul au ajuns în București în cea mai bună stare.

Escadronul 2—1 Vlașca în ziua de 25 aprilie au primit ordinile Ministerului de Reșel a porni prin Călugăreni în marș forțat la București; ajungînd însă la Călugăreni au primit contra ordin a lua drumul spre Caracal trecînd prin Alexandria și Ruscă de Vede; și în ziua de 3 mai au sosit în Caracal.

În ziua de 25 aprilie Escadronul 4—1 Ialomița a primit ordinul Diviziei a porni ambarcîndu-se pe calea ferată la București pînă la stația Slatina unde s-au pus la ordinele Domnului Locotenent Colonel Gorjanu, unde primînd noi ordine au pornit la Caracal sub ordinele Domnului Colonel Cantili la 28 Aprilie.

A doua zi dimineața a primit ordinul Domnului săle a porni la Corabia.

¹ Petre Gîrboviceanu n. 1862 în Gîrbovățul de Jos, jud. Mehedinți, decedat în 1934; doctor în filozofie și pedagogie la Lipsca, profesor și director al școlii normale a Asociației pentru învățătura poporului român.

* Florescu Ioan Emil născut în 1819 la Rîmnicu-Vilcea, decedat în 1893 la Paris; termină studiile liceale la Sf. Sava, iar pe cele militare în Franța. Căsătorit cu fiica domnitorului Bibescu, este însărcinat de acesta cu organizarea armatei și fondează școala militară.

După Unire deține funcțiile de ministru de război și ministru de interne. A creat cavaleria ușoară și a mărit numărul regimentelor de infanterie. Activitatea sa publicistică se reflectă în lucrări de interes militar ca și în traduceri din limba franceză în același domeniu.

Cu ordinul Diviziei 2-a No. 5460 în ziua de 27 Aprilie, Escadronul 3—1 Ilfov împreună cu subsemnatul au pornit din București urmînd aceeași cale ca Escadronul 4—1 pînă la stația Piatra, și pe jos ajungînd la Caracal, s-au pus la ordinele Domnului Colonel Cantili șefu Brigăzii Micste de acolo.

În ziua de 29 Aprilie Escadronul 3—1 Ilfov au pornit la Bechet.

Escadronul 1-*u* Teleorman ce era concentrat la Măgurele în ziua de 21 Aprilie a primit direct ordinul Ministerului de Reșel spre a merge în marș forțat la Slatina punîndu-se sub ordinele Domnului Locotenent Colonel Gorjanu, a doua zi a primit ordin direct de înapoarea la Măgurele, și în ziua de 30 Aprilie a primit ordin a trece Oltul spre a merge la Islaz.

Astfel fiind, Regimentul subsemnatului era împărțit după cum urmează:

Escadronul 1-*u* la Islaz

Escadronul 2—1 la Caracal

Escadronul 3—1 la Bechet

Escadronul 4—1 la Corabia

30 Aprilie. Subsemnatul din ordinul Domnului Colonel Cantili care comanda Brigada Micstă din Caracal, a pornit cu un detașament format de 2 Companii din Regimentul 7 Linie, Bateria 4 — din Regimentu 2—1 Artilerie comandată de Domnul Locotenent Nicolau și Plutonul de escortă al Drapelului Regimentului la Islaz. Acest detașament a fost încredințat subsemnatului spre a păzi linia de la gura Oltului pînă la Gîrcov.

1-*u* Mai. Detașamentul fiind în marș pentru Islaz a cantonat noaptea în comuna Isbicieni.

2-*u* Mai. Detașamentul sosit astfel în comuna Islaz se așază în cantonament întrînd în Cantonament și pe Escadronul 1-*u* ce se afla acolo, luîndu-se dispozițiunile următoare, date prin ordinul circular No. 1 din 2 Mai 1877.

Domnu Comandant al Batalionului din al 7—1 Regiment de linie va lua următoarele dispoziții pentru paza liniei de frontieră în dreapta și stînga Pichetului Nr. 10.

1-*u*. La Pichetul No. 10 va pune o gardă de 3 oameni și un caporal; la Pichetul No. 11 trei oameni, și la Pichetele No. 9 și 8 asemenea cite 3; La toate aceste Pichete se va da cite un Călăraș pentru a transmite rapoarturile urgente la quartirul subsemnatului; Instrucțiunile privitoare la serviciul acestor oameni, Comandanți de părți, îl vor primi seara la ora 8 la quartiru subsemnatului.

Acest ordin se va pune în executare chiar de mâine 3 corent orele 7 dimineața.

Comandantu Escadronului Călărași va da ca ordinele la quartiru 1 Brigadier și 3 soldați, cei alți oameni ce sînt afară din Escadron Activ se vor întrebuința la diferite serviciuri pentru care se vor da anume ordine.

Domnu Comandant al Bateriei va începe chiar de mâine dimineața lucrările de terasament, necesare precum și fascinele pentru care i se pun la dispoziție 60 locuitori.

Domnului Comandant al Bateriei i se mai dau următoarele ordine:

În caz de a fi atacați sau cu vreun Monitor, sau vas de Resbel inamic ar trage focuri asupra trupelor noastre, la moment să riposteze prin obuze, pentru acesta va lua toate măsurile necesare în urma recunoașterii terenului de a așeza piesele de care dispune într-un mod ast-felu ca să presinte îndoitul scop al unei bune apărări, cât și un tir eficace.

Piața de alarmă pentru fiecare armă în parte, se va arăta de către Domnu Căpitan Veltz.

Comandantul Infanteriei va trimite odată cu schimbarea guardilor de la Pichete și un trompet la quarțirul subsemnatului.

Pentru inspectarea Pichetelor Domnu Căpitan Veltz va ordona serviciul de 24 ore celor 3 officeri de Călărași aflați în Garnizoană.

Sergenți milițienii călări vor fi însărcinați sub controlul oficerului de serviciu a inspecta și dinșii pichetele, se va da de la quarțir pentru fiecare pichet un No. de bilete care vor fi date Sergentului milițian sau Officerului ce vine în inspecție și care urmăzează a le înapoi la Cuarțir subsemnate de Selul Pichetului.

3 Maiu. Bateria-și construiește un retransament de 6 tunuri pe malul Dunării, Infanteria și Cavaleria dă omeni de siguranță pe linia Dunării de la Gura Okuhui, până la comuna Gărcov distanță de 15 kilometre, după cum s-a ordonat prin dispozițiile de mai sus, și după cum se vede pe alăturatul croqueu. Retransamentele au fost executate sub direcția Locotenentului Nicolau Comandantul Bateriei și dispuse astfel în cât să potă încrucișa parcurile oricărui Bastiment ar trece pe din-naintea ambrasurelor.

4 Maiu. La ora 1 1/2 după amiază s-au zărit un monitor viind despre Nicopoli; îndată am ordonat ca oamenii bateriei să fie la posturile lor și a răspunde prin focuri în caz de a fi atacați de Monitor.

Monitorul urmînd cursul apei trecu prin fața Bateriei, se opri în fața pichetului No. 10 în dreptul ostrovului din fața satului; acolo au deschis focul, oel-nădu proiectil au străpuns pichetul omorînd pe Sergentul major din Compania 4-a din regimentul 3-1 Dorobanți anume Florea Blejan, care a fost tăiat în două de proiectil ce au străpuns pichetul contuzionînd și 2 soldați din regimentul 7 de linie.

La moment am datu ordin Comandantului Bateriei Domnului Locotenent Nicolau de a deschide focul, și fiindcă subsemnatul aflîndu-mă în retransamentu Secției de Artilerie din mijloc urmărînd cu ochianu mișcările Monitorului, și văzîndu-l că a eșit din raza vederii ambrasurelor, am ordonat scoterea tunurilor din Baterie și așezarea lor în cîmpu deschis pe secțiuni; 1-a Secțiune în dreapta pichetului comandată de Domnu Locotenent Nicolau, cea de a doua în stînga magazilor comandată de sub-locotenentul Parfenie, și cea de a 3-a în stînga celei de a doua comandată de Domnu Locotenent Savopol.

Astfel fiind dispusă Bateria secția din dreapta imediat ripostă antăului foc al Monitorului, apoi urmînd celelalte secții a trage focuri încrucișate asupra monitorului care răspunde și dînsul cu un foc destul de viu, pînă ce avîndu un coș isbit, catardu frînt, și un al treilea obuz pe punte, a

început a se retrage spre Nicopoli; canonada a durat două ore și un quart.

După constatarea făcută chesónelor de munițiuni, Bateria a tras 60 proiectile. În această zi atît trupa cît și D-nii Officeri au arătat cel mai mare curagiu și sînge rece, fiind atacați pentru prima oră. Domnii officeri siliți a sustine lupta pe cîmp deschis în contra unui vas quirasatu fiindu călări pe tunuri vizau singuri, proiectilele inamicului în no. de 30—40 au căzut toate în jurul bateriei, din care numai vreo 10 au făcut ecsplozie, și una au pătruns învelitorea magazii de produse a proprietății, în dosul căria se afla Parcul Bateriei precum și cail la Conovătu; această ecspriență m-a făcut a da imediat ordin a se muta parcul, căci unde se afla era ecspus la proiectilele inamicului. În cursul acestei acțiuni Sergentul major de milițieni călări I. Lahovari și sergentu C. Manu au stat nemișcați în mijlocul Bateriei pînă cînd Sergentul major I. Lahovari după ordinul meu m-au însoțit la telegraf, iar sergentul C. Manu a rămas acolo.

5 Maiu. Domnul Colonel Cantili șeful Brigăzii micste, înștiințat de subsemnatul, au sosit în Islaz pe la ora 10 1/2 dimineața, și mergînd la baterie au deschis focul imediat în contra a două tunuri ce se așezase de Turci în timpul nopții țintind singur primul tun. În acea zi s-au tras 4 proiectile din parte noastră și 16 din partea turcilor.

Domnul Colonel Cantili era însoțit de Adjutantul său Căpitan Hincu, Căpitanul milițian Steriade, Căpitanul de Infanterie Vasiliu, Milițienii călări I. Lahovari, C. Manu și C. Bălăcenu.

6—7 Maiu. Linște pe totă linia.

8 Maiu. În dimineața zilei Bateria noastră au deschis focul în contra Turcilor care se vedeau lucrînd la un nou retransament început în timpul nopții; în urma focurilor lucrătorii s-au împrăștiat și au părăsit lucrarea începută.

În acea zi la 4 ore după amiază apărînd pe înălțimea din fața 4 tunuri ce volau a se așeza în Baterie, tunurile noastre au deschis focul asupra lor și le-a împrăștiat. În această zi atît dimineața cîtu și seara turci nu au ripostat neputîndu reuși a se pune în Baterie, și reduta din fața fiind dezarmată în timpul nopții.

8—9 Maiu. Linște pe totă linia.

10 Maiu, zio aniversării suirei pe tron a înălțimi sale Domnitorului nostru. Subsemnatul am primit următorea depeșă de la Prințul Manveloff General de divizie al trupelor impertiale ruse din Turnu Măgurele.

Prezentată Oficiului Turnu
Domnului Colonel Polizu
Comandantul trupelor din Islaz

Astăzi cu ocazia serbării aniversării suirei Domnitorului Carol I-ii pe tronul României, precum și a proclamării Independenței României în urma Thedeumului, în sala Prefecturii la recepțiune între altele multe toaste purtate, Prințul Manveloff, general de divizie de aici, ridicînd un toast pentru Comandantul trupelor Islaz și pentru artileria care cu coragiu și demnitate și-au făcutu datoria, m-au autorizat

a vă face cunoscut acesta, adăugîndu ca are ferma convicțiune că și pe viitor vor fi la înălțimea datoriei.

(ss) Director Grig. Thomescu

La această depeșă s-au răspuns de către subsemnatul.

Arătați Escelenții sale Generalului Prinț Manveloff că subsemnatul și trupele din Islaz ca răspunsu toastului de astăzi uréză cu tot respectul isbindă trupelor Imperiale asupra inamicului nostru comun.

Comandantul Detașament Islaz
Locot. Colonel Polizu

11—13 Maiu. Liniște pe totă linia.

14 Maiu. La ora 4 1/2 dimineța un Monitor apărui venind de la Nicopoli și la 5 1/2 sosind în bătaia tunurilor noastre, Bateria au deschis focul asupra lui la distanță de 3 000 metri la care dînsul după ce s-au apropiat au răspuns cu mai multe focuri. Bateria-l urmă cu focuri pe cît permise raza ambraturilor sale, și după ce eși din linia Baterii, Domnul Locotenent Nicolae așezind 2 secții afară din Baterie pe cîmp deschis și îl urmă cu focuri pînă cînd eși din bătaia tunurilor.

La acesta bombardare luară parte sergentul major I. Lahovari și sergentul C. Manu.

Observîndu-se însă că Bateria era deschisă din dreapta sa, se luă dispozițiuni pentru construcțiunea unui flanc dreptu cu lucrători de Infanterie făcînd lucrarea aprôpe terminată, cîndu Turcii deschiseră focu cu tunurile așezate pe culmea dealului, la care Bateria noastră răspunse cu vigôre sîlîndu pe inamicu la înceta focul.

15—16 Mai. Liniște pe totă linia.

17 Mai. Bateria noastră au tras 9 obuze asupra turcilor care lucrau la niște retransamente.

18—21 Mai. Liniște pe totă linia.

În noaptea de 21 spre 22 pe la ora 11 1/2 noaptea timpul fiind foarte întunecos și ploie, Domnul Locotenent Dimitrescu fiind de rond-patrulă observă pe cursul apei între pichetul No. 9 și 10 mai multe lumini care se apropiau de malul nostru.

Domnul Locotenent preveni imediat pe patrulă a lua dispozițiuni de luptă avizînd la moment și pe subsemnatul ca șef de detașament.

În acel moment patrula trase asupra acelor lumini la care vasele inamice răspunseră imediat.

Subsemnatul, înștiințat de acesta, porni îndată la Baterie anunțînd pe comandantul său, și porni în grabă cu o companie de Infanterie și un Pluton de Călărași la locul unde Domnul Locotenent Dumitrescu m-au anunțat că turcii în bărci, se încerca a debarca pe malul nostru, ajungînd acolo turcii deja se retrăseseră, respinși fiind de deseale focuri ale posturilor de Infanterie așezate pe mal.

Subsemnatul în recunoscerea acesta din timpul nopței au fost însoțit de sergentul milițian C. Manu. În această împrejurare s-au distins Domnul Locotenent Dimitrescu, caporalul de infanterie Trașcă Ion și Sore Ion din regimentul 7 de linie ce era șeful posturilor în dreapta cărora turcii voiau să debarce pe teritoriul nostru; după constatarea făcută patrondașilor aceste 2 posturi au descărcat 85 cartușe.

24 Maiu. La orele 8 de dimineță apărui din nou un Monitor venind despre Nicopoli, Bateria conform ordinului telegrafic primit de la marele quartir general nu deschise focul asupra-i așteptînd a fi atacată.

Sosind în fața Baterii, Monitorul aruncă cîteva proiectile în direcțiua noastră, în același timp un detașament de Infanterie inamică au eșit din cazarma din del și dirigîndu-se spre satul Simovit, secțiua din dreapta la care se afla Domnul Locotenent Nicolau, trase 2 focuri asupra acelei companii, atît de juste încît se împrăștiie îndată, vîzîndu-se ca la 10 ômeni cămași pe loc și transportați în urmă pe tîrghi de către locuitorii acelei comune, la cazarma din del.

După această, Bateria inamică deschise un foc foarte viu și precis asupra secțiunilor noastre dispuse în 3 baterii; mai multe proiectile căzură pe Baterie și în parapet, din care unul răsturnă la pămînt pe Locotenentul Savopol, care fu acoperit de țărîna fără a fi atins.

Bateria încetă focul după ce monitorul s-au retras spre Nicopoli la Gura Oltului; la acesta bombardare a asistatu sergentul milițian C. Manu.

Cît pentru escadrónele 2—1, 3—1 și 4—1 staționate la Caracal, Corabia și Bechet se puse sub comanda șefilor de detașamente de acolo, care după raporturile primite, s-au îndeplinit cu esactitate și inteligență serviciul de siguranță pe marginea Dunării, respingînd de mai multe ori incursiunile hoșteli, ce turcii se încercau a face asupra vitelor ce se aflau prin Bălți pentru pășunare.

Domnul Căpitan Zosima, cantonat la Corabia cu escadronul 4—1 Ialomița, în ziua de 12 mai pe la ora 3 după amiază s-au imbarcat cu 4 luntre mari împreună cu 25 călărași aleși de bună voia lor, și cu sub-locotenenți Hristian și Lepădătescu spre a ataca pichetul turcesc situat în fața Corabii. Acest oficer, au fost cel 1-u oficer român care au luat ofensiva și au trecut pe teritoriul turcesc.

Recunoscere ofensivă condusă astfel ziua nu au fost observată de garda pichetului turcesc, pînă cînd căpitanul Zosima împreună cu oficerii și oamenii săi nu au debarcat pe malul pichetului, cînd tureli surprînși au început a deschide un foc foarte viu, ascunși în șanțurile, ce aveau dinaintea pichetului; căpitanul cu ômenii săi au înaintat mereu răspunzînd și dînșii cu focuri, ajungînd însă la o distanță de 30 metri de pichet, au dat peste un șanț adînc plin cu apă dintr-un braț al Dunării ce înconjură pichetul și retransamentele de unde turcii trăgeau focuri încontinuu.

În imposibilitate dar de a trece acel obstacol natural a fost silit a se retrage fără ca turcii să pótă a-l urmări; căci și dînșii erau împiedicați de acelaș șanț peste care nu era nici o punte de trecere, totuși a rămas constatat curajul căpitanului și atitudinea fermă a trupeii care a luat parte la această recunoscere ofensivă.

Domnul căpitan Zosima, sub-locotenenți Hristian și Lepădătescu, precum și sergentul milițian Rîșanu, care au arătat mult curaj au primit ca recompense medalia Virtutea Militară.

Asemenea și domnul sub-locotenent Opreșan din escadronul 3—1 Ilfov la Bechet s-au distins pentru

curajul ce au dezvoltat la respingeré turcilor ce treceau în o insulă a teritoriului nostru pentru răpirea vitelor aflate acolo, și care asasinase pe păzitorul vitelor ; acest sub-locotenent împreună cu plutonul său după raportul comandantului de escadron au dezvoltat multă energie și curaj, pornind a gonii pe turci cu cei 24 oameni din plutonul său și a scăpa vitele locuitorilor români.

De la 24 mai până la finele lunii iunie am avut mai mult liniște pe linie afară de cele 2 monitoare ce staționau pe malul inamic în dreapta gurii Oltului care treceau în sus spre Corabia, și pentru care aveam ordine a nu mai epuiza proiectile, deoarece erau quirasate ; și tunurile baterii locotenentului Nicolau de calibrul 8 nu puteau să le confunde, mai cu seamă că se luase dispoziții de către stat majorul rusesc a se așeza torpile la gura Oltului, astfel încât în cursul lunii iunie torpilele fiind așezate monitoarele erau blocate și în nemișcare espuse fiind la bateriile române așezate în vele din stînga gurii Oltului de calibrul 9 și care le-a făcut mari stricăciuni trăgînd continuu asupra-le, și dinsele fiind în imposibilitate de a se mișca.

24 iunie. Escadronul I-u ce se afla în Islaz au primit ordin de a trece la Turnu și de a ține linia avanposturilor de la gura Oltului pînă la pichetul Clora. Avanposturile au fost așezate după cum se vede în croqueul alăturat, iar linia de la gura Oltului pînă la Gîrcov au fost ținută de escadronul 4-1 care fiind la Islaz de la Corabia au fost înlocuit de escadronul 2-1 care au venit de la Căracal. Astfel dar, escadronele de la 24 iunie pînă la 18 iulie erau împrăștiate.

Escadron 1-u la Turnu
Escadron 4-1 Islaz
Escadron 2-1 Corabia
Escadron 3-1 Bechet

De la 18 iulie pînă la ... atît bateriile de la gura Oltului române secondate de un batalion din regimentul 7 Infanterie, ascuns în păduricea dinaintea viilor ce se vede în dreapta șoselei ce conduce la Dunăre, de calibrul 9 cît și 3 baterii însemnate pe alăturatul croqueu din armata rusă de calibrul 12 au bombardat încontinuu Nicopoli, atrăgînd atenția turcilor asupra aceluia punct, făcîndu-i să creadă o trecere pe la Nicopoli. cea ce i-au și făcut a transporta în totă graba o mai mare parte din garnizona Sîstov spre Nicopoli pe cînd rușii pregăteau podul în stînga Nicopolului, adevărata trecere s-a efectuat pe la Sîstov.

Bateria locotenentului Nicolau, în timpul acestei bombardări, a fost înlocuită la Islaz cu bateria locotenent Dănescu calibrul 9 care prin tirul său plonjeante și eficient spre gura Oltului, bătea atît în monitoare cît și în bateriile Nicopolului, astfel dar Nicopoli bombardat în dreapta de bateriile din Islaz și de bateriile române de la păduricea dinaintea viilor de la gura Oltului, și în stînga de bateriile ruse, au făcut pe turci să creadă trecerea rușilor pe la Nicopoli ; pe cînd la ... divizia Krudner au trecut pe la Sîstov și-naintînd spre dreapta și în spatele Nicopolului, în ziua de 3 spre 4 iulie pînă în zori la ora 6 dimineața au luat cu asalt Cetatea.

Bateriile române, la luarea Nicopolului, așezate în dreapta au făcut cea mai mare stricăciune întări-

rilor și orașului, astfel încît cu o mare parte se pôte a se afirma că au contribuit la succesul diviziei Krudner care au dat asalt Cetății pe la spate.

La 10 iulie escadronele de la Bechet, Corabia și Islaz au primit ordin a trece Oltul și a bivoca împreună cu escadronul I-u, astfel regimentul întrunit la gura Oltului, de unde la 18 iulie întregul regiment au început trecerea Dunării pe plutone, caii și oamenii așezate pe portiere trase de vapore mici rusești.

Trecerea regimentului a fost dirijată de domnul Colonel Novosilsky, oficer de marină.

19 iulie. Subsemnatul cu întregul regiment am bivocat pe malul Dunării la Nicopoli primind ordine de la domnul General Stolpin, comandantul fortăreței, de a face recunoșteri împrejurul cetății, în depărtare de 20 kilometre, căci în urma înfrîngerii diviziei generalului Krudner era de temut ca trupele lui Osman să nu la ofensiva și să rela cetatea, asvirind peste Dunăre trupele rusești ce trecuse și probabil că s-ar fi întîmplat dacă armata română cu Domnitorul său în cap nu ar fi trecut Dunărea la timp și nu ar fi luat poziții împrejurul Plevnei, fiind în loc trupele lui Osman prin luptele și atacurile sîngerose ce au dat asupra redutelor turcești, acesta pînă cînd 50 000 din garda imperială și 2 divizii de grenadierii venite peste 6 săptămîni au putut să fie suficiente spre înconjurarea trupelor din Plevna, care în partea despre Dolna-Dubnyk și Telis aveau drum deschis de comunicație cu șoseaua ce conducea la Sofia.

Din ziua de 19 iulie pînă la 7 august escadronele acestui regiment au făcut încontinuu recunoșteri înaintate spre comunele Găureni, Breslenița și Riben, fiind avanposturi de la marginea Dunării, avînd cea d-întîi vedetă din dreapta la gura Vidului, în dreptul satului Simovit pînă la înălțimile de la Riben unde se aflau avanposturi rusești din divizia a 9-a de cavalerie a generalului Lascareff, astfel legîndu-se aripa stîngă a vedetelor noastre cu aripa dreaptă a vedetelor ruse : distanța liniei ce vedetele regimentului aveau de păzit era de 30 kilometre. La 7 august subsemnatul prin ordinul diviziei a 4-a active No. ... cu întregul regiment am fost pus direct sub ordinele domnului General Lascareff, de la care am și primit ordin a mă afla în ziua de 8 august cu regimentul la Riben spre a face o recunoșcere ofensivă dincolo de riul Vid spre satul Trestenic cu scop de a distruge telegraful spre Vidin și a împiedica orice transport de muniție sau hrană ar intra în Plevna ; la ora 12 din zi întreaga divizie compusă de 2 regimente dragoni, 2 regimente lăncieri, 2 baterii căzăcești și regimentul subsemnatului au trecut Vid și la ora 3 după amiază am bivocat în marginea satului Trestenic, de unde brigada de dragoni sub comanda generalului Leonteff, mergînd înaintea spre șoseaua Sofia, au distrus telegraful și au așezat vedete în depărtare de 15 kilometre de grosul diviziei. Regimentul nostru, în noaptea de 8 spre 9 august, au așezat vedete împrejurul diviziei și spre partea despre drumul ce conducea la Vidin.

Totă divizia au avut noaptea șeile pe cai, deoarece generalul Lascareff fusese încunoștințat prin spioni că în ziua de 8-9 noaptea vom fi atacați de turci.

La 9 august, 4 escadrone cerchezi turci încercară a ataca avanposturile diviziei, fură însă respinși fără nici o pierdere din partea noastră, luând-o la fugă îndată ce un regiment de lăncieri au apărut spre a-i ataca.

La 10 august ora 3 1/2 spre revărsatul zorilor se sună alarma de la cortul generalului, turcii eșind din Dolny-Dubnic cu forțe superioare, având infanterie numeroasă și artilerie; începând a ataca cu tiraliori avanposturile brigăzii de dragoni a generalului Leonteff care înainta cu întreaga divizie de cavalerie și cele 2 baterii căzăcești în ajutorul brigăzii de dragoni ce era angajată, făcând serviciu ca infanteria în luptă pe jos în contra tiraliorilor turci ascunși în porumburi. Subsemnatul, cu regimentul, formam trupa de susținere a celor 2 baterii care deschisese un foc viu asupra colonelilor de infanterie și cavalerie turcă ce înaintau acoperiți de numeroși tiraliori. Lupta a ținut 4 ore pînă cînd dragonii înaintînd pînă în linia tiraliorilor, urmați forțe de aproape de întreaga divizie și de bateriile căzăcești care au înaintat, susținute de regimentul nostru pînă la 1 000 metri de colonelii turcesci de unde deschizînd un foc forțe viu s-au văzut că turcii încep a se retrage.

La ora 8 1/2 focul a încetat. Atitudinea regimentului în fața proiectilelor turcesci care cădeau în dreapta și stînga regimentului așezat în colonă pe plutone, pe escadrone a fost constatată prin următorul ordin de zi de mulțumire dat de generalul Lascareff pe întreaga divizie.

Copie după ordinul de zi dat de domnul general Lascareff comandantului diviziei a 9-a de cavalerie imperială rusă.

Cu plăcere comunic mulțumirile mele ofițerilor și soldaților din regimentul domnii-văstre și personal domnii-văstre pentru buna purtare și curajiu ce au arătat în zilele de 8—9 și 10 corent, cînd au fost cu restul diviziei la Trestenic.

Acăsta-mi dovedește, domnule colonel că la orice ocazie regimentul domnii-văstre va reprezenta armata română cu dignitate și onoare.

Acest ordin se va scri în condica de ordin de zi

(ss) general major Lascareff

Copie după ordinul de zi dat pe brigada de cavalerie.

Mă grăbesc a vă arăta mulțumirile mele pentru modul cum se face serviciul avanposturilor. Din ordinul domnului general Lascareff comandantului diviziei de cavalerie am plăcere să vă comunic și mulțumirile sale.

(ss) Colonel Răsnovanu

În ziua de 9 cînd cele 4 escadrone cerchezi au încercat a ataca avanposturile ruse, un convoi de 300 care cu bol și vreo 200 capete vite însoțite de 17 turci infanteriști ce voiau a intra în Plevna au fost prinse de brigada Leonteff și date escadronului 1 Teleorman comandat de căpitanul Velț spre a-l conduce la Nicopoli. Acest convoi a fost condus de numitul căpitan cu locotenentul Dimitrescu sub focurile vii ale inamicului care se încerca a le scăpa, însă grație energiei comandantului și activi-

tății călărașilor toate carele și vitele au fost predate domnului general Stolēpin la Nicopoli, împreună cu cei 17 prizonieri.

După ora 9 dimineața în ziua de 10 august generalul Lascareff au dat ordin întregii diviziei a porni spre Riben unde trecînd Vîdul trebuia să ajungem chiar în acé zi la bulgar-Trestenic.

Acel marș, pe o căldură năbușitoare, au dovedit domnului general Lascareff soliditatea călărașilor și a cailor lor căci de la ora 10 dimineața plecînd de la Trestenicu de peste Vid, am ajuns la ora 4 după amiază la celalt Trestenic numit Turschi-Trestenic distanța de 46 chilometre trecînd prin Riben cu o căldură tropicală și după ce caili fuseseră totă noaptea cu șelle puse. Din regimentele ruse au căzut morți 5 cai de căldură și 3 soldați cu congestii la cap, iar din călărașii noștri nu au căzut nici unul ceea ce înainte de a descăleca călărașii au făcut pe general să mulțumescă regimentului zicîndu-le „Maladeț Rumenschi Cazac”.

Din ziua de 10 august, dar, regimentul așezîndu-se în bivoc alături cu un regiment de lăncieri ruși, depînd cu totul de ordinile domnului general Lascareff, ofițeri ruși admirau soliditatea, disciplina și inteligența călărașilor noștri.

La 13 august, escadronul 4 din acest regiment au pornit cu domnul colonel Răsnovanu în recunoșcere la Verbița unde au ajuns la orele 8 1/2 fără a-nîmpina ceva, de aci trecînd prin Calisovaț adică în-apoia liniei vedetelor s-au întors în bivocu la Turschi-Trestenic.

La 17 august, regimentul în zori de zi a pornit la Cuișlovița împreună cu un corp rus sub comanda generalului Slider-Schulder, acéști mișcare se făcea cu scop de a tăia retragerea unui corp de turci de 20 000 omeni, care se zicea că are să iasă din Plevna pentru a ataca divizia română la Creta, escadronul 4 formînd pînta avangardei au înaintat pînă la Calisovaț spre a observa mișcările inamicului, neobservîndu-se nici o mișcare se întorse la regiment de unde porniră în bivoc.

La 18 august escadronul 1 și al 2—1 fiind în avanposturi pe linia de la drumul Plevna—Nicopoli pînă la drumul ce duce de la Turschi-Trestenic la Plevna, au anunțat sosirea unei colonie turcesci compusă de infanterie și cavalerie care apropiîndu-se de linia vedetelor noastre și a acelor rusesci ce erau la aripa stîngă, au deschis focul asupra lor, gardele mari fiind înștiințate de apropiere inamicului au eșit înainte, turcii s-au îndreptat cu colonă lor asupra avanposturilor ruse, lupta a durat o oră și un quart după care turcii au fost respinși.

La 19 august, un număr considerabil de trupe inamice înaintau repede asupra avanposturilor ruse care susținînd lupta se retrăgeau pînă le sosi ajutore.

Lupta dură de la orele 6 3/4 pînă la orele 5 seara cu un foc forțe viu și în urmă turcii au fost respinși cu mari pierderi. Turcii aveau de scop a forța drumul de la Nicopoli prin Pelîșat și Sgalince.

La 21 august, divizia Lascareff, acest regiment și întreaga brigadă se reîntorseră în vechiul bivoc de la Cuișlovița, urmînd regulat cu serviciu de avanposturi pe dealurile din fața satului la o depărtare de 3 chilometre.

La 24 august, regimentul a părăsit bivouacul Giulo-
vița și au trecut în satul Riben unde a găsit bri-
gada de cavalerie a domnului colonel Crețeanu și
au bivouacat pînă a doua zi.

În ziua de 25 august ajungînd la Trestenic cu
colona comandată de domnul colonel Crețeanu, avînd
însărcinarea d-a face o recunoaștere spre satul Asagi
Dubnic, ajungînd la Trestenic pe la orele 2, d. ma-
ior Beler, au primit ordin în scris al domnului
colonel Crețeanu în copierăd următoare :

Veți lua comanda a 2 escadrone din regimentul
6 Călărași, cu care veți merge asupra satului Netro-
polje pe care îl veți recunoaște protejînd tot deodată
și aripa stînga a grosului colonel, în caz de a fi
respins de inamic vă veți retrage asupra satului
Asagi-Dubnic unde mă voi afla cu grosul colonel.

Consequent acestul ordin M. Beler s-au dirijat
asupra satului Netropolje luînd toate precauțiunile și
măsurile prescrise de reglement, au recunoscut sa-
tul pe care găsindu-l evacuat de inamic, l-au ocu-
pat și au distrus linia telegrafică Plevna-Vidin,
după informațiile ce au luat de la locuitorii, au aflat
că inamicul a părăsit acel sat de 3 zile, dar că
întotdeauna este cucerat de bași-buzuci, care vin
de la prădăciuni, asemeni i s-au spus că sînt
informați că se așteaptă o colonă sub comanda unui
Pașă care trebuie să vie de la Sofia, aceste infor-
mațiuni luate Maj. Beler s-au continuat drumul asu-
pra satului Asagi-Dubnic, pînă ajungînd pe înăl-
țimea ce domină satul Dubnic l-au raportat că vede
o colonă mare de trupe al cărui cap deja traver-
sase satul, s-au dus singur spre a se asigura sin-
gur de cele raportate pe care le-au găsit juste, era
în adevăr o colonă compusă ca de 5 batalioane de
infanterie cu o baterie de artilerie, puțină cavalerie,
și un mare număr de cai și încălceți cu proviziuni.

Atunci Majorul Beller crezînd că grosul colonel
din care făcăm parte și care se dirjease pe partea
dreaptă asupra satului Asagi-Dubnic astfel încît ve-
nea în spatele colonel inamic, va începe atacul au
dat și d-se ordine a eși flanchieri și a-nalinta asu-
pra capului colonel, inamic; inamicul văzînd flan-
chieri au scos îndată o linie de tiraliori care au
deschis focuri asupra flanchierilor noștri, au con-
tinuat a înalinta și după schimbarea mai multor
focuri, văzînd că din partea grosului colonel nostre
nu azeau tunul și inamicul fiind pr superior în
număr spre a continua singur atacul, apoi temîndu-se
să nu se taie linia de retragere prin trupe eșite de
la Opanez s-au retras în ordine, evitînd în retra-
gere satul Netropolje, luînd direcția spre drumul
Vidinului, și numai după ce au venit în fața sa-
tului Netropolje, s-au dirijat asupra-i spre a-l re-
cunoaște dacă nu cumva s-a ocupat de inamic, și
găsindu-l tot neocupat au continuat mersul spre
Trestenic unde au ajuns la 10 ore noaptea, au ocu-
pat înălțimile ce domină satul și au așteptat reîn-
tôrceră grosului colonel care au ajuns la Trestenic
peste o oră, au raportat domnului colonel Crețeanu
rezultatul misiî sale, după care împreună cu toată
colona ne-am întors la Riben.

Tot în aceeași zi regimentul încorporat cu brigada
Crețeanu și Formac, și cu 3 baterii au pornit spre
satul bulgar Trestenic în recunoaștere, am distrus
linia telegrafică Plevna-Rahova-Vidin și de aci am
înaintat pînă sub vile care domină șoseaua Sofia.

După terminarea recunoașterii șoselii Sofia de că-
tre colonelul de stat-major rus Macscheff am por-
nit imediat la Riben prin bulgar-Trestenic noaptea.

La 26 august regimentul a plecat la Calisovaț
puindu-se sub ordinele directe ale brigăzii domnului
colonel Rasnovanu.

La 27 august, regimentul au bivouacat în stînga sa-
tului Verbița unde se afla și marele quartir general
al armatei române, în această zi s-au detașat un
pluton din escadronul 1 la marele quartir general,
iar restul escadronului și cu celelalte 3 au fost în-
sărcinate cu serviciul de patrulare pe linia avan-
posturilor.

La 1-15 septembrie escadronele acestui regiment
urmasu serviciul de patrulare alternînd între dîsele
și acela ca trupe de susținere ale bateriilor de arti-
lerie Boteanu și Stolca, puse în poziție și care tră-
geau asupra forturilor din jurul Plevnei.

La 14 septembrie, escadronul 1 a fost trimis la
Calisovaț ca trupă de susținere a baterii Boteanu.

La 20 septembrie, escadronul 1 cu bateria Botea-
nu, și regimentul 4 linie au făcut o recunoaștere asu-
pra satului Susurlui, și un pluton sub comanda
sublocotenentului Brătan ce era trimis a recunoaște
forțele inamice au fost oprit de focul unei com-
panii de infanterie turcă, care după ce au schim-
bat cîteva focuri s-au reîntors la escadron și îm-
preună cu tot corpul de recunoaștere la bivouac.

La 24 septembrie, întregul regiment și brigada au
bivouacat pe înălțimile de la Cațamonița de unde
escadronele continuau serviciu de avanposturi pe
dealurile Cațamoniței și în fața Opanezului.

În timpul lunii octombrie, regimentul a susținut
serviciile de avanposturi pe dealurile Cațamoniței,
în fața Opanezului, și pe apa Vidului, ca trupe de
susținere a bateriei Boteanu care mergea continuu la
reduta Craiova și la luneta No. 1 de ataca pe turcii
care veneau din Plevna a fura pe vale.

Astfel regimentul, în cele din urmă, staționîndu-
se pe înălțimile Cațamoniței concuira cu regimen-
tul 7 călărași susținînd linia avanposturilor din fața
întăririlor de la Plevna, care după luarea Dolni-
Dubnicului și a Telșului de către trupele ruse, era
cu totul înconjurată după dispozițiile cunoscutului
general Tottleben.

În ziua de 24 noiembrie, la ora 8 dimineața, s-au
ordonat de către generalul Tottleben tuturor trupe-
lor ce înconjurau Plevna de a părăsi bivouacul în
presupunerea unei eșiri a lui Osman, spre a se asig-
ura dacă fiecare divizie într-un asemenea caz va
fi la timp pe cîmpul de luptă și la locurile lor res-
pective, această încercare au fost foarte satisfăcătoare
pentru generalul Tottleben care au constatat prezen-
ța divizii generalului Racoviță la timp, așezată în
cîmpia Vidului, în stînga podului de piatră de la
gura Plevnei.

Din ziua de 25 noiembrie pînă la 28 se azeau
de la avanposturile nostre noaptea încontinuu zgomot
de trăsuri în interiorul Plevnei, și chiar din fugari
turei și bulgari se spunea că Osman se pregătește
a face o eșire cu trupele sale spre Sofia, nemai
avînd proviziuni, mai cu seamă furaj pentru cai.

În ziua de 28 noiembrie pe la ora 4 dimineața s-au
auzit bubuitul tunurilor și salve de puști pe valea
Vidului și în partea despre podul de piatră, ime-

diat s-au sunat alarma și întrăga brigadă de călărași au pornit trecind Vidul prin apă, în valea acestui râu, luându-și locul de bătaie în fața fortului Opanez.

Osman cu trupele sale făcea o eșire viguroasă peste podul de piatră, și peste alte două poduri construite de căruțe în dreapta și stînga celui de piatră, spre divizia generalului cărula i-au străpuns linile de avanposturi. au luat cu asalt întiele retranșamente și 8 tunuri pînă la o distanță de 3 kilometre nainte, cînd o brigadă de rezervă de grenadierii au parvenit a respinge elanul colonelilor turcești ce-naintau și care tot deodată erau mitraliate de toate trupele și artileria ruso-română care, asemenea, strîngeau cercul de împresurare înaintînd asupra Plevnei.

În acest timp subsemnatul primește ordin de a da un escadron ca trupă de susținere baterii călărețe Alecsandrescu spre a năința asupra podului de piatră și a mitralia trupele inamice ce se grămădeau pe acel pod, tot deodată subsemnatul cu întregul regiment am înaintat spre malul Vidului în apropierea podului de căruțe din stînga celui de piatră, și pe la ora 1 3/4 am trecut cu cea mai mare înălțare prin apă Vidului intrînd în Plevna, unde de prin toate forturile de la Opanez turcii fugeau asvîrlîndu-și armele, gonîți de trupele române ce ocupase cu asalt, după o mică rezistență, cele 3 forturi ale Opanezului, 2 turci arboraseră drapelul alb fiind respinși atît de trupele române în partea despre Grița, Bucov și Opanez, cît și de trupele ruse din partea despre gura Plevnei, la pod, precum și de generalul Scobeleff din partea întăririlor de la Munle Verde. Osman văzînd că capetele lui de colonă erau respinse de brigada de grenadierii ruși, un glonte fi străpunsese pulpa stîngă și intrînd în burta calului său îl omorî pe loc, căzînd cu dînsul, și atunci văzîndu-se gonit din toate pozițiile ce ocupa și respins de grenadierii generalului Strucoff, arborază drapelul alb spre a evita măcelul ce trupele învingătoare ruso-române ar fi început asupra inamicului.

Pe la ora 3 generalul Strucoff, adjutant al marelui duce Nicolae, împreună cu sergentul milițian Constantin Manu, veneau în carier spre a găsi pe Osman care fusese transportat într-o mică casuță de lîngă o moară situată pe lîngă pod spre a i se banda rana, cei d-ntîi ofițeri au fost colonelul Cerchez, colonelul Anghelescu și colonelul Arion care au sosit unde se afla Osman, după 1/4 oră sosind și generalul Strucoff comunică lui Osman, cu un ton destul de aspru, că este prizonier rusesc și că să-l urmeze spre a-l conduce la Bogott; subsemnatul trecuseră Vidul cu 3 escadrone căci cel de al 4 cu căpitanul Velț pornise înainte spre podul de piatră cu bateria Alecsandrescu.

După cereră făcută de generalul Strucoff domnului general Racoviță am primit ordin de a escorta și conduce la Bogott cu un escadron din regimentul meu pe Osman împreună cu suita sa și cu 6 pași și anume:

General de divizie Adel-Pașa
General de Brigadă Tahir Omer-Pașa
General de Brigadă Tebic-Pașa
General de Brigadă Tahir-Pașa
General de Brigadă Sadic-Pașa
General de Brigadă Athem-Pașa

Ora pe cînd am luat în primire pe Osman Pașa cu pașii susmenționați era 4 după amiază, escorta se compunea de al 4-escadron comandat de căpitanul Zosima și 6 lăncieri cu un ofițer rus; de la locul pornirii pînă în oraș urma a străbate șoseaua care pe valea din stînga era anconbrată de mli de care încărcate cu populația musulmană din Plevna.

Cu cea mai mare dificultate am putut străbate pînă aproape de intrarea în oraș cînd Marele Duce, și imediat Domnitorul nostru au sosit cu suite respective lîngă trăsura lui Osman spre a-l vedea.

Apropiindu-se de Osman ce era în trăsura cu doctorul său, Domnitorul nostru și Marele duce Nicolae l-au complimentat de purtarea sa eroică în apărare Plevnei, cu cuvintele următoare: „Bravo Osman vous-êtes un brave soldat“, dîndu-l atît marele duce cît și domnitorul mîna bravului inamic învins.

Pe la ora 5 1/4 Domnitorul și Marele Duce au pornit spre cartierele lor, subsemnatul urmînd drumul spre Plevna și de acolo spre Bogott unde avîm ordin a conduce pe Osman.

La ora 6 eram aproape de intrarea în oraș unde mă aflam înconjurat de 40 000 trupe musulmane respinse în Plevna și înconjurate de alte trupe române și ruse, întunecul nopții începuse și ceața nu permitea a se vedea la 2 pași înaintea noastră, tot deodată cai trăsorii lui Osman cad într-un șanț împreună cu trăsura. Osman rînit suferea de gropile prin care trăsura mergea, și îngrijat de tota populația fanatică ce impresura convoiul se adresează subsemnatul prin intermediul doctorului în franceză zicîndu-mi că nu mai poate continua drumul pînă la Bogott deoarece noaptea este întunecată și drumul foarte rău; subsemnatul a trebuit să-l răspunz că nu pot contraveni ordinului deoarece destinația escortei era pentru Bogott, în același minut am întîlnit și pe domnul general Cernat care se întorcea spre Verbița, m-am adresat domnului-sale supunîndu-i cazul și cereră lui Osman. Domnia sa me-au răspuns că să urmez drumul spre Bogott conform ordinului, distanță de Plevna de aproape 25 kilometri.

Pornind dar noaptea chiar, trăsura oprindu-se la fiecare pas din cauza mulțimei de trupe și populația musulmană pe unde urma a trece, abia pe la ora 9 1/2 abia am fost în mijlocul orașului Plevna, cînd din nou Osman, care suferea la rană de sdruncinatul trăsorii îmi spuse că să roagă a-l da voce a scrii marelui duce spre a obține învoirea de a petrece noaptea în Plevna, ceea ce nu am putut refuza și informîndu-mă de locuința primarului din Plevna am oprit escorta la casa primarului pe la ora 10 seara, unde Osman dîndu-se jos cu doctorul au scris următoare scrisoare marelui duce, scrisă de doctorul său în franceză și iscălită de Osman:

Altesse Impériale

„Etant blessé a la jambe et ne pouvant pas continuer la nuit la route selon vos ordres et en même temps mes bagages ce sont égarés, je prie Votre Altesse Impériale de m'accorder a ce que je reste la journal de demain Mardi le 29 novembre a Plevna“.

(ss) Maréchal Osman

Această scrisoare am trimis-o urgent prin un din cei 6 lăncieri ruși care cunoșeaua drumul la Bogott și pe la ora 3 după miezul nopții am primit răspuns de la generalul Strucoff a porni a doua zi 29 noiembrie cu Osman spre Bogott.

Pe la ora 8 dimineața generalul Strucoff au venit unde mă aflam cu Osman și mi-au zis a porni pe la ora 10 atât Osman cât și cei 6 pași. Am plecat din Plevna și egând din oraș la o distanță de 4 kilometri, un adjutant împărătesc ordonă a mă întorče din nou în Plevna, căci majestatea sa va intra în Plevna și voește a vedea pe Osman acolo.

Majestatea sa, escortat de marele duce și de domnitorul nostru, cu totă suita intră în Plevna pe cînd subsemnatul pe o stradă laterală mă întorcem cu Osman.

După ce majestate sa și domnitorul nostru au eșit de la biserică, generalul Scobeleff (tatăl) împreună cu o companie de infanterie cu muzică ca gardă de onore pentru Osman, au venit a lua pe Osman cu o trăsură din suita imperială spre a-l prezenta majestații sale. În același timp mi s-au cerut și sabia lui Osman pe care o posedă subsemnatul de 24 ore, adică de cînd primisem pe Osman. Acea sabie era de aur masif dată de sultanaul împreună cu calul arăbesc roib care au fost ucis de același glonte care a străpuns pulpa stîngă lui Osman la respingeré lui.

Sabia lui Osman dară, precum și săbiile celor 6 pași sus-menționați au fost în paza subsemnatului, șeful regimentului 3 călărași care au fost cînd d-nții trupă călare ce au intrat în Plevna trecînd prin apă Vidul în partea stîngă a podului de piatră.

După ce Osman s-au prezentat majestații sale împărătilui, generalul Strucoff mi-au zis că a doua zi, 30 noiembrie să pornesc cu Osman și cu toți pașii la Bogott, ceea ce am și executat, pornind din Plevna la ora 12 din zi, și ajungînd seara la ora 8, atât Osman cât și cei 6 pași cu suitele lor au fost predați generalului ce îndeplinea funcția de șef al suitei marelui duce care lipsea pe la acea oră din Bogott.

La ora 6 3/4 marele duce sosind, i-am fost prezentat de generalul Strucoff, marele duce mulțumindu-mi de misia cu care am fost însărcinat m-au pofit la masă, și după terminarea prînzului m-au chemat în cort la altele sa unde au decorat pe sergentul Constantin Manu cu a 2-a cruce sft. Gheorghe pentru bravura ce a desvolat în recunoșcerea făcută cu generalul Strucoff spre Etropol pe drumul Sofii.

În aceeași vreme am remis 6 săbii ale celor 6 pași chiar marelui duce care, mulțumindu-mi din nou, m-au concediat zicîndu-mi a da înscris o listă domnului general Strucoff de anii serviciului meu și decorațiile ce posed precum și a oficerilor escadronului de escortă spre a fi recompensați.

La 1 decembrie subsemnatul, cu escadronul 3 Ilfov, m-am întors la Cașamonița și la 2 decembrie am pornit din ordinul domnului colonel Râsnovanu la Verbița spre a lua și escorta împreună cu regimentul 3 de linie și al 5 de dorobanși o colonă de prizonieri turci.

La 5 decembrie am trecut Dunărea cu regimentul dînd un escadron ca avangardă, un al 2-1 ca

ariergardă și alte două escadrone ca garde laterale a întregii colonă de 8 000 prizonieri și a 4 000 soldați de infanterie ce escorta prizonieri.

Această colonă dar, de 12 000 omeni, pornind din Verbița, au staționat la Breslenița și a doua zi la Nicopol. Din acea zi au început un vifor cu zăpadă care a durat în continuu 5 zile, transportarea prizonierilor turci aparținînd Rusiei a fost din cauza timpului o calamitate căci din 8 000 cu care plecasem, 1 400 din-trînsii parte au murit pe drum, parte s-au lăsat prin spităurile ruse din comunele Putinelu și Frățesci. Serviciul de escortă al regimentului nostru au fost foarte penibil pentru cai și omeni, căci zăpada cu un vînt de nord aspru acoperi pămîntul de 1 metru aproape astupînd drumul, și ca, colonă de prizonieri și escorta lor cele 2 regimente de infanterie să poată-nainta, am fost silit a pune regimentul în colonă de plutone spre a putea deschide drumul mergînd cai cu cî mai mare dificultate în zăpada pînă la genunchi și avînd vîntul de nord în față.

Ajunși în fine la 23 decembrie în București, prizonierii au fost predați de către domnul colonel Râsnovanu ce era șeful întregului convoi, generalului Cerescoff.

La 31 decembrie subsemnatul, după 4 zile de repaus în București, primește ordin de a porni la Călărași ca avangardă a diviziei 3-a active ce urma a se pune în marș spre acel oraș cu scop de a goni pe turci dintr-o redută ce o făcuse pe teritoriul nostru.

La 5 ianuarie regimentul sosind în Clocănești, în depărtare de Călărași de 30 kilometre, subsemnatul primește ordin de a schimba regimentul de huzari de linie comandat de marquizul de Traversey care ținea linia avanposturilor pe margine Dunării de la comuna Vărăști pînă la retransamentele infanteriei așezate în fața redutei turcești de la Gigiu; avanposturile au fost așezate în partea despre Vărăști de majorul Beller, iar de la Clocănești pînă la reduta turcă de către subsemnatul după cum se vede din alăturatul croqueu.

Serviciul avanposturilor, din cauza asprimei timpului și a localităților pe marginea Dunării fără nici un adăpost, au fost foarte simțitor pentru omeni și cai. în decurs de o săptămînă am avut 5 omeni bolnavi de tîphos, dintre care 2 au murit.

În zi de 11 ianuarie regimentul 3 de linie ce ajunsese în Călărași și care schimbase un regiment rusec, la retransamentele din fața redutei turcești au voit a face o recunoșcere ofensivă asupra retransamentului inamic ce apăra reduta turcă, și turcii fiind surprinși în zori de ziua au fost gonii de 2 companii din acel retransament, însă românii nu au putut a se ține într-insul din cauza focurilor concentrice ale tunurilor din Silistra asupra aceluia retransament.

În ziua de 14 ianuarie subsemnatul primește încunoștințare diviziei că prin-nalt decret Nr. 361 pe ziua de 1 ianuarie subsemnatul au fost înaintat la gradul de colonel; la 15 ianuarie m-am simțit dator a da următorul ordin de zi pe regiment.

Copie după ordinul de zi pe regiment no. 9 art. 1-u.

Se invită d-nii comandanți de escadrone ca la ora 2 după amiază astăzi chiar, sunînd adunarea omenii împreună cu toți d-nii ofițeri vor eși pe piața de arme în mantale și cu curelele pe ei spre a se cîti chiar de d-nii comandanți în persoană ordi-nul de zi de mai jos.

„Prin înaltu Decret Nr. 361 sînt-naintat la gra-dul de colonel rămîind tot șef al regimentului 3 călărași.

• Mă simt dator a arăta cu această ocazie tuturor domnilor ofițeri viele mele mulțumiri pentru con-cursul ce mi-au dat ca regimentul nostru, care tot-deauna în timpul campanii au fost înaintea mergă-tor, să fie la înălțimea misiunii unei cavalerii ușoare adică „ochii armatelor ce înaintau în contra in-a-micului”.

Vouă scumpilor miei călărași vă mulțumesc ase-mené la toți, care conduși de șefii voștri ați făcut fala regimentului, constatată prin ordine de zi mă-gulitoare de chiar aliații noștri din armata impe-rială rusă.

Istoricul operațiunilor militare al regimentului în această campanie va dovedi greutățile, suferințele și abnegația ce ați arătat în ori ce ocazie.

Comandantul Regimentului

Colonel Polizu

La februarie, timpul începînd a se încălzi și te-renul băltoș de la Dunăre pînă la linia satelor Vă-răști, Ciocănești, Bogata și Manuchie a se desgheța, și tot terenul coprins între Dunăre și această linie devenind o apă. avansaturile, din ordinul domnului colonel Vlădescu, comandantul trupelor din Călărași, s-au retras pe malul linii al satelor sus menționate, însemnate pe alăturatul croqueu.

La 5 februarie subsemnatul primește ordin a mă întorce cu regimentul în București, astfel dumi-nică 12 februarie pe la ora 3 după amiază subsemna-tul au intrat în capitală, întregul regiment, omeni și cai fiind dați pe la quartiere pe calea podului numită Tirgu de afară.

Pierderile regimentului în această campanie afară de cei morți prin spitale de diferite maladii sînt : din detașamentul ce comandam la Islaz sergentul major Florea Blejean, din regimentul 3 Dorobanți mort de un proiectil al monitorului ce ne-au atacat în zio de 4 maiu.

Brigadierul, anume Ivănescu din escadronul 1 mort de glonț în avansaturi la Ciocănești.

Sergentul Georgescu, din escadronul Ilfov, greu rănit în avansaturi la înălțimile de la Cullovița.

Un soldat contuzionat la umăr de un glonte la recunoșterea ofensivă făcută de căpitanul Zosima la Corabia.

Un cal mort de glonte și 3 răniți în avansaturile dinaintea Verbiței.

Comandantul regimentului 3—1

Colonel Polizu

ACTIVITATEA UNOR MEDICI CRAIOVENI ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ

Contribuții documentare

Un capitol important în istoria războiului pentru independență a fost înscris prin faptelor lor, de me-dici, alți cei care și-au riscat viața sau au murit pe cîmpul de luptă, cît și cei care au muncit cu toată abnegația și priceperea lor profesională la salvarea răniților și bolnavilor.

Mulți dintre medicii craioveni au lucrat fără re-tribuție sau și-au oferit casele lor pentru înfiin-țarea unor spitale temporare. Medicul Roscovschi Nicolae „a renunțat la salariul ce primea din casa județului pe timpul cît va dura concentrarea arma-tei” în serviciul căreia se pune, declarînd că „va servi gratis”¹. Tot el va pune la dispoziția „Socie-tății doamnelor craiovene de binefacere pentru osta-șii răniți” casa sa din Craiova, strada Obedeanu (azi str. Beethoven) în care s-a înființat spitalul pentru răniți cunoscut sub numele de „Maica Dom-nului” ce avea o capacitate de 20 de locuri. Spitalul a început să funcționeze în septembrie 1877 și va funcționa pînă în aprilie 1878. În timpul războiului de independență N. Roscovschi a îngrijit cu devo-tament răniții. În raportul din 4 iulie 1877 al medi-cului Roscovschi către Prefectura județului Dolj se arată că fusese însărcinat să formeze un comitet pentru ajutorarea răniților ce vor sosi în gara Cra-iovei și a făcut tot ce-l era posibil să îmbunătă-țească condițiile de primire a acestora.

Neobosita activitate ce o desfășoară în această perioadă la spitalul „Maica Domnului”, la Arștul preventiv județean, ca medic de regiment clasa a II-a, ca organizator al comitetului de primire a răniților ce treceau prin gara Craiovei, ca medic ce a luat parte chiar în ambulanțele de rezboi ale Germaniei, unde a primit și decorațiuni (vezi „Mo-nitorul Oficial” nr. 49 din 1 martie 1874) o va fruc-tifica, mai tîrziu, în elaborarea unor lucrări medi-cale. (Din 1879 colaborează la „Revista Medicală” din București, în 1885 publică o carte intitulată „Higiena publică și privată”, iar în 1891 „Cîteva observații asupra limbei lui Koch”. Toată viața, N. Ros-covschi a fost militant social foarte activ.

Între medicii de renume din Craiova, de a căror pregătire superioară au beneficiat răniții și bolna-vii, amintim pe Joseph Wilhelm Fabricius, cunoscut peste hotarele țării ca un reputat oculist. Se născuse la Brașov în 1830. A fost medic la Brașov, la spita-lul Colțea din București și la Spitalul central din Craiova între 1859—1867. Între 1867—1869 a fost pro-fesor de oculistică la Școala națională de medicină, chemat în acest post de Carol Davila. A venit la Craiova la apelul colectiv al cetățenilor. A fost

¹ Muzeul Olteniei, fond N. Roscovschi, inv. nr. 9815, original.

foarte bun prieten cu Barbu Bălcescu, „pe care acesta îl scăpase de la moarte în timpul revoluției”².

În timpul războiului de independență dr. Fabricius a desfășurat o bogată activitate chirurgicală, aducând servicii neprețuite răniților. Redăm doar una din faptele sale așa cum a înfățișat-o într-o ședință una din membrele Comitetului doamnelor craiovene: „Acum să vă relatez un caz fericit, doamnelor. Aldea George, soldat în al 7-lea regiment de linie, care a fost adus la noi de la spitalul din Școala de meserii și al cărui braț era amenințat de cangrenă, astăzi, grație doctorului Fabricius, ale cărui merite sînt mai presus de toată lauda, este aproape vindecat, fără să-și piardă brațul”³.

Medicul Fabricius va fi cel care va participa alături de alți medici, la rechiziționarea lînrilor din jurul Craiovei, ce vor fi transformate în spitale pentru bolnavii de tifos ce soseau din spitalele de pe marginea Dunării⁴.

La 7 martie 1878 doctorul Iacob Banciu scria prefectului județului că soldații răniți și vindecați în spitalul de la Arcer transportați cu vaporul la Severin, ajunși la 1 martie cu trenul în Craiova, au fost internați și îngrijiți la spitalul Filantropia. Soldații aceștia însănătoșindu-se nu puteau să plece la casele lor în convalescență din lipsă de îmbrăcăminte. Atunci, scrie dr. Banciu „î-am luat la mine acasă”⁵.

Gestul plin de umanitate al acestui medic craiovean dovedește odată în plus că pe lângă măiestria sa profesională era un adevărat patriot. Dr. Banciu a fost ales, alături de dr. Fabricius, în anul 1877 ca membru în Comitetul de supraveghere a spitalelor temporare.

Tot el era directorul spitalului „Filantropia” unde a primit un număr de 80 de răniți, în perioada 8 septembrie 1877 și pînă la 1 martie 1878, cînd se îmbolnăvese grav. Dr. Banciu a fost nelipsit, în această perioadă mai sus amintită, la toate apelurile făcute care îi reveneau ca membru cu atribuții onorifice al Comitetului spitalelor temporare.

Medicul Ioan C. Drăgescu, coleg cu Fabricius la spitalul „Independența” din Craiova, venit pe la 1871 aici, are merite deosebite în întreaga sa activitate. Muncind mult timp fără plată la spitalul mai sus-mentționat și pentru serviciile depuse, Comitetul pentru supraveghere și administrare a spitalelor a propus ca medicului Drăgescu să i se dea o diurnă de 10 lei pe zi⁶. Tot el a fost acela care a stimat-o mult pe Alexandrina Haralambie, fiica revoluționarului Gh. Magheru și căreia, în anul proclamării independenței, cînd sacrificiile și sprijinul tuturor era necesar, i-a închinat un frumos discurs despre femeia-virtute⁷.

² Zoe Mandrea, Icoane din trecut, București (Cotroceni), f.a., p. 45—48.

³ Colecția particulară — Clobotea Dintă — Craiova.

⁴ Arh. St. jud. Dolj, Prefectura jud. Dolj, Serv. Ad-tiv, dosar nr. 258/1877, f. 156.

⁵ Idem, dosar nr. 285/1877, f. 174.

⁶ Idem, dosar nr. 283/1877, f. 341.

⁷ M. Theodoran-Canada, *Doftoricescul meșteșug la Craiova, în primele opt decenii ale secolului XIX*, în „Arhivele Olteniei”, an. XV, ianuarie—iunie 1936, nr. 83—85, p. 21.

Un alt mare medic craiovean a fost Iancu Vercescu, șeful spitalului Filantropia și al Spitalului militar. El a trecut Dunărea odată cu armata română ca medic principal cl. II-a, la conducerea serviciului medical al Diviziei I-a. La plecare va lăsa în locul său pe doctorul Iacob Banciu.

Toate documentele laudă efortul tuturor medicilor din Craiova, care au lucrat zi și noapte la redarea răniților și bolnavilor familiilor acestora și țării și care alergau de la un spital la altul, ca să fie prezenți acolo unde era nevoie de priceperea lor.

Pentru munca lor asiduă mulți dintre ei au fost răsplătiți oficial. Astfel reamintim pe dr. Roscowschy și pe medicul Pandele Grigorescu de la spitalele Pața, Vlădica, Statie Teodoru și Diamandi, care, pentru activitatea desfășurată în timpul războiului de independență, a fost decorat la 11 ianuarie 1878. Într-un raport al prefectului județului Dolj către Ministerul de Interne se specifică: „Dr. Fabricius, Banciu, Roscowschy, Chirițescu și Nicolaidi dau probe de cel mai mare devotament îngrijind pe bolnavi”⁸.

Faptele medicilor craioveni se însumează la cele ale întregului popor în lupta pentru cucerirea independenței de stat. Ele probează încă odată că independența a fost idealul sacru al fiecărui român.

VIORICA CERNĂTESCU

1

1877 iulie 4, Craiova. Raportul medicului N. Roscowschy către Prefectura județului Dolj privind formarea unui comitet, în scopul ajutorării răniților.

Domnule Prefect !

Subsemnatul în calitate de medic (al) găril (din) Craiova, primind invitațiune cu nr. 2934 din partea d-lui Inspector general al armatei, prin care mă roagă a interveni la autoritățile locale precum și pe lângă societățile filantropice, pentru darea ajutorului medical pe cît și corporal, precum băuturi răcoritoare, alimente etc., pentru acei răniți care vor sosi la gara Craiova ; cu același scop mă invită a forma un comitet compus de un comerciant cu principii filantropice și un farmacist, care se vor însărcina a pune la dispoziția răniților obiecte necesare, precum medicamente, hrană și vestimente plătite cu prețuri moderate nu numai pentru răniți din armata română, dar și răniților din armata imperială rusă spre a nu fi speculați de comersanții inumani.

Pentru darea ajutor(ului) răniților români subsemnatul este informat că s-a constituit o societate filantropică, pendinte de Crucea Roșie din București în acest oraș. De aceea vin a vă ruga să binevoiți prin influența d-voastră morală a pune la cunoștința acestei societăți necesitatea de a da ajutor răniților români veniți prin calea ferată. Iar pentru darea ajutor(ului) răniților ruși, care vor plăti prin reprezentanții societăților filantropice ruse

⁸ Arh. St. jud. Dolj, fond Prefectura jud. Dolj, Serv. Ad-tiv, dosar nr. 283/1877, f. 92, original.

vă rog să binevoiți a-mi arăta un comerciant care va binevoi a lua parte la formarea zisului comitet, căci pentru alegerea farmacistului mă voi însărcina eu.

Primiți d-le prefect asigurarea osebitei considerațiuni ce vă conserv.

Dr. Roscowschy

Fișă Arh. St. jud. Dolj, fond Prefectura județului Dolj, Serv. Ad-tiv, dosar nr. 268/1877, f. 111, 114, original.

2

1877 octombrie 7, București. Adresa Direcției generale a Serviciului Sanitar între Prefectura județului Dolj privind acordarea de drepturi bănești medicului Drăgescu.

1877 octombrie 7, București.

Ministerul de Interne

Direcția generală

a

Serviciului Sanitar

1877 octombrie 7

Nr. 2361

București

Domnule Prefect,

La adresa dvs. nr. 13091, din 26 septembrie expirat am onoare a vă răspunde că în conformitate cu dispozițiunea luată de Comitetul de administrație și supraveghere a spitalelor pentru ostașii răniți și bolnavi de acolo, am regulat acum și aici, ca dl. doctor Drăgescu, să primească din Casa Ministerului de Război diurna cerută de lei zece pe zi. Vă rog să binevoiți a pune aceasta în vederea numitului dl. doctor, iar mie comunicați-mi cât mai neîntârziat ziua de când numitul a părăsit în serviciul acelor spitale și de la care urmează a i se socoti diurna cuvenită.

Primiți d-le Prefect, asigurarea considerațiunei mele

director general

ss. îndescifrabil

capul cancelariei

ss. îndescifrabil

D-lui Prefect al județului Dolj.

Fișă Arh. St. jud. Dolj, Prefectura județului Dolj, Serv. Ad-tiv, dosar 284/1877, f. 81, original.

3

1877 decembrie 30, Craiova. Adresa Prefecturii județului Dolj referitoare la o nouă repartizare a doctorilor la spitalele din Craiova, determinată de plecarea în Prusia a doi medici care fuseseră în serviciul spitalelor craiovene.

N. 18695

1877 decembrie 30

D-lui Dr. Nicolaidis,

DI. director general al serviciului sanitar, comunicându-ne prin telegrama nr. 3370 că ambii medici prusieni aflați în serviciul spitalelor de aici sunt chemați de șeful lor pentru întoarcerea în Prusia, cere înlocuirea lor prin alți medici.

În consecință comitetul de supraveghere administrării spitalelor a hotărât înlocuirea serviciilor acelor doi medici prusieni în modul următor :

I. Dl. dr. Nicolaidis va primi serviciul spitalului Teodoru în locul spitalului Vlădica, la care se însărcinează dl. dr. Grigorescu care va face servicii și la spitalele Pața și Vlădica, pe când dl. dr. Nicolaidis va face servicii la spitalul Teodoru și Transilvania ; însă raportul de mișcarea bolnavilor la spitalul Vlădica pe luna decembrie se va face de către dl. dr. Nicolaidis.

II. Dl. dr. Roscowschy va face pe lângă serviciul la spitalul Maica-Domnului și serviciul la spitalul Golfineanu pentru care va da și raport de mișcarea bolnavilor pe luna decembrie.

III. Domnul dr. Fabricius primește deocamdată serviciul la spitalul Dini Mihail.

Am onoare a vă comunica această dispozițiune și vă rog a vă conforma în ceea ce vă privește.

Fișă Arh. St. jud. Dolj, fond Prefectura județului Dolj, Serv. Ad-tiv, dosar 284/1877, f. 528, original.

SESIUNEA DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
DEDICATA CUCERIRII INDEPENDENȚEI ROMÂNIEI

ȘT. ȘTEFĂNESCU — Lupta pentru unitate și independență națională — deziderat de veacuri al poporului român	3
ȘT. HURMUZACHE — Situația politică din Balcani în preajma războiului ruso-româno-turc din 1877	7
C. OLTEANU — Strategia și tactica armatei române în războiul pentru independență	12
V. ARIMIA — România și marile puteri în perioada premergătoare și în timpul războiului pentru independență	16
M. SOVEJA — Cucerirea independenței de stat — cauză a întregului popor român	20
N. PLEȘIȚĂ — Activitatea de informații din România în sprîjlnul cuceririi independenței	23
D. BERINDEI — Acțiuni diplomatice pentru recunoașterea și consolidarea independenței naționale	30
I. GAL — Războiul pentru independența României reflectat în izvoarele documentare străine	34
FL. TUCA — Eliogiul ostirii române în războiul de independență prezentat în monumente și locuri istorice	37
C. GEICA — Apărarea suveranității și independenței naționale — coordonată fundamentală a politicii partidului și statului nostru	40

STUDII ȘI COMUNICĂRI

V. NETEA — Războiul pentru independență în conștiința literară a epocii	43
V. MANOLE — Încălcări ale graniței dunărene comise de turci în ajunul și în timpul războiului pentru independență (1876—1877)	63
N. I. MOCIOIU — Brăila și războiul pentru cucerirea independenței de stat a României 1877—1878	66
EL. STĂNGACIU, M. SPIRIDONEANU — Independența de stat a României și presa europeană a timpului (1876—martie 1877)	69
D. IVĂNESCU — Ecourile războiului pentru independență în documentele și presa din Iași	85
ȘT. SUCIU — Brașovul și războiul pentru independență	88
L. POPA — „Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt“ despre războiul pentru independență	92
GH. SIBECHI — Generalul Mihail Christodulo Cerchez	95
E. COHN — Spitalele vremelnice organizate în București în timpul războiului din 1877—1878	100
O. NICHIFOR — Informații privind participarea soldaților români la războiul pentru independență culese din registrele de stare civilă din București pe anul 1877	103
EL. IOSEFIDE, A. ADAMACHE — Aspectul documentar al desenelor din jurnalele de campanie ale pictorilor români participanți la războiul pentru independență	108
A. ADAMACHE, C. DINU, O. NICHIFOR — Povestea unui tablou celebru : „Atacul de la Smirdan“ de Nicolae Grigorescu	115
M. TUDORICA — Contribuții la cunoașterea eforturilor maselor populare pentru susținerea materială a războiului	119
C. DINU — Mărturii documentare despre contribuția bucureștenilor la efortul material de război	135
FL. DUMITRICĂ, M. RACHIERU — Contribuția prahovenilor la dobîndirea independenței de stat	140
I. PLEȘĂ, O. ROTAR — Războiul pentru independență reflectat în documentele păstrate la Arhivele Statului județul Alba	143
I. RUSU — Românii bistrițeni și năsăudeni și războiul de independență. A. P. Alessi și Massimu Popu — autorii primei monografii consacrate războiului	153
DAN RÎPA-BUICLIU, GHIȚĂ NAZARE, NICOLAE VASILESCU-CAPSALI — O cronică germană ilustrată a războiului pentru cucerirea independenței de stat a României	159

DOCUMENTE

T. MATEESCU — Jurnalul de operațiuni al regimentului nr. 4 de linie (1877—1878)	166
V. GROZAV — Despre veteranii independenței României	175
E. GHEORGHIU, M. FILOFTEIA — Participarea regimentului 3 călărași la războiul pentru independență	178
V. CERNĂTESCU — Activitatea unor medici craioveni în timpul războiului de independență. Contribuții documentare	187

